

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ГОЛБАНОС СЕРГІЙ СЕРГІЙОВИЧ

УДК: 314.15:331.556:351.86

ДИСЕРТАЦІЯ

МІГРАЦІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ МОЛОДІ ТА МЕХАНІЗМ ЇЇ
РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Спеціальність 051 – Економіка

Галузь знань: 05 – Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело. _____ С. С. Голбанос

Науковий керівник – Семикіна Марина Валентинівна, доктор економічних наук, професор.

Кропивницький – 2026

АНОТАЦІЯ

Голбанос С.С. Міграційна мобільність молоді та механізм її регулювання в контексті національної безпеки. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка. Центральноукраїнський національний технічний університет, 2026.

Дисертація присвячена розробці та обґрунтуванню теоретико-методичних основ і практичних рекомендацій щодо формування механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки України.

Розкрито генезис наукового знання про сутність міграційної мобільності населення та визначено її специфіку щодо молоді. На основі узагальнення наукової думки запропоновано розширене трактування міграційної мобільності молоді як складного процесу реалізації особистістю свободи вибору, що виходить за межі механічного переміщення і поєднує просторово-часові характеристики фізичних змін із глибокими внутрішніми трансформаціями – зміною соціальної ідентичності та нарощенням (або втратою) інтелектуального потенціалу. Такий підхід дозволив змістити фокус дослідження з факту перетину кордону на якісні зміни людського капіталу, що відбуваються в процесі мобільності, та обґрунтувати пріоритетність механізмів протидії безповоротній еміграції через створення внутрішніх умов для самореалізації молоді.

Ідентифіковано та систематизовано міграційні детермінанти національної безпеки, які класифіковано за сферами життєдіяльності суспільства (економічна, демографічна, соціальна, політична). Застосування ризико-орієнтованого підходу дозволило довести, що ці детермінанти діють не ізольовано, а формують наскрізний механізм акумуляції загроз у тріаді: «соціальна вразливість (рівень особистості) – невпевненість (рівень

суспільства) – нестабільність (рівень держави)». Розкрито логіку переходу загроз з мікрорівня на макрорівень через ланцюг взаємопов'язаних ефектів: індивідуальні рішення молоді щодо виїзду відтворюються у масштабі соціальних груп, трансформуючи структуру зайнятості, інвестиційні очікування й соціальну довіру, а в підсумку – впливають на демографічну стійкість, мобілізаційні ресурси та потенціал відновлення економіки. Встановлено, що така ієрархія загроз вимагає переходу державної політики від реактивної моделі (боротьба з наслідками) до проактивної (упередження ризиків через вплив на детермінанти).

На основі аналізу зарубіжного досвіду та здобутків наукової думки розроблено науково-методичні основи формування механізмів регулювання міграційної мобільності молоді, які ґрунтуються на інтеграції безпекоцентричного підходу і теорії людського капіталу. Обґрунтовано доцільність розгляду регулювання міграційної мобільності молоді як комплексу інституційних та інструментальних впливів, спрямованих на узгодження мотивацій молоді (освіта, праця, безпека, якість життя, самореалізація) з пріоритетами національної безпеки (збереження людського потенціалу, відтворення трудових ресурсів, стійкість економіки й соціальної сфери). Це дало змогу класифікувати інструменти регулювання (адміністративно-правові, соціально-економічні, соціокультурні) за специфікою їхніх безпекових наслідків та розкрити механізм впливу кожної групи інструментів на міграційну поведінку молоді з урахуванням ефектів «виштовхування/притягування», мережових зв'язків та інституційних бар'єрів. Обґрунтовано необхідність підвищення ролі мотиваційних важелів, які формують конкурентні переваги національної юрисдикції, зокрема через доступність житла, можливості професійного розвитку, підтримку молодіжного підприємництва та забезпечення передбачуваності соціально-економічних траєкторій.

Здійснено комплексний аналіз тенденцій міграційної мобільності молоді України в умовах воєнного стану, який засвідчив кардинальну зміну характеру

міграційних процесів: трансформацію вимушених тимчасових переміщень у довгострокову зовнішню міграцію з ознаками незворотності. Виявлено посилення міграційного відтоку під дією синергії двох груп чинників: зовнішніх «факторів притягування» (високий попит на молоді кадри в ЄС, лібералізація доступу до ринків праці та освіти, соціальні гарантії) та внутрішніх «факторів виштовхування» (безпекові ризики, звуження економічних можливостей, невизначеність перспектив).

Обґрунтовано, що війна посилила структурні причини мобільності молоді: зміни у попиті на працю, проблеми молодіжної зайнятості, зростання невизначеності щодо професійної реалізації в окремих секторах, порушення освітніх траєкторій та інфраструктурні втрати, що створюють додаткові бар'єри для повернення та підвищують соціально-економічну ціну реінтеграції. Доведено, що в умовах воєнного стану сукупний вплив глобальних та національних чинників створює ефект «подвійного демографічного удару» – одночасного вимивання репродуктивного потенціалу (виїзд молодих жінок) та інтелектуально-трудового ресурсу, що формує екзистенційну загрозу економічній безпеці держави та її здатності до повоєнного відновлення. Розкрито безпекові наслідки цього ефекту через призму скорочення пропозиції праці, деградації інноваційного потенціалу, звуження податкової бази, посилення дисбалансів у системі соціального захисту та зростання залежності від зовнішньої підтримки.

За результатами порівняльної оцінки чинників формування міграційної мобільності на особистісному рівні зафіксовано трансформацію мотиваційних настанов та пріоритетів молоді: від імперативу фізичної безпеки (на початкових етапах війни) до моделі раціонального прагматизму, де домінують критерії якості життя, професійної самореалізації та кар'єрних перспектив за кордоном. Розглянуто бар'єри повернення, пов'язані з кризою впевненості у майбутньому, накопиченням соціального капіталу за кордоном, включенням в іноземні ринки праці та освіти, а також з формуванням нових життєвих

стратегій, що роблять молодь менш чутливою до стандартних інструментів державного регулювання.

Здійснено аналіз ефективності функціонуючих національних механізмів регулювання, який засвідчив критичний дисбаланс: наявні інструменти регуляторного впливу на міграційний вибір молодих людей в Україні об'єктивно поступаються системним стратегіям країн ЄС, спрямованим на активну інтеграцію української молоді. Визначено, що в умовах, коли зовнішні фактори притягування є сильнішими за внутрішні стимули, стара система адміністративного контролю втрачає сенс і не забезпечує досягнення безпекових та соціально-економічних цілей. Це обґрунтовує необхідність стратегічного розвороту державної політики в бік запровадження дієвих економічних та соціальних преференцій, що дозволить Україні вступити в реальну, а не декларативну боротьбу за збереження свого інтелектуального потенціалу. Доведено, що забезпечення результативності національної системи регулювання можливе лише за умови органічного поєднання інструментів стримування ризиків з інструментами підвищення привабливості внутрішнього середовища для молоді, із дієвими стимулами підвищення якості життя та самореалізації в Україні.

Для вирішення виявлених проблем запропоновано концептуальну парадигму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки, яка базується на зміщенні фокусу державної політики з адміністративного стримування на системне мотивування та створення умов для «циркуляції інтелекту». На основі сформованої парадигми розроблено організаційно-економічний механізм гнучкого регулювання, дія якого спрямована на забезпечення реальної керованості процесами міграційної мобільності через створення конкурентних умов для самореалізації молоді в інтересах національної безпеки та економічного розвитку. Запропоновано та обґрунтовано принципи дії механізму, його структуру, функції, важелі та інструменти, побудовані на триконтурній моделі управління (безпековий, економічний, соціальний контури), де об'єктом регуляторного впливу

виступають міграційна поведінка та мотиваційні установки молоді. Його реалізація передбачає застосування диференційованих стратегій: «Утримання» (для груп ризику/резерву, що перебувають в Україні), «Циркуляція» (для мобільної молоді, яка здобуває освіту чи досвід за кордоном із потенціалом повернення) та «Віртуальна участь» (для вимушених мігрантів за кордоном). У межах цих стратегій деталізовано зміст інструментів, які дозволяють зберігати зв'язок молоді з країною, забезпечувати реінтеграційні траєкторії та підтримувати включеність людського капіталу у національні процеси навіть за відсутності фізичного повернення. Реалізація стратегій забезпечується залученням комбінованих важелів впливу: цифрових (е-резидентство, цифрові сервіси взаємодії), фінансових (програми житла та грантів, стимули для молодіжного підприємництва, підтримка зайнятості) та нормативних інструментів (правові режими тимчасової мобільності, механізми визнання кваліфікацій), що дозволяє трансформувати потенційні міграційні втрати у ресурс розвитку на засадах багатоканального фінансування.

Обґрунтовано напрями синергії взаємодії соціальних партнерів (держави, бізнесу, освіти, громадськості) у реалізації гнучкої публічної політики в питаннях міграційної мобільності молоді. Запропоновано поєднання інституційно-програмного підходу (для стратегічного планування та формування нормативного базису) та проектно-мережевого підходу (для оперативного реагування на локальні виклики), що дозволяє підвищити адаптивність системи регулювання до динамічних змін безпекового середовища. Показано, що практична реалізація цих рекомендацій може бути використана органами державної влади та місцевого самоврядування, а також закладами освіти і суб'єктами соціального партнерства для розроблення програм утримання, повернення та реінтеграції молоді, зниження міграційних втрат і посилення людського потенціалу як критичного ресурсу національної безпеки.

Ключові слова: міграційна мобільність молоді, національна безпека, людський капітал, міграційна політика, гнучке регулювання, організаційно-економічний механізм, ризико-орієнтований підхід, взаємодія соціальних партнерів, зайнятість, освіта, циркуляція інтелекту, стратегії повернення, повоєнне відновлення, мотиваційні установки.

ANNOTATION

Holbanos S. S. Migration mobility of youth and the mechanism of its regulation in the context of national security. Qualification scientific work in the form of a manuscript. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 051 – Economics. Central Ukrainian National Technical University, 2026.

The dissertation is devoted to the development and substantiation of theoretical and methodological foundations and practical recommendations regarding the formation of a mechanism for the flexible regulation of youth migration mobility in the context of Ukraine's national security.

The genesis of scientific knowledge concerning the essence of population migration mobility has been disclosed, and its specificity regarding youth has been determined. Based on the generalization of scientific thought, an expanded interpretation of youth migration mobility is proposed as a complex process through which an individual realizes freedom of choice. This interpretation goes beyond mechanical displacement and combines the spatiotemporal characteristics of physical movement with profound internal transformations – changes in social identity and the accumulation (or loss) of intellectual potential. Such an approach shifts the research focus from the mere fact of border crossing to the qualitative changes in human capital that occur during mobility and substantiates the priority of mechanisms aimed at counteracting irreversible emigration by creating internal conditions for youth self-realization.

The migration determinants of national security have been identified and systematized and classified by spheres of societal life (economic, demographic,

social, political). The application of a risk-oriented approach demonstrates that these determinants do not act in isolation but form a cross-cutting mechanism of threat accumulation within a triad: “social vulnerability (individual level) – uncertainty (societal level) – instability (state level).” The work reveals the logic of how threats move from the micro-level to the macro-level through a chain of interconnected effects: individual migration decisions of young people, when reproduced at scale, reshape employment structures, investment expectations, and social trust and ultimately affect demographic sustainability, mobilization resources, and the country’s economic recovery potential. It is established that this hierarchy of threats requires a shift in state policy from a reactive model (addressing consequences) to a proactive one (preventing risks by influencing determinants).

Based on the analysis of international experience and scientific thought, scientific and methodological bases for forming youth migration mobility regulation mechanisms have been developed, grounded in the integration of a security-centric approach and human capital theory. The expediency of considering youth migration mobility regulation as a complex of institutional and instrumental influences is substantiated. These influences are aimed at aligning youth motivations (education, work, safety, quality of life, self-realization) with national security priorities (preserving human potential, reproduction of labor resources, resilience of the economy and the social sphere). This allowed for the classification of regulatory instruments (administrative-legal, socio-economic, socio-cultural) by the specificity of their security implications and for disclosing the mechanism of each group's influence on youth migration behavior, taking into account push/pull effects, network ties, and institutional barriers. The necessity of enhancing the role of motivational levers that create competitive advantages for national jurisdiction – particularly through housing availability, professional development opportunities, support for youth entrepreneurship, and ensuring the predictability of socio-economic trajectories – is substantiated.

A comprehensive analysis of trends in the migration mobility of Ukrainian youth under martial law was conducted, attesting to a radical change in the nature of

migration processes: the transformation of forced temporary displacements into long-term external migration with signs of irreversibility. An intensification of migration outflow was revealed under the synergy of two groups of factors: external “pull factors” (high demand for young personnel in the EU, liberalization of access to labor and education markets, social guarantees) and internal “push factors” (security risks, narrowing economic opportunities, uncertainty of prospects).

It is argued that the war has amplified structural drivers of youth mobility: shifts in labor demand, problems of youth employment, uncertainty of professional trajectories in certain sectors, disruptions in educational pathways, and infrastructure losses that create additional barriers to return and increase the socio-economic cost of reintegration. It is proven that under martial law, the combined influence of global and national factors creates a “double demographic blow” effect – the simultaneous erosion of reproductive potential (departure of young women) and intellectual-labor resources – forming an existential threat to the state’s economic security and its capacity for post-war recovery. The security consequences of this effect are disclosed through the lens of labor supply contraction, degradation of innovation capacity, narrowing of the tax base, growing imbalances in social protection systems, and increased dependence on external support.

Based on the comparative assessment of factors shaping migration mobility at the personal level, a transformation of youth motivational attitudes and priorities has been recorded: from the imperative of physical safety (at the initial stages of the war) to a model of rational pragmatism dominated by quality of life, professional self-realization, and career prospects abroad. Barriers to return are analyzed, including the crisis of confidence in the future, accumulation of social capital abroad, integration into foreign labor and education markets, and the formation of new life strategies that make youth less sensitive to standard instruments of state regulation.

An analysis of the effectiveness of functioning national regulation mechanisms was conducted, revealing a critical imbalance: existing regulatory instruments influencing the migration choices of young people in Ukraine are objectively inferior to the systematic strategies of EU countries aimed at the active

integration of Ukrainian youth. It is determined that when external pull factors are stronger than internal incentives, the old system of administrative control loses its meaning and does not ensure the achievement of security and socio-economic goals. This substantiates the need for a strategic pivot in state policy towards introducing effective economic and social preferences, enabling Ukraine to enter a real, rather than declarative, struggle for the preservation of its intellectual potential. It is proven that ensuring the effectiveness of the national regulation system is possible only by organically combining risk containment instruments with instruments that enhance the attractiveness of the domestic environment for youth, offering effective incentives for improving the quality of life and self-realization in Ukraine.

To address the identified problems, a conceptual paradigm of flexible regulation of youth migration mobility in the context of national security is proposed, based on shifting the focus of state policy from administrative containment to systemic motivation and the creation of conditions for “brain circulation” (circulation of intellect). Based on the formed paradigm, an organizational-economic mechanism of flexible regulation has been developed, aimed at ensuring real manageability of migration mobility processes by creating competitive conditions for youth self-realization in the interests of national security and economic development. The principles of the mechanism's operation, its structure, functions, levers, and instruments are proposed and substantiated within a three-contour management model (security, economic, and social contours), where the object of regulatory influence is youth migration behavior and motivational attitudes. Its implementation envisages the application of differentiated strategies: “Retention” (for risk/reserve groups residing in Ukraine), “Circulation” (for mobile youth gaining education or experience abroad with potential return), and “Virtual Participation” (for forced migrants abroad). The content of instruments within these strategies is detailed to maintain ties between youth and the home country, support reintegration trajectories, and sustain the inclusion of human capital in national processes even without physical return. The implementation of strategies is ensured by engaging combined levers of influence: digital (e-residency, digital interaction

services), financial (housing and grant programs, incentives for youth entrepreneurship, employment support), and regulatory instruments (legal regimes for temporary mobility, mechanisms for recognition of qualifications), enabling the transformation of potential migration losses into a development resource based on multi-channel financing.

The directions for the synergy of interaction among social partners (the state, business, education, and civil society) in implementing flexible public policy regarding youth migration mobility are substantiated. A combination of an institutional-program approach (for strategic planning and normative basis formation) and a project-network approach (for operational response to local challenges) is proposed, increasing the adaptability of the regulatory system to dynamic changes in the security environment. It is shown that the practical implementation of these recommendations can be used by state authorities and local self-government, as well as educational institutions and social partners, to design programs for the retention, return, and reintegration of youth, reducing migration losses and strengthening human potential as a critical resource for national security.

Keywords: youth migration mobility, national security, human capital, migration policy, flexible regulation, organizational-economic mechanism, risk-oriented approach, social partner interaction, employment, education, brain circulation, return strategies, post-war recovery, motivational attitudes.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Семикіна М.В., Семикіна А.В., Голбанос С.С. Конкуентоспроможність людського капіталу на молодіжному ринку праці. *Збірник наукових праць НУК*. Миколаїв : НУК, 2015. № 3 (459). С. 110-117. <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/3743> (заг. обсяг 0,50 друк. арк., особисто автору належить 0,35 друк. арк.). Особистий внесок здобувача: проаналізовано проблеми зайнятості молоді та її міграційні настрої.

2. Семикіна М.В., Голбанос С.С. Конкурентоспроможність молоді на регіональному ринку праці в умовах системної кризи. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Збірн. наук. пр. Кіровоград: КНТУ, 2015. Вип. 27. С. 28 – 35. <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/7> (заг. обсяг 0,50 друк. арк., особисто автору належить 0,30 друк. арк.). Особистий внесок здобувача: проаналізовано міграційні настрої молоді на тлі загострення проблем працевлаштування.

3. Голбанос С.С. Міграційна мобільність молоді: чинники зростання та безпекові наслідки. *Економіка та суспільство*. 2025. № 79. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6677> DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-38> (заг. обсяг 0,55 друк. арк.)

4. Голбанос С.С. Зарубіжний досвід регулювання міграційної мобільності молоді через призму безпекових наслідків. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2025. Вип. 13(46). Ч.1 С. 34-45. DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.13\(46\).1.34-45](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.13(46).1.34-45) (заг. обсяг 0,75 друк. арк.)

5. Голбанос С.С. Вибір регуляторів міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки. *Ефективна економіка*. 2025. №10. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.10.137> (заг. обсяг 0,50 друк. арк.)

Розділ у колективній монографії

6. Семикіна М.В., Голбанос С.С., Семикіна А.В. Методологія наукових досліджень міграційної мобільності молоді в контексті пріоритетів людського розвитку. *Інноваційні тенденції в праві та соціально-економічних відносинах: колективна монографія / за наук. ред. О.Кравченко, І. Маліновської. Кропивницький-Вроцлав : Вид-во ЦІРоЛ, 2025. Розд.4. С.435-457. <https://vmuro1.kr.ua/?p=14103> (заг. обсяг 0,95 друк. арк., особисто автору належить 0,30 друк. арк.). Особистий внесок здобувача: проаналізовано наслідки зовнішньої міграції та розроблено складові програми повернення молодих мігрантів після війни.*

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Голбанос С.С. Підвищення конкурентної якості людського капіталу як умова успішної євроінтеграції України. *Актуальні проблеми розвитку підприємств в умовах нестабільної економіки: матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* 15 груд. 2015 р. КНТУ. Кіровоград: КОД, 2015. С. 46–47. <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/47916ff7-8f81-4646-aa55-ee87003f760f/content#page=46> (заг. обсяг 0,10 друк. арк.)

8. Голбанос С.С. Якість людського капіталу: чи завжди вона стає індикатором конкурентоспроможності на ринку праці? *Пріоритети розвитку підприємств у XXI столітті: матер. міжнар. наук.-практ. конф* 12 квіт. 2016 р., КНТУ. Кіровоград: КОД, 2016. С.30-32. <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/b56853da-1e6a-4960-8515-ff775e2b0521/content#page=30> (заг. обсяг 0,15 друк. арк.)

9. Голбанос С.С. Аспекти конкурентоспроможності української молоді на ринку праці. *Напрями економічного зростання та інноваційного розвитку підприємств: матер. міжнар. наук.-практ. конф. студентів і молод.учених* 21 квіт. 2016 р., КНТУ. Кіровоград: КОД, 2016. С.26-28. <https://dspace.kntu.kr.ua/items/9ff355d7-8657-44e1-a445-0a3dc77f78a5> (заг. обсяг 0,15 друк. арк.).

10. Голбанос С.С., Куликов Г.О. Проблемні аспекти праці та зайнятості населення України в часи війни. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем: матер. X Міжнар. наук.-практ.конф., 17 лист. 2022 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2022. С. 62-64. <http://www.kntu.kr.ua/doc/science/zahody/vikl/2022/13-tez.pdf> (заг. обсяг 0,15 друк. арк., особисто автору належить 0,10 друк. арк.). Особистий внесок здобувача: визначено тенденції використання та відтворення людського потенціалу в умовах війни.*

11. Гуменюк А. В., Голбанос С.С., Куликов Г.О. Актуальні проблеми праці населення України в умовах війни. *Цілі сталого розвитку : проблеми і*

можливості досягнення в Україні та світі : матер. VI Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених, 20 жовт. 2022 р. Київ : [Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля], 2022. С. 31-33. http://filelibsnu.at.ua/conference/2023/conf_CSR_2022.pdf (заг. обсяг 0,15 друк. арк., особисто автору належить 0,05 друк. арк.). Особистий внесок здобувача: проаналізовано аспекти регулюванні ринку праці під час війни та проблеми вимушених переселенців.

12. Гуменюк А. В., Голбанос С. С., Куликов Г. О. Специфіка розвитку сфери праці в умовах війни. Актуальні проблеми економіки та підприємництва в умовах викликів і загроз : матер. всеукр. наук.-практ. конф., 20 квіт. 2023 р., м. Кропивницький: РВЛ ЦНТУ, 2023. С. 23-25. <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/12784> (заг. обсяг 0,15 друк. арк., особисто автору належить 0,05 друк. арк.). Особистий внесок здобувача: проаналізовано негативні тенденції у сфері праці внаслідок війни.

13. Голбанос С.С. Регулювання міграційної мобільності молоді як пріоритет національної безпеки України. Перспективи ренесансу HR-інжинірингу, економіки і бізнесу за умов конвергенції України з ЄС у рамках європейської інтеграції: матер. III міжнар. наук.-практ. конф., 16-17 лист. 2023 р. Хмельницький: ХНУ, 2023. С. 256-259. <https://bine.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/54/zbirnyk-isbn.pdf> (заг. обсяг 0,20 друк. арк.).

14. Голбанос С. Проблемні аспекти міграційної мобільності молоді та її обліку. Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем : матер. XI міжнар. наук.-практ. конф., 30 лист. 2023 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2023. С.127-129. https://audit.kntu.kr.ua/files/2023_tez.pdf (заг. обсяг 0,15 друк. арк.).

15. Голбанос С.С. Концептуальний підхід до регулювання міграційної мобільності молоді з позицій безпеки України. Проблеми і перспективи економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі: матер. всеукр. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 12 груд. 2023 р.: ЦНТУ,

2023. Част. 2. 2023. С. 65-66. <https://dspace.kntu.kr.ua/items/8324203e-1188-4955-b747-fbc784c1fa09> (заг. обсяг 0,10 друк. арк.).

16. Голбанос С.С. Новітні виклики і тренди міграційної мобільності молоді України крізь призму глобалізації та національної безпеки. Проблеми і перспективи економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі : матер. II всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 27 лист. 2024 р.) Кропивницький : РВЛ ЦНТУ, 2024. I част. С.117-120. <https://dspace.kntu.kr.ua/items/46b985da-d04d-4a6d-b909-9a036463eaca> (заг. обсяг 0,20 друк. арк.).

17. Голбанос С.С. Диджиталізація та міграційна мобільність молоді: виклики національній безпеці та нові аспекти регулювання. Сучасні проблеми економічної теорії, маркетингу та диджиталізації економіки : Матер.VIII Всеукр. наук.-практ. інтернет конф., м. Кропивницький, 24-25 квіт. 2025 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2025. С.53-55. <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/16714> (заг. обсяг 0,15 друк. арк.).

18. Голбанос С.С. Актуальні проблеми регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки. Актуальні проблеми економіки та підприємництва в умовах викликів і загроз: матер. III Всеукр. наук.-практ. конф., 5 черв. 2025 р. Кропивницький : ЦНТУ, 2025. С. 87–90. <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/16895> (заг. обсяг 0,20 друк. арк.).

19. Голбанос С.С. Регулювання міграційних потоків молоді в контексті національної безпеки. Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 6-7 лист. 2025 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2025. С.105-107. <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/17807> (заг. обсяг 0,15 друк. арк.).

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень.....	18
ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МОЛОДІ ТА ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ З УРАХУВАННЯМ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	28
1.1. Генезис наукового знання про сутність міграційної мобільності населення та її специфіки щодо молоді	28
1.2. Міграційні детермінанти національної безпеки в теорії економічних досліджень	46
1.3. Науково-методичні основи формування механізмів регулювання міграційної мобільності молоді з позицій національної безпеки	65
Висновки до розділу 1	81
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ МІГРАЦІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МОЛОДІ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ З УРАХУВАННЯМ ВИКЛИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	84
2.1. Глобальні та національні виклики зростання міграційної мобільності молоді України у фокусі безпекових наслідків	84
2.2. Оцінювання чинників формування міграційної мобільності молоді на особистісному рівні.....	105
2.3. Ефективність механізмів регулювання міграційної мобільності молоді в контексті цілей національної безпеки України	122
Висновки до розділу 2.....	139
РОЗДІЛ 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГНУЧКОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МОЛОДІ В ІНТЕРЕСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	142

3.1. Концептуальна парадигма гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді з позицій національної безпеки	142
3.2. Механізм, важелі та інструменти гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді України в контексті національної безпеки	161
3.3. Синергія взаємодії соціальних партнерів у реалізації гнучкої публічної політики щодо міграційної мобільності молоді в інтересах безпеки України	181
Висновки до розділу 3.....	196
ВИСНОВКИ	199
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	203
ДОДАТКИ	236

Перелік умовних позначень

ВПО – внутрішньо переміщені особи

ВРУ – Верховна Рада України

ДМС (або ДМСУ) – Державна міграційна служба України

ДПС (або ДПСУ) – Державна прикордонна служба України

ДСС (або Держстат) – Державна служба статистики України

ЕАН – економічно активне населення

ЄС – Європейський Союз

ЗВО – заклад вищої освіти

КМУ – Кабінет Міністрів України

(КПЕ) – ключові показники ефективності

МОМ – Міжнародна організація з міграції

МОН – Міністерство освіти і науки України

МОП – Міжнародна організація праці

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОЕМ – організаційно-економічний механізм гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді

РНБО – Рада національної безпеки і оборони України

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна ескалація геополітичних загроз та розгортання повномасштабної війни в Україні кардинально змінили характер міграційних процесів, перетворивши мобільність молоді з традиційного демографічного явища на гостру проблему національної безпеки. Масштабний виїзд молодих людей за кордон створює ризики для збереження людського капіталу, що ставить під загрозу здатність національної економіки до майбутнього відновлення. В умовах відкритості європейських ринків праці та освіти Україна стикається з новим викликом: як зберегти свій інтелектуальний та трудовий потенціал, не вдаючись до неефективних адміністративних заборон.

Назріла практична потреба у науковому пошуку шляхів розв'язання протиріччя між об'єктивною необхідністю держави у збереженні молодіжного ресурсу та відсутністю дієвих механізмів управління міграцією в умовах критичних безпекових ризиків.

Теоретико-методологічні засади міграції та її глобальні виміри висвітлено в працях С. Каслза і М. Міллера (еволюція міграційних процесів та їх політизація), Д. Массі і С. Сассен (синтетична теорія міжнародної міграції), Т. Файста та Х. де Хааса (теорія транснаціональних соціальних просторів) та інших дослідників. Фундаментальні основи теорії людського капіталу закладено в класичних працях Г. Беккера та Т. Шульца.

Вагомий внесок у дослідження міграційної мобільності населення та її впливу на національну безпеку зробили українські вчені. Демографічні аспекти та соціально-економічні наслідки зовнішньої міграції висвітлено у працях Е. Лібанової, О. Позняка, У. Садової, І. Бараняк, І. Андрощук та ін. Питання державної міграційної політики у безпековому вимірі досліджували О. Малиновська, М. Біль, Т. Васильців, Л. Семів, В. Зайченко та ін. Проблеми збереження людського капіталу в умовах високої мобільності молоді розкрито у роботах В. Антонюк, О. Дороніної, О. Грیشнової, А. Колота, І. Петрової та

ін. Мотиваційні чинники міграційної поведінки молоді, аспекти збереження інтелектуального та трудового потенціалу представлено у працях М. Бугаєвої, В. Нижника, М. Семикіної, Н. Тілікіної, О. Сторожук, Л. Шаульської та ін.

Водночас, попри значний науковий доробок, питання гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді саме в контексті національної безпеки та умов воєнного стану залишаються недостатньо розробленими. Потребують удосконалення підходи до узгодження інтересів особистості та держави, а також пошук нового механізму, інструментів, здатних мінімізувати міграційні втрати. Це зумовлює вибір теми дисертації, її мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано згідно плану науково-дослідних робіт кафедри економіки, підприємництва та готельно-ресторанної справи Центральноукраїнського національного технічного університету за темами: «Забезпечення кадрової стійкості підприємства в умовах викликів цифровізації зайнятості, міграції молоді та загроз національній безпеці» (номер державної реєстрації 0125U002827), де автором досліджено вплив міграційної мобільності молоді на формування кадрового потенціалу аграрних підприємств в контексті національної безпеки; «Розвиток соціально-трудоного потенціалу регіону в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0118U007169), в межах виконання якої автором визначено регіональні чинники впливу на міграційну мобільність молоді; «Мотиваційні засади економічного зростання та інноваційного розвитку підприємств» (номер державної реєстрації 0118U007168), у процесі виконання якої автором розроблено інноваційні інструменти щодо стимулювання молодіжної зайнятості в умовах викликів міграції та загроз національній безпеці.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розроблення та обґрунтування теоретико-методичних засад і науково-практичних рекомендацій щодо формування механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки України.

Для досягнення зазначеної мети поставлено і вирішено такі завдання:

- розкрити генезис наукового знання про сутність міграційної мобільності населення та її специфіку щодо молоді;
- визначити міграційні детермінанти національної безпеки в теорії економічних досліджень;
- узагальнити науково-методичні основи формування механізмів регулювання міграційної мобільності молоді з позицій національної безпеки з урахуванням зарубіжного досвіду;
- проаналізувати глобальні та національні виклики зростання міграційної мобільності молоді України у фокусі безпекових наслідків;
- з'ясувати чинники, які впливають на формування міграційної мобільності молоді на особистісному рівні;
- оцінити ефективність механізмів регулювання міграційної мобільності молоді в контексті цілей національної безпеки України
- сформувати концептуальну парадигму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки;
- розробити пропозиції щодо формування механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді України в інтересах національної безпеки;
- обґрунтувати напрями синергії взаємодії соціальних партнерів у реалізації гнучкої публічної політики щодо міграційної мобільності молоді.

Об'єкт дослідження – процеси міграційної мобільності молоді та пов'язані з ними соціально-економічні наслідки в Україні.

Предмет дослідження – теоретико-методичні підходи, принципи, механізми, важелі та інструменти регулювання міграційної мобільності молоді з урахуванням вимог національної безпеки.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою роботи є фундаментальні положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань міграції, розвитку людського капіталу та національної безпеки. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи: абстрагування, аналізу і синтезу, наукової дедукції – для

уточнення сутності міграційної мобільності та визначення її специфіки щодо молоді (п. 1.1), а також ідентифікації міграційних детермінант національної безпеки (п. 1.2); системного та інституційного підходів – для обґрунтування теоретико-методичних засад формування механізмів регулювання міграційної мобільності у безпековому вимірі з урахуванням зарубіжного досвіду (п. 1.3); економіко-статистичного аналізу – для виявлення тенденцій міграційної мобільності молоді України та оцінювання глобальних і національних викликів її зростання (п. 2.1); методи систематизації та узагальнення – для обробки масиву соціологічних даних та виявлення пріоритетних чинників формування міграційної мобільності молоді на особистісному рівні (п. 2.2); структурно-функціонального аналізу – для оцінки дієвості наявних регуляторних інструментів та механізмів на національному та регіональному рівнях (п. 2.3); концептуального моделювання – під час розроблення парадигми гнучкого регулювання міграційної мобільності в контексті національної безпеки (п. 3.1); інструментального проектування – для визначення побудови організаційно-економічного механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді та визначення методичного підходу до оцінювання його ефективності (п. 3.2); логічного узагальнення та стратегічного прогнозування – для обґрунтування функціональної матриці та моделей взаємодії соціальних партнерів у реалізації публічної політики щодо молодіжної міграції (п. 3.3).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України з питань молодіжної політики, національної безпеки та міграційної політики; офіційні дані Державної служби статистики, Державної міграційної служби та Державної прикордонної служби України; аналітичні звіти міжнародних організацій (МОМ, ООН, Євростат) та вітчизняних наукових установ, наукові розробки зарубіжних і вітчизняних дослідників з питань міграції молоді. Емпіричну основу становлять матеріали соціологічних досліджень провідних аналітичних центрів щодо міграційних настроїв молоді, наукові публікації та інтернет-ресурси.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в такому: *удосконалено:*

- ризико-орієнтований підхід до дослідження міграційної мобільності населення, що дозволяє систематизувати міграційні детермінанти національної безпеки за основними сферами життєдіяльності та ідентифікувати загрози, які акумулюються у тріаді: «соціальна вразливість» (особистісний рівень) – «невпевненість» (суспільний рівень) – «нестабільність» (державний рівень), що актуалізує безпековий імператив державної міграційної політики);

– концептуальну парадигму регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки, яка, на відміну від статичних моделей стримування, базується на принципах гнучкого регулювання та зміщує фокус на управління мотивацією та міграційною поведінкою. Це дозволяє трансформувати ризики незворотної еміграції у ресурс «циркуляції інтелекту» через інструменти легалізації тимчасової мобільності та віртуальної реінтеграції;

– науково-методичний підхід до формування організаційно-економічного механізму регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки, відмінність якого полягає у запровадженні триконтурної моделі управління (безпековий, економічний, соціальний контури), ризико-орієнтованій сегментації об'єкта впливу (виокремлення «груп ризику», «резерву» та «розвитку») та використанні диференційованих векторів регулювання («Утримання», «Циркуляція», «Віртуальна участь»). Застосування підходу дозволяє забезпечити перехід від методів адміністративного стримування до формування конкурентних переваг національного економічного середовища (через комбінування цифрових (е-резидентство), фінансових («ЄОселя+») та нормативних інструментів) задля утримання та розвитку людського капіталу, що сприяє трансформації міграційних загроз у керований ресурс повоєнного відновлення;

– концептуальні засади соціального партнерства у сфері регулювання міграції, яке визначено як безпеко-орієнтовану систему консолідації ресурсів розширеного кола стейкхолдерів. Це дозволило розробити моделі їхньої взаємодії на засадах інституційно-програмного та проєктно-мережевого підходів, що забезпечує адаптивність системи до змін безпекового середовища та спільне формування сприятливого життєвого простору для продуктивної зайнятості та професійного розвитку молодих громадян.

набули подальшого розвитку:

– сутнісне трактування міграційної мобільності молоді як складного процесу, що в умовах свободи вибору поєднує просторово-часові характеристики переміщень із внутрішніми трансформаціями особистості (зміною соціальної ідентичності та інтелектуального потенціалу). Обґрунтовано, що дотримання принципу свободи вибору переорієнтовує державне регулювання з методів обмеження на створення ефективних механізмів мінімізації безповоротної еміграції шляхом покращення внутрішніх умов розвитку інтелектуального потенціалу й самоідентифікації;

– науково-методичні основи регулювання міграційної мобільності молоді, які ґрунтуються на синтезі безпекоцентричного підходу, теорії людського капіталу та інституціоналізму. Це дозволило: а) класифікувати інструменти регулювання (адміністративні, економічні, соціокультурні) за їхніми безпековими наслідками для країн-донорів і реципієнтів; б) обґрунтувати концепцію механізму як «захищеного простору можливостей», що базується на балансі зовнішнього (безпекового) контуру фільтрації загроз та внутрішнього (розвивального) контуру лібералізації середовища задля утримання й повернення талантів (п. 1.3);

– визначення та систематизація викликів міграційної мобільності, що, на відміну від існуючих підходів, базуються на аналізі взаємопосилення глобальних та національних чинників. Це дозволило обґрунтувати виникнення ефекту «подвійного демографічного удару» – одночасного вимивання репродуктивного та інтелектуально-трудоного потенціалу, що визначено як

екзистенційну загрозу економічній безпеці держави та її здатності до повоєнного відновлення;

– оцінювання чинників формування міграційної мобільності на особистісному рівні, яке, на відміну від описових методів, довело трансформацію пріоритетів молоді від безпекового імперативу до моделі раціонального життєвого вибору. Це дозволило довести, що домінуючими бар'єрами повернення стали криза впевненості у майбутньому та глибока структурна інтеграція в іноземні суспільства, подолання яких вимагає не лише патріотичної мотивації, а й створення в Україні конкурентних умов для самореалізації людського капіталу;

– оцінювання ефективності механізму регулювання міграційної мобільності молоді, яке, на відміну від існуючих підходів, засвідчило суттєву невідповідність чинної моделі сучасним безпековим загрозам та її вразливість перед прагматичними стратегіями країн-реципієнтів, орієнтованими на залучення українського людського капіталу, що дозволило обґрунтувати розроблення парадигми гнучкого регулювання, спрямованої на мінімізацію міграційних втрат через систему соціально-економічних стимулів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені у дисертації положення, результати, висновки та розроблені науково-практичні рекомендації доведені до рівня конкретних пропозицій, які можуть бути використані органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями для вдосконалення державної політики у сфері міграції, регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки України.

Авторські розробки знайшли застосування у практичній діяльності: виконавчих органів Кропивницької міської ради під час розробки заходів щодо стабілізації кадрового потенціалу міста та умов щодо професійної самореалізації молоді (довідка №134/1/21 від 10.04.2026 р.); установи «Агенція регіонального розвитку Кіровоградської області» в процесі планування проєктів з розвитку молодіжного підприємництва, розширення

програм надання мікрогрантів для старту власної справи, спрямованих на пом'якшення міграційних ризиків (довідка № 018 від 24.02.2026 р.); ТОВ «Машинно-технологічна станція Ятрань» в процесі розроблення кадрових стратегій, комплексної системи мотивації та утримання персоналу для протидії міграційним тенденціям в умовах викликів та загроз національній безпеці (довідка №41 від 29.07.2025 р.). Окремі результати дослідження запроваджено у реалізацію освітньо-професійної та освітньо-наукової програм 051 «Економіка» в Центральноукраїнському національному технічному університеті (довідка № 08-19/14-308 від 3.02. 2026 р.), зокрема використано під час викладання дисциплін «Економіка праці та соціально-трудові відносини», «Соціально-економічний та людський розвиток», «Соціальна відповідальність бізнесу» та ін. (довідка № 08-19/14-306 від 25.02. 2026 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним, самостійно виконаним дослідженням, у якому викладено авторський підхід щодо формування механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки України. Наукові результати, висновки та рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, що належать дисертанту. Особистий внесок автора у працях, опублікованих у співавторстві, відображено у списку праць.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження доповідалися та обговорювалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми розвитку підприємств в умовах нестабільної економіки» (м. Кіровоград, 15 грудня 2015 р.); «Пріоритети розвитку підприємств у XXI столітті» (м. Кіровоград, 12 квітня 2016 р.); «Напрями економічного зростання та інноваційного розвитку підприємств» (м. Кіровоград, 21 квітня 2016 р.); «Цілі сталого розвитку : проблеми і можливості досягнення в Україні та світі» (м. Київ, 20 жовтня 2022 р.); «Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем» (м.

Кропивницький, 17 листопада 2022 р.); «Актуальні проблеми економіки та підприємництва в умовах викликів і загроз» (м. Кропивницький, 20 квітня 2023 р.); «Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем» (м. Кропивницький, 30 листопада 2023 р.); «Перспективи ренесансу HR-інжинірингу, економіки і бізнесу за умов конвергенції України з ЄС у рамках європейської інтеграції» (м. Хмельницький, 16-17 листопада 2023 р.); «Проблеми і перспективи економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі» (м. Кропивницький, 12 грудня 2023 р.); «Проблеми і перспективи економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі» (м. Кропивницький, 27 листопада 2024 р.); «Сучасні проблеми економічної теорії, маркетингу та диджиталізації економіки» (м. Кропивницький, 24-25 квіт. 2025 р.); «Актуальні проблеми економіки та підприємництва в умовах викликів і загроз» (м. Кропивницький, 5 червня 2025 р.); «Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України» (м. Кропивницький, 6-7 листопада 2025 р.).

Публікації. Основні положення та найважливіші результати дисертаційної роботи опубліковано у 19 наукових працях загальним обсягом 5,65 друк. арк. (особисто автору належить 3,85 друк. арк.), серед них 5 статей – у фахових наукових виданнях України, 1 розділ в колективній монографії (у співавторстві), 13 – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (259 найменувань, з них 107 – іноземною мовою). Загальний обсяг роботи становить 258 сторінок, з них основний текст – 184 сторінки. Дисертація включає 26 таблиць (з них 2 таблиці займають 3 повних сторінки), 40 рисунків (з них 2 рисунки займають 2 повні сторінки), анотацію (на 10 сторінках українською та англійською мовами), додатки (на 23 сторінках), а також список використаних джерел із 259 найменувань, що розміщений на 33 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МОЛОДІ ТА ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ З УРАХУВАННЯМ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Генезис наукового знання про сутність міграційної мобільності населення та її специфіки щодо молоді

Сучасні соціально-економічні трансформації та посилення міжнародної взаємозалежності національних економік впливають на характер і масштаби переміщень населення, у тому числі молоді. Міграційна мобільність дедалі частіше розглядається не лише як демографічний процес, а і як чинник, що впливає на параметри відтворення трудового потенціалу, якість людського капіталу та стійкість соціально-економічних систем. Для України ця проблематика набуває додаткового значення через поєднання демографічних змін, структурних дисбалансів на ринку праці та безпекових ризиків.

Розвиток наукових уявлень про міграційну мобільність пройшов шлях від пояснень, заснованих переважно на економічних відмінностях між територіями (рівень заробітної плати, зайнятість, умови життя), до комплексних підходів, що враховують інституційні чинники, соціальні мережі, освітні траєкторії та індивідуальні стратегії. У межах економічних досліджень поступово посилюється акцент на ролі людського капіталу, очікуваних вигід і витрат міграції, а також на обмеженнях, які формує державна політика та якість інститутів. Водночас для молоді характерні специфічні мотиви мобільності: поєднання освітніх цілей, старту кар'єри, пошуку кращих умов професійної реалізації та прагнення до безпечнішого середовища.

Актуальність аналізу генезису підходів до визначення сутності міграційної мобільності зумовлена потребою уточнити понятійно-категоріальний апарат з урахуванням сучасних умов. У період воєнних і

повоєнних трансформацій зміщуються змістові акценти мобільності: поряд із добровільними переміщеннями зростає роль вимушених рішень, факторів адаптації та ризиків втрати/недовикористання людського потенціалу. Тому для комплексного розуміння теоретико-прикладних проблем міграційної мобільності молоді необхідно дослідити:

- як відбувався генезис наукового знання про міграцію, що призвело до її розуміння за різними підходами;

- у чому полягає відмінність міграційної мобільності від інших понять міграційного тезаурусу;

- у чому полягає специфіка міграційної мобільності саме щодо молоді.

Генезис наукового знання про певний об'єкт дослідження – це опис тривалого процесу накопичення інформації про цей об'єкт, розуміння причин його зміни, взаємовпливів у середовищі (системі). Дослідження генезису наукового знання дозволяє впорядкувати потрібну інформацію, що була отримана з використанням певних методів, оформити її, надати доступ до використання, щоб ця інформація стала соціально значущою та мала практичне використання [143, с. 264].

Дослідження генезису наукового знання про міграцію дає змогу з'ясувати ретроспективу її виникнення, поширення у нових видах і формах, як наслідок – актуалізацію досліджень міграції та пов'язаних з нею явищ і процесів, що призвело до виникнення окремої науки. В Україні деякі вчені називають цю науку «міграціологія»:

- міграціологія як наука про наміри та переміщення індивідів й окремих груп людей, їхню адаптацію до нових умов, набуття нового правового статусу, наслідки для сім'ї, суспільства й держави – Н. Бортник, Н. Мороз [22, с. 12];

- міграціологія як наука про закони і закономірності переселення, зокрема його просторово-часові характеристики, форми організації, наслідки, методи аналізування, механізми регулювання (міграційна політика) – У. Садова [118, с. 14];

- міграціологія як наука, що формує міждисциплінарний підхід до дослідження міграційних процесів, а саме їх видів та особливостей при зміні соціально-економічних відносин – М. Барна [7, с. 17];

- міграціологія як наука про теорії міграції, її види, причини й закономірності – О. Риндзак [110, с. 41];

- міграціологія як наука, що є міждисциплінарним синтезом дослідження міграції як явища, процесу, системи, ознаки й форми мобільності, визначення механізмів регулювання міграції таким чином, щоб вона мала позитивні наслідки для людини, суспільства й держави – М. Біль [12, с. 92].

Таким чином, міграціологія поєднує всі знання про міграцію – її термінологічний апарат, теорії й концепції, закони й закономірності, причини й наслідки, види та форми.

У світовому масштабі розвиток науки про міграцію («migration science») розпочався з кінця XIX століття. Активізація міграційних досліджень відбулась після завершення «першої ери» (1800-1929 роки) та переходу до «другої ери капіталістичної глобалізації», коли держави почали застосовувати механізми регулювання міграції [182, с. 7]. Відтак з'явилась потреба наукового аналізу й обґрунтувань управлінських рішень.

В Україні становлення міграціології як окремої науки відбулось пізніше – з 70-х років XX століття. За висновками істориків, лише з 50-х років XX століття розпочався період «відновлення», коли в радянський час було знято заборону на дослідження міграції, що забезпечило теоретизування міграційного знання; у 60-70-х роках XX століття активізувались дослідження щодо методик аналізування, що доповнювали теоретичні розробки; у 70-90-х роках XX століття почала формуватись окрема наука «міграціологія» [149, с. 226].

Розвиток міграціології спричинив формування різних *підходів до розуміння поняття міграції*. Міграцію розглядають як:

- явище – факт переміщення, що має певні властивості, причини й наслідки;

- процес – етапи переміщення з формуванням потенціалу, прийняттям рішення про міграцію, підготовкою, самим переміщенням (адаптацією, інтеграцією), рееміграцією/асиміляцією;

- систему (мережу) – архітектура взаємовідносин між інститутами територій донора, транзиту і реципієнта, що має свою інфраструктуру обслуговування (надання міграційних послуг);

- ознаку й форму мобільності – здатність до переміщень з певною метою, що визначає форму мобільності (міграційну, академічну, ділову, економічну, туристичну).

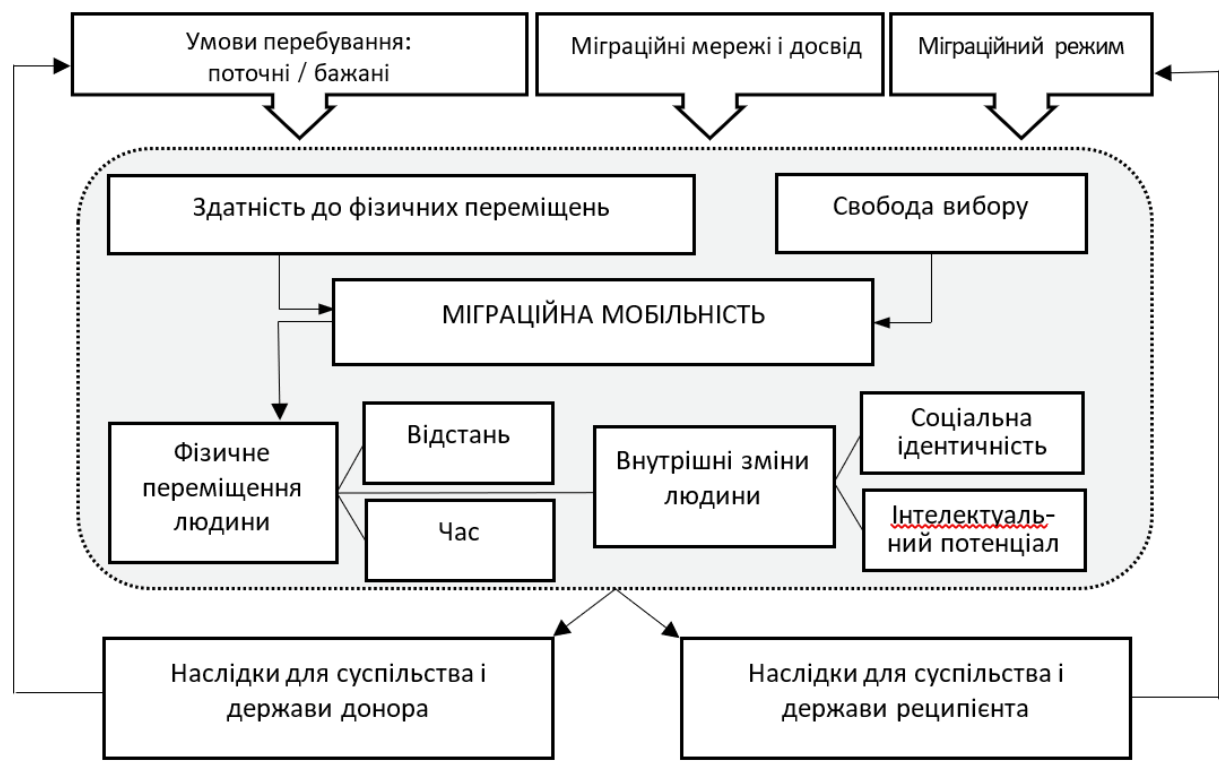
Розгляд *міграції як ознаки й форми мобільності* підкреслює, що людина має здатність до фізичних (просторових) переміщень та внутрішніх змін через адаптацію й розвиток. Здатність до фізичних переміщень, що завжди супроводжуються внутрішніми змінами, дозволяє говорити про свободу людини вибирати місце проживання (праці, навчання), а саму міграцію визначає як функцію можливостей і прагнень людини мігрувати в певних географічних межах [192]. Так як географія переміщень завжди пов'язана з часом, тому слід говорити про свободу вибору та здатність до переміщень на певні відстань і час з можливістю їхньої зміни залежно від подальшого вибору.

Людина, реалізуючи здатність мобільності, може використовувати різні її *форми – адаптаційні й просторові*. Основними видами адаптаційної мобільності є соціальна та професійна. Просторова мобільність, що передбачає фізичні переміщення, може набувати видів міграційної, академічної (передбачає обов'язкове повернення після завершення навчання чи стажування), ділової (відрядження), економічної (релокація бізнесу), туристичної. Найбільш ємною є міграційна мобільність, що поєднує всі види міграції з різною метою, тривалістю й векторами.

Таким чином, *міграційна мобільність* – це здатність людини до зміни місця перебування як результату реалізації свободи вибору, що характеризується фізичним переміщенням на певні відстань і час та спричиняє зміни її інтелектуального потенціалу й соціальної ідентичності.

Фокус на інтелектуальний потенціал, використання якого може трансформуватись в економічні, соціальні, творчі, політичні, екологічні та інші результати, підкреслює значущість інтелектуальних здібностей людини – закладених генетично при народженні та розвинутих у ході навчання, досвіду, саморозвитку. Зміна соціальної ідентичності в ході переміщень визначає трансформацію сприйняття людиною свого місця в новому середовищі як складного процесу порівняння (з попереднім середовищем), інтеріоризації (формування свідомості з врахуванням нових соціальних цінностей) та адаптації (узгодженості цінностей людини і середовища) [54].

На рис. 1.1 відображено сутнісне розуміння міграційної мобільності у сучасному суспільстві, де права і свободи людини у виборі місця перебування захищені законом.

Рис. 1.1. Сутність міграційної мобільності у сучасному суспільстві

Джерело: розроблено автором.

Виходячи із запропонованої схеми (рис. 1.1), держави, реалізуючи міграційну політику, не повинні прямо обмежувати свободу переміщень, а можуть впливати на мобільність населення з застосуванням непрямих

механізмів, зокрема через покращення умов проживання і навчання в державі, регіонах, громадах. Акцент на міграційну мобільність як здатність до переміщень підкреслює закладені в людини можливості та створені зовні передумови до таких переміщень. Тобто можна говорити про *чинники міграційної мобільності* людини, перелік яких наведено у табл. 1.1. Серед них виділено демографічні чинники, зокрема вік, що скеровує до дискусії його впливу на міграційну мобільність населення.

Таблиця 1.1

Чинники міграційної мобільності людини та місце серед них віку

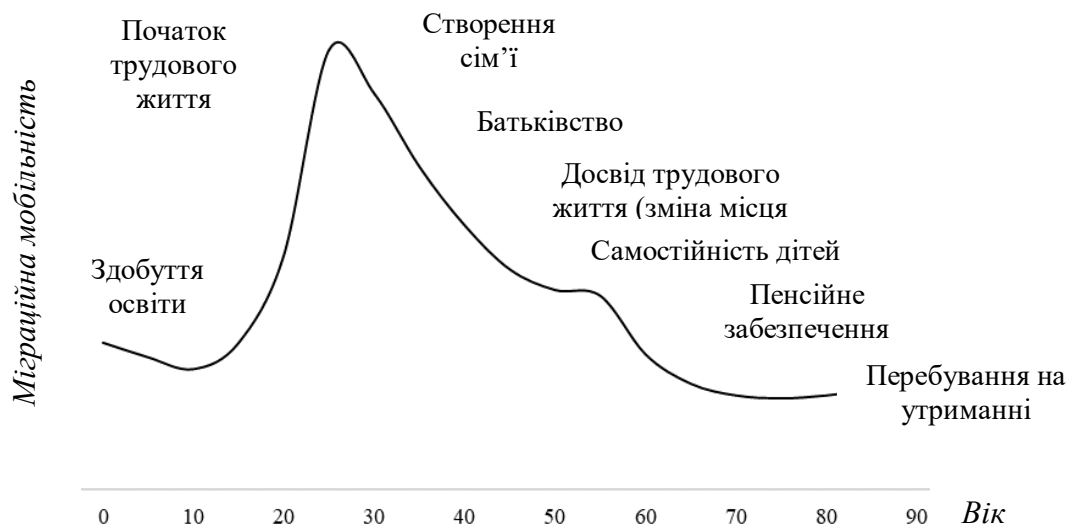
Внутрішні можливості людини	Зовнішні чинники
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Демографічні – <u>вік</u>, стать. ▪ Сімейні – сімейний стан, діти, батьки, інші члени родини, які потребують піклування. ▪ Валеологічні – стан здоров'я, обмежена мобільність. ▪ Просторові – тип поселення проживання, інфраструктура переміщень. ▪ Освітні – рівень освіти, знань. ▪ Професійні – кваліфікація, досвід. ▪ Економічні – доходи, інвестиції, заощадження, майно, інша власність. ▪ Психологічні – темперамент, характер. ▪ Мережеві – власний досвід переміщень та досвід з ближчого оточення. ▪ Інформаційні – інформація про можливості переміщень, умов перебування в інших країнах (регіонах). ▪ Мотиваційні – потреби в розвитку, пізнанні, досягненні цілей, зміні життєвого середовища. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ умови території перебування і бажаної території (економічні, соціальні, політичні, геополітичні, кліматичні, екологічні, військові, епідеміологічні, форс-мажорні); ▪ міграційна політика держави перебування і бажаної держави (міграційний режим, політика адаптації й інтеграції).

Джерело: складено автором за [12; 23; 120; 163].

Дослідження впливу віку на міграційну мобільність підтверджують, що молодь є найбільш мобільною групою населення. Одне з перших досліджень на дану тематику австрійських учених А. Роджерса та Л. Кастро доводить найвищу мобільність саме серед молоді: за результатами аналізу даних на

прикладі Швеції й Мексики мобільність досягає пікового значення у віці 22 роки й надалі поступово знижується [172, с. 63]. Для різних держав цей показник може дещо змінюватись, але подібна ситуація моделюється для більшості суспільств, в яких дотримуються права і свободи вибору.

Висновки щодо рівня міграційної мобільності населення залежно від віку дозволяють робити «вікові моделі міграції». А. Роджерс і Л. Кастро першими запропонували математичні підходи до інтерпретації даних щодо вікових концентрацій мігрантів [225, с. 3]. У продовження цих досліджень австралійським ученим Т. Вілсоном розроблено *типовий віковий профіль міграції* («standard age profile of migration») як основу інтерпретації даних для різних держав [251, с. 193]. Цю модель доповнили його колеги, узагальнюючи головні події на різних етапах життя людини [164, с. 215]. Вони описані на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Типовий віковий профіль міграції та ключові зміни життєвого шляху людини

Джерело: побудовано автором за [164, с. 215].

Відзначимо, що вчені замість «створення сім'ї», як це наведено на рис. 1.2, говорять про «партнерство», а після настання пенсійного віку

виділяють етап «move to institutions», що передбачає поширене явище перебування осіб похилого (старечого) віку в хоспісах та інших спеціалізованих закладах. Для України в силу традицій роду більш актуально говорити про інститут сім'ї та переважання догляду за людьми похилого (старечого) віку членами їхніх сімей, хоча система геріатричної допомоги поступово розвивається.

Незважаючи на беззаперечність найвищої міграційної мобільності молоді серед усіх груп населення, в сучасних дослідженнях виділяється новий тренд ейджизації міграції. Він передбачає зростання серед мігрантів частки людей похилого віку, що в значній мірі обумовлено старінням населення. Деякі фахівці навіть стверджують, що старіння населення може призвести до скорочення обсягів міграції, так як бажання мігрувати знижується в ході життєвого циклу [257, с. 1].

Попри новітні тенденції, гіпотезу, що молоді притаманна найвища міграційна мобільність, підтверджують наведені нижче факти:

а) в частині внутрішніх можливостей:

- кращий стан здоров'я;
- потреби в пізнанні та розвитку;
- відсутність стримуючих обставин – сімейних, майнових, соціальних;
- готовність ризикувати – міграцію можна розглядати як інвестицію, коли людина розраховує дисконтовану вартість доходів протягом життя за нинішнім і бажаним місцем проживання [196, с. 2];
- готовність приймати доленосні рішення, що кардинально змінюють життєву траєкторію;

б) в частині зовнішніх чинників:

- реалізація державами політики міграції заміщення, при якій залучаються зовнішні мігранти та їхні нащадки для послаблення негативних демографічних процесів (старіння населення, низького рівня народжуваності, зростаючої зовнішньої еміграції) та інших наслідкових проблем, зокрема високого навантаження осіб пенсійного віку на працездатне населення [224];

- збільшення можливості міграційної мобільності молоді через програми академічної мобільності, стажування, розвиток міжнародного бізнесу, дистанційної зайнятості, розвитку інфраструктури швидких переміщень, онлайн-комунікацій та ін.

Дослідження міграційної мобільності молоді є особливо актуальними, оскільки:

- молодь як найбільш мобільна група населення є індикатором конкурентоспроможності території її перебування (держави, регіону, поселення) у глобальному просторі;

- молодь має виняткове значення для розвитку кожного суспільства – як потенціал демовідтворення, носій інтелектуального капіталу, креативності, громадянської активності, споживач соціальних послуг, через що її міграційні втрати є серйозною загрозою і викликом;

- молодь як специфічна вразлива група населення потребує створення базових умов для формування її потенціалу (через освіту та ін.), а також застосування додаткових механізмів підтримки з боку держави.

Розуміючи важливість молоді для розвитку суспільства, більшість держав реалізує активну молодіжну політику, яка передбачає підтримку академічної, професійної, соціальної мобільності молоді, однак з застосуванням непрямих методів зниження зовнішніх міграційних втрат. Внутрішня мобільність молоді, здебільшого, має позитивні наслідки для держави, в той час як зовнішня мобільність без забезпечення циркулюючої міграції та імміграції є загрозою безповоротних втрат людського потенціалу.

Актуальність дослідження міграційної мобільності молоді обумовлює потребу визначення, кого з населення можна відносити до даної групи за критерієм віку.

Поділ населення за віком є предметом тривалих дискусій. Перші ідеї з цього приводу пропонували древні філософи. Відомі вікові інтерпретації – Аристотеля (молодь – до 30 років, кульмінаційний вік – 30-50 років, похилий вік – понад 50 років) та Гіппократа (раннє дитинство – до 7 років, дитинство –

7-14 років, підлітковий вік – 14-21 років, молодь – 21-35 років, зрілість – 35-49 років, старший вік – 49-63 роки, старість – понад 63 роки [205, с. 91]).

З кінця XIX століття почали вестись дискусії щодо впровадження міжнародних вікових стандартів. При цьому брались до уваги біологічні та фізіологічні критерії віку. Вікові стандарти стали необхідні для визначення категорій населення з правової точки зору, а також організації його обліку. Надалі така інформація слугувала основою для реалізації політики щодо різних вікових груп населення.

До сьогодні відсутні уніфіковані підходи до розподілу вікових груп населення. Часто вони мають рекомендаційний характер.

В оновленому підході ВООЗ 2015 року віковий поріг молоді піднесено до 44 років. ВООЗ пропонує поділяти населення за віком: молодь – 25-44 роки; особи середнього віку – 44-60 років; літні особи – 60-75 років; особи старечого віку – 75-90 років; довгожителі – понад 90 років [183, с. 258]. Такий підхід частіше використовуються для підтримки осіб віком понад 60 років. Віднесення до молоді осіб віком до 44 років є результатом:

- продовження тривалості життя населення – з 45,5 років у 1950 році до 73,2 у 2023 році (очікується, що до 2100 року показник зросте до 81,9 років) [252];

- розвитку послуг освіти, працевлаштування протягом усього життя та поширення проактивної трудової стратегії життя людини.

Попри те, що вік молоді ВООЗ підвищило до 44 років, у політиці її підтримки вікові межі є значно нижчими. Більше того, існують різні підходи до його встановлення. У даному плані можна керуватись:

- правовими підставами кожної держави – законодавство визначає вікові межі молоді в рамках реалізації молодіжної політики. В Україні законодавством визначено молодь/молодих осіб віком 14-35 років [105]. Дитина – особа до 18 років, якщо вона не набула повноправності раніше у визначених законом випадках [106];

- методичними підходами міжнародних організацій – організації використовують певні вікові межі для аналізу й реалізації політики щодо молоді. ООН (у тому числі ВООЗ, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, UNFPA (Фонд ООН у галузі народонаселення), МОП) до молодих осіб відносить осіб 10-24 роки, в тому числі підлітки – 10-19 років, молодь – 15-24 роки, до дітей – 0-14 років (хоча Конвенція ООН про права дитини визначає «дітей» як осіб до 18 років, щоб охопити більшу кількість неповнолітніх), залишаючи такий підхід ще з 80-х років ХХ століття [200];

- методичними підходами організацій на рівні окремих інтеграційних об'єднань чи континентів – організації, які їх представляють, використовують певні вікові межі для аналізу й реалізації політики щодо молоді. В ЄС відсутній єдиний підхід до вікових меж молоді. Головна програма ЄС «Молодь в дії» ставить стратегічні цілі щодо молоді віком 13-30 років; аналіз щодо молоді здійснюється за віковими групами 15-30 років [177]. Більш стандартизований підхід в ОЕСР, яка відносить до молоді осіб віком 15-29 років [254]. Для держав Африки головним громадським об'єднанням континенту ОАYouth прийнято вікові межі молоді 15-35 років [158];

- методичними підходами окремих програм/заходів підтримки молоді – організації можуть змінювати вікові межі молоді залежно від цілей підтримки. Наприклад, Програма ООН з населених пунктів (UN-Habitat) надає гранти організаціям, якими керують молоді особи віком 15-32 роки [248].

Таким чином, дослідження міграційної мобільності молоді можна здійснювати за різними віковими підходами:

– за розширеним підходом – осіб віком 14-35 років, як це визначено законодавством України;

– за звуженим підходом в одній з вікових груп:

- осіб віком 14-17 років (до повноліття);
- 18-24 років (здобуття освіти й першого досвіду праці);
- 25-29 років (набуття досвіду, створення сім'ї);

- 29-35 років (пік активності з вибором стратегії трудового й особистого життя).

На практиці вибір підходу залежить від наявності статистичної інформації. В Україні більшість даних щодо молоді подаються до 35 років, у міжнародній статистиці (ООН, ОЕСР, ЄС) – до 24 і 29 (30) років. Це обумовлює базові труднощі порівняльного аналізу та актуалізує потребу гармонізації методології статистичного обліку.

Таким чином, у дослідженнях міграційної проблематики стосовно молоді слід розуміти, що вікові межі аналізу можуть відрізнятись. Так само будуть різнитись головні проблеми – для прикладу, осіб до 24 років, які навчаються і починають трудове життя, чи осіб більше 25 років, які мають вже зовсім інший економічний і соціальний статус. Однак загальні міграційні характеристики зазвичай можна екстраполювати на всю групу молоді від 14 до 35 років.

З огляду на стрімке зростання міграційної мобільності молоді, значної актуальності набувають прикладні дослідження. Позитивним результатом завдяки реформі децентралізації в Україні є розробка практичних посібників для органів місцевого самоврядування з метою протидії еміграції молоді з громад. Прикладом такого видання є дослідження Міжнародного республіканського інституту 2021 року, яке зосереджує увагу на механізмах підтримки молоді в громаді шляхом підтримки молодіжних бізнес-проектів, стимулювання стажування, муніципального замовлення на навчання професійних кадрів, забезпечення молоді житлом [128].

Аналіз вітчизняних досліджень міграційної проблематики щодо молоді дозволяє констатувати, що наукові розробки в цій сфері наразі залишаються недостатніми. Окремі напрацювання (наведені в Додатку А) дозволяють структурувати найбільш вивчені питання за такими тематичними блоками: загальний аналіз молодіжної міграції, методологія її дослідження, особливості трудової та освітньої міграції, а також моніторинг міграційних настроїв, міграційної поведінки (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Міграційна проблематика у дослідженнях учених України щодо молоді

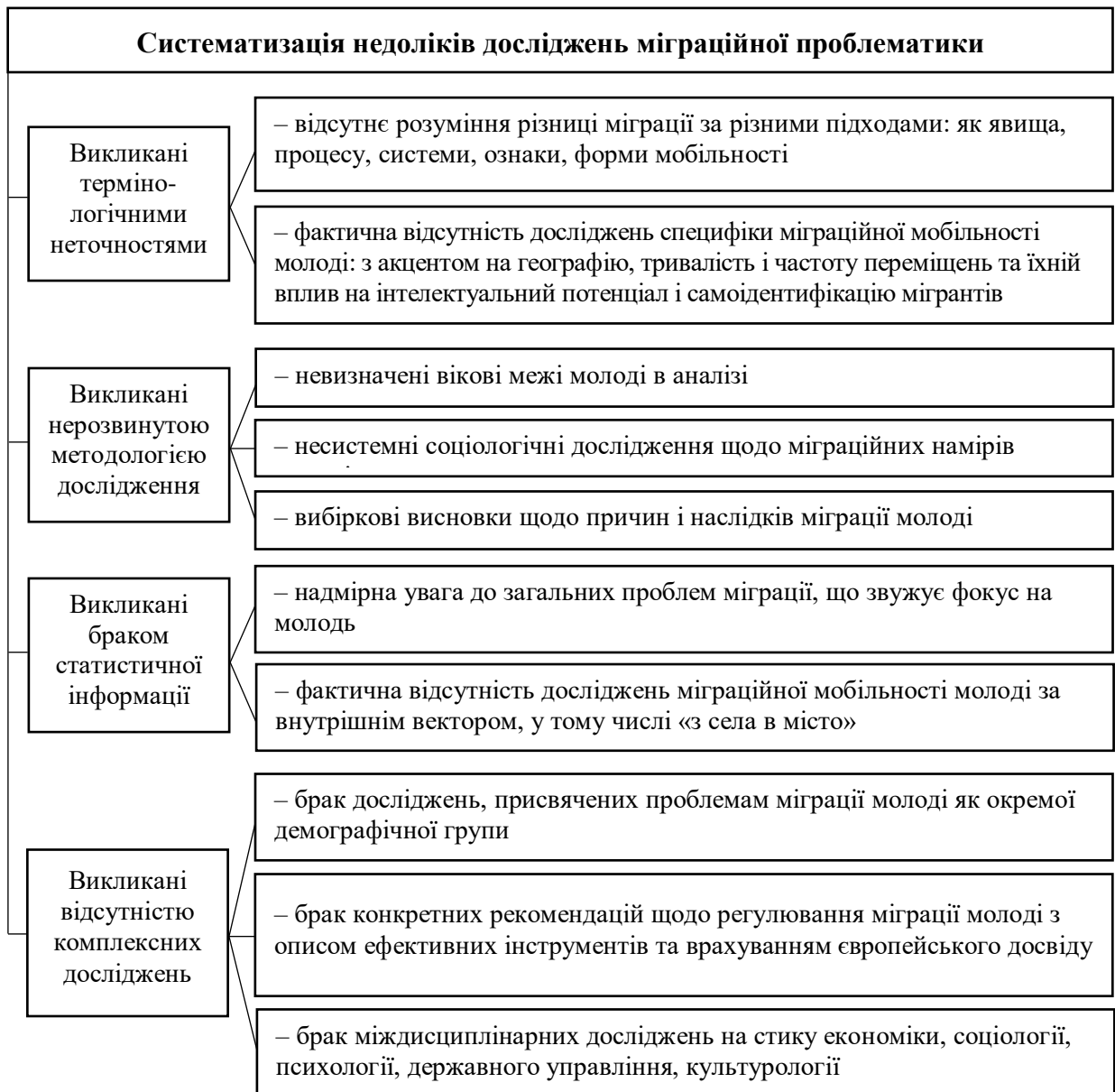
Об'єкти дослідження	Головні напрями дослідження
Загальний аналіз міграції молоді	Географія переміщень. Чинники й наслідки міграції.
Методологія дослідження міграції молоді	Методологічні аспекти досліджень, методики економіко-статистичного і соціологічного аналізу міграції молоді.
Трудова міграція молоді	Чинники й наслідки (вплив на добробут). Географія переміщень. Реєміграція й трансферна поведінка.
Освітня міграція молоді	Інституційно-правове середовище. Географія переміщень. Методики соціологічного аналізу щодо учнівської і студентської молоді. Вплив освітньої міграції за кордон на національні системи освіти.
Міграційні настрої (наміри, установки) молоді	Методики соціологічного аналізу з визначенням причин, бажаної географії переміщень. Вивчення мотивів міграційної поведінки молоді.
Міграційна поведінка молоді	Соціально-психологічні чинники. Соціальна ідентифікація при переміщеннях. Особливості поведінки нових поколінь з волелюбним світосприйняттям.

Джерело: узагальнено автором за [2; 3;4;12; 26; 61; 74; 75; 78;79;80; 100].

Такі практичні розробки мають доповнюватись комплексними науковими дослідженнями та вирішувати актуальне для України завдання – визначення ефективних механізмів протидії безповоротної зовнішньої еміграції молоді шляхом створення сприятливих внутрішніх умов розвитку її потенціалу й самоідентифікації.

Огляд наукових досліджень українських учених вказує на брак статистичних даних для аналізу. Часто в публікаціях аналізуються загальні

процеси міграції, світові тенденції та обмежено аналізується міграція молоді в конкретних вікових межах (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Недоліки досліджень міграційної проблематики щодо молоді у наукових працях України

Джерело: узагальнено автором.

Позитивно, що в дослідженнях присутні висновки стосовно географії переміщень, що дозволяє говорити про характеристики відстані міграційної мобільності молоді. Однак відсутні розвідки часових характеристик міграції,

що б дозволяли моделювати міграційну траєкторію та визначати типовий віковий профіль міграції населення України. Питання тривалості міграції та її частоти є одними з основних при аналізі міграційної мобільності молоді, адже дозволяють говорити про потенціал циркулюючої міграції та рееміграції.

Прогалини у вітчизняних дослідженнях вказують на пріоритети наукових розвідок щодо міграційної мобільності молоді України, в тому числі з врахуванням сучасних викликів невизначеності в умовах війни.

Аналіз зарубіжних досліджень міграційної проблематики щодо молоді є більш ємним. Можна виокремити наступні головні проблеми дослідження міграційної мобільності молоді, актуальні для вивчення у реаліях України:

1) демографічні проблеми:

- міграційна мобільність молоді як чинник трансформації вікової структури населення – позитивної у коротко- і середньостроковому майбутньому за рахунок приросту молоді, проте негативної у зв'язку з втратою молоді, що загострює проблему старіння населення (бачення політики держав ЄС, що імміграція молоді є тимчасовим вирішенням демографічних проблем, коли для держав донорів це безповоротні втрати [162, с. 36]);

- гнучка репродуктивна поведінка молоді-мігрантів, можливість «відкладеного батьківства» та нижча народжуваність серед осіб-мігрантів [189, с. 39];

2) соціальні проблеми:

- міграційна мобільність молоді як результат припинення проживання з батьками, однак з вищим ступенем збереження сімейних зв'язків, коли батьки продовжують допомагати дітям натомість очікувань отримання допомоги від них; інший варіант – міграційна мобільність молоді як сімейна інвестиція, коли батьки, будучи готовими оплачувати навчання дітей, зараз витрачають, щоб надалі забезпечити довгострокову життєздатність домогосподарства [194];

- вплив міграційної мобільності на соціальну ідентичність, зокрема виникнення «міждомівної» («between homes») чи «материкової» ідентичності в умовах «турбулентного» життя [184];

- міграційна мобільність як чинник вразливості особи-мігранта, його дискримінації за гендерною, національною, расовою, релігійною та іншими ознаками, міграційним статусом загалом, від чого особливо потерпає молодь [255];

- моделювання міграційної мобільності молоді у сімейному зв'язку – естафетна модель (міграція відбувається по чергово серед членів сім'ї), гендерна модель (стать батьків-мігрантів та їхніх дітей впливає на ймовірність міграції молоді), мережева модель (міграція одного покоління є основою для міграції наступних поколінь [175] (мережева міграція є надактуальною для України);

3) освітні проблеми:

- зв'язок освіти й міграції як «ядро» мобільності молоді до держав (регіонів) з конкурентоспроможною економікою, що підтримується розвитком неоліберальних підходів до конфігурації глобальної системи освіти, однак може призвести до академічної інфляції («inflation of education credentials»), коли при надлишку осіб з вищою освітою на ринку праці вони змушені конкурувати за робочі місця нижчих кваліфікацій [231];

- вплив міграційної мобільності на людський капітал, в якому основною складовою є рівень освіти, а також здобуття інших «м'яких» і «твердих» навиків; наслідки впливу залежать від просторових (оцінка і визнання капіталу в різних місцях) та часових («послідовна», «множинна» міграція, «подвійна» рееміграція) особливостей мобільності [209];

4) трудові проблеми:

- виникнення й реалізація міграційної мобільності як прояву специфічної поведінки молоді на ринку праці, пов'язаної зі здатністю до зміни місця праці й сфери зайнятості та, водночас, вищою нетерплячістю в досягненні цілей, що підвищує вразливість зайнятості молоді, спричиняє

«придушеність амбіцій» та, як результат, може призвести до формування покоління NEET («Neither Employed nor participating in further Education or Training») [258];

- міграційна мобільність молоді як протипага ендемічному безробіттю, що, на відміну від інших (традиційних) видів безробіття, поширюється на певній території попри бар'єри, не зникає «природним шляхом» та здатне відтворюватись, підтримуватись і продовжуватись на певному рівні [188];

5) просторові проблеми:

- регулювання міграційної мобільності молоді з села в місто з погляду валентності розвитку сільської еміграції, що має поєднувати заходи з покращення соціально-економічних умов сільських територій, за яких рішення про міграцію молоді приймає не вимушено (еміграція як «останній шанс»), а зважено, реагуючи на «немісцеві» чинники притягування [174];

- необхідність підтримки молоді з врахуванням її інтересів у порівнянні до інтересів громад, що актуалізують обґрунтування доцільності стримування виїзду молоді, адже це обмеження її можливостей [203];

б) управлінські проблеми:

- мобільність як соціальний стандарт, численні переваги якого в сучасному розрізненому, густонаселеному та космополітичному світі позиціонують його як актив для молоді [212];

- міграційна мобільність молоді як усвідомлений вибір, а не вимушене рішення, у зв'язку з чим її регулювання має базуватись на розумінні причин (пріоритет політики ООН та Глобальної міграційної групи [213, с. 23]);

- залучення молоді до регулювання міграції (молодь як актори змін), зокрема через різні форми політичного діалогу, соціальної справедливості, інклюзії та згуртованості (пріоритет політики МОМ [256]);

- забезпечення захищеності молоді на всіх етапах міграційного процесу з розумінням специфіки міграційних коридорів (мереж, систем) [193, с. 48];

7) мотиваційні проблеми:

- чинники міграційної мобільності молоді, що більшою мірою пов'язані з індивідуальними характеристиками – статтю, віком, освітнім рівнем, ніж з демографічними показниками й активами домогосподарств; це веде до того, що вищий рівень освіти молоді детермінує вищу міграційну мобільність, особливо в межах держави [167, с. 16].

У зазначених проблемах міграційної мобільності молоді криється низка негативних наслідків, що мають прямі впливи на *безпеку* – демографічну, економічну, соціальну, продовольчу (внаслідок міграційної мобільності сільської молоді), гуманітарну, інформаційну, політичну, екологічну, військову та ін. Виміри безпекових впливів диференціюються від рівня людини до держави. Безпекові виклики піднімають наукові й експертні дискусії щодо необхідності посилення державного регулювання міграційної мобільності молоді. Пандемія COVID-2019, а далі – загострення ряду міжнародних конфліктів, повномасштабне російське вторгнення в Україну змушують переосмислити економічну глобалізацію, побудовану на «демонтажі» державних впливів, переважанні неолиберальних підходів до регулювання ринкових процесів [160]. За таких умов особливо вразливі групи населення, зокрема молодь, потребують додаткової підтримки. Питання безпеки при цьому слід розглядати з двох позицій:

- впливу безпекових чинників на міграційну мобільність молоді;
- впливу міграційної мобільності на безпеку територій донорів, реципієнтів і транзиту.

Висока міграційна мобільність молоді є об'єктивним викликом для національної безпеки держави. Від ефективності управлінських рішень залежить, чи стане цей процес джерелом ризиків для економіки та суспільства, чи створить можливості для розвитку. Тому сучасні дослідження мають більше уваги приділяти аналізу впливу міграційних переміщень молоді на стан національної безпеки. Саме безпековий підхід до регулювання мобільності

населення має стати основою для вирішення проблем збереження трудового та інтелектуального потенціалу України.

1.2. Міграційні детермінанти національної безпеки в теорії економічних досліджень

Безпека є фундаментальною категорією, що визначає цільові орієнтири життєдіяльності суспільства та держави. За своєю сутністю вона традиційно розглядається як стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз. Водночас у сучасних наукових підходах безпека інтерпретується ширше – як динамічна спроможність системи функціонувати та розвиватися в умовах перманентної невизначеності, конфліктів та глобальної нестабільності. Таке розуміння тісно пов'язує категорію безпеки із суміжними поняттями: «стабільність», «стійкість», «сталість», «резильєнтність» та «прогнозованість» розвитку.

Проблематика безпеки має наскрізний характер і охоплює всі ієрархічні рівні: від особистісного (індивідуального) до національного та глобального. Вона виступає одночасно і базовою умовою, і стратегічним імперативом соціально-економічного поступу. Дестабілізація безпекового середовища руйнує усталені економічні зв'язки та закономірності відтворення, проте водночас може слугувати каталізатором структурних змін, мобілізуючи адаптаційний потенціал суб'єктів, здатних реагувати на критичні виклики.

Актуальність проблематики безпеки призвела до акумулювання наукового знання, виокремлення науки безпекології та формування безпекознавчої парадигми [142, с. 233-234]. В економічних дослідженнях вчені вказують на розвиток економічної безпекології, яка досліджує особливості безпеки на рівні підприємств, громад, регіонів і держави [25].

Безпеку можна досліджувати у різній суб'єктності, вимірах і контекстах. Огляд наукових праць українських авторів підтверджує переважання досліджень з питань безпеки щодо:

- суб'єктів просторово-владної ієрархії – держави, регіонів, громад та їхніх об'єднань;
- економічних суб'єктів – галузей, підприємств;
- складових формування (будуть розглянуті в табл. 1.3);
- чинників;
- інструментів посилення.

Дослідження та посилення безпеки на вищих просторово-владних рівнях, зокрема держави та її інтеграційних об'єднань, формулюють комплексні завдання. У той самий час питання безпеки на мезо- (регіони) й мікро- (громади) рівнях ставить конкретні завдання з посилення соціально-економічної безпеки, що відображається в добробуті населення, результатах діяльності підприємств, функціонуванні об'єктів інфраструктури й інших життєзабезпечуючих функціях [25, с. 14].

На державному рівні категорія безпеки набуває форми «національної безпеки», забезпечення якої є пріоритетним обов'язком органів влади. Це комплексний і безперервний процес, що вимагає не лише своєчасного реагування на прямі загрози (провокації, диверсії), а й системної превентивної діяльності. Ключовим елементом гарантування національної безпеки є ефективне врядування, спрямоване на зміцнення конкурентоспроможності економіки, зростання добробуту населення та посилення обороноздатності країни, що створює фундамент для її стійкого розвитку [5, с. 264].

Важливість формування й посилення національної безпеки обумовлює правове регулювання на рівні держав та їх об'єднань. В Україні з 2018 року чинним є Закон України «Про національну безпеку України», який концептуалізує зв'язок безпеки й оборони та гарантії захисту населення від загроз, визначає зміст національної (державної) безпеки як захищеності від загроз (реальних і потенційних) суверенітету, територіальної цілісності, демократії, конституційного ладу й інших національних інтересів України [103] У характеристиці національних інтересів виділяються безпека

життєдіяльності й добробут, основою забезпечення яких є сталий розвиток економіки (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Зміст національної безпеки, визначений законодавством України

Джерело: розроблено автором за [103].

Інституційне забезпечення національної безпеки створює її систему. Вона включає діяльність державних і недержавних інститутів в усіх сферах національної безпеки.

Національна безпека як комплексна категорія проявляється в різних сферах. Відповідно її формують певні складові. Більшість авторів складовими безпеки визначає політичну, економічну, інформаційну, екологічну та соціокультурну [101, с. 59]. Проте в ході прогресивних змін суспільства безпекові складові змінюються й модифікуються. Яскравим прикладом є нові сфери інформаційної безпеки, що актуалізуються в умовах шостого технологічного укладу, а саме комп'ютерна й кібернетична безпека. Важливість останньої підтверджує прийняття в Україні окремого стратегічного нормативу [108].

У табл. 1.3 і додатку Б узагальнено основні сфери/складові національної безпеки, що дозволить розуміти місце серед них міграційних детермінант та визначити, чи існує міграційна безпека. Складові безпеки часто ставлять ціллю «захищеність». Дане поняття на відміну від «захисту» вказує на те, як сам суб'єкт оцінює власну безпеку та можливості її посилення або як фахівці в певній сфері оцінюють безпеку захищених об'єктів (інфраструктури, інформації, мережі комунікацій тощо).

Таблиця 1.3

Складові формування й посилення національної безпеки

№ з/п	Складова	Ціль/види безпеки
	<i>Національна безпека</i>	<i>Захищеність держави та населення від реальних і потенційних загроз, забезпечення сталого економічного розвитку для задоволення потреб життєдіяльності населення</i>
1.	<i>Державно-управлінська сфера</i>	Державна безпека Політична безпека Геополітична безпека
2.	<i>Сфера оборони</i>	Воєнна безпека Ядерна безпека
3.	<i>Сфера правопорядку</i>	Громадська безпека Цивільна безпека
4.	<i>Соціальна сфера</i>	Дорожня безпека Пожежна безпека
5.	<i>Економічна сфера</i>	Демографічна безпека Соціальна безпека: захисний і духовний аспекти Епідеміологічна безпека
6.	<i>Еколого-техногенна сфера</i>	Економічна безпека Продовольча безпека Інфраструктурна безпека Фінансова безпека Валютна безпека Боргова безпека Митна безпека Промислова безпека Енергетична безпека Науково-технологічна безпека
7.	<i>Сфера інформації та комунікацій</i>	Екологічна безпека Техногенна безпека Кліматична безпека Радіаційна безпека Інформаційна безпека Комп'ютерна безпека Кібернетична безпека

Джерело: узагальнено автором.

Проблематика безпеки в значній мірі є людиноцентричною, через що залишаються актуальними соціальні складові її формування. *Соціальну сферу національної безпеки* можна розглядати в різних аспектах – від базової

соціальної захищеності до більш широких проблем мотивації. Цінними є обґрунтування, що з погляду впливу на національну безпеку актуальними є питання соціальної напруги, задоволення з боку населення рівнем добробуту та готовності займатись продуктивною працею [6, с. 166]. Цей приклад показує тісний взаємозв'язок соціальної та економічної сфер національної безпеки, які трансформують людський капітал в економічні результати.

Соціальна складова національної безпеки відображає рівень захищеності населення та ефективність соціальної політики в цілому, що в ідеалі має бути спрямованою на гарантування захисту інтересів людини та суспільства [66, с. 569]. Широка проблематика соціальної безпеки охоплює багато питань, основні з яких відображено в табл. 1.4. За висновками знаних українських учених І. Гнибіденка, А. Колота та О. Новікової туризм, подорожі й вільне пересування є складовими соціальної безпеки людини [38]. Соціальну безпеку суспільства, на думку вчених, визначають різні аспекти відносин, серед яких – питання рівності, що тісно пов'язані з міграційно-мобільними процесами. Соціальна безпека держави як прямо залежить від міграції, так і опосередковано – від демографічної ситуації, ситуації на ринку праці і т. д., коли міграція є вторинним індикатором рівня розвитку даних сфер [38].

Таблиця 1.4

Соціальні складові національної безпеки та місце в них міграційної мобільності

Соціальна безпека людини	Соціальна безпека суспільства	Соціальна безпека держави
<ul style="list-style-type: none"> - рівень життя: економічний розвиток, державні стандарти й гарантії, доходи та витрати домогосподарств; - якість життя: харчування, медицина, освіта, житло, сім'я й діти, культура й мистецтво, <i>вільне пересування</i>, туризм, доступ до інформації. 	<ul style="list-style-type: none"> - добробут (бідність); - соціальне середовище; - соціальна захищеність через страхування; - гендерна рівність ; - етно-національні відносини; - релігійні відносини. 	<ul style="list-style-type: none"> - демографічна ситуація; - <i>міграція</i>; - зайнятість і соціально-трудова відносина - епідеміологічна ситуація - соціальне партнерство; - безпека життєдіяльності; - екологічна і техногенна ситуація.

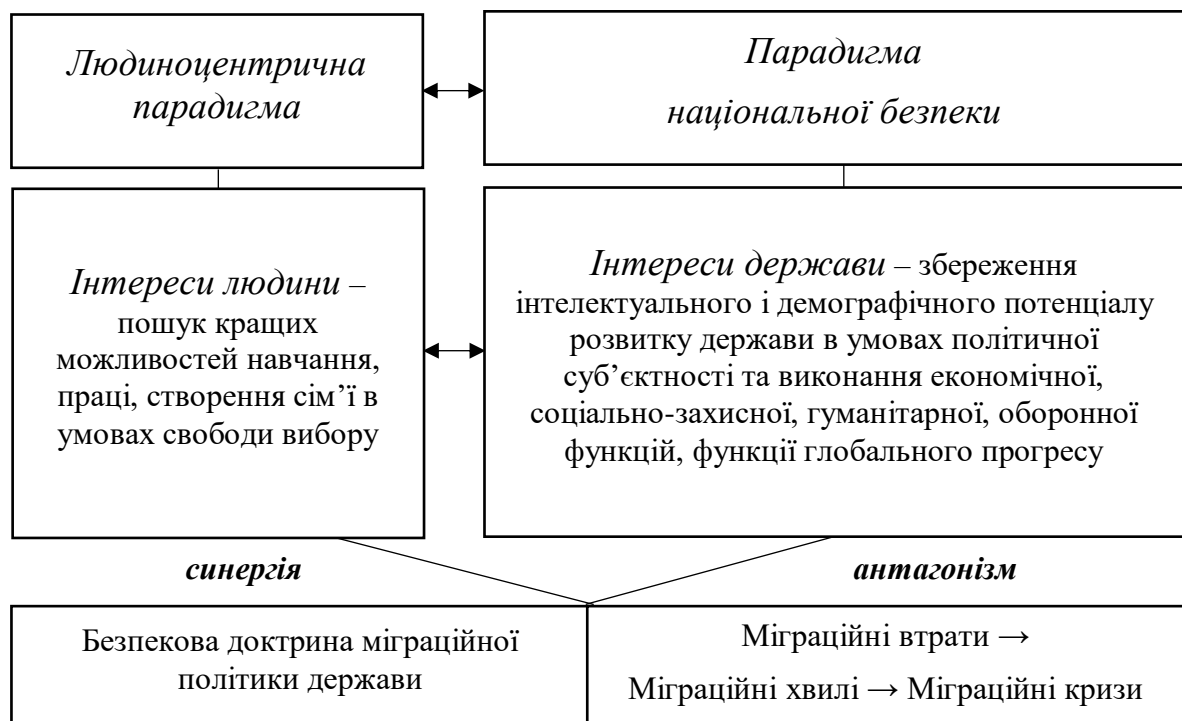
Джерело: укладено автором за [38]

Закономірно, що міграція і всі процеси, що з нею пов'язані, відображають реакції людини та суспільства на розвиток середовища, що в кінцевому підсумку акумулюються й відображаються в процесах розвитку держави як суб'єкта, здатного виконувати економічні, соціально-захисні, гуманітарні, оборонні функції. Таким чином, соціальні складові національної безпеки тісно пов'язані з міграційною мобільністю населення. Наукові дослідження на стику міграціології і безпекології в Україні, як правило, піднімають проблематику негативного впливу зовнішньої міграції населення на демографічну ситуацію й втрату інтелектуального потенціалу, так як трудова й освітня міграція має чітку тенденцію трансформації в постійну [37]. З іншого боку, поширені й обґрунтовані твердження, що міграція є потужним чинником економічного розвитку, зважаючи на вагому частку грошових переказів з-за кордону у ВВП країни, послаблення тиску безробітних на ринки праці і т. д., будучи, фактично, регулятором перерозподілу людських ресурсів відповідно до ринкових потреб [97].

Дослідження міграційної мобільності як наслідку безпекових чинників в Україні з'явилися з 2014 року, коли держава вперше зіткнулась з проблемою масової вимушеної міграції, хоча історично міграційні хвилі через політичні репресії як вимушені причини супроводжували мобільність населення з початку ХХ століття – хвиля міграції 20-30х років, коли близько 1 млн українців емігрували через спротив політиці русифікації й колективізації, хвиля міграція в 40-60х роках, коли близько 2 млн осіб були насильно вивезені до регіонів Сибіру й Середньої Азії, хвиля з 2014 і 2022 років, коли понад 25 млн осіб були змушені покинути місця проживання на постійно чи тимчасово через російську агресію [10, с. 36].

Оскільки безпековий чинник міграційної мобільності став основним для українського суспільства в умовах російсько-української війни, потребує якісного наукового обґрунтування *безпекова доктрина міграційної політики України*. Вона базується на вивченні визнаних теорій та міжнародних практик регулювання міграційної мобільності населення з позиції інтересів

національної безпеки. У цьому можуть протиставлятися дві парадигми – людиноцентрична і національної безпеки (парадигма як загально-філософський підхід та практична ідеологія). Людиноцентрична парадигма ставить у центр інтереси людини, де за утвердженими нормами міжнародного права в системі пріоритетів визначено свободу вибору, зокрема місця (держави, регіону) проживання. Парадигма національної безпеки вказує на необхідність збереження потенціалу розвитку держави як функціонального утворення, здатного забезпечувати прогресивні зміни, що покращують життя суспільства та здійснюють позитивний вплив на глобальний прогрес (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Науково-ідеологічне обґрунтування регулювання міграційної мобільності населення в контексті національної безпеки

Джерело: розроблено автором.

Для окреслення проблематики наукових досліджень міграційної мобільності в контексті національної безпеки, проаналізуємо праці українських та іноземних учених з даної тематики. Слід відзначити, що основний фокус взаємовпливу міграції і безпеки здійснений у рамках реалізації міграційної політики. Знаний міграціолог в Україні О. Малиновська

досліджує міграцію в умовах кризи, що трансформується у виклик парадигмі порядку і впевненості, а також виклик безпеці на національному, суспільному й особистісному рівнях; при розвитку мобільності зростає значення «міграційного сегмента безпеки», що відображає вплив «жорстких» (через війну) і «м'яких» загроз на міграцію населення [81].

Дослідники Т. Затонацька, О. Анісімова та Д. Затонацький підтверджують міграційні детермінанти безпеки у міжнародних масштабах, коли внутрішні переміщення не мають такого очевидного вияву, адже саме міжнародна міграція може бути нелегальною; учені підкреслюють посилений зв'язок між міграцією й такими складовими національної безпеки, як соціальна, економічна, політична, внутрішня державна і безпека навколишнього середовища [65, с. 101].

Проблема нелегальної міграції є актуальною темою досліджень у контексті безпеки державних кордонів і безпеки самих мігрантів, через що, як обґрунтовує Н. Орловська, необхідно є реалізація заходів гуманітарної спрямованості та на випередження, що є протилежним підходом до репресивних заходів стосовно правопорушників [96, с. 113].

А. Денисов теж загострює проблему нелегальної міграції, але більшу увагу звертає на ризики «іноземної економічної інтервенції», через що доводить необхідність квотування видачі дозволів купівлі нерухомості, участі іноземного бізнесу в критичних для національної безпеки сферах; автор використовує термін «національна міграційна безпека», однак його сутність не визначає, хоча й актуалізує взаємозв'язок з етнокультурною й соціальною (соціальна напруга) безпековими складовими [58, с. 115].

Нетиповий підхід у дослідженні використали Т. Нагорняк та Ю. Пачос, визначаючи загрозою національній безпеці політику інших держав у залученні людського капіталу з України [89, с. 27]. У даному плані можна говорити про ризики пасивної міграційної політики України, яка до повномасштабної війни не отримала належної концептуалізації та розуміння міграційних детермінант національній безпеці з позиції комплексної загрози. Відсутність ефективної

міграційної політики до війни знижує очікування щодо її покращення в умовах міграційної кризи в Україні після повномасштабного російського вторгнення.

Один з представників знаних міграціологів України М. Романюк піднімає питання впливу міграції висококваліфікованої й конкурентоспроможної робочої сили на національну безпеку, через що пріоритетами стратегування в міграційній сфері має бути стимулювання трудової рееміграції та запобігання зайнятості мігрантів за кордоном за нижчою кваліфікацією [115, с. 59].

О. Ровенчак та М. Яворський досліджують еволюцію ідентифікації міграції як виклику безпеці з посиленням її впливу на всіх рівнях та сферах – демографічній, етнокультурній, соціально-економічній, політичній [112, с. 216]. Учені проводили дослідження до 2013 року, коли біполярність сучасного світу виглядала збереженою, однак подальші події докорінно змінили акценти на базові військові загрози безпеці та подальші міграційні наслідки. У даній праці також піднімається важливе питання «securitization migration», що скеровує до потужного наукового напрямку досліджень взаємозв'язку міграції і безпеки у працях іноземних, зокрема європейських, учених.

«Убезпечення» («сек'юритизація») міграції є актуальним завданням для розвинутих держав, які дотримуються демократичних принципів прав і свобод людини та її мобільності, але потерпають від надмірної імміграції в поляризованому світі. Одна річ, коли йде боротьба за «мізки» і країни проводять політику, що спрямована на залучення висококваліфікованих кадрів, зокрема молоді. Інші річ, якщо це мігранти з бідних держав, які вимушені виїжджати через складну військову й гуманітарну (посухи, брак води і продуктів харчування, високий рівень злочинності та ін.) ситуацію, інтелектуальний потенціал яких є низький та які потребують витрат на задоволення їхніх базових потреб у рамках соціального захисту. Тому політика розвинутих держав базується на грамотному балансуванні прав людини з базовим вирішенням гуманітарних питань та пріоритетів

національної безпеки. На практиці це складне завдання, яскравим прикладом чому є міграційні кризи в ЄС, коли вибір між ліберальними цінностями та національною безпекою спричиняє кризу дотримання принципів солідарності й справедливого розподілу відповідальності [112, с. 279].

Через це наукові дискусії щодо безпеки міграції залишаються відкритими для розвинутих держав, які є взірцем дотримання демократичних цінностей, свобод вибору і мобільності кожної людини. Європейські дослідники вказують на проблемні міграційні детермінанти безпеки. За висновками відомого британського міграціолога Дж. Гюїсманса, негативні міграційні детермінанти посилювались у ході поглиблення інтеграції ЄС та формування «політичної конструкції міграції», яка дестабілізувала внутрішні суспільно-інтеграційні процеси та громадський порядок [198].

Канадський учений Ф. Бурбо у книзі з «securitization migration» говорить про необхідність впорядкованості міграції, вперше піднімає питання впливу концепції безпеки в політиці держави на регулювання міграційної мобільності у зв'язку з інформаційними впливами [166]. Проблему виклику міграції сформованим парадигмам визначеності та порядку піднімають французькі учені А. Джейхан і А. Цукала, коли в умовах розвитку глобалізації загострювались дискусії та страхи щодо небезпек, хаосу, зіткнення цивілізацій [173]. У кінцевому підсумку розвинуті держави часто стикаються з проблемами імміграції та міграційними кризами, однак їхнє сприйняття залежить від оцінки громадянського середовища та засобів масової інформації. Для порівняння, міграційна криза в Європі 2015 року через вимушені переміщення з Близького Сходу й Африки викликала політичну кризу в державах ЄС, коли масові «втікачі від війни» з України 2022 року отримали позитивні рішення надання тимчасового захисту, створення умов для мобільності в межах ЄС та інших складових соціального захисту [170].

Підсумовуючи огляд наукових досліджень щодо взаємозв'язку міграційної мобільності й безпеки можна узагальнити, що мобільність є одночасно і детермінантою безпеки, і наслідком її проблем. У той же час

міграційна мобільність в сучасному глобалізованому світі є складовою гарантій безпеки, які утверджують сучасні демократичні цінності й норми міжнародного права (рис. 1.6). Міграційні детермінанти й наслідки можуть суттєво різнитись для країн донорів і реципієнтів, але й можуть мати суміжні ознаки. Найбільш поширеними з них є нелегальність, нерегульованість та масштабування в динамічні міграційні системи, що формують трансрегіональні ринки праці з дією додаткових міграційних угод та міграційними залежностями [118, с. 5].

Рис. 1.6. Підходи до дослідження міграційної мобільності в контексті національної безпеки

Джерело: розроблено автором.

Міграційні детермінанти національної безпеки передбачають розгляд міграції за ризико-орієнтованим підходом, що дозволяє з'ясувати, які ризики та кризи може спричинити міграційна мобільність.

«Ризик» у психологічному аспекті є очікуванням погіршення ситуації, є вірогідність небезпеки і різних проявах, в економічному сенсі – ймовірність економічних втрат. Очікування може ґрунтуватись на знаннях, досвіді, рефлексіях оточуючих чи інших підсвідомих (інтуїтивних) впливах.

У діяльнісному аспекті ризик передбачає дії, наслідком яких можуть бути втрати і загрози суб'єкту та її оточенню. Ризик може виникати і при бездіяльності, що теж є рішенням реакцій на певні очікування та знання інформації.

З даних визначень очевидно, що ризик слід пов'язувати зі свободою вибору, що є характеристикою міграційної мобільності населення і підкреслює таким чином їхній тісний взаємозв'язок.

У системному аспекті ризик виникає через невизначеність, нестабільність середовища – природного, екологічного, економічного, політичного, соціального, врешті й безпекового. Ризик породжує вразливість населення як його нездатність протистояти (бути резильєнтним) зовнішнім впливам чи наслідкам ризикогенних рішень в умовах вибору. Найгірший сценарій, якщо ризик породжує загрозу, нівелювання наслідків якої є неможливим або потребує тривалого часу і ресурсів. Загроза, окрім того, має негативні наслідки для інших суб'єктів, визначаючи рівень ризиковості рішень і дій.

Міграційна мобільність навіть в умовах високої врегульованості є ризиком, який може спричиняти загрози на всіх рівнях – особистісному, суспільному, державному. Найвища ймовірність загроз через міграційну мобільність виникає на особистісному рівні, адже наслідки рішення мають значний вплив не лише на особу-мігранта, але й на членів його домогосподарства.

У рамках дослідження нами визначено ключові міграційні детермінанти та ризику, які мають слугувати вихідною точкою для визначення певної моделі механізму регулювання. У табл. 1.5 здійснено системне узагальнення таких

детермінант за сферами життєдіяльності суспільства, що мають пряме відношення до національної безпеки.

Таблиця 1.5

**Міграційні детермінанти різних сфер життєдіяльності суспільства
(ризико-орієнтований підхід)**

Сфери	Особистісний рівень	Суспільний рівень	Національний рівень
Демо-відтворення	«Відкладене» батьківство; погіршення здоров'я через стрес і надмірні навантаження	Дистанційні сім'ї, девіації, відсутність догляду за дітьми та батьками старечого віку	Втрати демографічного потенціалу
Освіта	Віддалений батьківський контроль; вимушене поєднання освітньої й трудової діяльності	«Мода» на навчання за кордоном; формування освітньо-трудова переходи	Втрати інтелектуального потенціалу (вплив «мізків»); втрати молоді як головного рушія прогресивних змін
Зайнятість	Зайнятість за нижчою кваліфікацією; зайнятість з порушенням норм трудового права	Низька конкуренція на ринку праці	Втрати інвестицій у людський капітал
Економіка	Міграційна залежність доходів домогосподарств	Економічна нерівність суспільства, зростання споживчих цін за рахунок платоспроможності частини населення	Економічна нестабільність в умовах високої частки грошових переказів у ВВП країни
Етно-культурне середовище	Втрата національної, культурної ідентичності, «національне сирітство»	Сегрегація, ксенофобія	Суспільна неоднорідність
Сфера суспільних відносин	Втрата соціальної ідентичності	Суспільна роз'єднаність	Слабкість громадянського суспільства
Сфера соціальної інфраструктури	Соціальна ексклюзія	Навантаження на соціальну інфраструктуру	Низька якість послуг об'єктів соціальної інфраструктури
<i>Загальний вплив</i>	<i>Соціальна вразливість мігранта та членів його сім'ї</i>	<i>Невпевненість суспільства</i>	<i>Нестабільність розвитку</i>

Джерело: систематизовано автором на основі узагальнення [58; 52; 59; 67; 63; 91; 122; 126; 127; 129; 130; 131; 132; 163]

Аналіз таблиці 1.5 дозволяє зробити важливі узагальнення:

- по-перше, у демографічній площині ризики мають кумулятивний ефект: індивідуальний стрес переростає у соціальне явище «дистанційних сімей», що зрештою загрожує депопуляцією на національному рівні;
- по-друге, в освітній сфері спостерігається небезпечна трансформація, коли навчання за кордоном стає лише проміжним етапом до трудової еміграції, формуючи стійкі канали втрати молоді як носія інновацій;
- по-третє, в економічному блоці слід розмежовувати короткострокові вигоди домогосподарств від грошових переказів та довгострокові загрози для держави, такі як економічна залежність та консервація сировинної моделі економіки.

Іншими словами, ризики, визначені у табл.1.5, є відображенням досвіду міграційної мобільності населення України, яка в період «заробітчанської» хвилі часто супроводжувалась нелегальною зайнятістю, ненормованим робочим часом, відсутністю належного соціального захисту, акумулювання страхового стажу для отримання належного пенсійного забезпечення.

В умовах «заробітчанської» міграції, як правило, жінок, поширювались девіації серед чоловіків (алкоголізм). Виникало явище дистанційних сімей. Негативні наслідки таких сімей загострювали проблему повноцінного виховання дітей в умовах браку батьківської уваги, через що деякі вчені навіть говорили про явище «міграційного сирітства» [62].

Змінність «заробітчанської» міграційної хвилі «освітньо-інтелектуальною» призвела до формування «моди» на навчання за кордоном. Стрімке зростання зовнішньої освітньої міграції спричиняє особистісні ризики, які, як правило, проявляються в труднощах батьківського контролю за початком трудового і сімейного життя дітей у період повноліття, а також надмірних навантажень через поєднання освітньої і трудової діяльності.

Низка негативних наслідків міграційної мобільності стосується економічної сфери. Вони проявляються у формуванні міграційної залежності доходів домогосподарств, посилюють економічну нерівність суспільства,

адже рівень доходів осіб-мігрантів, як правило, значно переважає доходи осіб, які залишаються за попереднім місцем проживання. Для держави та її безпеки економічна ризикогенність міграційної мобільності визначає нестабільність розвитку економіки в умовах залежності від грошових переказів мігрантів. Дослідження іноземних авторів, зокрема французьких учених Ж.-Л. Комбс та К. Ебеке доводить, що грошові перекази припиняють виконувати свою стабілізуючу функцію, якщо їхня частка у ВВП країни переважає 6 % [176]. Для прикладу, в Україні до 2020 року частка грошових переказів мігрантів у ВВП сягнула максимального значення – 7,7 %, коли, для порівняння, в 2008 році складала 3,4 % [53]. У дійсності показники значно вищі, адже наведена частка враховує перекази офіційними каналами. Таким чином, позитивний вплив грошових переказів мігрантів з-за кордону на економіку України є міфом та не забезпечував довгострокові прогресивні ефекти.

Основним ризиком міграційної мобільності для держави (регіону) донора є демографічні втрати. Особа, яка мігрує і є дітородного віку, як правило, відкладає батьківство. Це призводить до зниження народжуваності. Для суспільства і держави це часто демографічні втрати, коли друге покоління мігрантів народжується або здобуває освіту за кордоном та втрачає національну ідентичність. Цей процес фахівці визначають як «національне сирітство».

Натомість багато розвинутих держав реалізує міграційну політику, керуючись демографічними інтересами національної безпеки. За рахунок притоку мігрантів послаблюються депопуляційні процеси. З іншого боку, тоді держави мають проводити відповідну політику інтеграції та розвитку толерантного поліетнічного суспільства.

Якщо комплексно дивитись на проблему, то ризикогенність міграційних детермінант на особистісному рівні проявляється в посиленні соціальної вразливості мігранта та членів його сім'ї. Соціальна вразливість означає, що особа є нездатна пройти без втрат складні обставини, не володіє достатніми резервами і ресурсами для прояву резильєнтності.

Для суспільства фундаментальним ризиком є невпевненість. Індикатор «впевненості у завтрашньому дні» у більшості соціологічних досліджень причин міграції до повномасштабної війни в Україні був на першому місці, адже перманентний стан невпевненості суспільства руйнує базові конструкції сталої поведінки, планування й довгострокового інвестування, формування довіри до влади, розвитку громадянського суспільства.

На рівні держави ризикогенні міграційні детермінанти призводять до нестабільності розвитку. Наукові дослідження, формулюючи проблему, часто беруть у фокус аналізу нестабільність, невизначеність, кризу. Нестабільність унеможлиблює вектор сталого розвитку, який синергує інтереси людини, суспільства, держави нинішнього часу та майбутніх поколінь.

Низка ризиків, наведених у табл. 1.5, веде до втрат демографічного й інтелектуального потенціалу, які є найбільш відчутними, коли мігрує молодь. Тоді наслідки міграційних детермінант є довгостроковими, спричиняють загрози розвитку держави та для її національної безпеки. Для послаблення ризикогенності міграційних детермінант держави, які визнають демократичні цінності й права мобільності реалізують міграційну політику на засадах безпекової доктрини. В Україні формалізовано правові основи такої політики, хоча на практиці існують проблеми її реалізації. Так, у Законі України «Про національну безпеку України» визначено, що «стратегія громадської безпеки і цивільного захисту» має бути основою розробки міграційної політики (стаття 29) [65]. У Стратегії національної безпеки України акцентовано увагу на проблемі демографічної кризи, однією з причин якої є еміграції молоді [107]. У Стратегії воєнної безпеки України міграційні чинники загострення воєнних конфліктів виділено як руйнуючі системи міжнародної безпеки, що була сформована після Другої світової війни [109].

Розуміння й законодавче закріплення ризиків міграційної мобільності обумовлює вироблення такої політики, яка б забезпечувала наслідки міграції як реалізацію можливостей, що в синергії мають позитивні результати для особистості, суспільства і держави (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Детермінаційна ідентифікація міграційної мобільності населення

Рівень розгляду	Міграційна мобільність як ризик	Міграційна мобільність як можливість
Особистісний рівень	Посилення соціальної вразливості	Освітньо-професійний та культурний розвиток, капіталізація потенціалу мігрантів
Суспільний рівень	Посилення невпевненості суспільства	Потенціал мігрантів як детермінанта суспільного розвитку на засадах толерантності, міжкультурного діалогу
Національний рівень	Нестабільність розвитку, небезпека демографічних, кадрових втрат	Потенціал мігрантів як детермінанта прискорення економічного розвитку

Джерело: розроблено автором.

Зауважимо, що в науковій літературі підхід до розгляду міграційної мобільності як детермінанти національної безпеки поки не розроблений такою мірою, як дослідження проблематики міграції, як причини безпекових проблем (див. рис. 1.6). У даному контексті запропоновані різні підходи до класифікації причин міграції, які, як правило, зводяться до економічних, освітніх, політичних, екологічних, кліматичних (причина, яка стає все більше поширеною в світі внаслідок глобального потепління, посухи та інших кліматичних загроз), релігійних, сімейних (возз'єднання сімей або створення сім'ї), потреб особистісного розвитку (причина, яка все більше поширюється серед сучасного покоління, яке зростає в умовах глобалізації, доступу до інформації, усвідомлення безбар'єрної мобільності як права).

Незважаючи на цивілізаційний прогрес, на жаль, вагомою причиною міграційної мобільності залишається безпекова, пов'язана з різними сферами її формування. Якщо брати до уваги світові масштаби, то, як правило, такими сферами безпеки є воєнна, техногенна і гуманітарна. Воєнна і техногенна складові національної безпеки стали причиною другої за роки незалежності

України вимушеної міграції населення. У той же час у світі станом на 2023 рік крім України 68 держав мають гуманітарні катастрофи через бідність, посуху, відсутність продовольства, епідемії, криміногенну ситуацію, недотримання прав жінок, дітей та ін. Це держави Африки (Сомалійський півострів, Нігерія, Південний Судан), Азії (Сирія, Афганістан, Ємен, М'янма) та ін. [202].

Відповідно до безпекових проблем міграційна мобільність є вимушеною, а не усвідомленим рішенням з оцінювання можливостей проживання в тому самому місці та ризиків за новим місцем.

Вимушена міграційна мобільність через форс-мажорні обставини визначає статус мігрантів як біженців і шукачів притулку, якщо переміщення відбувається в іншу країну, та як внутрішньо переміщених осіб, якщо переміщення відбувається в межах держави. У ситуації з Україною, коли вимушена міграційна мобільність стала безпрецедентною за причинами й масштабами на теренах Європи, тривають дискусії щодо доречності назви вимушених мігрантів з України біженцями. Для осіб, які є вимушеними мігрантами з причин воєнної безпеки, окремі вчені використовують термін «втікачі від війни», хоча в термінології ООН використовують статуси біженця (*prima facie*, мандатного, *в русі*, *де факто*, транзитного), внутрішньо переміщеної особи, шукача притулку, особи, яка потребує додаткового захисту [85, с. 41-51].

Для держав реципієнтів і донорів вимушена міграційна мобільність у ситуації масштабування призводить до *міграційної кризи*, яка може перерости у міграційну катастрофу, якщо її наслідки матимуть загрози за різними сферами життєдіяльності суспільства (див. табл. 1.5).

Дослідження міграційних криз українськими ученими почали активніше здійснюватись після 2015 року, коли через війни в країнах Африки та Близького Сходу відбувся масовий наплив біженців до ЄС. При цьому дослідники використовували термінологію «міграційна криза», «криза біженців», «криза міграційної системи» [151]. Міграційна криза як стан збільшення потоку мігрантів і біженців в окремі держави чи їх об'єднання

супроводжується виникненням проблем регулювання та має суттєвий вплив на місцеве (корінне) населення [64, с. 277].

Міграційна криза за динамікою й масштабами може набувати ознак так званого міграційного цунамі, характеризуючись силою «припливу» і «відпливу» вимушених мігрантів [146, с. 275]. За короткий проміжок часу така ситуація може мати значний вплив на території-реципієнти, що вимагатимуть ресурсних затрат на розбудову спеціальної інфраструктури, яка надалі може залишатись незадіяною та вимагати подальших витрат на підтримку мінімального функціонального стану.

Міграційні кризи можуть трансформуватись в довгострокову інтеграцію мігрантів у приймаючі держави (регіони) у випадку затяжного характеру причин вимушеної міграційної мобільності.

Таким чином, міграційну мобільність населення слід досліджувати в різних аспектах – як безпековий ризик, як наслідок безпекових проблем, а також як складову гарантії національної безпеки, де права і свободи людини в умовах демократії балануються до інтересів розвитку суспільства та держави.

Ризикогенність міграційних детермінант національної безпеки посилюється, якщо міграційна мобільність реалізується молоддю. Тоді втрати демографічного, інтелектуального потенціалу мають вищу ймовірність безповоротності, оскільки молодь легше адаптується й інтегрується до нового середовища та не обтяжена зв'язками з минулим місцем проживання.

Міграційна криза для держави (регіону) донора тоді трансформується в міграційну й демографічну катастрофу, якщо основними учасниками вимушеної міграції буде молодь, жінки дітородного віку й діти. У зв'язку з цим актуальною науковою проблемою є дослідження підходів і механізмів регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки.

1.3. Науково-методичні основи формування механізмів регулювання міграційної мобільності молоді з позицій національної безпеки

Формування дієвих механізмів регулювання міграційної мобільності молоді в умовах сучасних геополітичних викликів потребує оновлення науково-методичного базису. Він має забезпечити перехід від ситуативного реагування до стратегічного управління людським капіталом.

З огляду сучасних публікацій [18; 63; 65; 98; 99; 115; 121; 136; 145; 146; 210], стрижнем методології є розуміння сутності механізмів регулювання міграційної мобільності молоді та визначення науково-методичних засад їх формування.

Узагальнення та розвиток наукової думки [11; 78; 84; 86; 110; 118; 142; 163] дозволяє з позицій національної безпеки тлумачити *механізм регулювання міграційної мобільності молоді* як інтегровану систему інститутів, нормативно-правових норм та економічних важелів, дія яких спрямована на гармонізацію інтересів мобільної молоді з пріоритетами захисту національних інтересів, мінімізацію міграційних загроз та капіталізацію міграційного ресурсу для відновлення країни.

Науково-методичні основи формування механізмів регулювання міграційної мобільності молоді доцільно розглядати як послідовний логічний ланцюг, що поєднує ідентифікацію ризиків, встановлення цілей безпеки, вибір регуляторів, застосування конкретних інструментів та моніторинг отриманих результатів. Кожна ланка цього процесу повинна мати чітко визначені індикатори ефективності такого регулювання та відповідальних суб'єктів реалізації.

Виходячи з наведених міркувань, а також визначених міграційних детермінант національної безпеки за різними сферами життєдіяльності суспільства (у підрозділі 1.2), вважаємо, що логіка побудови механізму регулювання міграційної мобільності молоді має спиратися передусім на

ризико-орієнтований підхід. В умовах високої невизначеності недостатньо просто фіксувати факти виїзду населення – необхідна системна оцінка загроз на різних рівнях: від особистісного (мікрорівень) та суспільного (мезорівень) до загальнонаціонального (макрорівень). Такий розподіл дозволяє краще зрозуміти природу міграційних викликів і виявити головне протиріччя – конфлікт між індивідуальними та державними інтересами.

Рішення, які для окремої людини чи родини є цілком логічними і виправданими (наприклад, виїзд за кордон заради безпеки, якісної освіти чи вищих доходів), можуть ставати небезпечними для держави, коли вони набувають масового характеру. Спрацьовує «ефект масштабу»: сукупність правильних особистих рішень у підсумку створює кризову ситуацію для всієї країни.

Зокрема, масовий виїзд молоді призводить до втрати демографічного потенціалу та відтоку найбільш освіченої частини суспільства. Це порушує баланс на ринку праці, знижує стійкість національної економіки, зменшує податкові надходження та збільшує навантаження на соціальну систему. У результаті звичайний процес мобільності перетворюється на загрозу національній безпеці.

Саме тому держава повинна застосовувати не жорсткі заборони, а гнучкі інструменти регулювання, здатні поєднати особисті прагнення молоді з інтересами збереження та розвитку країни.

Для нівелювання ризиків, пов'язаних з інтенсифікацією міграційної мобільності молоді, необхідно застосовувати комплекс наукових підходів. Вони мають виступати своєрідним методологічним фільтром, який визначає пріоритетність загроз, коло суб'єктів управління та допустимі інструменти впливу. Практична реалізація механізму вимагає синергетичного поєднання різних наукових підходів, адже міграційні ризики є багатовимірними.

Кожен із наведених у таблиці 1.7 наукових підходів має відігравати свою специфічну роль у архітектоніці механізму регулювання міграційної мобільності молоді, спираючись на ґрунтовний теоретичний базис.

Таблиця 1.7

**Наукові підходи до формування механізмів регулювання
міграційної мобільності молоді з позицій національної безпеки**

Наукові підходи	Методологічний фокус	Що вважається «проблемою»	Типові регулятори/ інструменти в механізмі	Очікуваний безпековий результат
Безпекоцентричний	Ідентифікація загроз і порогів ризику; визначення пріоритетів критичних сфер	Незворотні втрати молоді, кадрові дефіцити, демографічна/економічна крихкість	Ризик-профілювання; «безпековий фільтр» політик; визначення пріоритетів секторів/територій; програми повернення	Зменшення втрат людського капіталу; посилення стійкості
Інституційний	Координація суб'єктів, правила взаємодії, спроможність інститутів	Розрив між молодіжною, освітньою та міграційною політиками; слабка реалізація	Міжвідомчі платформи; угоди з громадами та бізнесом; «єдине вікно» сервісів для молоді	Керованість політики; зниження транзакційних витрат реінтеграції
Ресурсно-компетентнісний (з позицій теорії людського капіталу)	Повернення/утримання компетенцій; мотивації інвестувати життя в країні	«Відплив мізків», знецінення навичок	Освітньо-кар'єрні треки в Україні; гранти; визнання кваліфікацій; підтримка першого робочого місця	Збереження інтелектуального потенціалу; інноваційна спроможність
Ринково-стимулювальний	Стимули та обмеження через доходи, податки, житло	Економічні «пуш-фактори» (низькі доходи), залежність від міграції	Програми зайнятості; підтримка стартапів; пільгове іпотечне кредитування	Зниження економічних мотивів виїзду; економічна безпека громад
Регіонально-просторовий	Різна інтенсивність ризиків по регіонах; територіальна справедливість	Нерівномірні втрати молоді; «вимивання» периферії	Регіональні програми утримання; відновлення інфраструктури як інструмент утримання	Зменшення регіональних дисбалансів; стійкість територій

Джерело: укладено автором на основі [1; 16; 28; 52; 69; 74; 75; 79; 98; 100; 145; 156; 161; 165; 197; 211; 228; 232; 250]

Безпекоцентричний підхід задає стратегічний вектор, вимагаючи, щоб кожен регуляторний захід оцінювався крізь призму його впливу на

національну безпеку (прибічники такого підходу – М. Вайнер [250], Б. Бузан [169], Ф.Адамсон [156], в Україні – Е. Лібанова, О. Цимбал [74;75], С. Пирожков [98], О. Позняк [100], О. Малиновська [79] та ін.).

Інституційний підхід забезпечує організаційну спроможність реалізації цих заходів через узгодження дій держави, бізнесу та освіти (Д. Норт [219], Д. Массей [211], Дж. Холліфілд [197]; в Україні – О. Амоша, О. Новікова, В.Антонюк [1], М. Біль [16], Т. Васильців [34; 28] та ін.).

Ресурсно-компетентнісний підхід (з позицій теорії людського капіталу) та *ринково-стимулювальний підхід* наповнюють механізм конкретним економічним змістом, пропонуючи інструменти для підвищення конкурентоспроможності українського ринку праці та освіти через інвестування в людський капітал, зокрема в освіту, розвиток нових компетентностей (прибічники такого підходу – Г. Беккер [161], Т. Шульц [228], О. Старк [232], Дж. Борхас [165], в Україні – А. Колот [69], О. Грішнова [52], Л. Шаульська [145] та ін.).

Нарешті, *регіонально-просторовий підхід* надає механізму необхідної гнучкості, дозволяючи адаптувати інструменти до специфіки конкретних громад (прибічники такого підходу – П. Кругман [207], С. Сассен [227]; в Україні – Л. Семів [127], У. Садова [118] та ін.).

Розвиваючи наукову думку [26; 28; 61; 74; 75; 78; 79; 99], зазначимо, що методологія сучасного регулювання міграційних процесів продовжує своє формування. Науково-методичні основи регулювання міграційної мобільності молоді передбачають побудову відповідного механізму як багаторівневого циклічного процесу. Цей процес розпочинається з етапу діагностики ризиків, що виникають в результаті міграційних процесів (згідно з табл. 1.6), далі продовжується етапом вибору оптимальної комбінації наукових підходів (відповідно до табл. 1.7), переходить до стадії формування пакету конкретних інструментів – регуляторів міграційної мобільності і завершується етапом моніторингу та корекції управлінських впливів. Така логіка дозволяє трансформувати міграційну мобільність із хаотичного явища, що генерує

загрози, у керований процес, який сприяє відновленню людського капіталу та зміцненню національної безпеки України.

Аналізуючи зарубіжний досвід регулювання міграційної мобільності молоді через призму національної безпеки, важливо зазначити, що у провідних країнах світу міграційна політика дедалі частіше трансформується з суто соціально-економічного інструменту в стратегічний механізм захисту національного суверенітету та демографічної стійкості. Світова практика демонструє чітку тенденцію до «сек'юритизації» міграції, де молодіжний ресурс розглядається як критичний актив для обороноздатності та технологічної незалежності держави [44; 168;190;191;215; 233; 238; 237; 259].

В цьому контексті особливої уваги заслуговує ізраїльська модель механізму регулювання міграційної мобільності молоді, яка розглядає репатріацію та взаємодію з діаспорою як фундаментальний елемент національної безпеки. Ізраїльська стратегія базується на концепції діаспори як «стратегічного активу» та «безпекового буфера», де залучення єврейської молоді з-за кордону (програми «Алія», «Na'ale») не лише вирішує демографічні завдання, а й безпосередньо зміцнює оборонний потенціал через поповнення лав ЦАХАЛу мотивованими репатріантами. Ізраїльська модель демонструє унікальний підхід, де репатріація молоді (через програми «Алія», «Na'ale») інтегрована в оборонну доктрину. Залучення діаспори не лише компенсує демографічні втрати, а й безпосередньо зміцнює Збройні сили (ЦАХАЛ) через обов'язкову військову службу репатріантів, перетворюючи їх на гарант фізичного виживання нації. Цей досвід є унікальним прикладом того, як державна політика інтегрує освітню, культурну та військову компоненти для формування стійкої лояльності молодих мігрантів до держави, перетворюючи їх на гарант збереження національної ідентичності в умовах зовнішніх загроз.

Інший, технологічно-орієнтований вектор безпеки демонструє Китай, де регулювання мобільності молоді підпорядковане цілям досягнення технологічного суверенітету та модернізації оборонно-промислового

комплексу. Через реалізацію масштабних державних ініціатив, таких як «План тисячі талантів» (Thousand Talents Plan) та його молодіжного відгалуження (Youth Thousand Talents), Китай активно стимулює «зворотний відтік мізків», пропонуючи молодим науковцям значні преференції за повернення з-за кордону. Ця стратегія розглядає повернення висококваліфікованої молоді не просто як економічний вигравш, а як необхідну умову для зменшення залежності від західних технологій та зміцнення військового потенціалу.

Важливим для України є також вивчення досвіду країн Європейського Союзу, де питання інтеграції молодих мігрантів дедалі частіше розглядаються в контексті національної безпеки.

У країнах Східної Європи, зокрема Польщі та Литви, міграційна політика інтегрована в систему демографічної безпеки. Польська стратегія на 2025–2030 роки під гаслом «Відновити контроль. Забезпечити безпеку» прямо визначає національну безпеку пріоритетом міграційного регулювання. Вона передбачає жорсткий контроль за «освітньою міграцією» для унеможливлення використання студентських віз як інструменту нелегального працевлаштування, а також активне використання «Карти поляка» для утримання зв'язку з молоддю польського походження.

У свою чергу, Литва у своїй «Стратегії демографії, міграції та інтеграції» офіційно визнає масштабну еміграцію молоді загрозою національному виживанню, фокусуючись на створенні програми «Глобальна Литва» для збереження громадянської приналежності тих, хто виїхав, та стимулювання їхнього повернення. В умовах демографічної кризи збереження молодіжного капіталу стає питанням фізичного збереження нації.

Зауважимо, що країни ЄС дедалі частіше розглядають інтеграцію молодих мігрантів не як окремий гуманітарний напрям, а як невід'ємну складову архітектури національної безпеки. Цей підхід, відомий як «сек'юритизація інтеграції», базується на розумінні, що успішна соціалізація молоді є головним запобіжником від радикалізації, вуличної злочинності та формування паралельних суспільств.

В цьому контексті заслуговує на окрему увагу скандинавська модель механізму регулювання міграційної мобільності молоді, спрямована на протидію молодіжній злочинності. У країнах Північної Європи, зокрема Данії та Швеції, поєднання інтеграції та безпеки є реакцією на зростання етнічної злочинності серед молоді. Данія застосовує жорстку стратегію «нульової толерантності» до бандитських формувань, де значну частку складають мігранти другого покоління. Данський уряд запровадив законодавство, що дозволяє подвійні терміни ув'язнення за злочини, скоєні в зонах дій банд, а також посилив відповідальність батьків за дії неповнолітніх дітей, аж до депортації родин, які не сприяють інтеграції своїх дітей. Водночас Швеція, реагуючи на феномен «дітей-солдатів» (вербування підлітків бандами), посилює співпрацю між поліцією, школами та соціальними службами для раннього виявлення груп ризику, поєднуючи репресивні заходи з програмами наставництва та альтернативної зайнятості.

Французька модель механізму регулювання міграційної мобільності молоді спрямована передусім на боротьбу з радикалізацією молоді та відстоюванням республіканських цінностей. Державна міграційна політика Франції фокусується на ідеологічному аспекті безпеки, вбачаючи у відсутності інтеграції з республіканськими цінностями та світським укладом життя загрозу ісламістської радикалізації молоді. Французька стратегія передбачає «мейнстрімінг» інтеграції – включення молодих мігрантів у загальнонаціональні програми освіти та працевлаштування без створення окремих «гетто». Ключовим елементом є програми дерадикалізації та превенції, які впроваджуються у школах та пенітенціарній системі. Створюються спеціалізовані центри реінтеграції та громадянства, мета яких – повернути молодь, схильну до екстремізму, в поле демократичних цінностей ще до вчинення ними злочинів.

Відзначимо, що на рівні ЄС та окремих країн, таких як Нідерланди, важливе значення відводиться інституційним важелям механізму регулювання міграційної мобільності молоді. Такі важелі в інтересах безпеки країн

служать певними фільтрами, дія яких забезпечується через суворі вимоги «громадянської інтеграції». Отримання посвідки на проживання чи громадянства часто залежить від складання іспитів на знання мови та суспільних норм. Це діє як безпековий фільтр, що відсіює тих, хто не бажає приймати базові цінності приймаючого суспільства. Новий Пакт ЄС про міграцію та притулок (Pact on Migration and Asylum), реалізація якого активізується у 2025–2026 роках, також закріплює зв'язок між безпекою кордонів та якістю інтеграційних процедур, наголошуючи на тому, що легальний статус має надаватися лише за умови повноцінної участі в житті соціуму. Стосовно додаткового досвіду країн ЄС у регулюванні молодіжної міграції доцільно виокремити німецьку та фінську моделі, які демонструють специфічні підходи до поєднання молодіжної політики, міграції та безпеки.

У Німеччині безпековий вимір міграції молоді реалізується через систему дуальної освіти («Ausbildung») та масштабні програми дерадикалізації, такі як «Жива демократія!» («Demokratie leben!»). Німецький уряд виходить із позиції, що найкращою профілактикою екстремізму є економічна інтеграція: молоді мігранти отримують доступ до професійного навчання, що знижує ризик їх маргіналізації та потрапляння під вплив радикальних угруповань. Водночас, на законодавчому рівні діє жорстка вимога відвідування «інтеграційних курсів», де вивчаються не лише мова, а й правові засади держави. Відмова від участі може призвести до скорочення соціальних виплат або відмови у продовженні візи, що є прямим інструментом державного примусу заради безпеки.

Фінляндія інтегрує питання молодіжної міграції в свою унікальну модель «всеосяжної безпеки», де кожен член суспільства, включно з мігрантами, розглядається як елемент національної стійкості. Уряд активно залучає молодіжні організації мігрантів до діалогу з силовими структурами для побудови довіри та раннього виявлення загроз. Окрім того, Фінляндія, як і Естонія, робить ставку на «цифрову безпеку», залучаючи талановиту молодь через стартап-візи, але при цьому застосовує суворі процедури безпекової

перевірки для запобігання інфільтрації агентів ворожих спецслужб під виглядом IT-фахівців.

Зарубіжний досвід регулювання молодіжної міграції відображено у табл.1.8.

Таблиця 1.8.

**Особливості механізмів регулювання міграційної мобільності
молоді з позицій національної безпеки: зарубіжний досвід**

Країна / Регіон	Ключові риси механізму регулювання	Вплив на національну безпеку (безпековий фокус)
1	2	3
Ізраїль	Програми репатріації («Алія», «Na'ale») з обов'язковою військовою службою або альтернативною службою для молоді. Концепція діаспори як стратегічного резерву.	Військово-демографічна безпека: Забезпечення мобілізаційного резерву ЦАХАЛу та підтримка демографічного балансу як основи виживання нації.
Китай	Державні програми повернення талантів («Youth Thousand Talents»), грантова підтримка молодих вчених, створення технопарків для реемігрантів.	Технологічна та оборонна безпека: Досягнення технологічного суверенітету, зменшення залежності від західних розробок, модернізація ВПК.
Польща, Литва	«Карта поляка», програма «Глобальна Литва», жорсткий контроль студентських віз, спрощення працевлаштування для культурно близької молоді.	Демографічна та прикордонна безпека: Протидія депопуляції, збереження національної ідентичності, запобігання нелегальній міграції через освітні канали.
Німеччина, Франція	Програми дерадикалізації, обов'язкові курси громадянської інтеграції, дуальна освіта як запобіжник маргіналізації.	Соціально-політична безпека: Профілактика екстремізму та тероризму, забезпечення соціальної згуртованості, недопущення формування «паралельних суспільств».
Скандинавські країни (Швеція, Данія)	Політика «нульової толерантності» до молодіжних банд, посилена відповідальність батьків, депортація за кримінальні правопорушення, територіальний розподіл мігрантів.	Громадська безпека: Боротьба з організованою злочинністю, зниження рівня вуличного насильства, руйнування кримінальних анклавів.
США, Канада, Велика Британія	Бальна система відбору, суворий візовий скринінг для студентів STEM-спеціальностей з певних країн, програми залучення талантів.	Економічна та розвідувальна безпека: Захист інтелектуальної власності, запобігання шпигунству, селекція лише економічно вигідних мігрантів

Джерело: укладено автором на основі [44; 168;190;191;215; 233; 238; 237; 259].

Таким чином, зарубіжний досвід (табл. 1.8) демонструє перехід від пасивної мультикультурності до активної «інтеграції з вимогами», де лояльність до держави та законслухняність є обов'язковими умовами перебування молодих мігрантів у країні.

Узагальнюючи аналіз даних таблиці 1.3 слід відмітити, що зарубіжний досвід регулювання міграційної мобільності молоді свідчить про зміну глобальної парадигми: міграційна політика провідних країн трансформується зі сфери соціального регулювання у стратегічний механізм захисту національного суверенітету, демографічної стійкості та громадського порядку. Аналіз практик Ізраїлю, Китаю, країн ЄС, Північної Європи дозволяє виокремити стійку тенденцію до «сек'юритизації» міграційних процесів, де молодь розглядається як критичний ресурс, що потребує як захисту, так і контролю з позицій національної безпеки.

У країнах Європейського Союзу (Польща, Литва, Німеччина) акцент зміщується на превентивну безпеку та соціальну згуртованість. Польща та Литва активно протидіють демографічним загрозам через інструменти етнічної репатріації («Карта поляка», «Глобальна Литва») та жорсткий контроль студентських віз для запобігання нелегальній міграції. Німеччина та Франція впроваджують програми дерадикалізації та обов'язкової громадянської інтеграції як запобіжник від екстремізму та формування ізольованих анклавів. Скандинавські країни (Швеція, Данія), реагуючи на зростання молодіжної злочинності, поєднують політику «нульової толерантності» до етнічних банд із програмами ранньої соціальної профілактики.

Все це дозволяє зробити висновок про зміну глобальної парадигми регулювання молодіжної міграції: відбувається перехід від ліберального заохочення мобільності до жорсткої сек'юритизації міграційних процесів. Уряди розвинених країн ринкової економіки більше не розглядають молодих мігрантів виключно як робочу силу; вони оцінюються крізь призму

потенційних ризиків (радикалізація, злочинність) або стратегічних переваг (оборона, нові технології).

Загалом, міжнародна практика регулювання міграційної мобільності молоді еволюціонує в бік селективності та жорсткої прив'язки права на перебування до дотримання безпекових вимог. Такий підхід дозволяє державам мінімізувати ризики (радикалізація, злочинність) та максимізувати вигоди (залучення талантів, демографічне відтворення), що є критично важливим орієнтиром для формування української моделі міграційної безпеки в умовах повоєнного відновлення.

Спільною рисою для всіх проаналізованих моделей механізмів регулювання міграційної мобільності молоді є селективність: держави створюють «зелені коридори» для бажаної молоді (таланти, діаспора) і жорсткі бар'єри для небажаної (низькокваліфіковані, культурно віддалені). Для України цей досвід є надзвичайно важливим, оскільки демонструє, що ефективна міграційна політика в умовах війни має бути не лише соціальною, а й оборонною – спрямованою на непримусове повернення лояльного людського капіталу та захист від зовнішніх гібридних впливів.

Зосередимо окрему увагу на інструментах механізмів регулювання міграційної мобільності молоді та аналізі безпекових наслідків їх застосування в різних країнах. Перехід від теоретичних моделей до практичної площини реалізації державної політики вимагає чіткої ідентифікації засобів впливу, що знаходяться в розпорядженні суб'єктів управління, адже саме на рівні інструментарію відбувається трансформація політичних декларацій у реальні управлінські дії. У контексті даного дослідження під інструментами регулювання ми розуміємо сукупність конкретних засобів організаційно-адміністративного, фінансово-економічного, нормативно-правового та інформаційно-комунікаційного характеру, які цілеспрямовано застосовуються державою для корекції параметрів міграційної мобільності молоді – її інтенсивності, напрямків та тривалості – з метою досягнення стратегічних цілей національної безпеки. Важливість глибокого вивчення цього

інструментарію зумовлена тим, що помилковий вибір засобів впливу, наприклад, надмірна заборона без створення альтернатив, може призвести до зворотних ефектів, таких як зростання тіньової міграції або безповоротна втрата людського капіталу (таблиця 1.9).

Таблиця 1.9

**Інструменти механізмів регулювання міграційної мобільності
молоді: компаративний аналіз безпекових наслідків**

Групи інструментів (за впливом на мотивацію молоді)	Приклади застосування конкретних інструментів в окремих країнах	Переваги у застосуванні інструментів, які дають посилення безпеки	Недоліки та ризики застосування інструментів, що посилюють загрози безпеці
Адміністративно-правові (бар'єрні)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ бальні системи відбору (Канада, Велика Британія); ▪ жорсткі візові квоти (США, Японія); ▪ депортація та заборона в'їзду (Данія, Швеція); ▪ біометричний контроль (Ізраїль, ЄС/ETIAS). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ оперативна фільтрація: швидке відсіювання кримінальних та терористичних елементів; ▪ контроль навантаження: захист соціальної системи від перенасичення; ▪ стабілізація: зниження суспільної тривоги щодо «відкритості кордонів». 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ тінізація процесів: зростання нелегальної міграції та контрабанди людей; ▪ втрата кадрів: відлякування талантів через бюрократію; ▪ ізоляція: погіршення іміджу та інвестиційного клімату.
Соціально-економічні (стимулюючі)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ податкові пільги молоді (Польща – «Zero PIT»); ▪ гранти для вчених (Китай – «Thousand Talents»); ▪ стартап-візи (Естонія, Фінляндія); ▪ пільгова іпотека (Угорщина). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ економічний суверенітет забезпечення ринку праці критично важливими кадрами; ▪ демографічна стійкість: стимулювання народжуваності та репатріації; ▪ технологічна перевага: розвиток ВПК та інновацій. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ бюджетний дефіцит: значні фінансові витрати держави; ▪ соціальна напруга: невдоволення місцевих через преференції для прибулих; ▪ шпигунство: ризик витоку технологій подвійного призначення.
Соціокультурні (інтеграційні)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ обов'язкові інтеграційні курси (Німеччина, Австрія); ▪ програми дерадикалізації (Франція, Бельгія); ▪ спрощене визнання дипломів (країни ЄС). ▪ інструменти етнічної спорідненості («Карта поляка»). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ соціальна згуртованість: запобігання утворенню етнічних анклавів («гетто»); ▪ громадянська лояльність: виховання поваги до конституційного ладу; ▪ превенція конфліктів: зниження рівня ксенофобії. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ відкладений ефект: результат помітний лише у довгостроковій перспективі. ▪ формалізм: ризик імітації інтеграції без реального сприйняття цінностей. ▪ культурний спротив: можливе несприйняття норм діаспорами.

Джерело: узагальнено автором на основі [44; 168; 190; 191; 215; 233; 238; 237; 259; 39; 43; 44].

Наведена таблиця 1.9 ілюструє, що для обґрунтування вибору найбільш дієвих регуляторів для України доцільно застосувати метод компаративного аналізу, який у даному випадку передбачає не просто порівняння переліку заходів, а зіставлення їхньої «безпекової ефективності» в країнах-донорах та країнах-реципієнтах, визначення їх переваг та недоліків.

Враховуючи безпекоцентричний підхід, класифікацію інструментів доцільно здійснювати в залежності від їхнього впливу на мотивацію молоді, виділяючи адміністративно-правові (рестриктивні), соціально-економічні (стимулюючі) та соціокультурні (інтеграційні) засоби. Деталізуючи аналіз наведених у таблиці 1.9 груп інструментів, варто зазначити, що адміністративно-правові важелі виконують функцію первинного «безпекового фільтра», працюючи за принципом допуску або обмеження. У світовій практиці, зокрема в Канаді, Великій Британії та США, такі інструменти реалізуються через бальні системи відбору та жорсткі візові квоти, що дозволяє оперативно відсіювати небажані потоки та захищати соціальну інфраструктуру від перевантаження. Країни Скандинавії активно застосовують механізми депортації як засіб забезпечення громадського порядку. Однак, як показують дослідження, надмірна жорсткість адміністративних бар'єрів часто має дуалістичні наслідки: короткостроковий ефект стабілізації може нівелюватися довгостроковими ризиками «тінізації» міграції та втратою талановитої молоді через бюрократичні перепони.

Для України в умовах повоєнного відновлення адміністративно-правові інструменти потребуватимуть трансформації від суто обмежувальних (заборона виїзду під час воєнного стану) до контролюючих, де акцент зміщуватиметься на жорсткий безпековий скринінг іноземців для запобігання інфільтрації ворожих елементів при збереженні відкритості для необхідних трудових ресурсів.

Натомість соціально-економічні інструменти (табл. 1.9) виступають засобами «м'якої сили», формуючи фактори тяжіння (pull-factors) та утримання людського капіталу. Досвід Польщі, яка успішно впровадила

податкові пільги для молоді, та Китаю з його масштабними грантовими програмами повернення науковців, демонструє, що інвестиції в конкурентні умови праці та життя є фундаментом економічного та технологічного суверенітету. На нашу думку, саме ця група інструментів (соціально-економічних) має стати пріоритетною для України, оскільки лише створення економічних «якорів» – через програми доступного житла, гранти для стартапів та податкові преференції – здатне трансформувати міграційні настрої з еміграційних на рееміграційні та запобігти демографічному колапсу. Водночас слід враховувати фінансові ризики та потенційну соціальну напругу, яка може виникнути через нерівність умов для репатріантів та місцевого населення. Не менш важливою є роль соціокультурних інструментів (табл. 1.9), спрямованих на ментальну та ціннісну інтеграцію молоді, що є запорукою соціальної згуртованості та превенції внутрішніх конфліктів. Європейський досвід Німеччини та Франції свідчить, що ігнорування культурної адаптації призводить до формування замкнених анклавів та радикалізації молоді.

Для України унікальність ситуації полягатиме в необхідності застосування соціокультурних інструментів не стільки для іноземців, скільки для реінтеграції власної молоді, яка повертатиметься з-за кордону з іншим ментальним досвідом, а також для адаптації ветеранів. Впровадження програм ментального здоров'я, підтвердження кваліфікацій та громадянської освіти стане критичним фактором для уникнення соціального розколу та забезпечення внутрішньої стабільності держави.

Узагальнюючи викладене, можемо стверджувати, що формування дієвого механізму регулювання міграційної мобільності молоді в умовах сучасних геополітичних викликів потребує докорінного переходу від фрагментарного, ситуативного реагування до стратегічного системного регулювання міграційних процесів [42; 49].

На рис. 1.7 пропонується схема, що відображає концептуальний підхід до регулювання міграційної мобільності молоді в Україні.

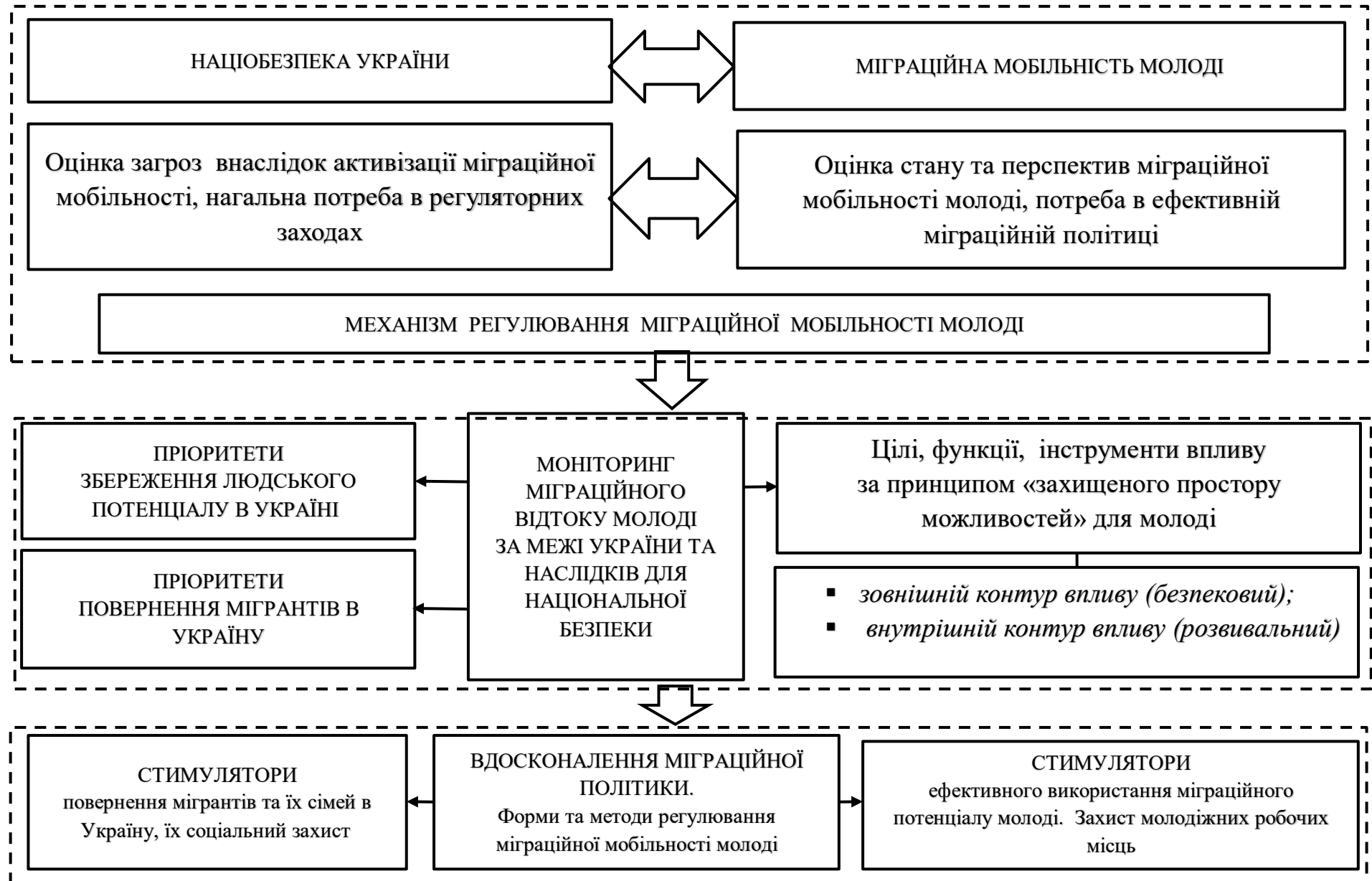

Рис. 1.7. Концептуальний підхід до регулювання міграційної мобільності молоді.

Джерело: розроблено автором.

Наше концептуальне бачення регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки базується на комплексній інтегративній моделі механізму (рис. 1.7), що забезпечує гармонійне застосування наукових підходів – безпекоцентричного, інституційного та економічного (на основі теорії людського капіталу). Фундаментальною основою цієї моделі механізму вважаємо принцип «захищеного простору можливостей». Функціонування такого механізму має передбачати динамічний баланс двох контурів впливу:

зовнішній контур (безпековий) – спрямований на «фільтрацію» та захист національного простору:

- цифровізація кордону та скринінг: впровадження інтелектуальних систем ідентифікації та біометричного контролю (досвід Ізраїлю щодо виявлення безпекових ризиків у реальному часі);
- адміністративні фільтри: розробка чітких критеріїв в'їзду/виїзду для стратегічно важливих категорій населення, що попереджають некерований «відтік мізків»;
- моніторинг міграційних мереж: аналіз транснаціональних зв'язків для блокування деструктивних інформаційних та економічних впливів (досвід країн Скандинавії щодо безпекової інтеграції);

внутрішній контур (розвивальний) – спрямований на створення «магніту» всередині країни:

- економічна лібералізація: створення спеціальних податкових режимів для молодіжного стартап-підприємництва та грантова підтримка (адаптація успішного досвіду Польщі з нульовим податком на дохід для молоді до 26 років);
- людиноцентрична соціальна політика: пільгове іпотечне кредитування та гарантоване перше робоче місце з високим рівнем оплати праці;
- інвестиції в інтелектуальний капітал: фінансування наукових розробок та інфраструктури для самореалізації талантів у

високотехнологічних секторах (досвід Китаю щодо повернення науковців з-за кордону через програму «Тисяча талантів»).

Під «захищеністю можливостей» для молоді розуміємо створення унікального інституційного середовища, де: держава, по-перше, гарантує фізичну безпеку (через зовнішній контур механізму), що нівелює страх перед воєнними та геополітичними загрозами, і по-друге, забезпечує економічну свободу (через внутрішній контур механізму), де ризики самореалізації мінімізовані через доступ до капіталу, житла та соціальних ліфтів. Отже, захищеність можливостей – це стан, коли внутрішні стимули до розвитку в Україні переважають над перевагами еміграції, а зовнішній тиск загроз нейтралізується дієвими безпековими бар'єрами.

Окреслена концепція побудови механізму дозволяє, на наш погляд, поєднати імперативи національної безпеки з принципами демократичного розвитку. У третьому розділі дисертаційної роботи ці ідеї буде конкретизовано і покладено в основу розробки рекомендацій щодо функціонування механізму регулювання міграційної мобільності молоді.

Висновки до розділу 1

Досліджено генезис наукового знання про міграційну мобільність, становлення якого у світі розпочалось наприкінці XIX ст., а в Україні – лише у 90-х роках XX ст. На основі розуміння міграції як форми мобільності визначено її сутність: це здатність особи до зміни місця перебування завдяки реалізації свободи вибору, що характеризується фізичним переміщенням на певну відстань і час та спричиняє зміни її інтелектуального потенціалу й соціальної ідентичності.

Розвинуто наукові дискусії з приводу впливу віку на міграційну мобільність населення. Дослідження типового вікового профілю міграції доводять, що саме молодь є найбільш мобільною демографічною групою. Це слугувало основою для подальших розвідок щодо внутрішніх можливостей та зовнішніх чинників високої мобільності молоді, а також підходів до

групування населення за віком, виокремлення молоді як окремої правової категорії. Встановлено, що диференційовані вікові межі молоді ускладнюють гармонізацію молодіжної політики у світі. Вікові відмінності також унеможливають комплексний статистичний аналіз різних процесів, пов'язаних з молоддю, в тому числі її міграційної мобільності. Для вирішення цієї проблеми запропоновано поєднувати розширений (14–35 років) та звужений підходи до періодизації. Звужений підхід диференціює групи 14–17 (до повноліття), 18–24 (освіта і старт кар'єри), 25–29 (набуття досвіду) та 29–35 років (пік активності з вибором стратегії трудового й особистого життя), що дозволяє врахувати специфічні драйвери мобільності на кожному етапі.

На основі огляду зарубіжних праць розвинуто проблемно-орієнтований підхід до наукових досліджень міграційної мобільності молоді, що дозволив визначити актуальну міграційну проблематику за демографічним, соціальним, освітнім, трудовим, просторовим, управлінським і мотиваційним напрямками. Виявлено прогалини у вітчизняних дослідженнях, зумовлені методологічними неточностями та браком статистики. Обґрунтовано необхідність комплексних досліджень щодо міграційної мобільності молоді, які б обґрунтовували дієві механізми регулювання мобільності з одночасним дотриманням свободи вибору як фундаментального права глобальної демократії.

Розвинуто теоретичні підходи до розуміння фундаментальної дослідницької категорії «безпеки». Розгляд безпеки у різній суб'єктності, вимірах й контекстах дав змогу визначити зміст національної безпеки як захищеності держави та населення від реальних і потенційних загроз, забезпечення сталого економічного розвитку для задоволення потреб життєдіяльності суспільства. Визначено та охарактеризовано основні види безпеки за сферами державного управління, оборони, правопорядку, соціальної, економічної, еколого-техногенної, інформаційно-комунікаційної.

У рамках аналізу соціальної складової національної безпеки та визначення місця в ній міграційних детермінант, обґрунтовано синергію й антагонізм інтересів людини (людиноцентричної парадигма) і держави

(парадигма національної безпеки): антагонізм інтересів веде до міграційних втрат, які при масштабуванні трансформуються в міграційні кризи й катастрофи; синергія інтересів у реалізації міграційної мобільності актуалізує безпекову доктрину державної міграційної політики, яка має забезпечувати регулювання наслідків міграційної мобільності щодо всіх сфер життєдіяльності суспільства та національної безпеки.

Здійснено систематизацію міграційних детермінант життєдіяльності суспільства в контексті виникнення ризиків за сферами демовідтворення, освіти, зайнятості, економіки, етно-культурного середовища, суспільних відносин, соціальної інфраструктури. Це дало змогу визначити ризикогенність міграційних детермінант на особистісному рівні у посиленні соціальної вразливості, для суспільства – у посиленні невпевненості та для держави – у нестабільності розвитку. Міграційна мобільність є завжди ризиком, однак у випадку безпекових загроз вона може масштабуватись у міграційні кризи й катастрофи, ризикогенність яких значно зростає при вимушених переміщеннях молоді.

На основі узагальнення наукової думки та систематизації зарубіжного досвіду визначено, що формування механізму регулювання міграційної мобільності молоді має ґрунтуватися на інтеграції безпекоцентричного, інституційного підходів та теорії людського капіталу. Це дало змогу класифікувати інструменти регулювання за специфікою їхніх безпекових наслідків на три групи: адміністративно-правові (бар'єрні), соціально-економічні (стимулюючі) та соціокультурні (інтеграційні). Розроблено концепцію інтегративної моделі механізму, орієнтованої на створення «захищеного простору можливостей» як стану інституційного середовища, де мінімізація зовнішніх загроз поєднується з максимізацією внутрішніх стимулів для самореалізації, що трансформує мобільність молоді у керований ресурс національної безпеки.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ МІГРАЦІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МОЛОДІ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ З УРАХУВАННЯМ ВИКЛИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Глобальні та національні виклики зростання міграційної мобільності молоді України у фокусі безпекових наслідків

В умовах широкомасштабної військової агресії РФ проти України, розпочатої з 2022 року, тривалого збройного протистояння та геополітичної турбулентності міграційна мобільність української молоді перестала бути виключно соціально-демографічним явищем, трансформувалась у ключовий індикатор стану національної безпеки держави. Для України інтенсифікація зовнішніх та внутрішніх переміщень осіб віком 18–35 років формує принципово нову конфігурацію викликів та загроз, яка вимагає переосмислення традиційних підходів до збереження людського капіталу [56; 57; 70; 73].

Наукова ідентифікація природи цих процесів потребує чіткого розмежування *глобальних* (зовнішніх) та *національних* (внутрішніх) викликів, які діють акумулятивно, підсилюючи дію одне одного та створюючи ефект критичного накладання ризиків для демографічної та економічної стійкості України.

Проаналізуємо специфіку глобальних і національних викликів, їх неоднаковий тиск на людський капітал, прояв міграційної мобільності молоді та очікувані наслідки цих явищ.

Аналіз сучасних наукових джерел дозволяє стверджувати, що сутність глобальних викликів полягає у зміні парадигми світового ринку праці та загостренні конкуренції за якісний людський капітал [77]. Розвинені країни (передусім держави ЄС, Північної Америки), зазнаючи впливу старіння власного населення та «демографічної зими», розглядають міграційну

мобільність як інструмент компенсації дефіциту робочої сили. У цьому контексті українська молодь стає об'єктом глобального попиту через її високий рівень освіченості, ментальну близькість до європейських цінностей та здатність до швидкої асиміляції.

Аналіз сутності глобального виклику дозволяє виокремити три його складові :

1) Інституційна лібералізація доступу до ринків праці. Ця складова глобального виклику означає, що правові та адміністративні режими регулювання міграції країн ЄС (насамперед механізми тимчасового захисту, зокрема Temporary Protection Directive 2001/55/EC, та похідні від них національні програми легалізації) з первинно гуманітарного інструмента екстреного реагування поступово трансформуються в інфраструктуру довгострокового утримання мігрантів з України.

У практичній площині це проявляється не лише у наданні права на проживання, а й у системному розширенні спектра можливостей: гарантованому доступі до ринку праці без додаткових дозволів, включенні до національних систем освіти, медичного та соціального забезпечення. Такий підхід формує своєрідний «стабілізаційний пакет» умов, який робить перебування за кордоном прогнозованим та соціально захищеним, на відміну від умов невизначеності в країні походження. Ключовий безпековий наслідок такої лібералізації полягає в суттєвому зниженні транзакційних витрат інтеграції для найбільш мобільної групи – молоді 18–35 років. Спрощення процедур нострифікації дипломів, доступ до програм мовної адаптації та професійної перекваліфікації підсилюють «ефект інституційного закріплення» молодих мігрантів: тимчасова вимушена релокація поступово переходить у стійку міграційну траєкторію з перспективою отримання постійного резидентства. У фокусі національної безпеки це означає, що Україна ризикує втратити не просто частину населення, а саме трудове й репродуктивне ядро, яке є безальтернативним ресурсом для демографічного відтворення та економічної відбудови.

2) *Структурна трансформація економік країн-реципієнтів.* Ця складова глобального виклику відображає довгостроковий перехід провідних країн ЄС (передусім Німеччини, Нідерландів, Швеції, Данії та Польщі) до економіки знань, цифровізації процесів, сервісної моделі виробництва та гнучких форм зайнятості, де ключовим ресурсом є адаптивний людський капітал. У цьому контексті четверта промислова революція (Industry 4.0) формує сталий попит на працівників, здатних швидко навчатися, змінювати професійні ролі та ефективно працювати в цифрових екосистемах.

Молодь віком 18–35 років стає базовою цільовою групою для такого попиту з кількох причин:

по-перше, ця вікова когорта володіє високою когнітивною гнучкістю та готовністю до безперервного навчання, що є надзвичайно необхідним для роботи з новими технологіями;

по-друге, інтеграція молодих фахівців є економічно вигіднішою для роботодавців, оскільки витрати на їхню професійну адаптацію є нижчими порівняно зі старшими віковими групами, а очікуваний період їхньої економічної активності – значно довшим (30–40 років);

по-третє, молодь меншою мірою обтяжена застарілими професійними стереотипами і легше сприймає нові моделі організації праці, такі як віддалена робота, фріланс чи гіг-економіка.

Українська молодь, яка має відносно високий рівень цифрової грамотності та досвід швидкої адаптації до кризових умов, об'єктивно стає конкурентною на ринках праці цих країн – від ІТ-сектору та креативних індустрій до високотехнологічної логістики, сфери послуг і інженерних спеціальностей. Важливо, що інтеграція відбувається не лише через «первинну зайнятість» на низькокваліфікованих позиціях, а й через набуття досвіду, мовних компетенцій, професійних контактів і подальшу вертикальну мобільність у межах приймаючих економік. Безпековий вимір цього виклику для України полягає в ризику формування стабільного «витоку кадрів» саме у тій віковій групі, що мала б бути основою продуктивної зайнятості, генерації

інновацій та розвитку малого й середнього підприємництва в Україні у найближчі 5–10 років.

3) *Глобалізація освітнього простору.* Ця складова глобального виклику відображає процес розширення доступності іноземної освіти через міжнародні програми, цифрові платформи, спрощені правила вступу, стипендіальні інструменти та можливості поєднання навчання з працевлаштуванням. Для українських абітурієнтів та студентів масовий вступ до закордонних університетів, який спочатку був вимушеним кроком безпеки, поступово перетворюється на раціональну стратегію довгострокової інтеграції в іншому соціально-економічному середовищі. Отримання диплома європейського зразка виконує функцію «якоря» не лише символічно, а й інституційно: студентський статус спрощує легальне перебування, відкриває доступ до стажувань і першого робочого місця, формує соціальні мережі та професійні траєкторії, що знижують імовірність повернення. Крім того, освітня міграція часто запускає ланцюговий ефект: спочатку переїзд «за освітою», потім – робота за спеціальністю (або суміжна), далі – перехід до довгострокових правових статусів проживання. У площині національної безпеки це означає ризик втрати Україною майбутнього прошарку висококваліфікованих фахівців, управлінців та дослідників, які є вкрай важливими для технологічного оновлення економіки й відбудови держави після завершення війни.

Систематизацію впливу глобальних викликів на безпеку України пропонуємо у таблиці 2.1.

Якщо глобальні виклики формують «фактори притягування», то сучасні національні виклики детерміновані дією «факторів виштовхування», пов'язаних із руйнуванням безпекового середовища в умовах війни та соціально-економічного базису життєдіяльності. На відміну від класичної економічної міграції, нинішня мобільність української молоді набуває екзистенційного характеру з позицій національної безпеки.

Таблиця 2.1

**Аналіз сутності та наслідків глобальних викликів міграційної
мобільності молоді для національної безпеки України**

Складова глобального виклику	Сутність впливу (механізм дії)	Поточні наслідки (станом на 2025–2026 рр.)	Прогнозні загрози (перспектива 2030+)
Демографічний вакуум розвинених країн	Країни ЄС використовують українську міграцію як донорський ресурс для вирівнювання власних демографічних перекосів (старіння нації).	Швидка інтеграція молодих українських жінок (18–35 років) та дітей у соціум країн перебування; зниження бар'єрів для отримання громадянства.	Безповоротна втрата репродуктивного потенціалу України; формування потужних діаспор без наміру репатріації.
Асиметрія ринків праці	Суттєвий розрив у рівні оплати праці та соціальних гарантій між Україною та ЄС діє як «магніт» для економічно активної молоді.	Перетік кваліфікованих кадрів у сектори економіки ЄС; дефіцит фахівців в Україні навіть в умовах безробіття.	Структурна деградація українського ринку праці; неможливість заповнення вакансій для високотехнологічної відбудови.
Освітня міграція як інструмент легальної інтеграції	Навчання за кордоном розглядається не для отримання знань з метою використання в Україні, а як легальний шлях до еміграції	Зростання частки випускників шкіл, які вступають до іноземних ВНЗ; розрив зв'язків з національною системою освіти.	Втрата майбутньої інтелектуальної еліти; формування дефіциту управлінських та наукових кадрів нової генерації.

Джерело: розроблено автором

Деталізація *національних викликів* (внутрішні фактори «виштовхування») дозволяє виділити такі ключові групи:

1. *Безпековий імператив (фізичне виживання) як домінанта міграційної поведінки.* Фактор фізичної безпеки перестав бути ситуативним тригером і трансформувався у системну детермінанту прийняття рішень домогосподарствами. Безпосередня загроза життю внаслідок бойових дій, ракетних атак та застосування ударних БПЛА формує у молоді (18–35 років) стійку модель уникнення ризику. Специфіка цієї вікової групи полягає в

подвійній відповідальності: значна частина молодих жінок має на утриманні дітей дошкільного та шкільного віку. В умовах, коли держава об'єктивно не може гарантувати повну захищеність цивільного населення на всій території (окрім обмежених зон з посиленою ППО), виїзд за кордон розглядається не як акт еміграції, а як раціональна стратегія мінімізації вітальних ризиків. Додатковим аргументом стає неможливість забезпечення безперервного освітнього процесу для дітей в офлайн-режимі в багатьох регіонах України, що для молодих батьків є критичним показником якості життя. Відтак, безпековий фактор діє безальтернативно: доки ризик залишається вищим за прийнятний поріг, економічні стимули для повернення ігноруються.

2. Інфраструктурна деградація та критичне зниження якості життєвого середовища. Системне руйнування енергетичної генерації та розподільчих мереж, а також пошкодження комунальної інфраструктури (водопостачання, тепlopостачання) призвело до деградації побутового комфорту нижче рівня, прийнятного для економічно активного населення. Сучасна молодь, яка сформувалася в умовах урбанізації та цифровізації, має високі вимоги до мобільності сервісів та стабільності доступу до мережі Інтернет. Перманентні відключення електроенергії не лише знижують побутовий комфорт, а й унеможливають дистанційну зайнятість, яка для багатьох була основним джерелом доходу. Це провокує явище «енергетичної міграції»: переміщення відбувається не в пошуках вищих заробітків, а в пошуках базової інфраструктурної стабільності, необхідної для елементарної життєдіяльності та роботи. Втрата житлового фонду (через прями руйнування або непридатність до проживання взимку) додатково посилює цей тренд, перетворюючи орендарів та власників житла на вимушених номадів, для яких європейська соціальна інфраструктура виглядає більш надійною альтернативою.

3. Економічна невизначеність та інституційне звуження горизонту планування. Макроекономічна нестабільність, спричинена війною, призвела до суттєвого падіння реальних доходів населення та стиснення

платоспроможного попиту. Окрім специфічних секторів (ІТ, військово-промисловий комплекс, міжнародні гуманітарні місії), більшість галузей економіки демонструють стагнацію або скорочення робочих місць, особливо для фахівців гуманітарного та сервісного профілю. Для молоді це означає блокування кар'єрних ліфтів та неможливість довгострокового фінансового планування. Висока інфляція та ризики девальвації національної валюти роблять недоступними інструменти іпотечного кредитування або накопичення ресурсів для купівлі власного житла.

Комплексний аналіз національних викликів та проєкцію їх впливу на найближчі роки представлено в таблиці 2.2

Таблиця 2.2

Систематизація національних викликів міграційної мобільності молоді та оцінка загроз найближчого періоду для України

Сфера виклику	Сутність та прояв національного виклику	Негативні наслідки (короткострокові)	Загрози найближчими роками (середньострокові)
Безпекова	Перманентна загроза життю та здоров'ю; руйнування відчуття захищеності як базової потреби (за А. Маслоу).	Масовий виїзд молодих матерів з дітьми; внутрішнє переміщення молоді з прифронтових зон у перенаселені тиллові регіони.	Поглиблення регіональних диспропорцій («пустеля» на Сході/Півдні і перенасичення на Заході); ускладнення ревіталізації деокупованих територій.
Економічна	Звуження можливостей для гідного заробітку та професійної самореалізації; руйнування активів (житла, бізнесу).	Зростання молодіжного безробіття; перехід молоді у тіньовий сектор зайнятості або повна залежність від соціальних виплат.	Зниження податкових надходжень (ПДФО, ЄСВ); дефіцит коштів для фінансування солідарної пенсійної системи (зростання навантаження на 1 працюючого).
Соціально-психологічна	Криза «образу майбутнього»; поширення еміграційних настроїв як соціальної норми; психологічна втома та травматизація.	Апатія та соціальна пасивність молоді, що залишилася; Послаблення та розрив родинних зв'язків через роздільне проживання.	Соціальна фрагментація суспільства (конфлікт досвіду «тих, хто поїхав» і «тих, хто залишився»); послаблення громадянської активності та патріотичної мотивації.

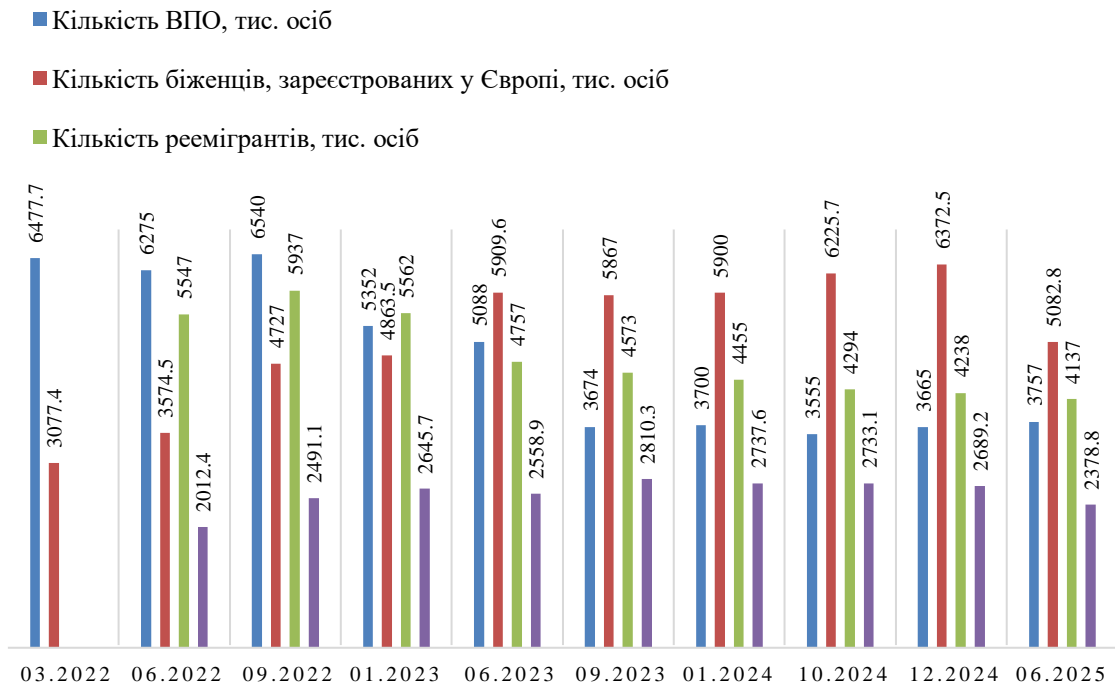
Джерело: розроблено автором.

В умовах, коли горизонт планування в Україні обмежується кількома місяцями, молодь схильна обирати юрисдикції з прогнозованою економічною політикою. Відкладення народження дітей або рішення народжувати їх за кордоном є прямим демографічним наслідком цієї економічної невизначеності, що закріплює кризові тенденції на десятиліття вперед.

Отже, кумулятивна дія глобальних та національних викликів створює ситуацію, за якої Україна ризикує втратити покоління, що має бути драйвером післявоєнного відновлення. Глобальні чинники створюють сприятливі умови для інтеграції українців за кордоном, тоді як внутрішні національні чинники продовжують діяти як «механізм виштовхування». Це блокує ефективність традиційних інструментів державної міграційної політики, вимагаючи розробки принципово нового механізму регулювання міграційної мобільності молоді, які будуть розглянуті у третьому розділі роботи.

Трансформація міграційної мобільності української молоді в умовах затяжної війни, розв'язаної рф, перестала бути виключно демографічною або ринковою проблемою, набувши ознак системного виклику національній безпеці України [40; 46; 47; 49].

Аналіз динаміки вимушеної міграції українців протягом 2022–2025 років демонструє поступову трансформацію міграційних процесів (рис. 2.1; табл. В1 у Додатку В). Досліджуваний період став точкою біфуркації для національної міграційної системи, де початковий стихійний характер переміщень поступово змінився на усвідомлені стратегії адаптації. Якщо на першому етапі ключовим чинником мобільності була фізична небезпека та пошук безпосереднього порятунку, то у подальшому на перший план вийшли питання економічної стійкості, доступу до ринку праці та соціальної інтеграції в країнах реципієнтах. Аналіз цих процесів вимагає детального розгляду статистичних параметрів кожного етапу, оскільки вони відображають не лише масштаб людських втрат, а й потенціал майбутнього відновлення трудоресурсного базису держави (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Загальні тенденції вимушеної міграції населення України (2022-2025 рр.)

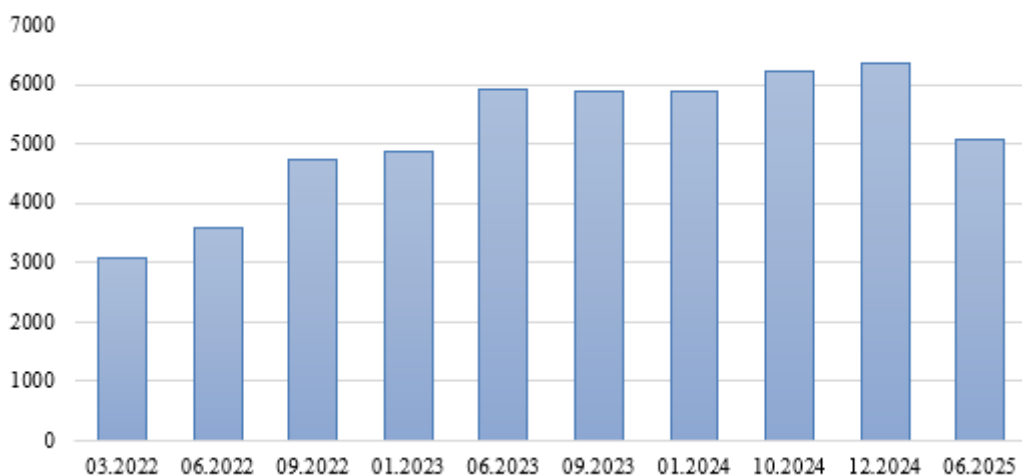
Джерело: побудовано автором на основі [241, 242].

Як ілюструє рис. 2.1, початок повномасштабного вторгнення (2022 рік) характеризувався шокним зростанням мобільності: кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) сягнула пікових значень у 6,5 млн, а потік біженців з України стрімко зріс до 4,7 млн осіб [39; 40; 241; 242]. Водночас спостерігалася висока інтенсивність зворотних поїздок – кількість реемігрантів перевищувала 5,5 млн, що свідчило про невизначеність населення. У подальший період (2023–2024 роки) відбулася стабілізація ситуації з різноспрямованими трендами. Чисельність ВПО знизилася й закріпилася на рівні 3,5–3,7 млн осіб, тоді як кількість біженців у Європі продовжувала зростати, досягнувши максимуму в 6,37 млн наприкінці 2024 року. Це вказує на перехід зовнішньої міграції у довгострокову фазу, де частка тих, хто повертається, стабілізувалася в межах 42–46%.

На початку 2025 року проявилися ознаки змін у характеристиках міграційних потоків: фіксується скорочення зареєстрованих у Європі біженців до 5,08 млн осіб при незначному зростанні кількості ВПО (до 3,76 млн) [241,

242]. Зростання частки реемігрантів до 46,8% у цей період може свідчити про зміну умов перебування за кордоном або нову хвилю повернення.

Аналіз динаміки чисельності українських вимушених мігрантів, які перебувають під тимчасовим захистом у країнах ЄС протягом 2022–2025 років, ілюструє перехід від екстреного переміщення до фази довготривалого перебування (рис. 2.2). Після стрімкого зростання потоку вимушених мігрантів, який набув масового характеру у березні–травні 2022 р., у другій половині 2022 р. спостерігається певна стабілізація чисельності воєнних мігрантів. Упродовж 2023–2025 років кількість українців, які перебувають під тимчасовим захистом у ЄС, залишається відносно стабільною з незначними сезонними коливаннями. Така відносна стабілізація (а не зростання) свідчить про те, що початковий евакуаційний потік завершився, і демографічна динаміка вже визначається балансом між тими, хто залишається, і тими, хто повертається чи мігрує далі (про це можуть свідчити спадні тенденції в динаміці показників 2025 року). Це вказує на ризик довгострокового закріплення значної частини українців за кордоном, що формує виклик для демографічної безпеки України.

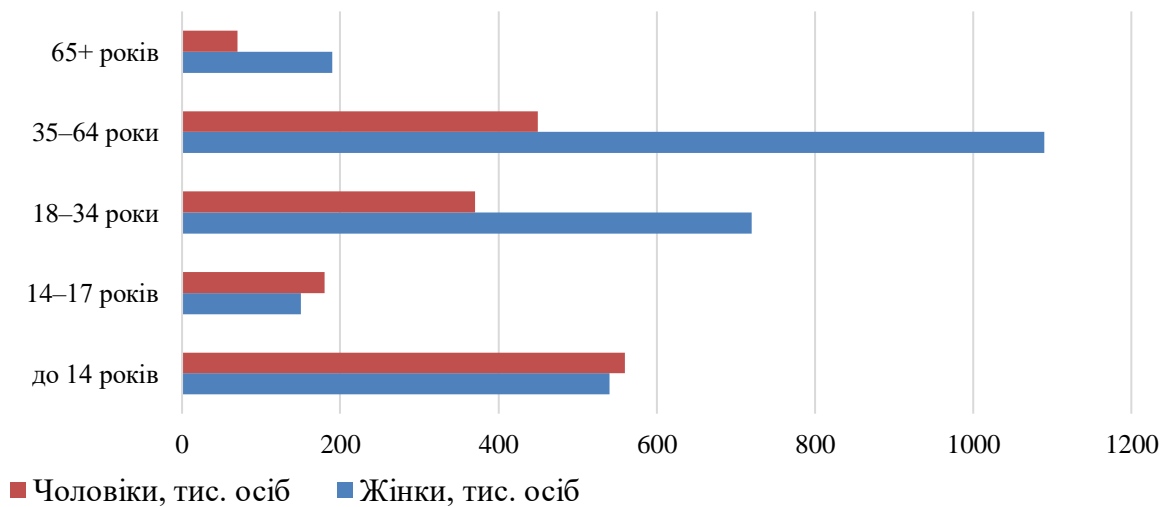
Рис. 2.2. Динаміка чисельності громадян України, які перебувають під тимчасовим захистом у країнах ЄС (2022–2025 рр., тис. осіб на кінець місяця)

Джерело: розроблено автором на основі [242]

Експертний аналіз підтверджує стійку тенденцію до «омолодження» структури вимушеної міграції. Так, протягом 2022–2023 років питома вага молоді у загальному потоці мігрантів зросла з 26% до 36% [33; 223]. Цей тренд посилюється у довгостроковій перспективі: дослідження «Вплив війни на молодь в Україні» (2024), проведене Info Sapiens за підтримки Міністерства молоді та спорту України, фіксує збільшення частки вікової групи 18–25 років у загальній кількості біженців на 14% за період 2022–2024 років [33].

Зауважимо, що порівняльний аналіз статистичних даних (зокрема Держстату до 2022 р., Євростату та звітів УВКБ ООН 2022–2025 рр.) вказує на кардинальну трансформацію самої природи молодіжної мобільності. Якщо у період 2019–2021 рр. домінувала трудова та освітня циркулярна міграція з високим рівнем повернення (коефіцієнт оборотності 0,8–0,9), то період 2022–2025 рр. характеризується вимушеною релокацією з вираженою тенденцією до асиміляції в країнах-реципієнтах.

Ця трансформація знайшла своє безпосереднє відображення у змінах демографічного профілю мігрантів. Аналіз статево-вікової структури вимушеної еміграції молоді у 2024 році засвідчує суттєві диспропорції. Так, за даними Info Sapiens, на відміну від традиційної моделі трудової міграції, де зазвичай переважають чоловіки, нинішній міграційний потік молоді має виражену гендерну асиметрію: частка жінок складає 59,8%, чоловіків – 40,2%. У віковому розрізі абсолютну більшість становить група 18–35 років (76,6%), тоді як частка підлітків 14–17 років сягає 23,4% [33]. Такі показники підтверджують тезу про формування специфічного «жіночого» та «молодіжного» обличчя сучасної української міграції, що створює довгострокові виклики для демографічного відтворення нації. У той самий час важливо проводити подальший моніторинг ситуації для виявлення статево-вікових асиметрій, адже нові можливості виїзду чоловіків до 22 років та укріплення еміграційних освітніх намірів чоловіків до 18 років можуть суттєво змінити висновки. На рис. 2.3 проілюстровано статево-вікову структуру українських вимушених мігрантів у країнах ЄС станом на 2024 рік.

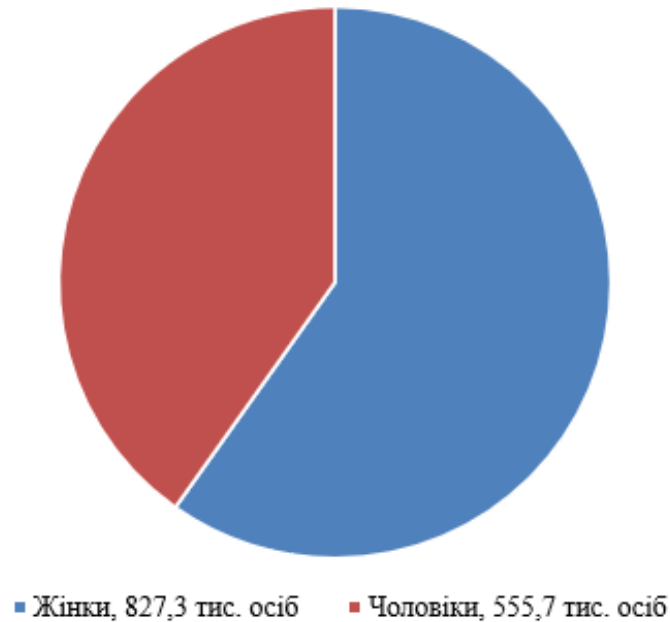

Рис. 2.3. Статеві-вікова структура українських вимушених мігрантів у країнах Європи (станом на 31 січня 2024 р., тис. осіб)

Джерело: розроблено автором на основі [163].

Аналіз наявними статистичними даними (рис. 2.3) засвідчує, що гендерна диспропорція серед отримувачів тимчасового захисту залишається виразною та стійкою: жінки становлять понад 60–65% дорослих мігрантів, тоді як частка дітей (віком до 18 років) у загальній структурі сягає близько 33%. Такий демографічний профіль сигналізує про ризик довгострокової втрати демографічного потенціалу країни. Особливу загрозу національній безпеці становить диспропорція у стратегічно важливій віковій когорті 18–34 роки. Як видно з діаграми (рис. 2.3), саме в цій групі частка жінок суттєво домінує над часткою чоловіків (які здебільшого обмежені у праві виїзду). Експертні оцінки засвідчують тривожну ситуацію у гендерній динаміці міграційних процесів: зафіксовано значне зростання виїзду молодих чоловіків – приріст виїзду неповнолітніх юнаків становив 19%, а чоловіків віком до 35 років – 48%. Такі тенденції свідчать про поступову втрату не лише загального демографічного потенціалу, а й специфічного ресурсу – економічно активних молодих чоловіків, які традиційно становлять основу трудового та мобілізаційного резерву країни [33].

Аналіз статевої структури молоді, яка перебуває під тимчасовим захистом у ЄС, підтверджує гендерні диспропорції, що безпосередньо загрожує майбутньому демографічному відтворенню України (рис. 2.4).

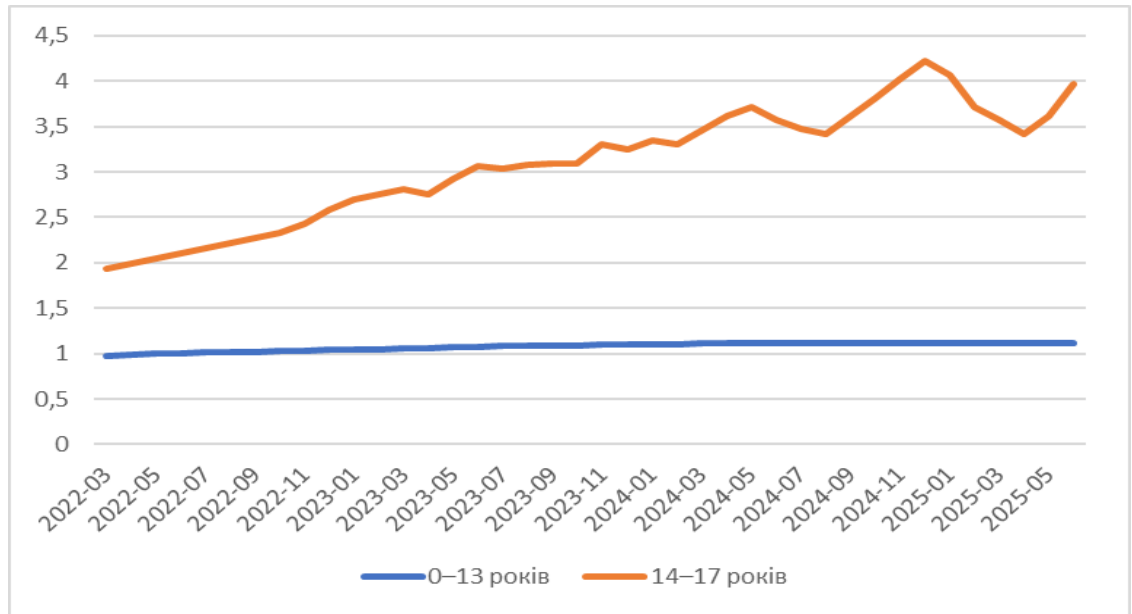

Рис. 2.4. Статева структура молоді (14-35 років), яка користується тимчасовим захистом в ЄС, тис. осіб.

Джерело: побудовано автором за даними Євростату [163].

З огляду на рис. 2.4, дані Євростату фіксують значну перевагу жінок у віковій категорії 18–34 роки, що є наслідком дії режиму воєнного стану та обмежень на виїзд чоловіків призовного віку. Водночас у групі неповнолітніх (14–17 років) спостерігається відносна статеву рівновагу [163], проте частка хлопців у цій категорії залишається високою, що сигналізує про стратегію родин щодо завчасного вивезення майбутніх призовників. Така структура молодіжної міграції, де домінує жіноча складова репродуктивного віку, створює ефект «подвійного демографічного удару»: Україна втрачає як потенційних матерів, так і майбутнє покоління, яке інтегрується в європейські освітні системи.

Окремим, вкрай тривожним трендом останніх років є цілеспрямована еміграція неповнолітніх хлопців, яка набула ознак масового явища (рис. 2.5).

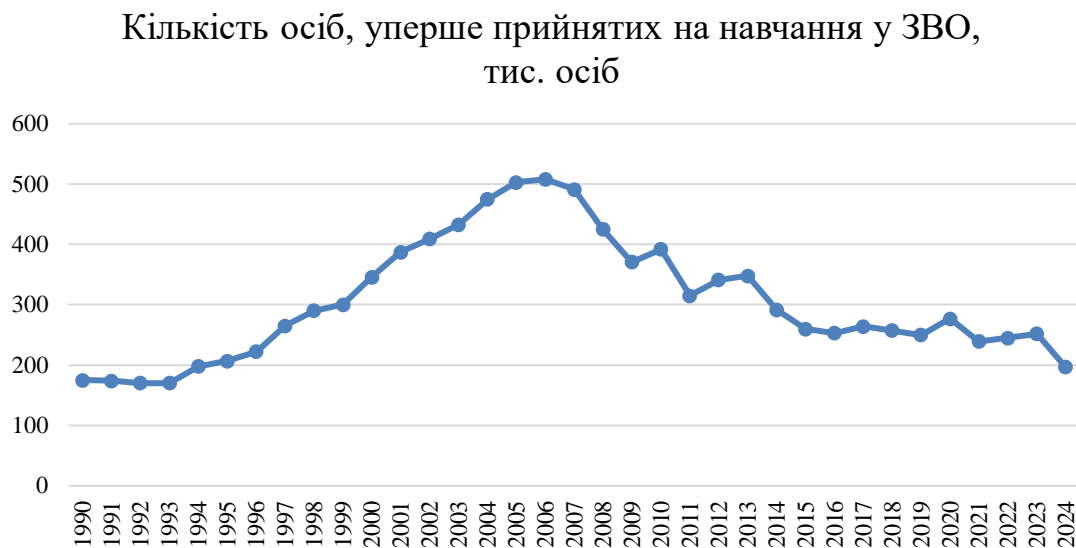
Рис. 2.5. Зміна гендерних пропорцій серед виїжджаючих з України школярів: динаміка співвідношення неповнолітніх хлопців до дівчат (2022-2025 рр.)

Джерело: побудовано автором на основі даних [157].

З огляду на ці тренди, експерти фіксують різку зміну гендерних пропорцій серед виїжджаючих школярів: співвідношення між дівчатами та хлопцями шкільного віку, які залишають Україну, наразі становить один до трьох на користь останніх. Як зазначають дослідники Й. Адема, І. Гізінг та П. Поутваара у своїй праці «Stuck with Boys: Return Prospects and Integration Outcomes of Ukrainian Refugees», така диспропорція зумовлена раціональним прагненням батьків убезпечити синів від потенційної мобілізації у майбутньому [157]. Ця «превентивна міграція» хлопців підліткового віку формує довгострокові ризики для національної безпеки, оскільки призводить до безповоротного вимивання майбутнього мобілізаційного та трудового резерву країни ще до досягнення ними повноліття.

Окреслені явища у гендерній динаміці міграційних процесів можуть мати катастрофічні довгострокові наслідки для національної безпеки України, серед них такі:

- *втрата репродуктивного ядра* (молоді жінки найбільш активного репродуктивного віку, перебуваючи за кордоном тривалий час, відкладають народження дітей або народжують їх вже в країнах ЄС, інтегруючи нащадків у іноземне суспільство);
- *трансформація шлюбної поведінки* (розрив родинних зв'язків та адаптація до нових умов життя знижують ймовірність возз'єднання сімей в Україні; з кожним роком перебування в еміграції зростає ризик того, що чоловіки після відкриття кордонів поїдуть до своїх родин за кордон, а не жінки повернуться в Україну);
- *освітня міграція* (висока частка дітей шкільного віку означає їх поступову інтеграцію в європейські освітні системи, що стає потужним якорем для закріплення їхніх матерів у країнах перебування).

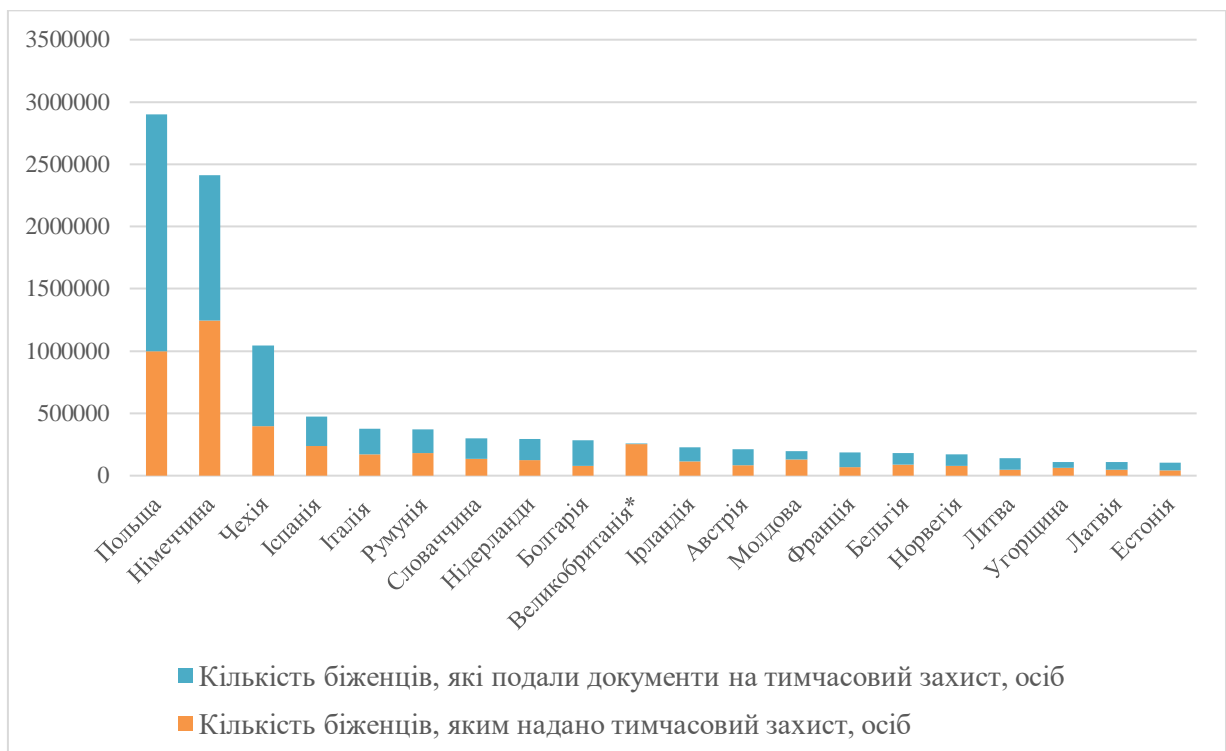
Рис. 2.6. Динаміка кількості осіб, уперше прийнятих на навчання у ЗВО України, тис. осіб, 1990-2023 роки, тис. осіб.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України та аналітичних матеріалів [30; 139]

Освітній аспект міграційних процесів потребує окремої уваги з огляду на тенденції, що відображені на рис. 2.6. Для науково обґрунтованих висновків найперше необхідно опиратись на ситуацію в Україні, щоб розуміти кількісну основу збереження демографічного потенціалу.

Динаміка вступу до закладів вищої освіти України демонструє ознаки кризи, яку експерти характеризують як «точку неповернення». За даними журналістських розслідувань та аналітики NGL.media, спостерігається системний відтік учнівської молоді за кордон: наразі там навчається близько 345 тис. українських школярів, які продовжують числитися в українській системі (за даними МОН України), тоді як за оцінками ЮНЕСКО ця цифра сягає 665 тис. осіб. Особливе занепокоєння викликає гендерний аспект цього відтоку: хоча суттєвого розриву у молодших класах немає, серед випускників шкіл різниця між кількістю хлопців і дівчат, які виїжджають, може сягати 10%. Це прямо корелює зі спадом вступної кампанії до вітчизняних ЗВО, оскільки значна частина абітурієнтів обирає іноземні університети як стратегію легалізації та уникнення безпекових ризиків.

Географію вимушеної міграції українських біженців відображено на рис. 2.7, а також у Додатку В (таблиці В2, В3).

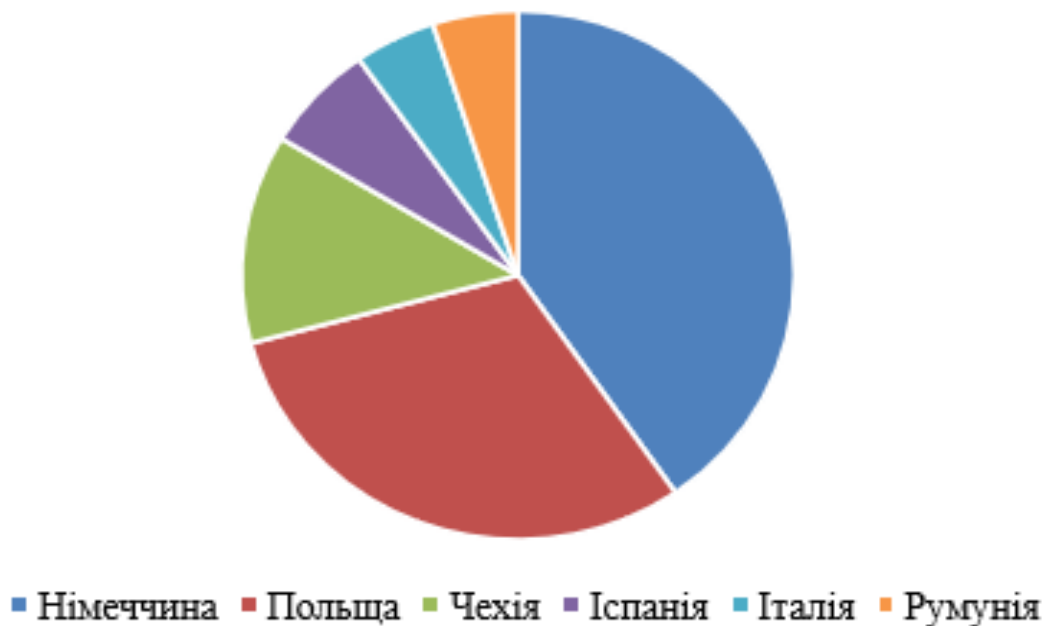

Рис. 2.7. Географія вимушеної міграції українських біженців (січень-березень 2025 року)

Джерело: побудовано автором за даними [241].

Ілюстрація географічного розміщення українських біженців у Європі станом на початок 2025 року (рис. 2.7) показує, що за кількістю наданих статусів тимчасового захисту лідирує Німеччина (понад 1,24 млн осіб) та Польща (майже 1 млн осіб). Ці країни акумулюють основну частину потоку мігрантів, що пояснюється як потужними соціальними гарантіями та ємним ринком праці у Німеччині, так і територіальною та культурною близькістю Польщі. Значні українські громади також закріпилися у Чехії, Великобританії та Іспанії, що свідчить про розширення географії довгострокового перебування українців далеко за межі сусідніх прикордонних держав.

Далі продовжимо аналіз на прикладі географічної структури вимушеної міграції української молоді (14–35 років) у 2024 р. Рисунок 2.8 підтверджує орієнтацію міграційних потоків молоді на країни з розвиненими соціальними гарантіями та ємними ринками праці.

Рис. 2.8. Географічна структура вимушеної міграції молоді України віком 14-35 років, 2024, %

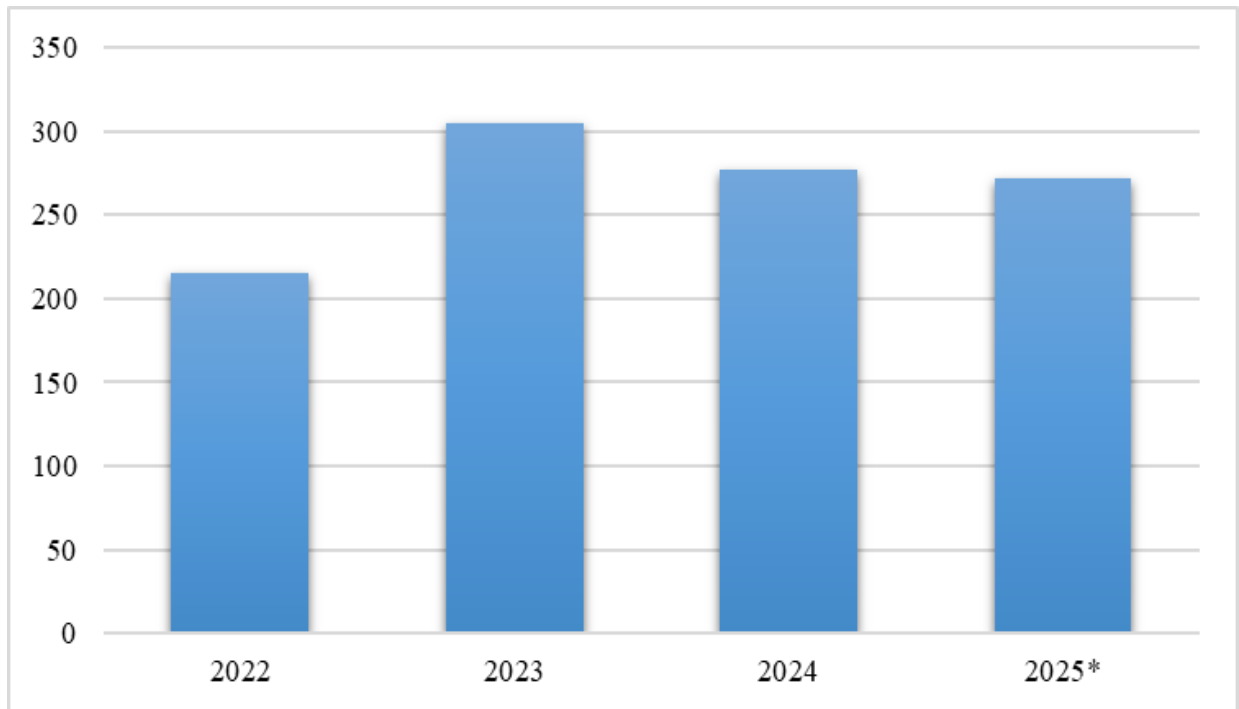
Джерело: побудовано автором за даними Євростату [163].

З огляду рис. 2.8, абсолютним лідером за кількістю прийнятої молоді є Німеччина, яка, завдяки програмам професійної інтеграції та ліберальній

міграційній політиці, стала центром тяжіння для кваліфікованих молодих українців. При цьому, як фіксують дослідження [33], для Німеччини характерне стрімке подальше зростання кількості молодих українців: за 2022–2024 роки приріст склав 40%. Другу позицію займає Польща, яка залишається важливим хабом завдяки географічній та ментальній близькості, хоча і втрачає частину молоді через вторинну міграцію далі на Захід. Значні частки української молоді також сконцентровані у Чехії, Великій Британії та Іспанії. Така географія розселення свідчить про прагматичний вибір молоддю юрисдикцій, що пропонують найкращі умови для навчання та кар'єрного старту, що значно ускладнює перспективи їхнього повернення в Україну. Особливу роль у прийомі молоді відіграє Румунія, де, за оцінками Info Sapiens, частка молоді у структурі українських біженців (2024 р.) досягає 51% (при середньому показнику в ЄС 36%), а приріст за аналогічний період становить 71% [33].

Логічним продовженням соціально-демографічних аспектів аналізу є оцінка економічної поведінки мігрантів. Економічна інтеграція (працевлаштування) виступає подвійним чинником: з одного боку, вона забезпечує виживання українців без навантаження на бюджет України, а з іншого – стає індикатором їхнього остаточного закріплення за кордоном. Дані Євростату та UNHCR (див. рис. 2.9, Додаток В, табл. В 4) відображають трансформацію економічної активності українських мігрантів у країнах ЄС. Хоча абсолютна кількість зареєстрованих безробітних українців залишається значною, спостерігається чіткий тренд щодо зниження їх частки відносно загальної кількості переміщених осіб. Це свідчить про те, що шоківий період 2022 року, коли українці покладалися на соціальні виплати, змінився періодом активної трудової адаптації у 2023-2024 рр.

Аналіз представленої динаміки зареєстрованих безробітних (рис. 2.9) дозволяє побачити декілька етапів інтеграції українських вимушених мігрантів у європейський ринок праці.

Рис. 2.9. Динаміка чисельності зареєстрованих безробітних серед вимушених мігрантів з України у країнах ЄС, тис. осіб (2022–2025 рр.)

Джерело: побудовано автором на основі [186].

Суттєве зростання чисельності зареєстрованих безробітних у 2022–2023 роках пояснюємо масовим зверненням громадян України до національних служб зайнятості після отримання статусу тимчасового захисту. Натомість стабілізація та поступовий спад показників у 2024–2025 роках (до 272 тис.) свідчать про те, що українці долають первинні бар'єри (мовні, кваліфікаційні) та успішно працевлаштовуються, або ж змінюють країну перебування [46; 47].

У контексті національної безпеки виявлена тенденція має двоїстий характер. З позиції індивідуальних інтересів, успішна економічна інтеграція є безумовним позитивом, оскільки забезпечує добробут та професійний розвиток громадян. Однак з точки зору стратегічних інтересів держави, поглиблення інтеграції українців у ринки праці ЄС перетворюється на вагомий ризик. Чим глибше мігранти закріплюються в економічних системах країн-реципієнтів, тим складнішою стає перспектива їх репатріації.

Фактично, відбувається трансформація «безпекової міграції» (порятунку від війни) у «економічну еміграцію», що загрожує перетворенням України на донора людського капіталу для Європи та підриває ресурсну базу повоєнного відновлення.

Зауважимо, що окрім зовнішнього вектору руху вимушених переселенців, критичним викликом для України є внутрішнє переміщення молоді. За даними моніторингових звітів Міжнародної організації з міграції (IOM Ukraine General Population Survey, Раунди 2024–2025 рр.), молодь все частіше обирає для життя великі безпечні міста, насамперед Київську, Львівську та Вінницьку агломерації. Це вже не вимушена втеча, а свідомий пошук стабільності: переселенці обирають ці центри через кращі можливості для роботи та навчання.

Згідно з даними Звіту МОМ про внутрішнє переміщення в Україні (раунд 21, жовтень 2025 року) [201], загальна кількість ВПО стабілізувалася на рівні 3,6–3,7 млн осіб, при цьому зберігається чітка вікова диференціація у намірах щодо повернення. Якщо серед осіб старшого віку (60+ років) бажання повернутися висловлює абсолютна більшість (через прив'язаність до майна та складність працевлаштування), то економічно активна молодь (18–35 років) все частіше орієнтується на закріплення в регіонах релокації, де є кращі перспективи зайнятості та кар'єрного росту. Наприкінці 2025 року понад 60% молодих ВПО у цих регіонах вже не планують повертатися додому, будуючи своє майбутнє на новому місці [201].

Окреслена ситуація із внутрішнім переміщенням переселенців створює подвійні виклики економічній безпеці регіонів:

по-перше, для регіонів-донорів (схід, південь) це зумовлює катастрофічний дефіцит кадрів для майбутньої відбудови, відсутність молоді унеможливорює швидкий запуск економіки після завершення активної фази бойових дій;

по-друге, для регіонів-реципієнтів зазначене призводить до надмірного навантаження на соціальну інфраструктуру та ринок житла, що при зростанні безробіття може провокувати соціальну напругу.

Отже, проведений аналіз глобальних та національних викликів міграційної мобільності дозволяє констатувати, що міграційна мобільність молоді 18–35 років у період 2022–2025 років трансформувалася з фактору інтеграції у глобальний світ у фактор екзистенційної загрози для України. Статистика свідчить про стійке «омолодження» потоку біженців, який вже на третину складається з осіб віком до 35 років. Критичним для держави є те, що виїжджають переважно жінки репродуктивного віку та юнаки, які складають майбутній трудовий і мобілізаційний резерв.

Ситуація ускладнюється структурною трансформацією європейських економік, для яких українська молодь виступає ідеальним компенсаторним ресурсом в умовах їхнього демографічного старіння. Висока адаптивність українців, помножена на гарантований «стабілізаційний пакет» у країнах-партнерах, створює ефект «інституційної пастки»: тимчасова вимушена релокація все частіше переростає у постійну еміграцію найбільш продуктивного трудового та репродуктивного ядра української нації.

Додатковим дестабілізуючим фактором виступає внутрішнє переміщення, де спостерігається концентрація молоді у великих агломераціях (Київ, Львів, Вінниця), що поглиблює диспропорції регіонального розвитку. Враховуючи кумулятивний ефект цих процесів, Україна ризикує безповоротно втратити стратегічний ресурс для повоєнної відбудови.

Тому пріоритетом державної політики з позицій національної безпеки має стати не просто повернення громадян, а й перегляд механізмів регулювання міграції для збереження зв'язку з молоддю та створення конкурентних умов для її реінтеграції в національну економіку.

2.2. Оцінювання чинників формування міграційної мобільності молоді на особистісному рівні

Якщо на макрорівні переміщення молоді визначається глобальними трендами та безпековою ситуацією в державі (що було розглянуто у підрозділі 2.1), то остаточне рішення приймається на рівні конкретної особистості або домогосподарства. Розуміння індивідуальної мотивації, страхів та очікувань молодого покоління є ключем до прогнозування демографічних процесів. У цьому контексті важливо сфокусувати увагу на визначенні комплексу домінуючих чинників впливу – від психоемоційних до соціально-економічних, – які трансформують наміри молоді у реальні поведінкові стратегії в умовах триваючої війни (2022–2025 рр.).

Логічним початком такого дослідження є моніторинг динаміки міграційних настроїв – індикатора, що відображає готовність респондентів до зміни країни проживання під тиском зовнішніх обставин. Опрацювання доступних соціологічних даних за останні роки дозволяє виокремити нелінійний характер цього процесу, де періоди суспільної консолідації в настроях чергуються з етапами зростання еміграційних очікувань.

По-перше, відзначимо, що спостерігається суттєва амплітуда коливань бажання виїхати за кордон, що корелює з фазами війни. За даними зведеного моніторингу Міністерства молоді та спорту України [133], частка молоді, яка серед усіх бажаних варіантів змінити місце проживання вказувала саме закордонний вектор, зазнала різких змін. Якщо у 2021 році (до вторгнення РФ в Україну) зовнішню міграцію обирали майже половина потенційних мігрантів (49%), то у 2022–2023 роках цей показник суттєво знизився до 36%, що свідчить про ефект «безпекової консолідації» та зростання патріотизму в перший рік повномасштабної війни.

Однак, вже у 2024 році фіксується зміна зазначеного тренду – зростання показника до 43%. Це може сигналізувати про вичерпання психологічного

ресурсу «очікування швидкої перемоги» та перехід молоді до більш прагматичних життєвих стратегій в умовах затяжного конфлікту (рис. 2.10).

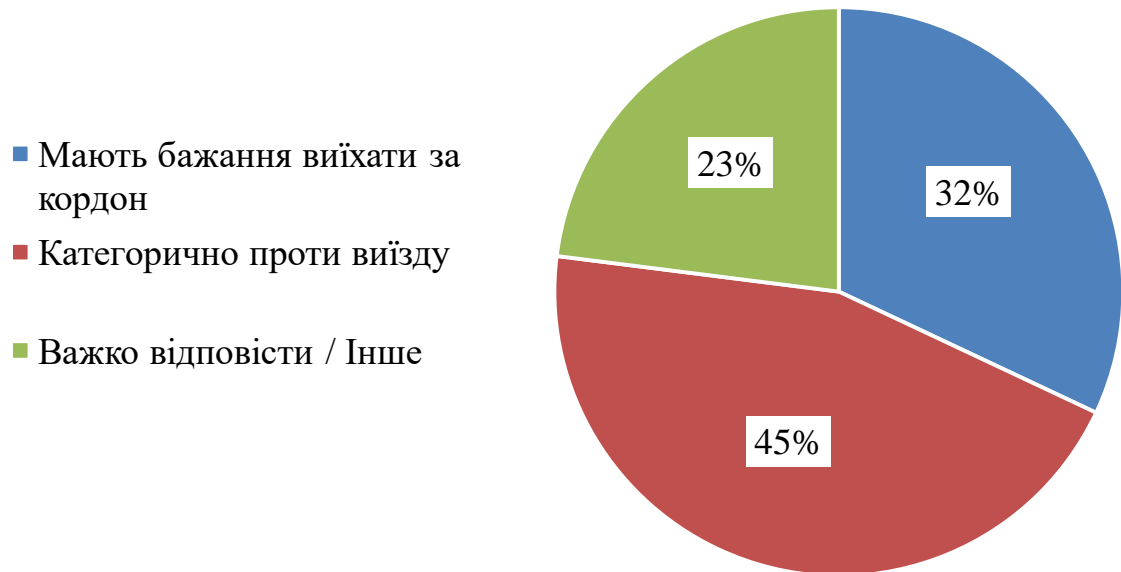

Рис. 2.10. Динаміка частки молоді, що планує виїхати саме за кордон (у % до тих, хто має намір змінити місце проживання)

Джерело: побудовано автором за даними [133].

По-друге, результати незалежних опитувань засвідчують виразну диференціацію молодіжного середовища стосовно намірів виїзду за кордон. Згідно з опитуванням Соціологічної групи «Рейтинг» (жовтень 2024 року), молодь структурувалася переважно у дві основні групи з різними векторами планування майбутнього. Так, значна частина респондентів (32%) розглядає еміграцію як реальний сценарій своєї поведінки за першої можливості. Це є тривожним сигналом для національної демографічної безпеки, оскільки свідчить про те, що третина молодого покоління перебуває у стані «відкладеної міграції» або активного пошуку альтернатив за межами держави. Для цієї категорії характерна висока чутливість до зовнішніх стимулів та готовність до зміни середовища заради безпеки чи самореалізації, що створює ризик подальшого скорочення трудового потенціалу країни. Водночас, найбільша група опитаних (45%) займає принципову позицію «категорично

проти» виїзду. Ця категорія засвідчує наявність потужного потенціалу соціальної стійкості та прив'язаності до країни. Саме вони формують основу людського капіталу, необхідного для процесів відновлення, адже їхнє рішення залишатися базується на свідомому виборі, а не лише на відсутності можливостей для виїзду (рис. 2.11).

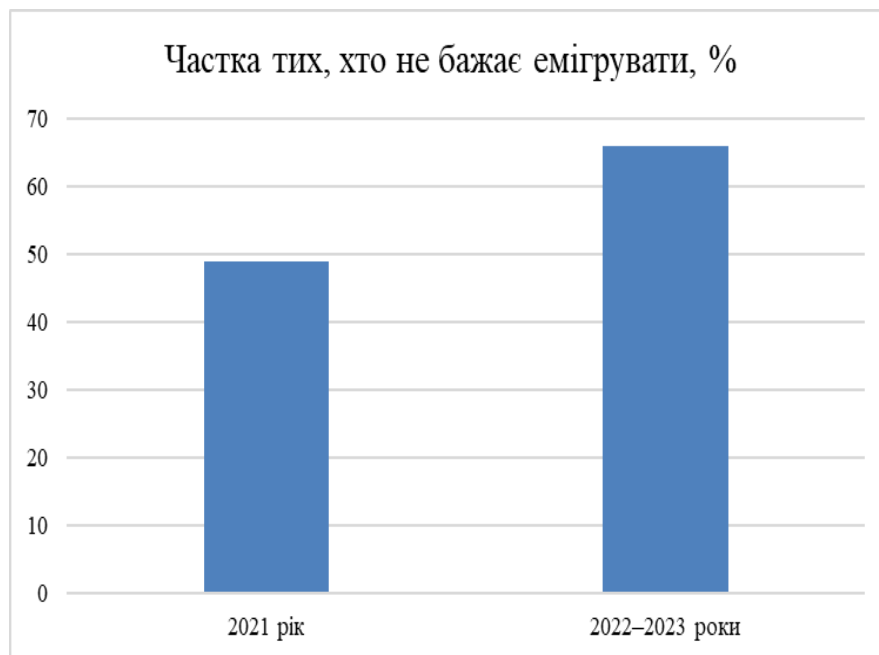
Рис. 2.11. Розподіл намірів української молоді (16–35 років) стосовно виїзду за кордон (станом на жовтень 2024 року, %)

Джерело: побудовано автором за даними [95].

При цьому окремої уваги заслуговує сегмент невизначених (23%), які обрали варіант «важко відповісти/інше» (рис. 2.11). Ця група перебуває у стані очікування і є найбільш чутливою до змін у державній політиці та безпековій ситуації. Їхня позиція залишається гнучкою, тому створення належних умов для життя та розвитку в Україні може стати вирішальним фактором для утримання цієї частини молоді від переходу до категорії емігрантів.

По-третє, дані Аналітичного центру Cedos та Info Sapiens фіксують тенденцію до зростання частки молоді, яка декларує відсутність намірів емігрувати. У порівнянні з довоєнним 2021 роком, цей показник збільшився з 49% до 66% у період 2022–2023 років. Така зміна може свідчити про

переоцінку життєвих пріоритетів в умовах війни, коли для частини молоді збереження звичного соціального середовища та підтримка родинних зв'язків стають важливішими за потенційні можливості за кордоном. Водночас, варто враховувати, що цей ріст може бути зумовлений не лише ціннісним вибором, а й об'єктивними бар'єрами для виїзду (фінансовими, адміністративними) або відсутністю ресурсів для адаптації в іншій країні. Тобто, рішення залишатися є результатом складної взаємодії як патріотичних мотивів, так і прагматичної оцінки власних можливостей та ризиків міграції (рис. 2.12)

Рис. 2.12. Зміна частки молоді, яка не бажає емігрувати з України (порівняння довоєнного та воєнного періодів)

Джерело: побудовано автором за даними [34].

Таким чином, проста фіксація міграційних настроїв не дає повної картини, адже за усередненими статистичними показниками прихована складна і неоднорідна трансформація суспільної свідомості. Виявлена суперечність – одночасне існування значної частки молоді, яка стійко орієнтована на життя в Україні (від 45% до 66% противників еміграції за різними даними), та паралельне зростання групи потенційних мігрантів у 2024 році (до 43% серед тих, хто розглядає зміни) – свідчить про розшарування мотиваційних установок.

Це означає, що рішення про виїзд чи залишення країни вже не є лінійним наслідком лише безпекової ситуації. На перший план виходить індивідуальна оцінка перспектив: для одних війна стала стимулом до згуртування та посилення зв'язку з державою, тоді як для інших – поштовхом до пошуку стабільності ззовні. Таке розходження життєвих планів вимагає переходу від аналізу загальних цифр у соціологічних дослідженнях до вивчення глибинних чинників – психоемоційних, економічних та соціальних, – що визначають цей вибір на індивідуальному рівні [43; 46; 50].

Ключовим нематеріальним чинником формування міграційної мобільності молоді є не лише поточний рівень безпеки, а насамперед *відчуття перспективи*. Аналіз соціологічних даних свідчить, що психоемоційна стійкість, яка стримувала еміграцію на початку вторгнення, поступово розмивається під тиском невизначеності. Криза планування майбутнього для багатьох молодих людей стає більш потужнішим фактором «виштовхування», ніж прямі воєнні загрози. Це засвідчують дані, наведені на рис. 2.13.

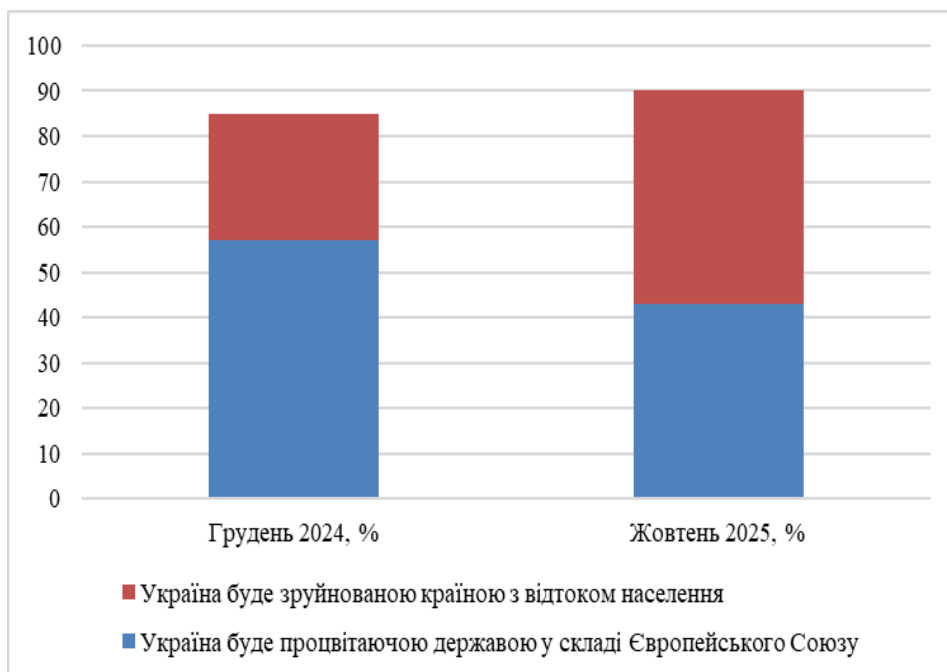

Рис. 2.13.

Динаміка очікувань населення щодо майбутнього України (горизонт 10 років, порівняння уявлень в 2024 і 2025 рр.)

Джерело: побудовано автором за даними [72].

За даними Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), частка респондентів, які вірять у процвітаюче європейське майбутнє України через 10 років, скоротилася з 57% у грудні 2024 р. до 43% у жовтні 2025 р. Натомість, частка песимістів, які прогнозують «зруйновану країну з масовим відтоком населення», зросла до критичних 47% (рис. 2.13). Іншими словами, індикатор суспільного оптимізму, який є базовим для молодіжного планування (навчання, кар'єра, сім'я), демонструє тривожну низхідну динаміку.

Грунтовне соціологічне дослідження, проведене у 2024 році агенцією Info Sapiens на замовлення ПРООН та Міністерства молоді та спорту України [33], дозволяє виявити реальну структуру тривожності та пріоритетів сучасного молодого покоління. Аналіз отриманих даних свідчить про глибоку трансформацію суспільної свідомості: якщо на початку повномасштабного вторгнення домінував страх фізичного знищення, то за умов затяжного конфлікту структура тривог значно розширилася. Рейтинг основних особистих занепокоєнь (страхів) молоді України представлено нижче на рис. 2.14.

Рис. 2.14. Рейтинг основних особистих занепокоєнь (страхів) молоді України (2024 р., частка опитаних, %)

Джерело: побудовано автором за даними [33].

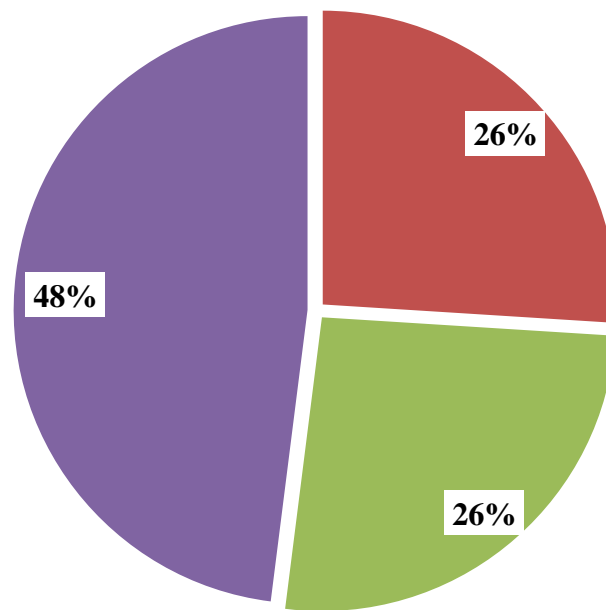
Як засвідчує діаграма (рис. 2.14), сьогодні на перший план виходять чинники погіршення самопочуття, психологічне виснаження та соціальна незахищеність в умовах втрати роботи або неможливості працевлаштуватися за фахом, що стають критичними бар'єрами для планування майбутнього в Україні.

Зауважимо, що половина опитаних фіксує погіршення стану здоров'я, що підтверджує накопичений ефект хронічного стресу навіть у відносно безпечних регіонах. Така адаптація до життя в умовах постійного ризику формує нову ієрархію занепокоєнь, де суб'єктивне відчуття вразливості часто переважає будь-які економічні стимули до повернення.

Досить тривожним є показник професійної дезорієнтації: кожен п'ятий респондент (19-20%) відчуває гострий страх через неможливість самореалізації, втрату робочого місця або відсутність кар'єрних перспектив. Така статистика вказує на важливе зміщення акцентів у мотивації молоді: відбувається перехід від стратегії базового «виживання» (де головне – безпека) до запиту на «якість життя».

Молоде покоління прагне реалізувати свій потенціал і шукає можливостей для професійного становлення вже зараз, не відкладаючи це на невизначений термін. Відсутність таких умов в Україні стає не менш вагомим чинником еміграції, ніж безпекові ризики, оскільки ставить під загрозу перспективи особистісного та кар'єрного розвитку.

Доповнюють таку інформацію дані Центру економічної стратегії (ЦЕС) щодо четвертої хвилі міграції, які ілюструють психологічний стан та наміри тих, хто вже виїхав [9]. Зокрема, станом на початок 2024 року, частка біженців, які «точно планують» повернутися в Україну, скоротилася до 26%, тоді як частка тих, хто планує залишитися за кордоном або вагається («швидше ні», «важко відповісти»), сумарно досягає 43% (рис. 2.15).

- Точно планую повернутися
- Швидше планую
- Швидше ні / Точно ні / Важко відповісти

Рис. 2.15. Структура намірів українських мігрантів щодо повернення в Україну (станом на початок 2024 року)

Джерело: побудовано автором за даними [9].

Вагомою перешкодою для повернення в свою країну, окрім безпеки, стає інтеграція дітей у закордонні системи освіти: 53% дітей українських біженців вже відвідують місцеві школи країни перебування, що створює потужний «якір» для їхніх батьків (переважно молодих жінок). Крім того, 45% біженців зазначають, що їхні матеріальні умови за кордоном покращилися або не змінилися порівняно з довоєнним життям в Україні, що знижує економічну мотивацію до повернення. Таким чином, криза впевненості у майбутньому стає домінуючим чинником, що «виштовхує» молодь. Зростання песимізму щодо перспектив держави у поєднанні зі страхом професійної деградації та успішною адаптацією дітей за кордоном формує небезпечний тренд: молодь починає сприймати еміграцію не як тимчасовий притулок, а як єдину можливість для реалізації життєвого сценарію успіху (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Основні індикатори адаптації та міграційних намірів українських
біженців (початок 2024 року)**

Індикатор міграційних намірів	Значення, %
Плани на повернення в Україну:	
Точно планую повернутися	26
Швидше планую	26
Швидше ні / Точно ні / Важко відповісти	48
Освітня інтеграція дітей:	
Відвідують лише місцеву школу країни перебування	53
Поєднують місцеву та українську онлайн-школу	23
Відвідують лише українську онлайн-школу	8
Матеріальний стан за кордоном (порівняно з Україною):	
Покращився	24
Не змінився	21
Погіршився	42

Джерело: складено автором за даними [9].

Якщо психоемоційна криза формує загальний фон невизначеності, то безпосереднім тригером міграційної мобільності виступають конкретні соціально-економічні чинники: доступність ринку праці, якість освіти та матеріальне становище домогосподарств. Аналіз звітів міжнародних організацій свідчить, що для молоді критичним є не стільки сам факт війни, скільки різке звуження простору можливостей для професійного та особистісного зростання в Україні порівняно з країнами ЄС.

Згідно зі звітом «Можливості розвитку молоді в Україні», підготовленим ПРООН у партнерстві з Міністерством молоді та спорту України, ключовим

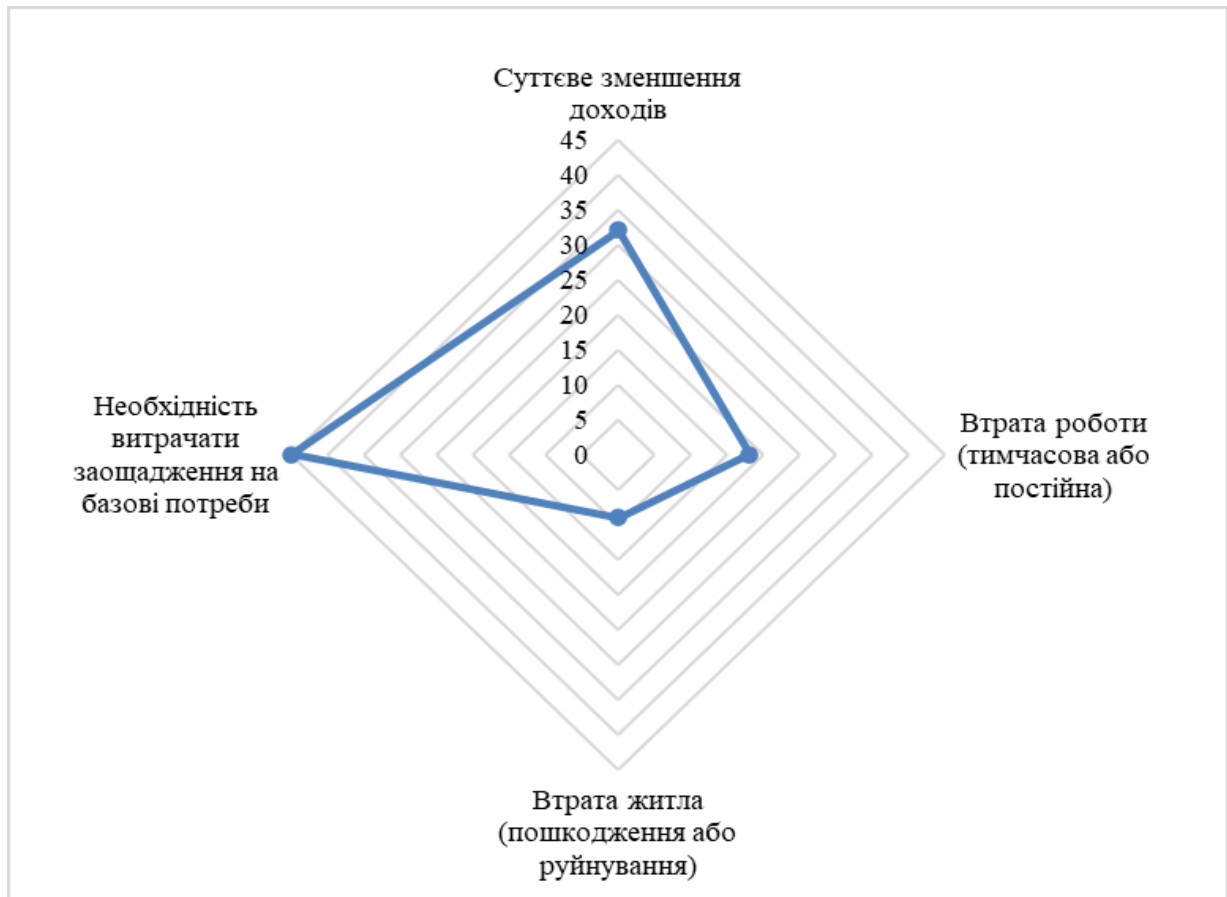
бар'єром для самореалізації всередині країни є структурна деформація ринку праці, що супроводжується низкою перешкод [87]. Попри декларативний попит на кадри, молодь стикається з невідповідністю пропонованих вакансій рівню кваліфікації та зарплатним очікуванням. Зокрема, найбільшими перешкодами для розвитку молоді люди називають низький рівень доходів (вказують понад 60% опитаних) та відсутність перспектив кар'єрного зростання (рис. 2.16).

Рис. 2.16. Бар'єри у сфері праці для розвитку та самореалізації молоді в Україні (2024–2025 рр.)

Джерело: побудовано автором за даними [87].

Логічним доповненням до аналізу бар'єрів розвитку є результати дослідження агенції Info Sapiens «Вплив війни на молодь в Україні», які деталізують структуру матеріальних втрат, перетворюючи їх на потужний фактор «виштовхування» (рис. 2.17).

Рис. 2.17. Вплив війни на економічне становище молоді (оцінка втрат)

Джерело: побудовано автором за даними [33].

Аналіз засвідчує (рис. 2.17), війна завдала нищівного удару по економічній стійкості молодих людей, які, на відміну від старшого покоління, часто не мають сформованої «подушки безпеки». Статистика свідчить про системне погіршення фінансового становища: майже половина молоді (45%) змушена витратити накопичені заощадження на покриття базових потреб (їжа, оренда, ліки), що фактично означає проїдання ресурсів, призначених для інвестування в майбутнє (навчання, бізнес, власне житло). Кожен третій молодий українець (32%) констатує суттєве зменшення поточних доходів, що в умовах інфляції відкидає їх за межу бідності або змушує відмовлятися від звичного рівня життя. Ще більш критичною є ситуація на ринку праці: 18% респондентів зіткнулися з втратою роботи (тимчасовою або постійною), що

для молодих фахівців загрожує не лише втратою заробітку, а й декваліфікацією через тривалий простій.

Особливу категорію ризику (рис. 2.17) становить молодь, яка втратила житло внаслідок пошкодження або руйнування (9%). Для цієї групи, яка часто збігається з категорією внутрішньо переміщених осіб (ВПО), відсутність власного даху над головою стає вирішальним аргументом на користь подальшої еміграції. В умовах, коли оренда житла в безпечних регіонах України є фінансово непосильною, а програми компенсації працюють повільно, можливість отримати соціальне житло або прихисток у країнах ЄС виглядає як єдина раціональна альтернатива бездомності.

Таким чином, соціально-економічні чинники формують потужний міграційний імпульс. Низька купівельна спроможність та руйнування інфраструктури в Україні контрастують із гарантованими соціальними стандартами країн ЄС, що перетворює міграцію з вимушеного кроку порятунку на раціональну стратегію пошуку кращої якості життя. Для молоді, яка перебуває на етапі старту кар'єри та створення сім'ї, саме економічна стабільність (а не лише фізична безпека) стає головним критерієм вибору місця проживання.

Окрім безпекових та соціально-економічних чинників, потужним рушієм міграційної мобільності молоді виступає наявність соціального капіталу за кордоном – соціальних зв'язків між близькими, друзями, знайомими. Емпіричні дані підтверджують дію «ефекту міграційної мережі»: рішення про виїзд та вибір конкретної країни часто визначаються не стільки макроекономічними показниками держави-реципієнта (рівнем ВВП чи зарплат), скільки наявністю там родичів або друзів, здатних надати первинну підтримку та знизити ризики адаптації.

За даними моніторингових звітів МОМ, фактор «возз'єднання сім'ї» та наявність усталених соціальних контактів стабільно входять до трійки ключових причин виїзду за кордон. Аналіз динаміки міграційних потоків демонструє, що якщо на початку повномасштабного вторгнення (2022 рік)

домінувала хаотична евакуація до найближчого безпечного кордону, то на етапі 2024–2025 років міграція набула ознак чітко спланованої структури, що базується на «ефекті міграційних мереж» (рис. 2.18).

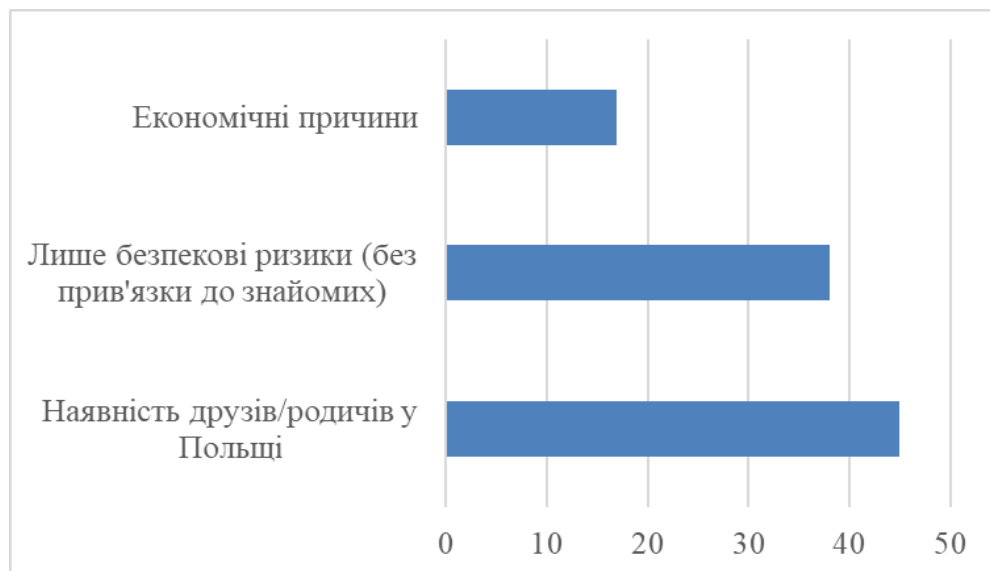
Рис. 2.18. Вплив соціальних зв'язків на вибір країни призначення українськими мігрантами (2025 р., частка респондентів, %)

Джерело: побудовано автором за даними [240].

Як свідчать результати опитування (рис. 2.18), більше третини респондентів (36%) обрали країну свого нинішнього перебування саме через наявність там родичів або близьких друзів. Цей показник є домінуючим і перевищує вагу суто прагматичних мотивів – розміру соціальних виплат (29%) чи можливостей працевлаштування (12%). Показово, що фактор соціальних зв'язків виявився вдвічі вагомішим навіть за географічну близькість до України (18%). Така ієрархія мотивів вказує на те, що в умовах затяжної війни для молодіжних домогосподарств пріоритетом стає не територіальна доступність батьківщини, а відчуття психологічної підтримки та наявність «свого кола» (соціального капіталу) в країні перебування.

Доповнює цей аналіз дослідження Громадянської мережі ОПОРА щодо українців у Польщі, яке розкриває глибинну мотивацію прийняття

міграційних рішень [67; 90]. Результати свідчать, що соціальні мережі відіграють роль основного каталізатора міграції: для 45% опитаних саме наявність знайомих стала вирішальним психологічним аргументом, який дозволив наважитися на переїзд. Показово, що цей чинник виявився вагомішим за безпосередні безпекові ризики, якими керувалися 38% респондентів (без прив'язки до знайомих), і майже втричі перевищив вплив суто економічних причин (17%). Це підтверджує, що в умовах невизначеності люди схильні довіряти не стільки офіційній інформації, скільки особистому досвіду свого оточення (рис. 2.19).

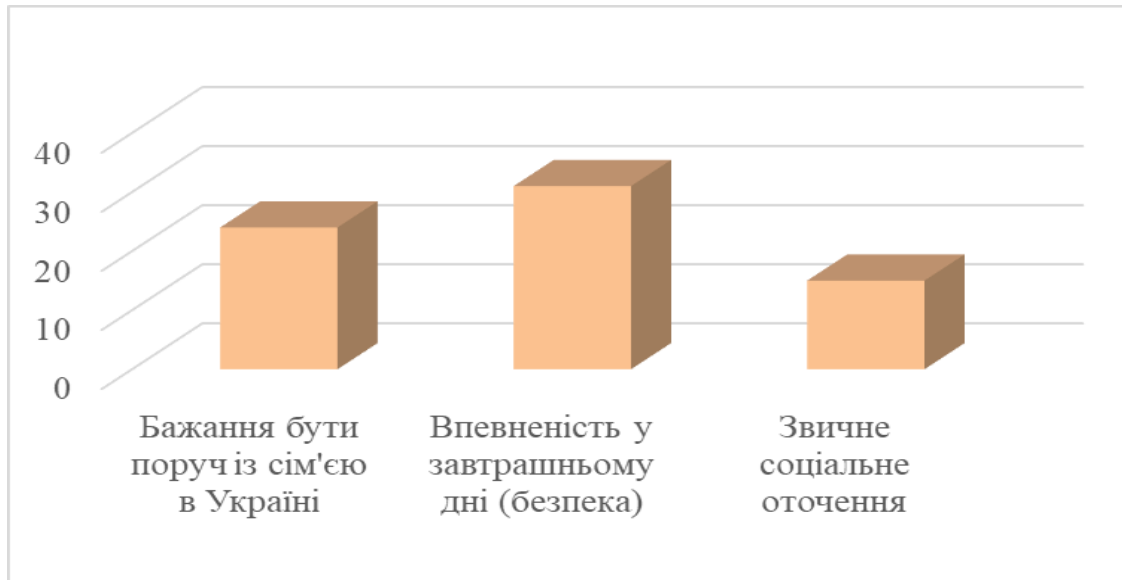

Рис. 2.19. Мотивація прийняття міграційних рішень: причини виїзду в Польщу (2024–2025 рр., частка респондентів, %)

Джерело: побудовано автором за даними [67; 90].

Водночас, аналітичний звіт Gremi Personal (2025) фіксує зворотний бік впливу соціальних зв'язків. Виявляється, що родинні стосунки є не лише фактором «виштовхування», а й найсильнішим магнітом для реміграції. Хоча пріоритетною умовою для повернення залишається безпека та впевненість у завтрашньому дні (31%), сукупна вага соціально-психологічних чинників є домінуючою. Так, для майже чверті мігрантів (24%) основним мотивом є бажання возз'єднатися з сім'єю, що залишилася вдома, а ще 15% прагнуть

повернутися саме у звичне соціальне оточення. Це підкреслює критичну роль розділених родин у формуванні міграційних настроїв: соціальні зв'язки діють двовекторно – вони можуть як витягувати молодь за кордон, так і повертати її назад, залежно від того, де знаходиться «центр тяжіння» родини (рис. 2.20)

Рис. 2.20. Мотиви повернення мігрантів з Польщі в Україну (2024–2025 рр., частка респондентів, %)

Джерело: побудовано автором за даними [67; 90].

Таким чином, міграційна поведінка молоді значною мірою є соціально детермінованою. Наявність успішних прикладів адаптації знайомих за кордоном знижує страх перед невідомістю і формує своєрідну «ланцюгову реакцію» виїзду. Водночас, емоційний розрив із найближчим родинним колом залишається одним із найболючіших стримуючих чинників, який утримує частину молоді від остаточної асиміляції та зберігає потенціал для рееміграції.

Зростання мобільності української молоді розглядаємо як результат складної взаємодії чинників, які діють у двох напрямках: стимулюють виїзд або сприяють поверненню. Визначальним при цьому залишається безпековий аспект [40; 49; 56]. Результати досліджень чітко вказують на те, що відчуття захищеності та наявність базових умов для життя є пріоритетними аргументами на користь повернення додому. Протилежна ситуація – постійна

загроза та відсутність стабільності – змушує молодь обрати стратегію переміщення, від тимчасового виїзду до тривалої еміграції (узагальнений аналіз причин зростання міграційної мобільності молоді наведено у Додатку Г). Загалом на прийняття міграційного рішення впливає комплекс різноманітних чинників (рис. 2.21).

Рис. 2.21. Чинники впливу на міграційну поведінку молоді в Україні

Джерело: розроблено автором [46; 42; 46; 121].

Водночас, проведене оцінювання чинників формування міграційної мобільності молоді на особистісному рівні (на основі наведених вище результатів соціологічних досліджень) дозволяє констатувати, що в період 2022–2025 років відбулася фундаментальна трансформація мотиваційної

структури міграційних рішень української молоді. Якщо на початковому етапі війни домінуючим драйвером виступав інстинкт фізичного самозбереження (*безпековий імператив*), то наразі пріоритетну роль відіграє комплексний *екзистенційно-прагматичний вибір*, який базується на порівнянні життєвих перспектив в Україні та за кордоном. Проведене оцінювання впливових чинників на особистісному рівні дозволяє виокремити чотири визначальні тенденції, що формують сучасний профіль міграційної мобільності молоді:

1) *Поляризація міграційних настроїв*. Фіксується чіткий розкол молодіжного середовища на дві стійкі групи: «укорінену» (близько 45%), яка демонструє високу резильєнтність і свідому відмову від еміграції, та «мобільну» (понад 30%), для якої виїзд за кордон перетворився з вимушеного заходу на бажану стратегію самореалізації. Тривожним сигналом є відновлення тренду на зростання еміграційних очікувань у 2024–2025 роках після періоду патріотичної консолідації.

2) *Домінування кризи впевненості*. Головним виштовхуючим фактором для молоді стала не стільки пряма воєнна загроза, скільки втрата віри у швидке відновлення країни. Зростання песимістичних прогнозів щодо майбутнього України (до 47%) у поєднанні зі страхом професійної незатребуваності формує стійку мотивацію до пошуку стабільності за межами держави.

3) *Економічна раціоналізація вибору*. Соціально-економічні чинники (низькі доходи, безробіття, втрата житла) перестали бути тимчасовими труднощами і перетворилися на системні бар'єри розвитку. Молодь, порівнюючи можливості ринку праці та соціальні гарантії ЄС із вітчизняними реаліями, все частіше робить раціональний вибір на користь еміграції як способу збереження якості життя.

4) *Вирішальна роль соціального капіталу*. Підтверджено дію «ефекту соціальної мережі»: наявність родичів і друзів за кордоном (для 36% мігрантів) та успішна інтеграція дітей в іноземні освітні системи стають потужнішими «якорями» неповернення, ніж будь-які економічні стимули. Водночас, розрив

родинних зв'язків залишається єдиним вагомим фактором, що зберігає потенціал для репатріації (систематизація наслідків міграційної мобільності наведено у Додатку Д, таблиця Д1).

Отже, міграційна мобільність молоді перейшла з фази ситуативного реагування на кризу у фазу довгострокового життєвого планування. Це означає, що державна політика збереження людського капіталу не може обмежуватися лише безпековими гарантіями. Виникла нагальна практична потреба у створенні конкурентних умов для самореалізації молоді (відновлення ринку праці, доступне житло, якісна освіта), які могли б переважити адаптаційні переваги життя за кордоном.

2.3. Ефективність механізмів регулювання міграційної мобільності молоді в контексті цілей національної безпеки України

У попередніх параграфах з'ясовано, що на міграційну динаміку впливає комплекс зовнішніх та внутрішніх чинників (п. 2.1), а також зміна пріоритетів самої молоді, яка все частіше розглядає можливість довгострокової самореалізації за кордоном (п. 2.2). У такій ситуації важливо зрозуміти, наскільки конкурентоспроможною є українська державна політика у боротьбі за людський капітал. В умовах демографічної кризи постає питання: чи здатні наявні в Україні можливості переважити переваги життя в інших країнах? Наразі ми бачимо, що швидкість змін у міграційних настроях випереджає здатність державних інституцій пропонувати молоді переконливі аргументи для життя та розвитку вдома.

Аналітичний звіт Програми розвитку ООН «Можливості розвитку молоді в Україні» (2025) засвідчив, що попри наявність розгалуженої нормативно-правової бази, українська молодь продовжує стикатися із системними структурними бар'єрами. Висновки експертів фіксують, що понад 60% молодих людей вважають низький рівень доходів головною перешкодою для свого розвитку, а 31% вказують на відсутність фінансових ресурсів як

ключову проблему повсякденного життя. Більше того, звіт констатує зниження підприємницьких намірів серед молоді, що вказує на зневіру у можливості реалізації власного економічного потенціалу в нинішніх умовах [87]. Наведені дані підтверджують, що традиційні підходи до реалізації молодіжної політики не забезпечують достатнього рівня конкурентоспроможності національного середовища порівняно з умовами, які пропонують країни-реципієнти українських мігрантів.

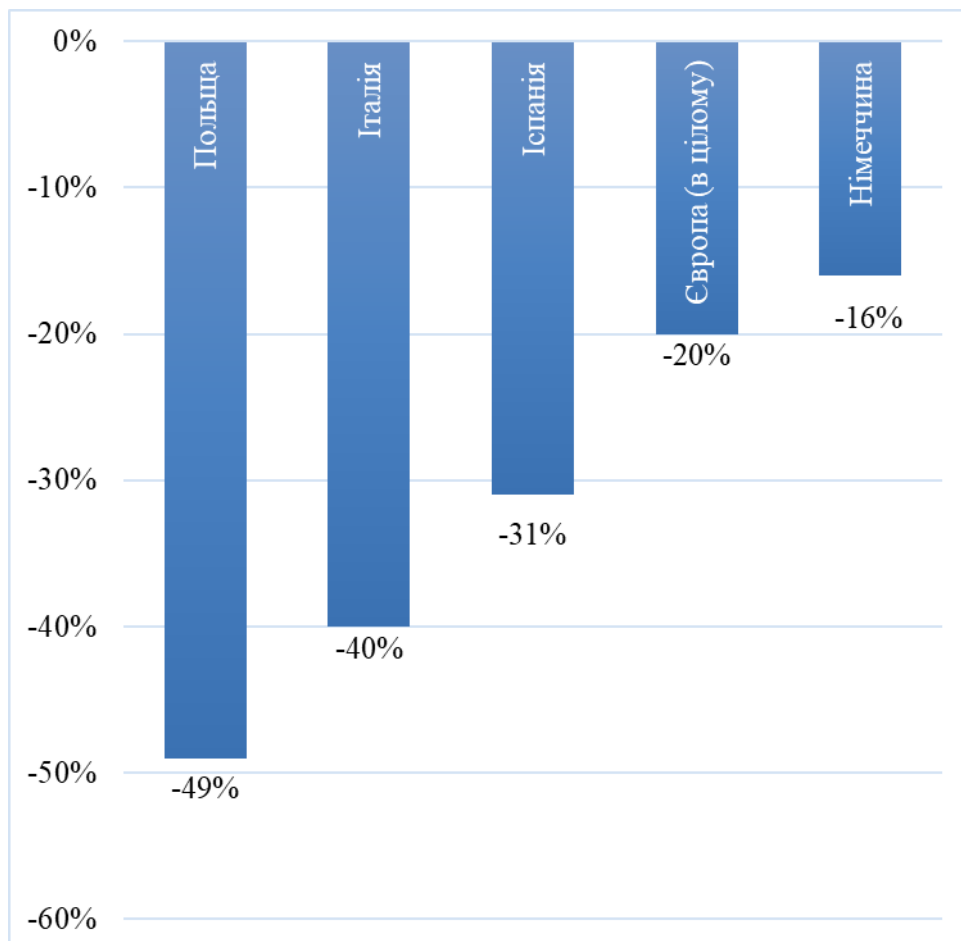
Зазначене зумовлює необхідність переосмислення регулювання міграційної мобільності не як окремого напрямку соціальної роботи, а як стратегічної складової національної безпеки. Відтак, керуючись завданнями нашого дослідження, слід здійснити комплексний аналіз ефективності чинних організаційно-економічних та правових механізмів, що застосовуються державою для збереження молодіжного ресурсу. Необхідно з'ясувати, чи спроможні ініціативи та заходи у сфері молодіжної державної політики створити реальну альтернативу еміграції та нівелювати вплив агресивних стратегій залучення талантів, які реалізують розвинені держави в своїх економічних інтересах.

Оцінка ефективності національних механізмів регулювання міграції неможлива без розуміння жорстких викликів зовнішнього конкурентного середовища. Сучасна геополітична ситуація характеризується не просто конкуренцією економік, а жорсткою боротьбою за демографічний ресурс. Якщо для України міграція молоді є питанням національної безпеки з точки зору збереження суб'єктності, то для розвинених країн ЄС залучення українців є інструментом уникнення власної демографічної катастрофи.

Фундаментальну характеристику цього процесу надав Глобальний інститут МакКінзі у своєму звіті 2025 року, визначивши сучасний етап розвитку світової економіки як еру дефіциту молоді [234]. Експерти наголошують, що вперше в новітній історії людський капітал, особливо у віковій категорії 18–35 років, стає більш дефіцитним ресурсом, ніж фінансові інвестиції чи технології. Це докорінно змінює парадигму міграційної

політики: країни-реципієнти переходять від пасивної селекції мігрантів до активного «полювання» на цілі соціальні групи, здатні до швидкої інтеграції та продуктивної праці.

Масштаб демографічної кризи в ЄС, що виступає головним драйвером попиту на українців, підтверджується довгостроковими прогнозами ООН, візуалізованими аналітичною платформою «Visual Capitalist» [249]. Згідно з цими даними, до 2100 р. Європа втратить близько 152 млн осіб, що становить 20% від її поточного населення. Особливо критичним є прогнозоване скорочення у країнах, які є основними реципієнтами української міграції: населення Німеччини зменшиться на 13,1 млн, Італії — на 23,8 млн, а Польщі – на 18,8 млн осіб (див. табл. В5 у Додатку В, рис. 2.22).

Рис. 2.22. Прогноз скорочення населення у країнах-партнерах України (2025 - 2100 рр., відносне скорочення у %)

Джерело: побудовано автором за прогнозом ООН [222; 249].

Така демографічна динаміка (рис. 2.22) змушує уряди цих держав розглядати інтеграцію української молоді не як гуманітарний жест, а як необхідну «демографічну ін'єкцію». Ілюстрація прогнозу «Visual Capitalist» засвідчує, що демографічна мапа Європи буде забарвлена у «червоні» кольори депопуляції, де навіть економічно потужні країни не можуть забезпечити відтворення робочої сили без залучення мігрантів.

Першопричиною такого стану є критично низький рівень фертильності (сумарний коефіцієнт народжуваності), який у країнах ЄС вже давно не забезпечує навіть простого відтворення поколінь. За даними порталу Statista, у 2024 р. більшість країн ЄС демонстрували показники на рівні 1,3–1,5 дитини на жінку, а в окремих державах Південної Європи (Італія, Іспанія) цей коефіцієнт опустився до історичних мінімумів. Це призвело до деформації вікової структури населення, яка замість класичної «піраміди» набула форми «обеліска» або «урни»: з вузькою основою (мало дітей та молоді) та розширеною верхівкою (значна частка літніх людей) [234]. Це створює колосальний тиск на пенсійні системи та ринок праці, змушуючи країни ЄС активно залучати молодь ззовні для заповнення нижніх щаблів цієї «піраміди».

У цьому контексті політика регулювання міграції в Україні стикається з викликом, якого не існувало раніше, адже стає зрозумілим, що ми конкуруємо не просто за робочі місця, а за фізичну присутність молодих людей, які необхідні Європі для утримання власного соціально-економічного укладу. Європейські програми адаптації, спрощення нострифікації дипломів, надання доступу до іпотеки та соціальних ліфтів для українців – це прагматична стратегія заповнення власних демографічних лакун. Отже, будь-яка пасивність з боку органів української державної влади в питанні створення контрпропозицій для молоді автоматично призводить до поразки в цій глобальній конкуренції.

В умовах, коли демографічна ситуація набула ознак критичної загрози національній безпеці, дії української держави пройшли складну еволюцію від формування базових законодавчих рамок до впровадження точкових

інструментів повернення талантів. Аналіз хронології управлінських рішень за останнє десятиліття дозволяє стверджувати, що Україна поступово вибудовує цілісну екосистему молодіжної політики, яка намагається адаптуватися до реалій воєнного часу. На сучасному етапі організаційно-правова структура регулювання міграційної мобільності молоді базується на п'яти системоутворюючих елементах, які відображають комплексну реакцію держави на виклики.

Відправною точкою модернізації стало прийняття у 2021 р. нової редакції Закону України «Про основні засади молодіжної політики» [105]. Такий документ став фундаментом для цього напряму державної політики, оскільки вперше на законодавчому рівні закріпив дієві інструменти громадянської участі молоді у формуванні та реалізації молодіжної політики на місцях (зокрема, через створення молодіжних рад), визнав молодіжну роботу як окрему професійну діяльність та запровадив європейські підходи до оцінки ефективності політики. Підкріпленням законодавчих змін стала затвердження та реалізація Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки [102], яка, попри обмежене фінансування в умовах війни, забезпечила сталість базових процесів патріотичного виховання та громадянської освіти.

Важливим вектором просторової трансформації молодіжної політики стала розбудова інфраструктури безпосередньо в громадах. У межах реформи децентралізації, починаючи з 2014 р., значна увага приділялася розвитку фізичної мережі молодіжних центрів та просторів [88]. Цей крок мав на меті створити осередки тяжіння для молоді на локальному рівні, забезпечуючи альтернативу дозвіллю «на вулиці» та стримуючи міграцію у великі міста. Однак, війна внесла корективи: частина центрів на сході та півдні була зруйнована або опинилася в окупації, що вимагає переосмислення їхньої ролі: із суто дозвіллєвих майданчиків вони мають трансформуватися у багатофункціональні хаби, які надають гуманітарну допомогу, психологічну

підтримку та сприяють реінтеграції внутрішньо переміщеної молоді у нові громади.

Наступним кроком розвитку системи державного управління стало формування прозорих фінансових механізмів для реалізації молодіжної політики. Створення у 2023 р. Українського молодіжного фонду (УМФ) стало відповіддю на запит щодо ефективного розподілу державних коштів на підтримку молодіжних проєктів [114]. УМФ функціонує як незалежна бюджетна установа, що надає гранти юридичним та фізичним особам (молодіжним організаціям, ініціативним групам) на конкурсній основі. Це дозволяє державі фінансувати не формальні заходи, а реальні ініціативи громадських організацій, спрямовані, зокрема, на працевлаштування молоді та адаптацію внутрішньо переміщених осіб.

Розуміючи довгостроковість демографічних і безпекових загроз, Кабінет Міністрів України перейшов до стратегічного планування людського розвитку в умовах невизначеності. У 2024 р. було затверджено Стратегію демографічного розвитку України на період до 2040 року [137]. Документ визнає, що механічне повернення населення неможливе без створення умов для демографічної стійкості.

Логічним продовженням імплементації цих стратегічних цілей стала розробка та затвердження Урядом у 2025 році нової Державної цільової соціальної програми «Молодь України: покоління стійкості 2030» [141], розрахованої на 2026–2030 роки. Особливістю цієї програми, розрахованої на 2026–2030 роки, є інтеграція безпекового компонента в молодіжну роботу: акцент зроблено на формуванні життєстійкості, психологічній реабілітації та економічній адаптації молоді до життя в умовах повоєнного відновлення. Ця програма має стати інструментом практичної реалізації Стратегії-2040 [137], фокусуючись вже не просто на «розвитку», а на «збереженні» молодіжного потенціалу нації.

Якісно новим етапом у державній політиці стало запровадження прямих інструментів для повернення талановитої молоді. Знаковою подією став

запуск у 2026 році масштабної ініціативи «CREATE UKRAINE» [178], яка втілюється за підтримки Фонду Київської школи економіки (KSE Foundation), уряду Литви та міжнародних партнерів. Цей проєкт знаменує перехід від простих закликів «повертайтеся додому» до впровадження реальних механізмів працевлаштування та адаптації фахівців.

Головна мета ініціативи – повернути та закріпити в Україні молодих професіоналів віком 22–35 років, які здобули освіту або мають досвід роботи за кордоном (у країнах ЄС, Великій Британії чи США). Програма працює як соціальний ліфт: через прозорий конкурс відбираються фахівці, які отримують роботу в ключових міністерствах та державних установах. Учасники проєкту не займаються рутинною паперовою роботою, а безпосередньо долучаються до найважливіших реформ у сферах економіки, енергетики, цифрових технологій та євроінтеграції. Їхнє основне завдання — використувувати свій західний досвід для наближення українських державних процесів до європейських стандартів.

Унікальність «CREATE UKRAINE» полягає у зміні підходу держави до співпраці з українцями за кордоном. Вперше Україна пропонує не просто патріотичну ідею, а конкурентну ціннісну пропозицію, яка поєднує сенс роботи з гідними умовами. Молоді люди отримують шанс стати творцями змін у своїй країні, маючи при цьому підтримку досвідчених наставників. Вирішальним фактором є те, що завдяки коштам міжнародних донорів учасники отримують ринкову заробітну плату, яка відповідає рівню бізнесу, а не звичайним ставкам держслужбовців. Це знімає головну перешкоду для повернення фахівців і показує, як держава може ефективно конкурувати за таланти.

Водночас, практична реалізація програми «CREATE UKRAINE» висвітлила низку системних викликів, які можуть суттєво знизити її ефективність у разі подальшого розширення. Першою і найбільш відчутною проблемою став бюрократичний опір самої державної машини. Молоді фахівці, виховані на західній культурі менеджменту, де цінується ініціатива та

результат, часто потрапляють у середовище жорсткої ієрархії та зарегульованості. Інноваційні ідеї, з якими вони приходять, нерідко розбиваються об застарілі процедури узгодження, що призводить до швидкого розчарування та ризику професійного вигорання учасників. Для нівелювання цього бар'єру критично важливим є впровадження дієвого інституту менторства з боку керівників вищої ланки – міністрів та їхніх заступників. Вони мають виступати своєрідними «політичними спонсорами» змін, надаючи карт-бланш на експерименти та допомагаючи молоді долати адміністративні перепони.

Іншим суттєвим обмеженням є поки що точковий характер впливу ініціативи. На поточному етапі проєкт охоплює лише кілька десятків учасників на рік, що є краплею в морі для кадрово знекровленого державного апарату. Такий підхід дозволяє створювати успішні кейси, але не вирішує проблему системного кадрового голоду в масштабах усієї країни. Стратегічним шляхом подолання цього обмеження має стати трансформація «CREATE UKRAINE» з пілотного донорського проєкту в повноцінну загальнодержавну платформу. Це потребує не лише розширення фінансування, а й залучення до програми органів місцевого самоврядування, де дефіцит кваліфікованих кадрів відчувається ще гостріше, ніж у столиці.

Окрім професійних викликів, не менш важливою є проблема психологічної та побутової реінтеграції. Учасникам, які тривалий час проживали у безпечних та комфортних умовах країн ЄС чи США, об'єктивно складно адаптуватися до українських реалій воєнного часу – постійних повітряних тривог, можливих відключень електроенергії та загального фонового стресу. До цього додається специфічна корпоративна культура української держслужби, яка часто є більш закритою та формалізованою, ніж у західних компаніях. Відповіддю на цей виклик має стати значне посилення адаптаційного компонента програми, який включав би не лише професійні тренінги, а й системну психологічну підтримку, програми з управління стресом та допомогу в налагодженні побуту. Лише комплексний підхід, що

враховує і професійні, і особистісні аспекти повернення, дозволить перетворити цю ініціативу на дієвий інструмент відновлення людського капіталу України.

Для систематизації наявного інструментарію механізмів реалізації молодіжної та демографічної політики в Україні та оцінки його відповідності актуальним загрозам доцільно провести інституційний аналіз ключових елементів такої політики (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Інституційний аналіз механізмів реалізації молодіжної та демографічної політики в Україні

Сфера регулювання	Ключові інструменти та нормативна база	Функціональне призначення
Законодавче забезпечення	Закон України «Про основні засади молодіжної політики» (2021); Державна програма «Молодь України» (2021-2025).	Формування правового поля, визначення суб'єктів політики, закріплення механізмів участі молоді у прийнятті рішень.
Інфраструктурна підтримка	Мережа молодіжних центрів та просторів (розвиток з 2014 р.); Всеукраїнський молодіжний центр.	Створення фізичного простору для комунікації, неформальної освіти та інтеграції молоді у громадах.
Фінансово-інвестиційні механізми	Український молодіжний фонд (створено 2023); Грантові програми «Робота (мікрогранти).	Забезпечення ресурсної бази для молодіжного підприємництва та проєктної діяльності через прозорі конкурсні процедури.
Стратегічне планування	Стратегія демографічного розвитку до 2040 року ; Державна цільова соціальна програма «Молодь України: покоління стійкості 2030»	Визначення довгострокових пріоритетів збереження людського капіталу та подолання наслідків демографічної кризи.
Спеціальні програми повернення	Програма «CREATE UKRAINE» (старт 2026).	Таргетоване залучення висококваліфікованих фахівців з-за кордону для роботи в державному секторі.

Джерело: систематизовано автором на основі [88; 102; 105; 114; 137; 141; 178]

Проведений інституційний аналіз засвідчує, що українська держава пройшла шлях від фрагментарних заходів до формування системної архітектури молодіжної політики. Однак у контексті національної безпеки виявлено суттєвий розрив між наявністю інструментів та їхньою здатністю реально впливати на масові міграційні потоки. Більшість механізмів (окрім пілотних проєктів на кшталт «CREATE UKRAINE») орієнтовані на «м'яку силу» (soft power), тобто розвиток, навчання, дозвілля, тоді як головним фактором міграції є «жорсткі» економічні та безпекові чинники. Це означає, що наявна інституційна система, будучи ефективною для соціалізації молоді в мирний час, виявляється недостатньо потужною для стримування демографічної катастрофи в умовах війни, що вимагає її доповнення більш агресивними економічними стимулами.

Незважаючи на активне формування мережі профільних установ, описане вище, критичний аналіз результативності державної демографічної та молодіжної політики змушує констатувати наявність системного розриву між масштабом загрози та інструментарієм реагування.

Традиційні методи регулювання, які впроваджувалися в умовах мирного часу та відносної демографічної стабільності, часто залишаються декларативними або діють із запізненням, не встигаючи за динамікою міграційних процесів. В умовах, коли боротьба за молодь ведеться не лише на рівні зарплат, а й на рівні сенсів та якості життя, збереження інерційного сценарію управління є неприпустимим.

Отже, проблемою чинної державної політики є суттєвий дисбаланс між наявними інструментами та реальними викликами. З позицій національної безпеки потрібен перехід до новітніх, більш перспективних методів та інструментів молодіжної політики.

У табл. 2.5 відображено таку трансформацію інструментарію молодіжної політики, яка дозволяє порівняти традиційний та інноваційний підхід до вибору інструментів та заходів за окремими сферами регулювання.

Таблиця 2.5.

**Трансформація інструментарію молодіжної політики України
в умовах демографічних викликів**

Сфера регулювання	Традиційний інструментарій	Інноваційний інструментарій
1	2	3
Інституційно-правове забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> • діяльність профільних органів влади та їх територіальних підрозділів; • реалізація державних та регіональних цільових програм; • впровадження грантових програм міжнародних донорів; • надання базових соціальних пільг (на проїзд тощо). 	<ul style="list-style-type: none"> • системна робота Українського молодіжного фонду; • імплементація стандарту «Молодіжна гарантія» за моделлю ЄС; • розвиток інституту професійних молодіжних працівників; • організація комунікаційних платформ (Український молодіжний форум).
Розвиток людського капіталу (освіта)	<ul style="list-style-type: none"> • формування держзамовлення на підготовку кадрів; • надання субвенцій на розвиток інфраструктури; • видача ваучерів на перенавчання для зареєстрованих безробітних; • фінансування освітніх послуг. 	<ul style="list-style-type: none"> • запровадження дуальної форми здобуття освіти (навчання + робота); • патронаж програм міжнародної академічної мобільності; • реалізація цільових проєктів («Удосконалення вищої освіти»); • створення центрів кар'єрного розвитку.
Ринок праці та зайнятість	<ul style="list-style-type: none"> • надання гарантій першого робочого місця; • організація стажувань та ярмарків вакансій; • встановлення квот для працевлаштування молоді; • здійснення виплат допомоги з безробіття. 	<ul style="list-style-type: none"> • надання мікрогрантів на створення власної справи (e-Робота); • виплата компенсацій роботодавцям за найм молодих фахівців; • підтримка молодіжних центрів розвитку підприємництва; • функціонування кар'єрних хабів при університетах.
Реєміграція та зв'язок з діаспорою	<ul style="list-style-type: none"> • ведення Єдиного державного демографічного реєстру; • надання статусу закордонного українця; • підтримка українських шкіл за кордоном; • збір статистичних даних щодо міграційних потоків. 	<ul style="list-style-type: none"> • розвиток цифрових платформ («Український освітній всесвіт»); • запуск програм залучення професіоналів («Create Ukraine»); • проведення соціологічного моніторингу настроїв у реальному часі; • створення мереж професійного нетворкінгу.

1	2	3
Демографічне вдтворення та сім'я	<ul style="list-style-type: none"> • виплата одноразової допомоги при народженні дитини; • надання пільг багатодітним сім'ям; • компенсація відсотків за кредитами через Держмолодьжитло; • соціальна підтримка одиноких матерів. 	<ul style="list-style-type: none"> • впровадження прогресивних виплат на кожен наступну дитину; • включення допоміжних репродуктивних технологій (екстракорпоральне запліднення) до Програми медичних гарантій; • запуск комплексних муніципальних житлових програм.
Національна ідентичність та пасіонарність	<ul style="list-style-type: none"> • бюджетне фінансування проєктів громадських організацій; • проведення заходів із пропаганди здорового способу життя; • призначення премій для обдарованої молоді; • підтримка мистецької та наукової діяльності. 	<ul style="list-style-type: none"> • розбудова мережі молодіжних центрів безпосередньо у громадах; • розвиток інституту молодіжних рад та молодіжних мерів; • проведення конкурсів «Молодіжна столиця України»; • реалізація програм утвердження громадянської ідентичності.

Джерело: систематизовано автором на основі [105; 102; 88; 114; 137; 141; 178]

Стосовно змісту наведеної таблиці 2.5 важливо пояснити відмінності між традиційним і інноваційним інструментарієм молодіжної політики.

Традиційний інструментарій базується на патерналістській моделі соціального захисту, де молодь розглядається переважно як вразлива категорія населення, що потребує державної опіки та бюджетного утримання. До цієї групи належать стандартизовані, часто забюрократизовані механізми – від класичного держзамовлення в освіті до виплат з безробіття та універсальних пільг, – які діють за реактивним принципом, намагаючись пом'якшити наслідки соціальних проблем, а не усунути їх причини.

В умовах динамічних демографічних викликів такий підхід виявляється інертним: він забезпечує лише тимчасову «соціальну амортизацію», але не створює довгострокових якорів для закріплення молоді в країні та не мотивує до економічної активності.

Натомість *інноваційний інструментарій* змінює саму філософію взаємодії, переходячи від пасивного субсидіювання до активного інвестування в людський капітал, де молода людина виступає не прохачем допомоги, а рівноправним партнером держави та інвестором власного майбутнього. Цей підхід передбачає впровадження гнучких, адресних механізмів – таких як мікрогранти на власну справу, дуальна освіта чи програми кар'єрного хедхантингу, які стимулюють професійну самореалізацію, підприємницьку ініціативу та фінансову незалежність. Головну мету інноваційних інструментів бачимо у створенні конкурентних переваг українського ринку праці порівняно з європейським, що дозволяє не просто утримувати молодь адміністративними методами, а зацікавлювати її реальними перспективами розвитку вдома.

Аналіз таблиці 2.5 дозволяє також виокремити окремі проблемні зони у кожному з блоків (сфер регулювання), які визначають ефективність державної політики щодо молоді.

По-перше, у сфері інституційного забезпечення простежується чіткий тренд на перехід від пасивного адміністрування (діяльність чиновників) до суб'єктної моделі (діяльність фондів та молодіжних працівників). Інноваційні інструменти, такі як «Молодіжна гарантія», орієнтовані на індивідуальний супровід кожного молодого громадянина, що є стандартом в ЄС, але в Україні це все ще перебуває на етапі імплементації, що знижує конкурентоспроможність національної пропозиції.

По-друге, у блоці освіти та зайнятості традиційні механізми (держзамовлення, виплати з безробіття) більше не виконують функцію соціального ліфта. Вони часто консервують бідність або готують фахівців для галузей, які зникли через війну. Натомість нові інструменти – дуальна освіта та мікрогранти на власний бізнес – демонструють значно вищу ефективність, оскільки дають молоді економічну незалежність «тут і зараз». Саме розвиток підприємництва стає ключовим фактором утримання активної частини молоді, яка не готова чекати на відновлення великих індустрій.

По-третє, критичною зоною залишається політика реєміграції. Традиційні методи (статистичний облік, статус закордонного українця) виконують лише фіксуючу функцію і жодним чином не стимулюють повернення. Проривним рішенням у цьому напрямі є запуск програм типу «Create Ukraine», які працюють за принципом цільового пошуку та залучення кадрів. Це свідчить про розуміння державою того факту, що за професіоналів потрібно боротися, пропонуючи їм конкретні кар'єрні траєкторії, а не лише патріотичні заклики.

По-четверте, у сфері демографічного відтворення спостерігається найбільший розрив між потребами та можливостями. Класичні соціальні виплати знецінені інфляцією і не покривають реальних витрат на виховання дитини. Тому включення послуг з екстракорпорального запліднення до пакетів медичних гарантій та розробка муніципальних програм підтримки є кроком у правильному напрямку, але без вирішення житлового питання (через нові іпотечні інструменти) ці заходи матимуть обмежений ефект.

Таким чином, ефективність механізмів регулювання міграційної мобільності молоді прямо залежить від швидкості заміщення «традиційних» інструментів на «інноваційні». В умовах загрози національній безпеці держава не має часу на еволюційний розвиток – необхідна прискорена модернізація всієї системи підтримки молоді, де пріоритетом стає економічна самодостатність та реальна інтеграція у процеси відбудови країни.

Результати проведеного аналізу дають підстави стверджувати: державна політика щодо молоді в Україні трансформується, проте темпи цих змін поки що відстають від динаміки міграційних процесів. За період 2021–2025 років відбувся суттєвий інституційний прогрес: оновлено профільне законодавство, розпочав роботу Український молодіжний фонд, затверджено Стратегію демографічного розвитку до 2040 року та впроваджено пілотні програми реєміграції, такі як «Create Ukraine». Це свідчить про те, що держава почала розглядати ризики втрати людського капіталу як пріоритетний виклик національній безпеці.

Водночас, оцінка наявного інструментарію показує, що система регулювання залишається фрагментарною. Значна частина державних програм досі фокусується на заходах «м'якої» підтримки – неформальній освіті, комунікаційних платформах чи базових соціальних гарантіях. Такий підхід виявляється недостатньо ефективним для конкуренції з комплексними стратегіями залучення талантів, які реалізують країни ЄС задля подолання власних демографічних криз. В умовах, коли Європа пропонує чіткі кар'єрні траєкторії та економічну стабільність, суто декларативні стимули вже не є достатнім аргументом для утримання молоді вдома.

Ця загальнодержавна тенденція до декларативності особливо помітно проявляється на місцевому рівні, де стратегічні помилки національної політики посилюються обмеженістю регіональних бюджетів. Для глибшого розуміння того, як саме працюють (або не працюють) механізми утримання молоді безпосередньо в громадах, доцільно перейти з макрорівня на рівень областей і проаналізувати ефективність реалізації регіональної складової молодіжної політики.

Для перевірки тези про фрагментарність державного регулювання доцільно дослідити, як стратегічні пріоритети втілюються у конкретні заходи на місцях. З цією метою було проведено порівняльний аналіз цільових програм «Молодь» трьох областей – Одеської, Кіровоградської та Полтавської за період 2021–2025 років. Дослідження дозволяє оцінити ситуацію у різних контекстах: Одеська область виступає ключовим економічним хабом Півдня, Кіровоградська представляє аграрно-промисловий центр зі значною часткою сільської молоді, а Полтавська є регіоном з потужним освітнім потенціалом. Детальний аналіз паспортів цих програм та звітів про їх виконання дозволив виявити спільні структурні диспропорції, які суттєво знижують ефективність заходів з утримання молоді в регіонах, зокрема йдеться про таке:

1. *Домінування «івент-підходу» над інфраструктурними інвестиціями* (проведення форумів, флешмобів та інших разових масових заходів створює ілюзію активності, проте має короткочасний ефект, не

вирішує проблему створення робочих місць для молоді, надання доступного житла, відкриття бізнесу тощо). У всіх трьох областях лівова частка бюджетних призначень (без урахування видатків на утримання установ) спрямовується на проведення одноразових масових заходів: форумів, фестивалів, тренінгів та акцій. Наприклад, у Полтавській області акцент зроблено на заходи національно-патріотичного виховання та конкурси на кшталт «Молодіжний лідер Полтавщини», де навіть збільшені премії мають характер ситуативного заохочення, а не системної підтримки. В Одеській області значний ресурс витрачається на представницькі заходи та розвиток учнівського самоврядування, що є важливим для соціалізації, але не вирішує питання економічної самодостатності молоді.

2. *Декларативність економічного блоку.* Попри наявність у всіх програмах розділів щодо «зайнятості» та «підприємництва», реальне фінансування цих напрямів є критично низьким порівняно з культурно-просвітницьким блоком. Так, у Кіровоградській області заходи з працевлаштування часто зводяться до проведення «Ярмарків кар'єри» та інформаційних семінарів, які не створюють нових привабливих робочих місць для молоді. Інноваційні інструменти, такі як бізнес-інкубатори чи стартові гранти для молодіжних стартапів, згадуються декларативно або фінансуються за залишковим принципом.

3. *Нерівномірність розвитку молодіжної інфраструктури.* Аналіз звітів свідчить про концентрацію ресурсів (молодіжних центрів, хабів) переважно в обласних центрах. Хоча у Полтавській області зафіксовано позитивну динаміку створення молодіжних просторів у громадах, їхній функціонал часто обмежується організацією дозвілля. У Кіровоградській та Одеській областях мережа молодіжних просторів у сільській місцевості розвивається повільно, що посилює відтік молоді з периферії до обласних центрів, що часто стає лише проміжним етапом перед зовнішньою еміграцією.

Узагальнені результати аналізу системних недоліків на регіональному рівні представлено у таблиці 2.6. Аналіз засвідчує, що регіональні програми

діють переважно за інерційним сценарієм «організації дозвілля». Безумовно, в умовах воєнного стану та пріоритетності оборонних видатків можливості фінансування капіталомістких заходів (житлові програми, інфраструктура) є об'єктивно обмеженими. Утім, навіть наявний фінансовий ресурс часто розпорошується на декларативні заходи замість точкової підтримки економічної самостійності молоді.

Таблиця 2.6.

Системні недоліки регіональних цільових програм «Молодь»

Сфера недоліків	Сутність проблеми	Наслідки для міграційної мобільності
Структура видатків	Диспропорція на користь «івент-заходів» (форуми, фестивалі, акції), що становлять 60–80% програмного бюджету, за рахунок мінімізації капітальних інвестицій.	Кошти витрачаються на короткостроковий ефект соціалізації, не створюючи довгострокових «якорів» (житла, бізнесу) для утримання молоді в регіоні.
Економічний блок	Декларативність заходів із зайнятості: переважання інформаційних послуг (ярмарки вакансій, семінари) над реальними фінансовими стимулами (гранти, стартап-капітал).	Молодь не отримує економічної альтернативи еміграції; регіональні програми не вирішують проблему низьких доходів та безробіття.
Інфраструктура	Нерівномірність покриття: концентрація молодіжних центрів та хабів в обласних центрах при слабкому розвитку мережі в сільських громадах.	Посилення внутрішньої міграції з периферії до центрів, що часто стає першим етапом подальшої зовнішньої еміграції.
Житлова політика	Відсутність або критично низьке фінансування регіональних програм пільгового молодіжного кредитування у складі комплексних програм «Молодь».	Недоступність власного житла залишається головним «фактором виштовхування» молодих сімей за межі регіону та країни.
Моніторинг	Оцінка ефективності базується на кількісних показниках охоплення (кількість учасників заходів), а не на якісних індикаторах впливу (кількість працевлаштованих, створених бізнесів).	Створення ілюзії активної діяльності без реального впливу на демографічні та міграційні показники регіону.

Примітка: аналіз здійснено на основі регіональних програм «Молодь» на прикладі Одеської, Кіровоградської та Полтавської областей.

Джерело: розроблено автором на основі [91; 92; 104].

Відсутність у регіональних стратегіях реальних, адаптованих до умов війни стимулів (мікрогранти на власну справу, компенсація перекваліфікації замість недоступного іпотечного кредитування) призводить до того, що місцева влада фактично фінансує соціалізацію молоді, яка згодом емігрує. Це підтверджує тезу про те, що без переходу до моделі гнучкого регулювання, орієнтованої на соціально-економічні стимули, подолати демографічну кризу на регіональному рівні неможливо.

Узагальнюючи результати аналізу, варто констатувати наявність системної диспропорції між динамікою зовнішніх викликів та інерційністю наявних механізмів реагування. У той час як країни-реципієнти реалізують прагматичні політики залучення трудових ресурсів, пропонуючи чіткі перспективи інтеграції, вітчизняна система регулювання переважно залишається у площині соціально-гуманітарних ініціатив (неформальна освіта, дозвілля). В умовах війни така розбіжність знижує здатність держави конкурувати за людський капітал, що створює ризики для національної безпеки.

Висновки до розділу 2

Результати аналізу глобальних та національних викликів міграційної мобільності дозволяють констатувати, що міграційна мобільність молоді 18–35 років у період 2022–2025 років трансформувалася з фактору інтеграції у глобальний світ у фактор екзистенційної загрози для України. Статистика свідчить про стійке «омолодження» потоку біженців, який вже на третину складається з осіб віком до 35 років. Критичним для держави є те, що виїжджають переважно жінки репродуктивного віку та юнаки, які складають майбутній трудовий і мобілізаційний резерв.

За результатами аналізу встановлено, що війна загострила структурні причини зовнішньої мобільності молоді, зокрема через деформацію попиту на працю, проблеми молодіжної зайнятості та розрив освітніх траєкторій. У

поєднанні з інфраструктурними втратами це сформувало високі бар'єри для реінтеграції, суттєво підвищивши соціально-економічну ціну повернення.

Ситуація ускладнюється структурною трансформацією європейських економік, для яких українська молодь виступає ідеальним компенсаторним ресурсом в умовах їхнього демографічного старіння. Висока адаптивність українців, помножена на гарантований «стабілізаційний пакет» у країнах-партнерах, створює ефект «інституційної пастки»: тимчасова вимушена релокація все частіше переростає у постійну еміграцію найбільш продуктивного трудового та репродуктивного ядра української нації.

Додатковим дестабілізуючим фактором в умовах воєнного стану виступає внутрішнє переміщення населення: спостерігається концентрація молоді у великих агломераціях (Київ, Львів, Вінниця), що поглиблює диспропорції регіонального розвитку. Враховуючи кумулятивний ефект цих процесів, Україна ризикує безповоротно втратити стратегічний ресурс для повоєнної відбудови.

Доведено, що поєднання впливу глобальних та національних чинників в умовах воєнного стану спричинило ефект «подвійного демографічного удару». Він полягає в одночасному вимиванні репродуктивного потенціалу (внаслідок виїзду молодих жінок) та інтелектуально-трудового ресурсу, що становить екзистенційну загрозу для економічної безпеки держави. Визначено, що такий сценарій підриває здатність України до повоєнного відновлення через критичне скорочення пропозиції праці, деградацію інноваційного потенціалу та звуження податкової бази. Це призводить до поглиблення дисбалансів у соціальній сфері та зростання залежності від зовнішньої підтримки. Тому пріоритетом державної політики з позицій національної безпеки має стати не просто повернення громадян, а й перегляд механізмів регулювання міграції для збереження зв'язку з молоддю та створення конкурентних умов для її реінтеграції в національну економіку.

Оцінювання чинників формування міграційної мобільності молоді на особистісному рівні засвідчило, що в умовах затяжної війни відбулася

глибинна трансформація мотивації: від вимушеного порятунку життя до стратегічного планування майбутнього в умовах невизначеності. Встановлено, що поряд із безпековими загрозами, критичним драйвером зовнішньої міграції стала криза впевненості у перспективі відновлення країни (песимістичні очікування зросли до 47%). Виявлено поляризацію молодіжного середовища на «укорінену» (45%) та «мобільну» (30%) групи, де для останньої соціальні стандарти країн ЄС та можливості самореалізації стають більш вагомим аргументом, ніж адаптаційні виклики. Доведено, що «ефект соціальної мережі» (успішна інтеграція дітей та наявність родичів за кордоном) перетворює тимчасовий захист на довгострокове проживання, ускладнюючи перспективи репатріації.

Оцінка дієвості інструментів державної політики засвідчила, що чинна система, сфокусована переважно на «м'яких» заходах соціалізації, не здатна повною мірою протистояти прагматичним стратегіям країн-реципієнтів, спрямованим на залучення українського людського капіталу. Доведено, що в умовах війни та відкритих кордонів така інституційна інертність перетворюється на фактор системного ризику. Виявлена неефективність механізмів регулювання молодіжної міграції засвідчила застарілість традиційних адміністративних підходів, що актуалізує необхідність зміни управлінської логіки: переходу від декларативних заходів підтримки до механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності, здатного створити конкурентні економічні умови для самореалізації молоді в Україні. Це формує об'єктивний запит на розробку принципово нової моделі управління, орієнтовану на створення гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді, застосування інноваційного інструментарію міграційної політики в інтересах національної безпеки.

РОЗДІЛ 3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГНУЧКОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МОЛОДІ В ІНТЕРЕСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Концептуальна парадигма гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді з позицій національної безпеки

В умовах перманентної геополітичної турбулентності та динамічних трансформацій національного і глобального ринків праці традиційні підходи до управління міграційними процесами, що базувалися на жорсткій регламентації та довгостроковому плануванні, втрачають свою ефективність.

Аналіз сучасної практики державного управління міграційними процесами свідчить про те, що існуюча в Україні модель регулювання вичерпала свій ресурс ефективності та стала фактором ризику для національної безпеки. Сформована в умовах відносної стабільності, вона базується на статично-адміністративному підході, який виявляється неспроможним протидіяти динаміці сучасних гібридних загроз. Ключова про на стандарти «мирного часу» (довгострокове планування, бюрократична інертність, прив'язка прав до території), та поведінковою моделлю молоді, яка діє за логікою «гібридної мобільності», миттєво адаптуючись до змін безпекового середовища шляхом зміни юрисдикцій та форм зайнятості.

Ця системна невідповідність між високою мобільністю об'єкта управління (молодіжним людським капіталом) та інституційною інертністю суб'єкта управління (держави) породжує низку ризиків, які унеможливають ефективне збереження мобілізаційного та інтелектуального потенціалу нації. Наведені у таблиці 3.1 недоліки поточної моделі регулювання мобільності молоді свідчать не просто про технічні прорахунки, а про концептуальну кризу існуючої системи управління.

Як показовий приклад такої невідповідності можна навести відсутність дієвих механізмів дистанційного виконання податкових зобов'язань, що в

умовах масового вимушеного виїзду призводить до «подвійної втрати»: держава не лише втрачає фахівця фізично, але й автоматично виключає його з національної економічної системи, штовхаючи до повної асиміляції за кордоном. Аналогічна ситуація спостерігається у сфері освіти та науки, де жорстка вимога фізичної присутності для підтвердження статусів чи отримання фінансування блокує можливість використання інтелектуального ресурсу молодих науковців, які здобули позиції у провідних західних університетах, для потреб українського ВПК та відновлення. Такі інституційні бар'єри фактично перетворюють тимчасову мобільність на безповоротну еміграцію, завдаючи непоправної шкоди кадровій безпеці держави (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

**Системні недоліки поточної моделі регулювання мобільності молоді
в контексті загроз національній безпеці**

Сутність недоліку (системна вада)	Прояв та наслідки для національної безпеки
Реактивність замість проактивності	Система функціонує в режимі постфактум-реагування на вже доконаний факт виїзду («гасіння пожеж»). Відсутність механізмів раннього попередження та моніторингу міграційних настроїв унеможлиблює превентивне блокування загроз демографічного виснаження.
Інституційна фрагментарність	Розпорошення повноважень між різними відомствами (ДМС, МОН, Мінекономіки) без єдиного координаційного центру призводить до втрати керованості процесами. Це створює «сліпі зони» в обліку людських ресурсів, критично важливих для оборони та економіки.
Територіальна обмеженість юрисдикції	Жорстка прив'язка державних сервісів та обов'язків до фізичного місця перебування автоматично виштовхує громадян, які виїхали, з національного правового та економічного поля. Це сприяє втраті контролю над значною частиною населення та розмиванню податкової бази.
Уніфікація (шаблонність) підходів	Застосування однакових інструментів до всіх категорій молоді ігнорує їхню різну цінність для безпеки держави. Відсутність селективного підходу до утримання носіїв критичних технологій та знань (ІТ, інженерія) підвищує ризик технологічної деградації ВПК.
Відсутність механізмів глибинної реінтеграції	Зведення політики повернення лише до перетину кордону без програм ментальної та професійної адаптації. Це створює ризик соціальних конфліктів та повторної еміграції, перетворюючи потенційний ресурс відновлення на джерело соціальної напруги.

Джерело: укладено автором на основі [14; 20; 29; 42; 59; 61; 238].

В умовах, коли міграція перетворюється на інструмент гібридного впливу, а боротьба за молодь стає елементом глобальної конкуренції, збереження поточної адміністративної моделі регулювання мобільності молоді рівнозначне добровільній втраті контролю над власним демографічним майбутнім. Стає очевидним, що косметичні правки чи окремі законодавчі ініціативи не здатні вирішити проблему системного характеру. Ситуація вимагає фундаментального перезавантаження самої філософії взаємодії держави з мобільним людським капіталом – переходу до нової концептуальної парадигми, яка б дозволяла гнучко поєднувати імперативи безпеки з реаліями глобальної відкритості [44; 45; 46; 49].

Для України, яка зіткнулася з безпрецедентними демографічними викликами, воєнними та міграційними втратами людського потенціалу внаслідок війни, вкрай необхідним стає перехід до нової філософії управління формуванням, використанням та розвитком людського капіталу, вибору прийнятних регуляторів міграційних процесів. Відповіддю на ці виклики має стати формування *концептуальної парадигми гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді*.

У сучасному науковому дискурсі *концептуальна парадигма* розглядається як теоретико-методологічний базис, що визначає логіку дослідження складних соціально-економічних процесів. Така парадигма являє собою систему взаємопов'язаних положень, які задають досліднику чіткі орієнтири: від формулювання базових принципів до вибору конкретних інструментів аналізу емпіричних даних. Наявність сформованої парадигми дає змогу перейти від простого опису розрізнених фактів і статистичних показників до їх систематизації та інтерпретації, де кожен елемент має обґрунтування в межах обраного підходу. Це той необхідний фундамент, який визначає послідовність наукового пошуку та забезпечує внутрішню узгодженість отриманих результатів.

Функціональне призначення парадигми виявляється насамперед через її проєктивну роль – вона дозволяє не лише пояснити поточний стан досліджуваного об'єкта, а й окреслити напрями його розвитку. У прикладному сенсі парадигма виступає основою для обґрунтування управлінських рішень, поєднуючи теоретичні положення з практичними механізмами впливу. Вона спрямовує хід дослідження за принципом від загального до конкретного, де розуміння природи явища визначає відповідні категорії аналізу, які втілюються у практичних рекомендаціях. Такий підхід забезпечує перехід від фіксації проблем до формулювання шляхів їх вирішення, перетворюючи наукове дослідження на основу для розробки певних політичних або організаційно-економічних рішень.

У нашому дослідженні необхідність зміни управлінської парадигми зумовлена системним протиріччям, виявленим у попередніх розділах дисертації. З одного боку, спостерігається висока динаміка міграційних потоків молоді, які швидко змінюють вектор, інтенсивність та мотивацію під впливом безпекових факторів. З іншого боку, наявна інертність державної системи регулювання, яка часто діє за принципом «наздоганяння подій», намагаючись застосовувати інструменти мирного часу до кризових реалій.

Під *гнучким регулюванням* у контексті нашого дослідження пропонуємо розуміти адаптивну систему управлінських впливів, здатну до швидкої реконфігурації інструментів, цілей та ресурсів у відповідь на зміни безпекового середовища, зі збереженням стратегічного вектору дій, орієнтованого на захист національних інтересів та збереження людського капіталу [42; 49; 121].

Побудова *парадигми гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки* вимагає фундаментального переосмислення базових принципів взаємодії держави та молоді. Спираючись на системний підхід, нами розроблено структурну характеристику зазначеної парадигми (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

**Структурна характеристика концептуальної парадигми гнучкого
регулювання міграційної мобільності молоді в системі національної
безпеки**

Складові	Характеристика та змістовне наповнення парадигми
Стратегічна мета парадигми	Трансформація міграційної мобільності молоді із фактору ризику (втрати потенціалу) в керований стратегічний ресурс повоєнного відновлення та зміцнення національної безпеки України.
Об'єкт регулювання	Міграційна поведінка та мотивація молоді (регулюється не факт фізичного переміщення, а мотиваційні установки, умови самореалізації та безпекове середовище життєдіяльності молоді).
Базові принципи	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Адаптивність</i>: здатність системи миттєво змінювати інструменти реагування залежно від безпекової динаміки. 2. <i>Селективність і диференціація</i>: диференційований підхід до різних груп (таланти, студенти, робітничі кадри) замість універсальних рішень. 3. <i>Превентивність безпеки</i>: випередження загроз шляхом інтеграції безпекових фільтрів у сервісні механізми.
Стратегічний пріоритет	<i>Людиноцентричність</i> : пріоритет збереження та розвитку людського капіталу як основи безпеки держави.
Стратегічні вектори (напрями реалізації парадигми)	<ul style="list-style-type: none"> - «<i>Утримання</i>»: створення «безпекових кластерів» та точок економічного зростання всередині країни для запобігання виїзду; - «<i>Циркуляція</i>»: легалізація тимчасової мобільності (стажування, обміни) з гарантіями повернення; - «<i>Репатріація</i>»: формування «зелених коридорів» для повернення (спрощення процедур, визнання кваліфікацій, реінтеграція); - «<i>Віртуальна участь</i>»: залучення інтелектуального ресурсу діаспори через цифрові платформи без фізичного повернення.
Важелі впливу (інструменти впливу об'єднуються у відповідні блоки)	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Нормативно-правовий блок важелів впливу</i> (гнучке трудове законодавство, дерегуляція освітніх послуг, двосторонні безпекові угоди); - <i>Фінансово-економічний блок важелів впливу</i> (грантова підтримка стартапів, податкові канікули для молоді, пільгова іпотека («eOselia+»)); - <i>Інформаційно-аналітичний блок важелів впливу</i> (моніторинг міграційних настроїв Big Data, єдиний цифровий реєстр талантів); - <i>Інституційний блок важелів впливу</i> (міжвідомча координаційна платформа (безпека-освіта-економіка), державно-приватне партнерство).
Очікуваний ефект з позицій національної безпеки	<ul style="list-style-type: none"> - <i>безпековий</i> (зниження вразливості держави до демографічних криз, збереження мобілізаційного та інтелектуального резерву); - <i>економічний</i> (зростання резистентності національної економіки, інноваційний розвиток); - <i>соціальний</i> (зменшення соціальної напруги, формування згуртованого суспільства).

Джерело: розроблено автором.

Доречно звернути увагу на особливість запропонованої Парадигми – об'єктом впливу стає саме міграційна поведінка та мотивація молоді. Йдеться про те, що увага має фокусуватися не так на самому факті переміщення, як на цілеспрямованому формуванні таких моделей активності, які б не суперечили

національним інтересам, а навпаки – посилювали стратегічний потенціал держави. Передбачається перехід від пасивного спостереження за відтоком молодих кадрів до активного конструювання сценаріїв, за яких навіть тимчасовий виїзд молоді людини має трансформуватися у механізм накопичення людського капіталу з подальшою його реінтеграцією в українську економіку.

З позицій національної безпеки окреслений підхід розглядаємо як спосіб випередження загроз, адже: по-перше, створюються альтернативи безповоротній еміграції, по-друге, парадигма спрямована на блокування сценарію «подвійної втрати» (інвестиції в освіту без віддачі для національної економіки). Завдяки механізмам е-резидентства та дистанційної зайнятості навіть фізично відсутні громадяни мають залишатися генераторами доданої вартості для України, що є критично важливим для збереження технологічного та інтелектуального суверенітету держави.

За нашою Парадигмою, процеси регулювання міграційної мобільності молоді пропонується здійснювати не через адміністративні заборони, а шляхом створення системи стимулів, які роблять зв'язок з Україною економічно і професійно вигідним. Це має включати податкові преференції для дистанційної роботи в національному правовому полі, грантову підтримку міжнародної наукової кооперації та визнання іноземних кваліфікацій. Стратегічним пріоритетом виступає формування нової «міграційної культури», де завдяки створеній архітектурі вибору найбільш раціональною стратегією для молоді стає збереження активної взаємодії з батьківщиною незалежно від місця фізичного перебування.

Продовжуючи огляд сутнісних характеристик запропонованої парадигми, відмітимо, що її фундаментальну основу становить *триада принципів* – адаптивності, селективності та диференціації, превентивної безпеки.

Ключову роль серед цих принципів відводимо *адаптивності*. Цей принцип вимагає від державних інституцій здатності миттєво реагувати на

зміни зовнішніх умов і змінювати інструменти реагування – від евакуаційних заходів до програм реінтеграції без руйнування інституційної структури (залежно від динаміки безпекової ситуації на фронті та в тилу). Це передбачає відмову від жорстких довгострокових програм на користь модульних проектів, які можна масштабувати або згортати залежно від поточної безпекової ситуації. Традиційна бюрократія, що діє за жорсткими річними планами, є неефективною в умовах гібридної війни. Адаптивна модель передбачає модульність рішень: програми підтримки можуть оперативно перемикатися з режиму «порятунок» на режим «розвиток» без необхідності тривалих законодавчих змін.

Не менш важливим є принцип *селективності та диференціації*, який заперечує ефективність універсальних рішень «для всіх» та передбачає диференційований підхід до різних груп молоді (наприклад, окремі треки для ІТ-фахівців, студентів, ветеранів, молодих науковців). Гнучкість полягає у варіативності стимулів залежно від цінності конкретної групи молодих фахівців або робітників для національної безпеки в даний момент.

Ресурси держави в період відновлення є обмеженими, тому їх розпорошення є стратегічною помилкою. І тому гнучке регулювання має забезпечити точкову концентрацію стимулів на певних пріоритетних групах молоді, які є носіями критично важливого людського капіталу, від яких залежать можливості розробки і впровадження інновацій, відбудови економіки тощо.

В основу парадигми покладено також принцип *превентивності*, що змінює логіку захисту національних інтересів. Замість боротьби з наслідками неконтрольованої міграції (злочинністю, маргіналізацією, втратою лояльності), система регулювання вбудовує безпекові запобіжники (верифікацію, скрінінг) безпосередньо у сервісні механізми держави на етапі їх проектування. Реалізація принципу превентивної безпеки має забезпечувати інтеграцію безпекових фільтрів безпосередньо у механізми надання послуг та

пільг. Регулювання має бути непомітним для лояльного громадянина, проте має створювати бар'єри для загроз.

Усі ці базові принципи об'єднує ідеологія *людиноцентричності*, за якою збереження та розвиток людського капіталу визнається вищим пріоритетом національної безпеки, а молодь розглядається не як ресурс для експлуатації, а як партнер у розбудові держави.

На наш погляд, практична імплементація парадигми має реалізуватися через чотири взаємопов'язані *стратегічні вектори*, що визначають напрямки дій:

1. *Вектор «Утримання»*. Цей напрям не слід тлумачити як примусове обмеження виїзду. У новій парадигмі це стратегія створення локальних «безпекових кластерів» та «точок економічного зростання» всередині країни (економічних кластерів, безпечних студентських містечок, передусім у менш вразливих регіонах), які слугують «якорями» для населення. Держава бере на себе покриття частини воєнних ризиків для молодіжного бізнесу та життя (страхування, захищена інфраструктура), створюючи альтернативу еміграції «тут і зараз». Застосовується до регулювання мобільності молоді, що перебуває в Україні.

2. *Вектор «Циркуляція»*. Передбачає легалізацію та інституціоналізацію тимчасової мобільності молоді (стажування, обміни) як альтернативи безповоротній еміграції. Держава не блокує виїзд, а виступає гарантом повернення через двосторонні угоди та зобов'язання. Замість ігнорування бажання молоді здобути закордонний досвід, держава стає оператором цього процесу, впроваджуючи модель «контрактної міграції». По суті це означає організований виїзд на стажування чи навчання в рамках міжурядових угод із чіткими гарантіями та зобов'язаннями щодо повернення, що перетворює потенційну втрату кадрів на інвестицію в кваліфікацію національної робочої сили.

3. *Вектор «Репатріація»*. Фокусується на найбільш складному етапі – поверненні. Гнучкість тут проявляється у створенні «зелених коридорів»:

максимальна дерегуляція процедур, автоматичне визнання дипломів та наукових ступенів, податкові канікули на перевезення активів, пільгове кредитування. Критично важливою є також ментальна реінтеграція, адже молодь повертається з новим ціннісним багажем, який необхідно імплементувати в українську реальність без соціальних конфліктів.

4. *Вектор «Віртуальна участь»* спрямовується на залучення молоді, яка фізично перебуває за кордоном, до економічного та наукового життя країни через цифрові платформи. Це є революційний підхід, що відповідає на виклик неможливості фізичного повернення частини мігрантів. Через механізми e-Residency, цифрові платформи та дистанційну зайнятість держава інтегрує інтелектуальний та фінансовий ресурс діаспори в національну економіку, підтримуючи інституційний зв'язок та цифрову присутність громадян у національній економіці незалежно від їх фізичного місцеперебування за кордоном.

Забезпечення дієвості цих векторів здійснюється через декілька груп *інструментів реалізації*, які об'єднано в окремі блоки.

Нормативно-правовий блок має забезпечити юридичну гнучкість трудових відносин та дерегуляцію освітніх послуг.

Фінансово-економічний блок виступає драйвером змін через систему грантів та смарт-контрактів, де держава інвестує в конкретні проекти молоді, вимагаючи результат.

Інформаційно-аналітичний блок, базований на технологіях Big Data та єдиному цифровому реєстрі талантів, дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення в режимі реального часу, бачити міграційні настрої та превентивно реагувати на точки напруги.

Інституційний блок забезпечує перехід від відомчої розрізненості до крос-секторальної координації (безпека-освіта-економіка) та ефективного державно-приватного партнерства.

Таким чином, запропонована концептуальна парадигма гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді дозволить Україні

трансформувати виклики мобільності у можливості, забезпечуючи національну безпеку через розвиток людського потенціалу. Очікуваним результатом її впровадження є досягнення комплексного ефекту:

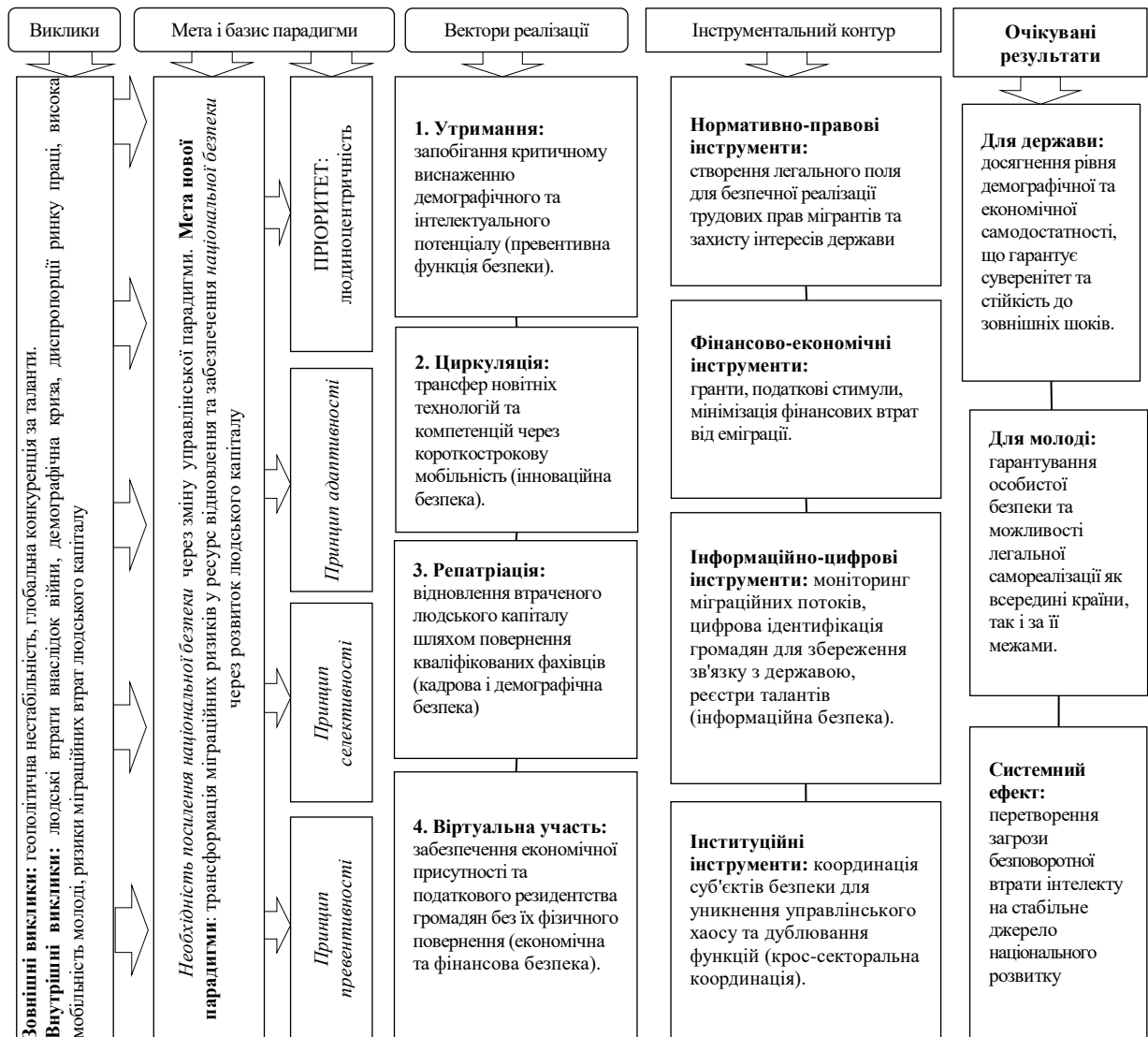
- у *безпековому вимірі* – це зниження вразливості держави до демографічних криз та збереження мобілізаційного резерву;
- в *економічній площині* – зростання резистентності національної економіки за рахунок інноваційного розвитку;
- у *соціальному аспекті* – формування згуртованого суспільства, об'єднаного спільною метою відновлення країни.

Структурно-логічна модель імплементації парадигми відображена на рис. 3.1.

Необхідність розробки цієї моделі зумовлена потребою продемонструвати динамічний характер запропонованої парадигми та алгоритм її практичної реалізації. Якщо попередня таблиця 3.2 фіксує змістовне наповнення та сутнісні характеристики складових парадигми, то модель на рис. 3.1 розкриває логіку процесу імплементації парадигми у процес регулювання міграційної мобільності молоді, тобто показує, яким чином задекларовані принципи трансформуються у конкретні управлінські впливи та кінцеві результати.

Схема пов'язує виклики та загрози, мету і базис парадигми, вектори реалізації, інструментальний контур, очікувані результати для держави, молоді, системний очікуваний ефект від впровадження парадигми в контексті національної безпеки. Завершальним елементом представленої моделі є блок очікуваних результатів, який дозволяє оцінити практичну дієвість запропонованих важелів регулювання.

На практиці розроблена модель парадигми може слугувати своєрідною «дорожньою картою» для суб'єктів державної політики, ілюструючи причинно-наслідкові зв'язки між наявними викликами та необхідними інструментами реагування.

Рис. 3.1. Структурно-логічна модель імплементації концептуальної парадигми гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки

Джерело: розроблено автором.

Для української держави реалізація розробленої парадигми має сприяти досягненню кадрової стійкості як основи національної безпеки. На практиці це означає, наприклад, відновлення спроможності країни самостійно забезпечувати критичні сектори (оборону, енергетику, медицину) кваліфікованими кадрами, відновлювати кадровий потенціал інноваційного розвитку. В економічному вимірі передбачається, зокрема, зміцнення безпеки через залучення ресурсів діаспори. Наприклад, замість пасивного отримання

грошових переказів, держава може стимулювати інвестування в облігації відновлення або відкриття центрів досліджень і розробок в Україні, що сприятиме переходу від експорту робочої сили до створення технологічної вартості всередині країни.

Для молоді впровадження нових підходів щодо регулювання мобільності має гарантувати розширення можливостей для безпечної самореалізації. Замість вибору між безпекою за кордоном та кар'єрою вдома, пропонується гібридна модель зайнятості. Це забезпечує правовий захист і доступ до національних сервісів незалежно від місця перебування. Наприклад, науковець може працювати в іноземній установі, зберігаючи при цьому український стаж, соціальні гарантії та сплачуючи податки в Україні через цифрові платформи, що мінімізує ризик втрати професійного зв'язку з державою.

Системний ефект у контексті національної безпеки прогнозується у вигляді зміни вектору міграційних процесів. Передбачається перехід від явища «відтоку інтелекту» до явища «циркуляції талантів», де мобільність виступає інструментом набуття нових компетенцій. Кінцевим результатом має стати досягнення «інтелектуального виграшу». Це ілюструє ситуація, коли фахівець із досвідом роботи у провідних світових корпораціях долучається (фізично або дистанційно) до проєктів українського оборонно-промислового комплексу, інтегруючи передові практики в систему національної безпеки та відбудови.

Практичну значимість запропонованої структурно-логічної моделі імплементації концептуальної парадигми гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки бачимо передусім у можливості алгоритмізації управлінських рішень. Вона дозволяє суб'єктам управління, таким як Державна міграційна служба України чи профільні міністерства, бачити не фрагментарні проблеми, а цілісний процес, чітко визначаючи, який набір нормативних, фінансових чи цифрових важелів необхідно задіяти для досягнення конкретного безпекового ефекту. Крім того,

модель виконує важливу діагностичну та координаційну роль: вона дає змогу ідентифікувати слабкі ланки в існуючій політиці та наочно доводить необхідність синергії дій різних відомств, адже демонструє, що досягнення стратегічної мети можливе лише за умови комплексного застосування всього інструментального контуру. Таким чином, модель перетворюється з теоретичної схеми на прикладний інструмент проектування державної політики, що забезпечує перехід від ситуативного реагування на загрози до їх системного випередження.

Зауважимо, що імплементація запропонованої концептуальної парадигми потребує створення єдиного цифрово-правового простору, який поєднує фізичну реальність, де перебуває мігрант, з інституційним полем української держави. Це означає формування такої екосистеми, де географічні кордони перестають бути бар'єром для економічної та соціальної активності громадянина. На практиці це має реалізуватися через розгалужену мережу цифрових сервісів, дистанційних платформ зайнятості та віртуальних освітніх кампусів (студентських містечок), функціонування яких передбачається не ізольовано, а як невід'ємної частини державної інфраструктури. Йдеться про створення простору, де людина може жити в одній країні, а «працювати», сплачувати податки, навчатися і творити науку – в іншій, залишаючись повноцінним учасником її суспільного життя.

У перспективі реалізація такого підходу дозволить трансформувати найболючішу проблему сучасної України – відтік кадрів – у новий ресурс розвитку. Замість безповоротної втрати людського капіталу держава може отримати глобальну мережу лояльних агентів впливу, які інтегровані у світову економіку, але зберігають інституційний та фінансовий зв'язок з батьківщиною. Це зміна самої філософії підходів до регулювання молодіжної міграції: перестаємо боротися з міграцією як зі стихійним лихом і починаємо управляти нею як процесом циркуляції талантів. У довгостроковому вимірі такий підхід має працювати на збереження суб'єктності нації, яка, навіть

будучи розпорошеною фізично, залишатиметься консолідованою економічно, культурно і ментально.

Важливо підкреслити, що імплементація запропонованої парадигми потребує докорінної зміни світогляду, насамперед – державних управлінців та освітян. Вона вимагає відмови від архаїчного сприйняття мігранта як «втраченого елемента», навіть «зрадника» на користь розуміння його як носія унікального досвіду та інтелектуального капіталу, який можна і треба використовувати навіть дистанційно. Це перехід від політики «утримання та заборон» до політики «залучення та можливостей», де головним стає не фізична присутність людини на території заводу чи університету, а її ефективна участь у створенні національного продукту. Така трансформація поглядів перетворює міграційну мобільність із загрози національній безпеці на інструмент глобальної експансії українського інтелектуального потенціалу. Водночас, слід враховувати, що реалізація зазначеної парадигми вимагає певної інституційної перебудови. Йдеться про перехід від відомчої розрізненості (коли міграцією займається Державна міграційна служба України, освітою – МОН України, працею – Мінекономіки) до крос-секторальної координації на основі даних. Гнучке регулювання неможливе без системи моніторингу міграційних настроїв у реальному часі, що дозволяє виявляти тригери міграції (наприклад, локальне погіршення безпеки чи закриття підприємств) та превентивно застосовувати ті чи інші інструменти підтримки молоді.

Особливу роль у запропонованій парадигмі відіграє безпекова компонента. На відміну від авторитарних моделей (закриття кордонів) або ультраліберальних (повне невтручання), гнучке регулювання міграційної мобільності молоді передбачає *«розумний протекціонізм»*. Це означає, що держава активно захищає свій внутрішній ринок праці для молоді (через квоти, пріоритет при наймі), водночас жорстко контролюючи зовнішні канали фінансування та впливу на молодіжні організації, щоб унеможливити використання міграційних каналів для гібридних атак. Іншими словами,

запропонована концептуальна парадигма гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді базується на відмові від статичних, лінійних стратегій на користь динамічних, багатоваріантних сценаріїв. Вона розглядає молодь не як пасивний ресурс, який потрібно «закріпити» на території, а як мобільний капітал, за який держава має конкурувати, пропонуючи кращі безпекові та економічні умови. Впровадження цієї парадигми дозволить Україні трансформувати виклики мобільності у можливості для відновлення, забезпечуючи національну безпеку через розвиток людського потенціалу, а не через його обмеження.

Справедливо підкреслити, що успішна імплементація запропонованої парадигми в Україні неможлива без створення сприятливого середовища. Аналіз різних бар'єрів, які існують у поточній системі управління, дозволив нам з'ясувати основні детермінанти, від яких критично залежить життєздатність та успіх впровадження нової моделі регулювання міграційної мобільності молоді (табл. 3.3).

У таблиці 3.3 систематизовано фактори успіху реалізації парадигми, що охоплюють широкий спектр умов – від інституційної спроможності держави до готовності суспільства сприймати нові форми мобільності, і потребують синхронізованого розвитку. Їх аналіз дозволяє констатувати: перехід до гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді є завданням, що виходить далеко за межі компетенції окремого відомства (наприклад, ДМС) і потребує масштабної *міжсекторальної консолідації*, взаємодії широкого кола мотивованих соціальних партнерів. При цьому надзвичайно важливою умовою є не вибіркова, а комплексна дія всіх груп факторів. Розрив у цьому ланцюгу – наприклад, наявність сучасних цифрових платформ (технологічний фактор) за відсутності відповідного законодавчого поля (нормативно-правовий фактор) або економічних стимулів – неминуче призведе до блокування всієї системи.

Таблиця 3.3

Фактори успіху реалізації парадигми гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді

Групи факторів	Зміст та ключові умови реалізації	Індикатори досягнення
Інституційні фактори	Створення міжвідомчої координаційної платформи з повноваженнями прийняття оперативних рішень. Забезпечення єдиного центру відповідальності за міграційну політику молоді з залученням представників ДМС, МОН, Мінекономіки, Мінцифри.	Функціонування спільної цифрової системи обміну даними між відомствами; скорочення часу прийняття рішень.
Технологічні фактори	Розгортання цифрової екосистеми для взаємодії з діаспорою: платформи е-резидентства, єдиний реєстр талантів, сервіси дистанційного працевлаштування. Забезпечення кібербезпеки персональних даних.	Частка молоді діаспори, зареєстрованої у цифровій екосистемі – не менше 30% (упродовж 3 років); рівень задоволеності користувачів сервісами.
Фінансово-економічні фактори	Забезпечення бюджетного фінансування стимулюючих програм (гранти, податкові канікули, пільгове кредитування молодіжного підприємництва). Залучення міжнародних донорів та коштів діаспори через механізми державно-приватного партнерства.	Обсяг фінансування програм підтримки молоді (% ВВП); частка повернутих мігрантів, що скористалися фінансовими стимулами.
Нормативно-правові фактори	Прийняття пакету законодавчих змін: визнання подвійного громадянства, спрощення процедур нострифікації дипломів, легалізація дистанційної податкової резидентності. Укладення міжурядових угод про циркулярну міграцію.	Кількість ратифікованих двосторонніх угод про мобільність молоді; термін процедури визнання іноземної кваліфікації (цільовий – не більше 30 днів).
Соціокультурні фактори	Формування позитивного образу мігранта як носія досвіду, а не «зрадника». Інформаційні кампанії, спрямовані на зміну суспільних стереотипів щодо міграції. Підтримка ментальної реінтеграції через програми наставництва.	Рівень суспільної лояльності до молоді, що виїжджає/повертається (за даними соціологічних опитувань); кількість реалізованих програм культурної адаптації.
Безпекові фактори	Інтеграція механізмів верифікації особи та контролю за фінансовими потоками безпосередньо в цифрові платформи. Створення «білих списків» благонадійних мігрантів для пріоритетного доступу до державних програм.	Відсоток виявлених загроз на етапі верифікації; співвідношення легальних та нелегальних міграційних каналів (зростання частки легальних).

Джерело: розроблено автором.

Крім того, систематизація, представлена у таблиці 3.3. підводить до висновку про пріоритетність інституційних та соціокультурних змін. Якщо технологічні та правові інструменти можуть бути запроваджені відносно швидко, то зміна суспільного сприйняття міграції та подолання відомчої розрізненості вимагають тривалої стратегічної роботи. Тому успіх імплементації нової парадигми має залежати не стільки від «жорстких» ресурсів (бюджет, техніка), скільки від «м'якої сили» держави – її здатності будувати довіру, формувати нові смисли та ефективно координувати зусилля різних стейкхолдерів заради спільної безпекової мети [42; 45; 48].

Варто наголосити, що необхідність впровадження запропонованої парадигми виходить далеко за межі суто управлінських завдань і набуває екзистенційного значення в контексті виживання держави. Зволікання з переходом до гнучкого регулювання або збереження інерційного сценарію розвитку подій, за якого держава продовжує пасивно фіксувати міграційні втрати, несе загрози незворотного характеру. Реалізація такого песимістичного сценарію неминуче призведе до критичного розмивання мобілізаційного резерву, причому не лише у фізичному вимірі, а й у технологічному, оскільки виїзд найбільш активної та кваліфікованої частини молоді позбавляє оборонний сектор необхідного інтелектуального ресурсу. Паралельно відбуватиметься втрата суб'єктності національної економіки, яка через дефіцит продуктивної робочої сили ризикує перетворитися на дотаційний придаток глобальних ринків, залежний від зовнішньої допомоги та неспроможний до самостійного повоєнного відновлення. Найбільш небезпечним наслідком інерційної політики може стати остаточний інституційний розрив із діаспорою. Це призведе до швидкої асиміляції української молоді за кордоном та втрати мільйонів громадян для національного культурного простору. Тільки перехід до парадигми гнучкого регулювання може, на нашу думку, дозволити розірвати цю негативну спіраль деградації людського капіталу, перетворюючи загрозу глобальної мобільності на інструмент посилення міжнародної присутності та стійкості України.

Запропонована концептуальна парадигма гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді, попри свою новизну для України, спирається на перевірені світовою практикою підходи [156; 166; 179; 187; 213; 214; 203; 218; 219; 239]. Вона базується на принципах адаптивності та відмові від жорсткої територіальної прив'язки громадянства. Аналіз досвіду держав [219; 233; 235; 237; 259], які стикалися з подібними демографічними чи безпековими викликами, дозволяє підтвердити обґрунтованість запропонованих нами стратегічних векторів – «Циркуляції», «Репатріації» та «Віртуальної участі». Цей досвід свідчить, що в умовах глобальної конкуренції перевагу отримують системи, які замість адміністративних бар'єрів створюють гнучкі умови для взаємодії зі своїм людським капіталом незалежно від його місця перебування.

Зокрема, запропонований вектор «Віртуальна участь» (залучення діаспори без фізичного повернення) фактично адаптує до українських реалій підхід, успішно реалізований в Естонії. Досвід впровадження програми електронного громадянства (e-Residency) показує, що в сучасних умовах поняття «населення» та «резиденти» не обов'язково тотожні. Для України це має вкрай важливе значення, адже значна частина молоді перебуває за кордоном вимушено. Естонська модель доводить можливість збереження фіскального та правового контролю держави над громадянами, які проживають в інших юрисдикціях. Надання доступу до державних цифрових послуг та спрощення дистанційного ведення бізнесу дозволяє утримувати громадян у національному економічному полі. У контексті нашої парадигми механізм віртуальної участі стає стратегічним інструментом розширення економічного простору України. Це дозволяє спрямовувати інтелектуальний потенціал мігрантів на зростання національного ВВП навіть без їхньої негайної фізичної репатріації.

Доцільність вектору «Репатріація» та принципів роботи з молоддю варто розглядати через призму досвіду Ізраїлю. Ця країна, як і Україна, функціонує в умовах постійної безпекової загрози. Ізраїльська практика роботи з діаспорою підтверджує тезу про те, що повернення молоді не відбувається

автоматично. Воно потребує цілеспрямованого формування мотивації та ідентичності. Ключовим елементом, який враховано в нашій парадигмі, є розуміння репатріації як тривалого процесу інтеграції, що розпочинається ще за кордоном. Важливим є залучення молоді діаспори до служби в секторі безпеки. Для нашої моделі це є доказом того, що навіть тривале проживання за кордоном не розриває зв'язку з країною, якщо держава пропонує чіткі можливості для самореалізації. Це підтверджує правильність акценту на «людиноцентричності» та управлінні мотивацією.

Важливим для обґрунтування вектору «Циркуляція» (обмін інтелектуальним капіталом) є приклад Ірландії. У кінці ХХ століття країна зіткнулася з проблемою масового виїзду молоді. Уряд відмовився від стратегії заборон, натомість зосередився на підтримці зв'язків з емігрантами та створенні умов для їх повернення. Економічне зростання країни значною мірою забезпечили фахівці, які повернулися з новим досвідом та капіталом. Цей приклад доводить ефективність підходу, де тимчасовий виїзд розглядається не як втрата, а як етап накопичення людського капіталу. За умови створення відповідних економічних стимулів цей ресурс повертається в національну економіку.

Також показовим є досвід Китаю та Індії у використанні освітньої міграції для посилення свого міжнародного впливу. Ці країни демонструють, як мігранти можуть стати провідниками національних інтересів. Впровадження інструментів підтримки наукової діаспори, передбачених нашою парадигмою, дозволить Україні залучити науковий потенціал своїх громадян, що працюють у західних установах. Це сприятиме вирішенню завдань оборони та відбудови без вимоги переривання їхньої кар'єри за кордоном.

Отже, міжнародний досвід підтверджує: успішними стають нації, які вміють управляти міграційною мобільністю молоді. Запропонована парадигма гнучкого регулювання відповідає сучасним тенденціям. Вона пропонує шлях від моделі «закритих кордонів», яка має обмежену ефективність, до моделі

мережевої взаємодії. У такій системі кожен молодий українець, незалежно від місця проживання, залишається інтегрованим у процеси національної безпеки та розвитку. Такий підхід дозволяє зупинити демографічний спад та відновити суб'єктність України як держави, здатної конкурувати за людський капітал.

3.2. Механізм, важелі та інструменти гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді України в контексті національної безпеки

Розроблення дієвого механізму реалізації сформованої парадигми є необхідним етапом дослідження, оскільки саме механізм забезпечує трансформацію теоретичних принципів та стратегічних векторів у площину практичних управлінських рішень. Наявність концептуальної моделі, навіть найдосконалішої, сама по собі не гарантує результативності державної політики, якщо вона не підкріплена чітко визначеними процедурами, розподілом повноважень та ресурсним забезпеченням. Без деталізації того, «як саме», «хто» і «якими засобами» має діяти держава, парадигма ризикує залишитися декларацією про наміри. Особливої ваги це набуває в контексті національної безпеки, де ціна управлінської помилки або бездіяльності вимірюється втратою людського капіталу та зниженням обороноздатності країни.

У науковій літературі поняття «механізм регулювання» традиційно тлумачиться як сукупність форм, методів та інструментів впливу на певний процес з метою надання йому бажаного напрямку розвитку [11; 28; 52; 145]. Залежно від природи домінуючих інструментів, у сфері міграційної політики виокремлюють різні типи механізмів:

- *адміністративно-правовий* механізм (базується на дозволах, заборонах та квотах);
- *фінансово-економічний* (впливає на економічні пріоритети міграційної поведінки);

- *соціально-психологічний* (впливає на цінності та мотиваційні установки людей);
- *інформаційний* (формує інформаційне поле, світогляд, орієнтацію у сфері міграційної політики) та ін.

Однак, враховуючи специфіку об'єкта нашого дослідження – молоді, яка приймає міграційні рішення на основі раціонального вибору та пошуку кращих умов життя, застосування якогось одного типу механізму є недостатнім. Суто адміністративні заборони в демократичному суспільстві є неідеальними, а суто інформаційні заклики – слабкими без матеріального підґрунтя.

Саме тому для розв'язання завдань гнучкого регулювання міграційної мобільності найбільш доцільним вважаємо застосування *організаційно-економічного* механізму. Такий вибір пояснюємо його інтеграційними властивостями: він поєднує *організаційну складову* (хто і як управляє процесом, створює інфраструктуру та процедури) з *економічною складовою* (система стимулів, преференцій та інвестицій, що впливають на матеріальну мотивацію молоді). Вибір такого механізму дозволить не просто адмініструвати процес переміщення, а й сформувати економічно привабливе середовище, яке зробить перебування в Україні вигідним та безпечним вибором.

У цьому контексті під *організаційно-економічним механізмом гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді* (далі – «механізм» або *ОЕМ*) пропонуємо розуміти узгоджену сукупність інституційних, нормативно-правових, фінансово-економічних та інформаційно-цифрових важелів (рішень і процедур), за допомогою яких суб'єкти державного управління та соціальні партнери зможуть здійснювати цілеспрямований вплив на міграційну поведінку й мотивацію молоді. Принциповою характеристикою такого механізму є його динамічний, процесний характер: він має функціонувати не як статична конструкція, а як адаптивна система, здатна оперативно реагувати на зміни безпекового ландшафту, перерозподіляючи

ресурси та комбінуючи інструменти залежно від актуальних загроз і пріоритетів.

Метою функціонування *ОЕМ* вважатимемо забезпечення реальної керованості процесами міграційної мобільності молоді через створення конкурентних умов для її самореалізації в інтересах національної безпеки та економічного розвитку. У прикладному вимірі це означає перехід від реактивної моделі управління, що фіксує наслідки міграції, до проактивної, яка працює на випередження. Механізм покликаний забезпечити баланс між конституційним правом на свободу пересування та необхідністю збереження демографічного й інтелектуального потенціалу нації, що є фундаментом її життєстійкості в умовах війни та повоєнного відновлення.

Структурна побудова організаційно-економічного механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді має базуватися на взаємодії ключових елементів: суб'єктів, об'єкта, методів, важелів та інструментів.

Суб'єктний склад механізму охоплює органи державної влади та стейкхолдерів громадянського суспільства.

Органи державної влади – це система інституцій, що здійснюють управлінський вплив на макро- та мезорівні. На макрорівні до них належать Кабінет Міністрів України, РНБО, профільні міністерства (Мінекономіки, МОН, Мінсоцполітики, Мінцифри) та Державна міграційна служба, які формують стратегію та нормативну базу.

На мезорівні (регіональному) суб'єктами виступають обласні військові адміністрації, регіональні центри зайнятості та департаменти молодіжної політики, що забезпечують імплементацію рішень на місцях. До складу стейкхолдерів громадянського суспільства відносимо громадські організації, що працюють з молоддю та ВПО, органи студентського самоврядування, професійні асоціації, бізнес-об'єднання (роботодавців), заклади вищої освіти, а також діаспоральні організації, які виступають партнерами держави у реалізації програм мобільності та реінтеграції.

Об'єктом регуляторного впливу в структурі механізму виступає міграційна поведінка та мотиваційні установки молоді.

Під *міграційною поведінкою молоді* розуміємо сукупність усвідомлених дій та вчинків особистості, пов'язаних із прийняттям рішення про територіальне переміщення, вибором маршруту, термінів та форми міграції (освітня, трудова, вимушена) задля задоволення власних потреб.

Мотиваційні установки молоді трактуємо як систему внутрішніх спонукальних чинників (цінностей, інтересів, очікувань), які формують готовність до міграції або відмови від неї під впливом оцінки співвідношення «витрати-вигоди» в країні перебування та країні призначення.

Регуляторний вплив характеризуємо як цілеспрямовану дію суб'єктів управління на мотиваційну сферу молоді через створення системи стимулів та обмежень, що корегують міграційні потоки у напрямі, бажаному для національної безпеки та економічного розвитку.

Методологічну та методичну основу механізму складають: економічні закони, обрана концептуальна парадигма гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки (параграф 3.1), принципи дії механізму, методи стимулюючого впливу, партнерства та безпекові фільтри, а практична реалізація забезпечується через систему конкретних важелів та інструментів, детальний аналіз яких буде здійснено далі.

Економічні закони, які формують теоретичні основи дії механізму, це:

- закон попиту та пропозиції на ринку праці – визначає об'єктивну природу переміщення трудових ресурсів від регіонів з їх надлишком або низькою оплатою до регіонів з дефіцитом кадрів або вищою винагородою, що у контексті механізму вимагає від держави створення штучного попиту на молодіжні кадри для зрівноваження зовнішньої пропозиції;

- закон вартості робочої сили – пояснює економічну мотивацію молоді до пошуку юрисдикцій, де ціна їхньої праці забезпечує не лише просте, а й розширене відтворення людського капіталу, що в механізмі реалізується через

інструменти підвищення реальної вартості перебування в Україні (житлові програми, соціальні пакети);

- закон конкуренції – зумовлює глобальне змагання національних економік за інтелектуальний ресурс, що передбачає перехід від заборонних методів до створення конкурентних переваг національної юрисдикції;

- закон зростання потреб – обґрунтовує постійне прагнення молоді до підвищення якості життя та самореалізації як рушійну силу мобільності, яку механізм має задовольняти через інструменти кар'єрного ліфту.

При цьому *методи стимулюючого впливу* охоплюють економічні та соціальні заходи заохочення, такі як податкові пільги для молодих підприємців, грантова підтримка стартапів, пільгове іпотечне кредитування та стипендіальні програми, що підвищують вартість «альтернативи неповернення».

Методи партнерства включають форми взаємодії держави, бізнесу та освіти, зокрема державно-приватне партнерство у сфері підготовки кадрів, дуальну освіту, стажування на базі провідних компаній та спільні міжнародні проєкти академічної мобільності.

Під *безпековими фільтрами* розуміємо сукупність адміністративно-правових та інформаційних заходів верифікації та моніторингу, спрямованих на виявлення та нейтралізацію загроз національній безпеці, що можуть виникати в процесі транскордонного переміщення (наприклад, перевірка зв'язків з ворожими спецслужбами, протидія торгівлі людьми тощо).

Основними *принципами дії механізму* вважаємо такі:

- адаптивності та гнучкості (означає здатність механізму оперативно змінювати набір інструментів та перерозподіляти ресурси у відповідь на динамічні зміни безпекового середовища та ринку праці);

- проактивності (передбачає випереджальну дію регуляторних заходів, спрямовану на запобігання негативним міграційним сценаріям, а не лише реагування на dokonані факти);

- людиноцентризму (спрямовує управлінський вплив на задоволення потреб розвитку особистості, розглядаючи молодь не як ресурс, а як капітал та головну цінність держави);

- пріоритету національної безпеки (потребує урахування безпекових ризиків при прийнятті будь-яких рішень щодо лібералізації або обмеження міграційних режимів);

- системності та комплексності (характеризує взаємоузгодженість економічних, соціальних, правових та освітніх інструментів, що застосовуються різними відомствами);

- науковості (обґрунтування управлінських рішень на основі достовірних даних, результатів соціологічних досліджень та прогностичних моделей);

- об'єктивності (незалежність процесу прийняття рішень від суб'єктивних вподобань окремих посадових осіб та прозорість процедур розподілу державної підтримки).

Основні функції зазначеного механізму включають:

- аналітико-моніторингову функцію (збір та обробка даних про міграційні настрої та потоки);

- регуляторно-управлінську функцію (розробка та впровадження нормативних актів і процедур);

- стимулюючу функцію (створення економічної зацікавленості у легальній праці та проживанні в Україні);

- соціально-захисну функцію (забезпечення прав та гарантій для молоді в процесі мобільності);

- безпекову функцію (мінімізація ризиків втрати інтелектуального потенціалу та загроз демографічній безпеці).

На рис. 3.2 пропонуємо схему організаційно-економічного механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді.

Рис. 3.2. Організаційно-економічний механізм гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді

Джерело: розроблено автором

З огляду на схему (рис. 3.2), структура організаційно-економічного механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді поєднує декілька основних блоків: цільову підсистему (стратегічні орієнтири), суб'єктну підсистему (органи управління), інструментальну підсистему (засоби впливу), об'єктну підсистему (сегментовані групи молоді) та результативну підсистему, які поєднані каналами прямого та зворотного зв'язку для забезпечення циклічності процесу регулювання.

Характеризуючи функціонування проілюстрованого OEM, виходимо з того, що його дія має базуватися на фундаментальній зміні управлінської парадигми: відмові від виключно адміністративних важелів стримування міграції на користь створення економічно привабливої екосистеми, здатної конкурувати за людський капітал в умовах відкритості кордонів.

За авторським задумом, запропонований механізм працює як складна динамічна система, де керуючий вплив суб'єктів державного управління трансформується у зміну мотиваційних настанов молоді через послідовну реалізацію п'яти базових функцій: *регуляторно-управлінської, стимулюючої, соціально-захисної, безпекової та аналітико-моніторингової*.

Логіка дії запропонованого механізму (рис. 3.2) розгортається через ієрархічну взаємодію суб'єктів. На наш погляд, первинний імпульс задає *регуляторно-управлінська функція*, яка реалізується переважно на макрорівні Радою національної безпеки і оборони та Кабінетом Міністрів України. Саме тут формується законодавча рамка та стратегічні пріоритети, що задають «правила гри» через розробку та впровадження нормативних актів, які легалізують нові форми зайнятості та мобільності. На мезорівні, представленому регіональними органами влади, ця функція трансформується в адаптацію загальнодержавних програм до специфіки регіональних ринків праці та безпекової ситуації, що дозволяє диференціювати підходи для прифронтових і тилкових областей.

На наше переконання, ключовим елементом механізму є реалізація стратегії «утримання через розвиток» для молоді, яка перебуває в Україні, що забезпечується *стимулюючою функцією*. Вона полягає у створенні економічної зацікавленості у легальній праці та проживанні в Україні шляхом свідомої корекції дії об'єктивних економічних законів. Зокрема, дія закону вартості робочої сили, який в умовах війни та економічного спаду об'єктивно «виштовхує» трудові ресурси до країн з вищою оплатою праці, врівноважується державою через підвищення «чистої» цінності перебування в Україні. На нашу думку, це досягається через імплементацію комплексу фінансово-економічних інструментів, таких як грантова підтримка підприємницьких ініціатив (програми типу «Робота») та програми доступної іпотеки («Оселя»). Такі заходи фактично є державною інвестицією у покриття ризиків, які не готовий брати на себе приватний ринок, та створюють штучний попит на молодіжні кадри у пріоритетних галузях відбудови.

Водночас, вважаємо, що механізм не може обмежуватися лише фінансово-економічними стимулами, а має повноцінно реалізовувати *соціально-захисну функцію*. Враховуючи дію закону зростання потреб та закону економії часу, вважаємо за необхідне впровадження соціальних інновацій через організаційно-інституційні інструменти. Сучасна молодь прагне не лише доходу, а й якісної інфраструктури, сервісу та можливостей для швидкої самореалізації. Тому дія механізму спрямована на створення мультифункціональних хабів кар'єри, центрів реінтеграції та розвиток дуальної освіти. Ці заходи забезпечують права та гарантії молоді в процесі мобільності, підвищують її конкурентоспроможність на внутрішньому ринку праці та задовольняють попит на високу якість життя, знижуючи мотивацію до виїзду, зумовлену пошуком кращої соціальної інфраструктури.

Стосовно молоді, яка вже перебуває за кордоном, провідну роль у запропонованій нами моделі відіграє *безпекова функція*. Вона спрямована на мінімізацію ризиків безповоротної втрати інтелектуального потенціалу та загроз демографічній безпеці. Замість неефективного в демократичному суспільстві адміністративного тиску, ми пропонуємо через інформаційно-цифрові інструменти (цифрова екосистема «Дія», платформи дистанційного працевлаштування, статус e-Residency) трансформувати національний ринок праці у транскордонний цифровий простір.

На наш погляд, такий підхід дозволяє нівелювати вплив фактору фізичної відстані: молодь отримує можливість залишатися в безпеці за кордоном, але працювати в українському правовому полі, сплачувати податки та формувати професійний стаж в Україні. Це перетворює деструктивний процес «відтоку мізків» на конструктивну «циркуляцію мізків» та зберігає інституційний зв'язок громадянина з державою до моменту, коли безпекові умови дозволять фізичну репатріацію.

Визначальною передумовою життєздатності та адаптивності запропонованого механізму, на наш погляд, є наявність ефективного контуру зворотного зв'язку, що реалізується через *аналітико-моніторингову функцію*. Організація цього процесу має покладатися на скоординовану взаємодію аналітичних підрозділів Міністерства економіки та наукових соціологічних центрів. Збір та обробка даних про міграційні настрої і потоки дозволяють проводити фахову соціальну експертизу рішень.

Якщо результативна підсистема механізму сигналізує про недостатній економічний ефект (низький рівень інвестицій чи інноваційної активності) або безпекові ризики, суб'єкти управління на стратегічному рівні оперативно переглядають набір інструментів, змінюючи параметри підтримки, що і забезпечує закладений в основу механізму принцип гнучкості. У підсумку, така

комплексна дія механізму дозволяє досягти його стратегічної мети – забезпечення національної безпеки через перетворення міграційної мобільності молоді на керований ресурс повоєнного відновлення України.

Для чіткого розмежування підходів до регулювання різних форм мобільності молоді нами розроблено порівняльну характеристику інструментів стимулювання циркулярної та маятникової міграції молоді (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Порівняльна характеристика інструментів стимулювання
циркулярної та маятникової міграції молоді**

Критерій порівняння	Циркулярна міграція	Маятникова міграція
Сутність процесу	Повторювані переміщення між країнами тривалістю від кількох місяців до років з обов'язковим поверненням.	Регулярні короткострокові поїздки (щодня/щотижня) для роботи чи навчання у прикордонних зонах.
Стратегічна мета	Імпорт компетенцій, технологій та капіталу (грошові перекази та знання).	Згладжування диспропорцій ринку праці прикордонних регіонів, збереження проживання в Україні.
Цільова група	Науковці, IT-фахівці, студенти магістратури та аспірантури, висококваліфіковані робітники.	Мешканці прикордонних територій, працівники сфери послуг, логістики, торгівлі.
Ключові інструменти регулювання (пропозиція)	1. Програми подвійних дипломів. 2. Гранти на повернення та реінтеграцію. 3. Збереження податкового резидентства за спрощеною процедурою.	1. Спільний митний та прикордонний контроль (спрощений режим). 2. Розвиток транспортних хабів (інтерсіті, шатли). 3. Угоди про малий прикордонний рух.
Очікуваний ефект	Підвищення якості людського капіталу без його втрати.	Зниження безробіття у депресивних регіонах, надходження валюти.
Ризики	Переростання у безповоротну міграцію при слабких стимулах повернення.	«Вимивання» робочої сили з регіону, тіньова зайнятість.

Джерело: розроблено автором

Поглиблюючи аналіз функціональної архітектури запропонованого механізму (схема на рис.3.2), варто зазначити, що його дієвість, на наш погляд,

забезпечується синхронною роботою трьох регуляторних контурів, які було описано у розробленій концептуальній парадигмі (п.3.1). Вони діють у механізмі не ізольовано, а як взаємопов'язані фільтри та драйвери:

- *«Безпековий контур» (фільтрація загроз).* Це «перший рубіж» механізму. Його завдання – ідентифікувати ризики, пов'язані з виїздом молоді (втрата носіїв критичних знань, мобілізаційного резерву) та в'їздом (безпека реінтеграції). На цьому рівні відбувається відсіювання сценаріїв, що суперечать національним інтересам.

- *«Економічний контур» (стимулювання активності).* Це «двигун» механізму. Після проходження безпекових фільтрів включаються інструменти матеріального заохочення (гранти, податкові пільги), які роблять поведінку, бажану для держави, вигідною для молоді людини.

- *«Соціальний контур» (інтеграція та адаптація).* Це «стабілізатор» системи. Він забезпечує м'яку інтеграцію молоді в суспільні процеси через розвиток інфраструктури, освіти та культури, формуючи відчуття причетності та психологічного комфорту.

На основі взаємодії цих контурів нами розроблено *ризико-орієнтований алгоритм* прийняття управлінських рішень в межах дії OEM. Система не застосовує універсальний підхід до всієї молоді, а діє вибірково, базуючись на сегментації. На нашу думку, для підвищення ефективності регулювання доцільно класифікувати молодь на три групи, до кожної з яких застосовується специфічний набір інструментів:

- *«Група ризику»:* молодь з високою схильністю до безповоротної еміграції або маргіналізації. До цієї групи система застосовує *стратегію «Утримання»*, активуючи інструменти екстреного економічного реагування та соціальної підтримки для запобігання виїзду.

- *«Група резерву»*: молодь, яка перебуває за кордоном або у стані «маятникової» мобільності. Для неї застосовується *стратегія «Циркуляція»* та *«Віртуальна участь»*, спрямована на збереження зв'язку та залучення до проєктів без обов'язкової фізичної присутності на перших етапах.

- *«Група розвитку»*: соціально активна молодь в Україні, орієнтована на самореалізацію вдома. До неї застосовується *стратегія «Масштабування»*, що передбачає надання ресурсів для росту (акселератори, інвестиції), перетворюючи цю групу на рушійну силу відновлення.

Практична реалізація окреслених стратегій, на наше переконання, вимагає впровадження інноваційного інструментарію, структурованого за векторами впливу. Розкриємо його сутність та специфіку.

1) Інструменти *вектору «Утримання»* (для «Групи ризику» та «Групи розвитку»). Цей вектор спрямований на підвищення конкурентоспроможності української юрисдикції як місця для життя і праці. Основну роль гратимуть такі інструменти впливу на мотиви поведінки молоді та її міграційні настрої:

Економічні інструменти. Центральним елементом ми пропонуємо зробити Програму молодіжного іпотечного кредитування «*«Оселя+»*». Її принципова відмінність від наявних аналогів полягає у жорсткій прив'язці до роботи в Україні. Ми пропонуємо механізм, за яким частина відсоткової ставки або тіла кредиту погашається державою пропорційно до років стажу роботи на українських підприємствах або сплачених податків. Це перетворює іпотеку з фінансового тягаря на «якір», що утримує молодь. Доповнюючим заходом мають стати податкові стимули для роботодавців – запровадження понижуючого коефіцієнта єдиного соціального внеску при працевлаштуванні випускників закладів вищої освіти на перше робоче місце строком мінімум на 2 роки.

Інфраструктурні інструменти. В умовах перманентних безпекових загроз критичним фактором стає фізична безпека. Ми вважаємо за необхідне ініціювати

створення «*Безпекових кампусів*» на базі провідних університетів та ІТ-кластерів. Це інфраструктурні об'єкти подвійного призначення, що мають автономну енергогенерацію та повноцінні укриття, обладнані як коворкінги та лекторії. Наявність таких кампусів гарантує безперервність освітнього та робочого процесу, що є вагомим аргументом для молоді на користь того, щоб залишитися.

2) Інструменти вектору «*Циркуляція*» (для «Групи резерву»). Призначено для молоді, яка прагне отримати міжнародний досвід, механізм передбачає інструменти легальної циркулярної міграції замість хаотичного відтоку, зокрема, *нормативні інструменти*. Для цього доцільно впровадити модель *тристоронніх міжурядових угод про стажування*. За цією схемою укладається договір: «Держава (Україна) – Іноземний Університет/Компанія – Студент». Студент отримує право на навчання чи роботу за кордоном на визначений термін зі збереженням соціальних гарантій в Україні, але бере зобов'язання повернутися та відпрацювати визначений період в українській компанії-партнері.

3) Інструменти вектору «*Віртуальна участь*» (цифрові інструменти). Цей вектор є найбільш інноваційним і розрахований на тих, хто фізично перебуває за кордоном, але ментально та економічно прагне бути з Україною. Передбачено застосування цифрових платформ та інструментів:

Платформа «e-Резидентство 2.0» для української молоді. На нашу думку, необхідно трансформувати концепцію е-резидентства, розширивши її з іноземців на громадян України, які вимушено перебувають за кордоном. Функціонал платформи має включати: можливість дистанційної сплати податків в Україні (уникнення подвійного оподаткування через міжурядові угоди), повний доступ до медичних послуг (через страхові пакети, що діють в Україні для родичів мігранта), та онлайн-нотаріат для управління майном без візиту в країну. Це зберігає молоду людину в правовому полі держави.

Система «смарт-контрактів» для науковців діаспори. Для залучення інтелектуального потенціалу молодих вчених, які працюють у західних лабораторіях, пропонується запровадження системи державних замовлень через смарт-контракти на базі блокчейну. Це забезпечує прозоре фінансування та автоматичну оплату за виконані етапи досліджень (аналіз даних, моделювання), які вчений виконує дистанційно. Такий підхід дозволяє Україні використовувати ресурси світової науки, не маючи коштів на утримання дороговартісних лабораторій, і інтегрувати діаспору в національні дослідницькі проекти.

Реалізація на практиці методичних засад запропонованого організаційно-економічного механізму, безумовно, потребує значних ресурсів. Усвідомлюючи обмеженість бюджетних можливостей України в умовах воєнного стану, вважаємо, що покладання виключно на державний бюджет перетворило б ці пропозиції на утопію. Тому, на нашу думку, фінансові джерела для функціонування такого механізму можуть сформуватися завдяки створенню багатоканального фінансування OEM. Таке фінансування може базуватись на принципах державно-приватного партнерства та залучення міжнародної допомоги. При цьому пропонується диверсифікована структура джерел покриття витрат, де кожен суб'єкт фінансує той аспект, в якому він безпосередньо зацікавлений. Для чіткого розмежування зон фінансової відповідальності пропонуємо матрицю джерел фінансування (табл. 3.5).

З огляду таблиці 3.5, матриця джерел фінансування структурує фінансові потоки та забезпечує прозорість, унеможлиблюючи ситуацію, коли всі витрати на утримання людського капіталу перекладаються виключно на дефіцитний державний бюджет. Відповідно до запропонованої матриці кошти державного бюджету (через спеціальні фонди відновлення) доцільно спрямовувати передусім на безпековий компонент та базову інфраструктуру, наприклад, на компенсацію відсотків за молодіжною іпотекою та утримання безпекових кампусів при

університетах, оскільки це є прямою інвестицією в національну обороноздатність.

Таблиця 3.5

**Матриця джерел фінансування
заходів регулювання міграційної мобільності залежно від цілей безпеки**

Джерело фінансування	Пріоритетний об'єкт фінансування	Цільовий орієнтир фінансування у контексті національної безпеки	Механізм реалізації (інструмент)
Державний бюджет	Житлова та безпекова інфраструктура, фундаментальна наука.	<i>Демографічна оборонна безпека:</i> збереження населення на території країни та мобілізаційного резерву.	Компенсація відсоткових ставок за іпотекою, пряме бюджетне фінансування оборонних кластерів вишів.
Міжнародні донори	Малий бізнес (стартапи), громадянське суспільство, реінтеграція.	<i>Соціально-політична безпека:</i> підтримка демократії, зниження ризиків соціальних вибухів та бідності.	Грантові програми (безповоротна допомога), ваучери на перенавчання.
Великий та середній бізнес	Професійна підготовка кадрів, прикладна наука.	<i>Економічна безпека:</i> забезпечення виробництва кваліфікованими кадрами, зростання продуктивності праці.	Договори дуальної освіти, фінансування корпоративних навчальних центрів.
Домогосподарства (молодь)	Власне житло, додаткова освіта, здоров'я.	<i>Особиста безпека:</i> капіталізація власного майбутнього.	Співфінансування іпотеки (перший внесок), оплата страхових послуг.

Джерело: розроблено автором

Водночас кошти міжнародних донорів (табл. 3.5) через створення спеціалізованих трастових фондів відновлення людського капіталу мають покривати грантову підтримку малого бізнесу та програми реінтеграції, адже для європейських партнерів економічно вигідніше профінансувати створення робочого місця в Україні, ніж утримувати біженця в ЄС. Третім джерелом фінансування має стати бізнес, який у рамках дуальної освіти виступає

інвестором формування професійних компетенцій, фінансуючи стипендії та стажування. Як дискусійну, але потенційно ефективну ідею, ми також розглядаємо запровадження «міграційного солідарного внеску» – збору з капіталів, що повертаються в Україну як спекулятивний ресурс, для наповнення фондів молодіжного розвитку.

Практичне значення наведеної матриці (табл. 3.5) полягає у тому, що вона може слугувати «дорожньою картою» для бюджетного планування та переговорного процесу з міжнародними партнерами. Її використання на практиці дозволить на рівні профільних міністерств (наприклад, Міністерства фінансів та Міністерства економіки) уникати дублювання витрат та чітко аргументувати донорам, чому їхні кошти мають йти саме на програми підтримки підприємництва, тоді як держава бере на себе безпекові гарантії.

Ключовим питанням впровадження будь-якого регуляторного механізму є верифікація його дієвості, тобто розуміння того, чи досягається поставлена мета. Виходячи з цього, оцінка ефективності запропонованого механізму має базуватися не на формальних звітах про кількість проведених заходів, а на вимірюванні реальних змін у міграційній поведінці та їх впливу на національну безпеку.

З урахуванням цього, вважаємо за доцільне запровадити систему ключових показників ефективності механізму регулювання міграційної мобільності, яка поєднує кількісні параметри («тверді дані») та якісні оцінки («м'які дані»). Нижче, у таблиці 3.6 пропонуємо розроблену нами систему показників, яка може стати методичною основою для формування щорічного аналітичного моніторингового звіту - «Міграційного барометра», який готується міжвідомчою групою. Більш деталізований методичний підхід до оцінки ефективності механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки викладено у Додатку Е.

Таблиця 3.6

Система індикаторів оцінювання ефективності механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді*

Блок індикаторів	Ключовий показник (індикатор)	Підхід до оцінювання та джерела інформації	Цільовий тренд (інтереси національної безпеки)
I. Економіко-демографічний (кількісні показники)	Сальдо міграції; Коефіцієнт реальної міграційної стійкості: $K_{рмс} = \frac{V_m}{Vi_m}$	Розрахунок різниці між в'їздом та виїздом молоді віком 18–35 років на основі даних Держприкордонслужби	Скорочення від'ємного сальдо міграції, приріст людського капіталу. $K_{рмс} \geq 1$
	Рівень віртуальної податкової реінтеграції: $P_{впр} = \frac{Ч_{ерес}}{Ч_{мігр}} \times 100\%$	Аналіз реєстрів ДПС щодо кількості активних е-резидентів та надходжень від самозайнятих осіб за кордоном	Легалізація віртуальної зайнятості та збереження фіскального зв'язку з державою. $\Delta P_{впр} > 0$
	Інвестиційна частка переказів. Індекс інвестиційної залученості капіталу: $I_{імк} = \frac{(O_{овдп} + O_{іпот} + O_{деп})}{O_{заг}}$	Частка переказів, спрямованих у внутрішній інвестиційний ресурс (в ОВДП, іпотеку, депозити); на основі статистики НБУ.	Зростання частки капітальних вкладень у загальній структурі грошових переказів
II. Соціально-психологічний (якісні показники)	Індекс міграційної напруженості: $I_{мн} = \frac{Ч_{план}}{Ч_{залиш}}$	Співвідношення осіб із наміром виїхати та осіб, орієнтованих на внутрішню працю (за даними соціологічних опитувань)	Зниження частки потенційних емігрантів у «групі ризику» та деескалація загроз $I_{мн} \rightarrow 0$
	Показник інституційної привабливості вітчизняного середовища ($P_{пвс}$)	Конкурентоспроможність національної юрисдикції як місця професійного розвитку	Підвищення лояльності до країни як місця побудови успішної кар'єри $P_{пвс} > 0$
III. Підсумковий	Інтегральний показник результативності $E_{мех} = f(\Delta K_{рмс}, \Delta I_{імк}, \Delta P_{пвс}) \rightarrow max$	Синергетичний ефект від реалізації парадигми гнучкого регулювання мобільності	Загальний приріст компонентів

Джерело: розроблено та складено автором.

*Умовні позначення: V_m – кількість молодих громадян, які в'їхали в Україну за звітний період; Vi_m – кількість молодих громадян, які виїхали за кордон; $Ч_{ерес}$ – чисельність молодих мігрантів, зареєстрованих у системі е-резидентства або як суб'єкти підприємницької діяльності; $Ч_{мігр}$ – загальна оціночна чисельність молодих громадян, що перебувають за кордоном; $O_{овдп}$ – обсяг інвестицій у державні облигації (ОВДП); $O_{іпот}$ – обсяг коштів, спрямованих на іпотечне житлове будівництво; $O_{деп}$ – обсяг довгострокових банківських депозитів; $O_{заг}$ – загальний обсяг грошових переказів в Україну; $Ч_{план}$ – частка молоді, що має стійкий намір виїхати за кордон; $Ч_{залиш}$ – частка молоді, що пов'язує кар'єрні перспективи з Україною;

**Методичний підхід до оцінювання ефективності механізму регулювання міграційної мобільності наведено у Додатку Е.

Запропонований методичний підхід (табл.3.6, Додаток Е) розроблено для оцінки ефективності механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки. Його роль можна визначити через три ключові функції:

1. *Діагностична функція*: дозволяє вийти за межі простої статистики «виїзду/в'їзду» та оцінити реальну якість людського капіталу, оскільки враховується не просто різниця між людьми, які виїхали і в'їхали, а вимірюється їхній економічний та фіскальний зв'язок із державою (через податки та інвестиції).

2. *Управлінська функція*: перетворює абстрактну стратегію на конкретний інструментарій для органів влади (Мінмолодьспорту, Мінекономіки, Агенцій регіонального розвитку). Методика дає чітку відповідь: чи працюють «гнучкі» стимули (гранти, е-резидентство, житло) чи міграційна напруженість продовжує зростати.

3. *Безпекова функція*: виступає інструментом раннього попередження загроз. Зниження інтегрального показника є сигналом про критичне вимивання інтелектуального ресурсу, що дозволяє вчасно коригувати державну політику для збереження національної стійкості.

Узагальнюючи результати розробки механізму, важелів та інструментів гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки, можна зазначити наступне. В умовах повоєнного відновлення України забезпечення національної безпеки вимагає переходу від фрагментарних адміністративних заходів до системного OEM. Запропонований механізм дозволяє перевести концептуальну парадигму, окреслену у п.3.1, у площину конкретних управлінських дій. Його архітектура, побудована на взаємодії п'яти підсистем (цільової, суб'єктної, інструментальної, об'єктної та результативної),

має забезпечувати комплексний вплив на мотиваційну сферу молоді, трансформуючи міграційні загрози у ресурс для розвитку.

Принциповою відмінністю розробленого підходу щодо функціонування OEM є відмова від уніфікованого регулювання на користь ризико-орієнтованого сегментування.: обґрунтовано доцільність застосування диференційованих стратегій («Утримання», «Циркуляція», «Віртуальна участь») залежно від того, до якої групи належить молода людина – групи ризику, резерву чи розвитку. Це дозволяє державі раціонально використовувати обмежені ресурси, спрямовуючи фінансові стимули (іпотека, гранти) на утримання талантів всередині країни, а цифрові та нормативні інструменти (е-резидентство, смарт-контракти) – на збереження зв'язку з тими, хто перебуває за кордоном.

Зауважимо, що ключовою характеристикою запропонованого механізму є його гнучкість, яка має досягатися через комбінування цифрових, фінансових та правових інструментів, а також завдяки вбудованому контуру зворотного зв'язку через моніторинговий звіт («Міграційний барометр»). Запропонована система моніторингу та оцінки ефективності на основі матриці КПЕ дозволяє суб'єктам управління оперативно реагувати на зміни безпекового середовища, коригуючи набір важелів впливу в режимі реального часу.

Фінансова стійкість механізму, у свою чергу, має забезпечуватися шляхом багатоканального фінансування, що чітко розмежовує зони відповідальності держави (безпека), донорів (соціальна стабільність) та бізнесу (компетенції), що робить впровадження механізму реалістичним навіть в умовах дефіциту бюджету. У свою чергу, розроблений методичний інструментарій додає нові можливості для регулювання міграційної мобільності молоді та перетворення її у керований драйвер повоєнного відродження та інтеграції України у глобальний економічний простір.

3.3. Синергія взаємодії соціальних партнерів у реалізації гнучкої публічної політики щодо міграційної мобільності молоді в інтересах безпеки України

Логіка побудови організаційно-економічного механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді, обґрунтована у попередньому підрозділі, переконливо доводить: ефективна реалізація стратегій «Утримання», «Циркуляція» та «Віртуальна участь» неможлива виключно силами органів державної влади. В умовах гібридних загроз національній безпеці та обмеженості бюджетних ресурсів держава об'єктивно втрачає монополію на управління соціально-економічними процесами, а регуляторний вплив дедалі частіше набуває мережевого характеру, коли результати визначаються узгодженістю дій і впливом багатьох партнерів, а не лише адміністративною вертикаллю. Більше того, міграційна поведінка сучасної молоді формується під впливом чинників, які знаходяться поза прямим ієрархічним контролем уряду, – це запит на корпоративну культуру міжнародних компаній, академічну свободу університетів, цінності глобального громадянського суспільства.

Традиційно в теорії та практиці соціально-трудоких відносин поняття «соціальні партнери» найчастіше пов'язують із трипартизмом і соціальним діалогом у форматі «держава – організації роботодавців – організації працівників (передусім профспілки)». Така модель історично орієнтована на погодження інтересів сторін ринку праці (заробітна плата, зайнятість, умови праці, колективні переговори), тобто на регулювання переважно «внутрішнього» контуру соціально-економічної рівноваги. Однак у межах нашого дослідження об'єктом управлінського впливу є міграційна мобільність молоді як процес, що одночасно «виходить» за межі національного ринку праці (транскордонність) і безпосередньо перетинається з цілями національної безпеки (демографічна

стійкість, кадрове забезпечення критичних сфер, відновлення та обороноздатність).

Саме тому акцентуємо увагу на потребі відходу від «класичної тріади» у вузькому розумінні та переходу до розширеного трактування соціальних партнерів як сукупності стейкхолдерів, що здатні:

- а) впливати на міграційні мотиви і рішення молоді;
- б) створювати або обмежувати можливості її реалізації в Україні та за кордоном;
- в) забезпечувати канали циркуляції та віртуальної участі;
- г) компенсувати дефіцит державних ресурсів через співфінансування, експертизу, комунікації та сервісну інфраструктуру.

З огляду на зарубіжний досвід [44; 168; 180; 190; 191; 215; 233; 237; 238; 259], у сучасних підходах до міграційного регулювання та партнерств увага зосереджується саме на багатосуб'єктній взаємодії, де поряд із державою діють бізнес, освітні інституції, громадський сектор, місцеві громади, діаспорні мережі та міжнародні організації.

Окремо слід підкреслити, що в Україні у воєнний період потенціал профспілок як «класичного» соціального партнера об'єктивно зростає, що проявляється у складнішому доступі до інструментів впливу та у зсуві пріоритетів соціально-економічної політики в бік невідкладних безпекових та фіскальних потреб. Це не означає втрату значущості профспілкового руху як такого, однак засвідчує необхідність побудови механізму регулювання міграційної мобільності молоді на основі ширшої конфігурації партнерства, де профспілки є важливою, але не єдиною опорною ланкою взаємодії. Відтак «соціальні партнери» в нашому дослідженні мають розглядатися не лише як сторони колективно-договірного процесу, а як учасники спільної публічної

політики, що узгоджують дії навколо безпеково значущої мети – збереження і відтворення людського капіталу молоді в Україні.

Варто наголосити на тому, що формування міграційних мотивів сучасної української молоді є складним, багаторівневим процесом, на який накладаються жорсткі воєнні реалії. Специфіка полягає в тому, що для різних груп молоді домінуючі чинники мобільності суттєво відрізняються, що ускладнює застосування уніфікованих державних інструментів впливу.

Так, для студентської молоді («група резерву») ключовим мотивом часто стає не лише безпека, а й прагнення інтегруватися у глобальний освітній простір, що без належної комунікації з боку вітчизняних вишів призводить до безповоротного виїзду.

Для молодих професіоналів («група розвитку»), які залишаються в Україні, критичним є не стільки факт війни, скільки відсутність горизонту планування та звуження кар'єрних можливостей через стагнацію економіки.

Водночас для внутрішньо переміщеної молоді («група ризику») вирішальним стає фактор соціальної невлаштованості та відсутності житла, що підштовхує до вторинної міграції за кордон.

Ситуація ускладнюється тим, що масштабний відтік молоді вже спричинив критичний кадровий дефіцит у стратегічних галузях, що стає прямою загрозою обороноздатності та майбутньому відновленню. Бізнес опинився перед парадоксальним викликом: навіть за наявності вакансій знайти кваліфікованого інженера чи технолога стає майже неможливим, оскільки найбільш конкурентоспроможна частина генерації фізично відсутня на національному ринку. Це змушує роботодавців та освітян усвідомити: збереження молоді перестає бути питанням «соціальної місії» і трансформується у питання виживання самої системи. В цих умовах адміністративний ресурс держави є

обмеженим: неможливо адміністративними наказами змусити молодь залишитися, коли йдеться про екзистенційні питання безпеки.

Відтак, практичне впровадження розробленого механізму (ОЕМ) потребує кардинальної зміни філософії управління: від патерналістської моделі (де держава є єдиним замовником) до моделі синергетичної взаємодії, що базується на спільній *безпековій відповідальності*. Завдання гнучкої публічної політики полягає у формуванні платформи, де мотивація держави (національна безпека), бізнесу (виживання через збереження кадрів) та освіти (збереження інтелектуального потенціалу) не просто перетинаються, а еволюціонують у єдину стратегію захисту національного людського капіталу.

Враховуючи специфіку воєнного та повоєнного періоду, а також необхідність розширення кола стейкхолдерів за межі класичного трипартизму, пропонуємо ввести в науковий обіг авторське трактування ключових суб'єктів цієї взаємодії.

Під терміном *«соціальні партнери у сфері гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді»* пропонуємо розуміти сукупність інституційних суб'єктів (органи державної влади та місцевого самоврядування, організації роботодавців, профспілки, заклади освіти, громадські та волонтерські організації, діаспорні об'єднання, міжнародні інституції), що спільно здійснюють узгоджені дії щодо створення умов утримання, циркуляції та віртуальної участі молоді з метою мінімізації безпекових ризиків втрати людського капіталу і забезпечення довгострокової демографічної та економічної стійкості держави.

У контексті забезпечення національної безпеки та ефективного регулювання міграційної мобільності молоді доцільно систематизувати коло стейкхолдерів. Запропонована класифікація (табл. 3.7) розмежовує соціальних партнерів на дві групи: а) *базові (традиційні)*: учасники класичного соціального діалогу – органи влади, роботодавці та профспілки, які формують фундамент

соціально-трудоу відносин; б) спеціалізовані (безпекові): нетрадиційні актори (суб'єкти взаємодії), роль яких актуалізується в умовах війни та відновлення (волонтерські мережі, діаспора, міжнародні донори).

Таблиця 3.7

Соціальні партнери, їх функції та роль у політиці регулювання міграційної мобільності молоді

Група соціальних партнерів	Суб'єкти (актори) впливу	Функції та роль у контексті міграційної безпеки
1. Інституційні регулятори (органи влади)	Центральні органи виконавчої влади, військові адміністрації, органи місцевого самоврядування.	Формування нормативно-правового поля, управління міграційними потоками, розвиток інтеграційної інфраструктури, забезпечення фізичної безпеки та базових сервісів у громадах.
2. Економічні агенти (роботодавці)	Галузеві асоціації, кластери, бізнес-об'єднання (ФРУ, ЕВА тощо), торгово-промислові палати.	Формування попиту на молодіжний трудовий потенціал, створення робочих місць як фактору утримання, розвиток дуальної освіти.
3. Освітньо-наукові агенти	Заклади вищої та фахової передвищої освіти, наукові установи, дослідницькі центри.	Формування освітньо-кваліфікаційних траєкторій, вплив на міграційні очікування молоді, запобігання «відтоку мізків» через академічну мобільність.
4. Агенти соціального захисту та громадянського суспільства	Профспілки, громадські організації, волонтерські ініціативи, правозахисні групи, молодіжні НУО.	Захист трудових прав мігрантів, моніторинг умов праці, протидія дискримінації, соціальна адаптація та адвокація інтересів молоді перед державою.
5. Зовнішні національні актори (діаспора)	Українська діаспора, закордонні осередки українців, професійні мережі діаспори.	Створення «містків повернення», фандрайзинг для молодіжних проєктів, транснаціональна підтримка зайнятості, збереження ідентичності мігрантів.
6. Наднаціональні донори та регулятори	Міжнародні організації (ЄС, МОМ, УВКБ ООН), міжнародні фонди та донорські програми.	Задання стандартів міграційної політики, фінансова підтримка програм молодіжної мобільності, моніторинг дотримання прав молоді в умовах міграції.

Джерело: розроблено автором.

Враховуючи специфіку молодіжної зайнятості (гіг-економіка, фриланс), функції традиційних профспілок у нашій класифікації (табл. 3.7) частково

доповнюються гнучкими громадськими об'єднаннями та правозахисними ініціативами.

Вважаємо, що ефективність регулювання міграційної мобільності молоді в умовах безпекових викликів значною мірою залежить від чіткої функціональної спеціалізації кожного стейкхолдера.

Нормотворча та стратегічна сфера залишається прерогативою державних інституцій та міжнародних організацій. Передусім держава формує «правила» регулювання міграційної мобільності молоді, визначаючи законодавчі рамки перетину кордонів, стратегії демографічного відновлення та національної безпеки. Міжнародні донори та наднаціональні структури задають певні рамкові стандарти та гармонізують національну політику у відповідності зі світовими трендами, забезпечуючи легітимність транскордонних переміщень. В умовах війни ця функція трансформується від реактивного реагування до проактивного стратегування, наприклад, через створення програм збереження талантів.

Економічний та інвестиційний вимір взаємодії соціальних партнерів може реалізуватися через активність роботодавців, бізнес-асоціацій та діаспорного капіталу. Їхня роль виходить за межі простого найму і полягає у формуванні запиту на конкретні компетентності та інвестуванні в людський капітал, що діє як фактор утримання молоді. Особливу роль тут відіграє діаспорний бізнес, який створює «містки повернення», пропонуючи інвестиційні програми та менторство для ремігрантів.

Соціально-захисну та правову нішу займають профспілки, неурядові організації (НУО), правозахисні групи та інститут омбудсмена. В умовах нестабільності саме ці актори забезпечують оперативний моніторинг дотримання прав молодих мігрантів, протидіють торгівлі людьми та надають кризову допомогу, яка часто є недоступною через офіційні бюрократичні канали.

Освітньо-інтеграційна функція у взаємодії соціальних партнерів має покладатися на заклади вищої освіти, дослідницькі центри та молодіжні простори. Університети виступають ключовими операторами програм подвійних дипломів та академічної мобільності, трансформуючи потенційний «відтік мізків» у циркуляцію талантів. Їхнє завдання полягає в тому, щоб підготувати молодь до легальної інтеграції у глобальний простір або забезпечити визнання здобутих за кордоном кваліфікацій після повернення.

Отже, на наше переконання, міграційна безпека в умовах гібридних загроз – це спільний результат, який має створюватися консолідованими зусиллями всіх мотивованих стейкхолдерів. Жоден з елементів запропонованого нами організаційно-економічного механізму (ОЕМ) не здатний функціонувати автономно.

Наприклад, фінансовий інструмент «Оселя+» втрачає сенс без готовності будівельного бізнесу та банківського сектору брати участь у програмі, створюючи робочі місця для обслуговування молоддю своїх зобов'язань. Стратегія «Циркуляція» залишиться декларативною без проактивної позиції університетів та їхніх міжнародних партнерів, а цифрова платформа «e-Резидентство» буде неефективною без наповнення її реальним змістом з боку галузевих кластерів та діаспоральних мереж.

Функціональний розподіл між партнерами в процесі їх взаємодії у системі регулювання міграційної мобільності молоді відображено у таблиці 3.8. Реалізація окреслених вище функцій соціальних партнерів не може відбуватися ізольовано. Ефективне регулювання міграційної мобільності молоді в умовах безпекових викликів вимагає інтеграції зусиль усіх стейкхолдерів в єдину систему. Обґрунтування форм такої співпраці базується на необхідності подолання фрагментарності державної політики та залучення додаткових ресурсів недержавного сектору.

Таблиця 3.8

**Функціональна матриця взаємодії соціальних партнерів у системі
регулювання міграційної мобільності молоді**

Напрямок впливу та регулювання	Ключові суб'єкти (партнери)	Інструменти реалізації та функціональне навантаження
Нормотворчий та стратегічний	Органи державної влади, міжнародні організації (МОМ, структури ООН)	- розробка стратегій міграційної безпеки та демографічного розвитку; - встановлення візових, податкових та митних режимів; - гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами захисту прав молоді.
Економіко-інвестиційний	Роботодавці, бізнес-асоціації, торгово-промислові палати, діаспорний бізнес	- створення робочих місць та стажувань як альтернативи еміграції; - фінансування програм релокації та повернення талантів; - розвиток молодіжного підприємництва через гранти та акселератори.
Соціально-правовий та захисний	Неурядові організації (НУО), правозахисні ініціативи, волонтерські фонди	- правовий супровід та адвокація прав трудових мігрантів; - протидія дискримінації та експлуатації вразливих груп; - надання екстреної допомоги у кризових ситуаціях за кордоном.
Освітньо-інтеграційний	Заклади вищої освіти, наукові центри, агенції академічної мобільності	- реалізація програм подвійних дипломів та міжнародних обмінів. - визнання неформальної освіти та кваліфікацій ремігрантів. - мовна та культурна підготовка до інтеграції або реінтеграції.

Джерело: складено автором.

Акцентуємо увагу на тому, що взаємодія соціальних партнерів (рис. 3.8) створює не просто суму зусиль, а мультиплікативний ефект, який базується на об'єктивній трансформації їхньої мотивації: від вузькокорпоративних інтересів до спільної безпекової відповідальності. Коли суб'єкти діють розрізнено, виникає системний дисонанс: бізнес сигналізує про дефіцит кадрів, освіта – про втрату студентів, а держава констатує демографічну кризу. Натомість, налагодження системної взаємодії синхронізує ці вектори: бізнес інвестує в утримання персоналу (дуальна освіта), університети стають хабами безпеки, а держава

забезпечує фінансові стимули, перетворюючи розрізнені дії на єдину стратегію збереження людського капіталу.

Ключова гіпотеза, яку ми обґрунтовуємо, полягає в тому, що в умовах війни соціальна відповідальність партнерів трансформується у безпекову відповідальність.

Бізнес, утримуючи молодь в Україні через гідні умови праці, не просто виконує соціальну функцію, він інвестує у безпеку середовища, в якому йому доведеться працювати завтра.

Університет, створюючи безпековий кампус, не тільки надає освітні послуги, а сприяє збереженню інтелектуального потенціалу нації.

В основі нашого підходу лежить зміна філософії управління: перехід від моноцентричної моделі (держава як єдиний регулятор) до поліцентричної моделі «квадро-спіралі» (влада – бізнес – наука – громадськість). Така архітектура взаємодії соціальних партнерів, на наш погляд, має ґрунтуватися на дворівневій системі їх співпраці: перший рівень – *інституційно-управлінський*, другий – *операційно-реалізаційний*. Розглянемо особливості партнерства на кожному рівні в контексті завдань нашого дослідження.

Перший рівень співпраці соціальних партнерів – інституційно-управлінський, на ньому визначаються стратегічні орієнтири співпраці соціальних партнерів в питаннях регулювання міграційної мобільності молоді, формується регуляторна політика («правила гри») в контексті національної безпеки, здійснюється акумуляція ресурсів.

Запропонована у табл. 3.9 система партнерської взаємодії інституалізує роль міжнародних донорів не як спостерігачів, а як повноцінних суб'єктів системи безпеки. Їхній ресурс розглядається як інвестиція у регіональну стабільність Європи. Важливим є також визначення регіональних органів як «адаптерів», що забезпечує гнучкість: загальнонаціональні стратегії мають

корегуватися залежно від того, чи є регіон прифронтовим, деокупованим чи тиловим.

Таблиця 3.9.

**Інституційно-управлінський рівень взаємодії соціальних партнерів
(формування політики та ресурсів)**

Суб'єкт партнерства	Основна роль у системі регулювання	Внесок у синергію взаємодії	Очікуваний результат для безпеки
РНБО, Кабінет Міністрів (стратегічний центр)	Замовник безпеки, архітектор «правил гри».	Повноваження, стратегічні пріоритети, визначення «червоних ліній» нацбезпеки.	Єдність державної політики, пріоритет національних інтересів над відомчими.
Центральні органи виконавчої влади (ДМС, МОН, Мінекономіки)	Координатор програм та сервісів.	Нормативні процедури, цифрові платформи, адміністративний супровід.	Трансформація стратегій у дієві державні програми (єОселя, єРобота).
Регіональні органи (ОВА, Центри зайнятості)	Адаптер інструментів до локальних умов.	Знання регіональних ризиків, потреб ринку праці та специфіки громад.	Адресність підтримки, врахування безпекової специфіки регіону (фронт/тил).
Міжнародні донори	Фінансовий підсилювач та гарант стабільності.	Грантові кошти, технічна допомога, кращі європейські практики.	Зниження навантаження на держбюджет, забезпечення сталості програм незалежно від політичних циклів.

Джерело: розроблено автором.

Для практичної реалізації такої взаємодії соціальних партнерів (табл. 3.9) необхідні дієві інструменти координації, зокрема:

- *національні та регіональні платформи соціального діалогу* (створення постійно діючих координаційних рад з питань молодіжної міграції, до складу яких на паритетних засадах входять представники міністерств, асоціацій роботодавців, студентського самоврядування та діаспори);

- *інституційні угоди* (впровадження практики підписання «Хартії відповідального ставлення до молодіжної міграції» між бізнесом та владою, а також Меморандумів про міжмуніципальне та транскордонне партнерство для створення спільних інтеграційних просторів);

- *спільні індикатори результативності* (перехід від звітування про «кількість заходів» до моніторингу реальних показників: частка випускників, працевлаштованих в Україні; відсоток ремігрантів, що відкрили власний бізнес; рівень суб'єктивного відчуття безпеки молоддю тощо).

Другий рівень взаємодії соціальних партнерів – *операційно-реалізаційний*, він охоплює безпосередню роботу з молоддю та впровадження інструментів впливу «на місцях» (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

**Операційно-реалізаційний рівень взаємодії соціальних партнерів
(робота з молоддю)**

Суб'єкт партнерства	Ключова роль у системі регулювання	Внесок у синергію взаємодії	Очікуваний результат для безпеки
Бізнес та асоціації роботодавців	Замовник кадрів, інвестор компетенцій.	Робочі місця, стажування, співфінансування дуальної освіти.	Зниження молодіжного безробіття, утримання талантів через кар'єрні перспективи.
Заклади вищої освіти та науки	Провайдер знань та траєкторій розвитку.	Освітні програми, безпекові кампуси, менторська підтримка.	Збереження інтелектуального потенціалу, формування патріотичної еліти.
Громадські організації (молодіжні, ВПО)	Медіатор довіри та соціальної інтеграції.	«М'яка сила», соціальний супровід, доступ до вразливих груп.	Зниження соціальної напруги, ефективна адаптація та реінтеграція ВПО.
Діаспоральні мережі	Канал комунікації з молоддю за кордоном.	Репутаційні зв'язки, промоція бренду України, розбудова транснаціональних інтелектуальних мереж	Підтримка «віртуальної участі», збереження ідентичності та зв'язку з Батьківщиною.

Джерело: розроблено автором.

Зауважимо, що на *операційно-реалізаційному* рівні відбувається трансформація ролі діаспори: перехід від культурно-просвітницької співпраці до економічно-прагматичної моделі «*мережева взаємодія інтелектів*». Це дозволяє використовувати потенціал молоді за кордоном без обов'язкового фізичного

повернення на першому етапі. Такий розподіл ролей забезпечує необхідну синергію, де кожен партнер закриває ту нішу, в якій держава є менш ефективною (швидкість реакції, довіра цільової аудиторії, гнучкість фінансування). Важливими умовами забезпечення ефективності такої синергії вважаємо прозорість прийняття рішень, високий рівень довіри між партнерами та налагоджений обмін даними про міграційні настрої, що дозволить діяти на випередження, а не лише реагувати на наслідки міграційної ситуації.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що соціальні партнери, які представляють державу, бізнес, освіту та громадянське суспільство, саме завдяки системній взаємодії в умовах безпекових викликів здатні досягти мінімізації міграційних ризиків. Це стає можливим через консолідацію ресурсів і компетенцій, спрямовану на формування сприятливої екосистеми життєдіяльності молоді.

З метою переведення завдань організаційно-економічного механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді у площину практичних дій пропонуємо застосування двох моделей взаємодії соціальних партнерів: інституційно-програмної та проєктно-мережевої.

Узагальнена характеристика запропонованих моделей співпраці соціальних партнерів в питаннях регулювання міграційної мобільності молоді наведена у таблиці 3.11. Розкриємо сутність та специфіку кожної моделі.

Інституційно-програмна модель синергії соціальних партнерів орієнтована на стратегічний рівень і довгострокове планування. Вона передбачає інституціоналізацію співпраці через створення стійких структур – дорадчих рад, міжвідомчих робочих груп та мультистейкхолдерних платформ. У межах цієї моделі органи влади, бізнес, неурядові організації (НУО) та академічна спільнота мають спільно розробляти державні та регіональні програми, такі як «Молодіжний кадровий резерв відновлення», «Стратегія реінтеграції молоді» або

регіональні програми «Повертайся та залишайся». Слід визнати, що у попередні періоди така взаємодія часто мала декларативний характер. Новизна запропонованої моделі полягає у переході від пасивного «обміну інформацією» до механізму розподіленої відповідальності за збереження людського капіталу. Синергія тут досягається за рахунок того, що мотивовані партнери об'єднують не лише зусилля, а й бюджети та ризики: бізнес гарантує не просто вакансію, а інвестицію у перше робоче місце (через спільно фінансовані стажування); університет не просто змінює навчальний план, а виступає хабом безпеки та менторства; а влада конвертує ці зусилля у податкові преференції. У такій конфігурації ефект утримання молоді досягається не примусом, а створенням безальтернативно кращих умов розвитку, які жоден із партнерів не здатен забезпечити самотужки.

Таблиця 3.11.

Моделі синергії соціальних партнерів у регулюванні міграційної мобільності молоді

Характеристика	Інституційно-програмна модель	Проектно-мережева модель
Сутність взаємодії	Формалізована, довгострокова співпраця на рівні формування політики та стратегій.	Гнучка, ситуативна співпраця, орієнтована на вирішення конкретних прикладних завдань.
Основні інструменти взаємодії	Регіональні та державні програми, дорадчі ради, тристоронні угоди, стратегічні сесії.	Грантові проекти, міські ініціативи, хакатони, кластерні об'єднання, цифрові платформи.
Результат синергії	Створення стабільного нормативного поля та узгодженої стратегії національної безпеки.	Оперативне залучення коштів донорів, швидка інтеграція молоді, пілотування інновацій.

Джерело: розроблено автором.

Проектно-мережева модель синергії соціальних партнерів забезпечує тактичну гнучкість та оперативне реагування на локальні виклики. Вона може бути реалізована через спільні грантові проекти, ситуативні міграційні

партнерства та ініціативи «знизу». Ця модель виступає необхідним доповненням до стратегічного рівня співпраці, забезпечуючи системі регулювання тактичну гнучкість та здатність до оперативного реагування на локальні виклики. Якщо інституційно-програмна модель задає загальну рамку політики, то проектно-мережева наповнює її практичним змістом через реалізацію конкретних ініціатив. В умовах воєнного стану та динамічних змін міграційної ситуації, коли державна система управління не завжди встигає швидко реагувати на нові загрози, саме такий підхід стає дієвим механізмом змін. Ця модель реалізується через широкий спектр інструментів: від спільних проектів із залученням зовнішнього фінансування та ситуативних партнерств до локальних ініціатив, що виникають у відповідь на нагальні потреби громад.

На наше переконання, ключова перевага проектно-мережевої моделі полягає у її здатності швидко мобілізувати та об'єднувати розпорошені ресурси для вирішення точкових, але критично важливих завдань. Наприклад, коли виникає необхідність термінової інтеграції внутрішньо переміщеної молоді в конкретній громаді або організації програм стажування для фахівців, які щойно повернулися з-за кордону, проектний підхід дозволяє діяти без тривалих бюрократичних погоджень. Ефект поєднання зусиль у цій моделі досягається завдяки гнучкій системі зв'язків, що дозволяє долати ресурсну обмеженість кожного окремого учасника. Місцева влада може надати приміщення, бізнес – технічне обладнання та наставників, а молодіжні організації – людський ресурс для адміністрування процесів. Жоден із цих суб'єктів окремо не зміг би запустити повноцінний центр адаптації, але у мережевій взаємодії це стає можливим без значних бюджетних витрат. Окрім того, залучення до цієї мережі міжнародних партнерів та української діаспори дозволяє отримувати додаткове фінансування та експертну підтримку, оминаючи складні адміністративні процедури державного сектору. Також ця модель виконує функцію експериментального

майданчика для перевірки нових інструментів міграційної політики: успішний локальний проєкт, як-от муніципальна програма підтримки молодіжних підприємницьких ініціатив, згодом може бути поширений на рівень державної політики.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що поєднання двох запропонованих моделей – інституційно-програмної та проєктно-мережевої – дозволяє охопити всі рівні регулювання міграційної мобільності молоді. Перша модель забезпечує стратегічну єдність та стабільність «правил» у сфері регуляторних заходів, тоді як друга – гарантує необхідну гнучкість та адресність допомоги. Очікується, що поєднання ресурсів, повноважень і компетенцій різних партнерів у межах цих моделей може створювати потужний *синергетичний ефект*. Пояснення бачимо у наступному.

По-перше, консолідація зусиль мотивованих соціальних партнерів дозволяє мінімізувати ризики «витоку мізків» та безпекові загрози. Завдяки постійному активному діалогу між освітою та ринком праці можна досягати зменшення структурного безробіття, що є головним виштовхуючим фактором міграції. Одночасно, залучення правозахисних організацій до моніторингу підвищуватиме захищеність молоді від експлуатації та вербування ворожими спецслужбами.

По-друге, взаємодія партнерів дозволить трансформувати зовнішню мобільність із загрози на ресурс модернізації економіки. Завдяки механізмам циркулярної міграції та підтримці діаспорою молодь, що здобула досвід за кордоном, повертається вже з новими компетенціями, інвестиціями та діловими контактами, посилюючи стійкість національної безпеки та інноваційний потенціал держави.

Окреслені пропозиції в разі практичного впровадження мають сприяти трансформації соціального партнерства з формального діалогу у дієвий

інструмент національної безпеки, здатний перетворити міграційні виклики на додаткові можливості для збереження людського капіталу, повоєнного відновлення України.

Висновки до розділу 3

Обґрунтовано, що в умовах перманентної геополітичної турбулентності та динамічних трансформацій ринку праці критично необхідним є перехід до нової філософії управління людським капіталом – парадигми гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки. Доведено, що традиційні підходи, засновані на жорсткій регламентації, втрачають ефективність, а тому стратегічною метою нової парадигми визначено перетворення міграційних ризиків із загрози на керований ресурс відновлення та зміцнення національної безпеки. Розроблено структурно-логічну модель імплементації парадигми, практичне застосування якої забезпечує алгоритмізацію управлінських рішень і координацію крос-секторальної взаємодії. Це дає підстави для переходу від ситуативного реагування на загрози до їх системного випередження в інтересах національної безпеки.

Специфіка запропонованого підходу полягає у зміщенні фокусу регулювання з факту фізичного переміщення на міграційну поведінку та мотиваційні установки молоді. Це дає змогу державі управляти не через заборони, а через формування умов, за яких взаємодія з Україною стає раціональним вибором для особистості. На цій основі систематизовано базові принципи парадигми (адаптивність, селективність, превентивність безпеки, людиноцентричність), дотримання яких дозволило виокремити стратегічні вектори реалізації парадигми – «Утримання», «Циркуляція», «Репатріація» та

«Віртуальна участь», що забезпечують комплексний вплив на різні групи молоді відповідно до їх міграційного статусу.

Обґрунтовано структуру та алгоритм дії OEM, який, на відміну від статичних моделей, функціонує як адаптивна система із вбудованими контурами безпекової фільтрації, економічного стимулювання та соціальної інтеграції. Реалізація механізму забезпечується через впровадження комплексу пропозицій, зокрема: інструментів економічної прив'язки (програма «Оселя+»), цифрової екстериторіальності (е-резидентство для молоді) та нормативного регулювання циркулярної міграції (міжурядові угоди про стажування). Для забезпечення життєздатності OEM розроблено матрицю багатоканального фінансування, яка розподіляє навантаження між державою (безпека), донорами (соціальна стабільність) та бізнесом (компетенції), а також систему моніторингу ефективності («Міграційний барометр»), що дозволяє оперативно коригувати державну політику відповідно до змін безпекового середовища.

Запропоновано методичний підхід до оцінювання ефективності механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді, який дозволяє переорієнтувати систему державного моніторингу з пасивної реєстрації кількісних втрат людського капіталу на активний аналіз якісних параметрів його збереження. Роль даного інструментарію полягає у забезпеченні органів публічного управління об'єктивною базою для прийняття рішень через інтеграцію традиційних демографічних показників із новітніми індикаторами віртуальної податкової реінтеграції та інвестиційної залученості мігрантів. Це створює умови для переходу від адміністративних обмежень до превентивного ризико-орієнтованого регулювання, спрямованого на дескалацію загроз національній безпеці та відновлення кадрового потенціалу регіональних економік у повоєнний період.

Визначено, що в умовах гібридних загроз національній безпеці ключовою передумовою дієвого регулювання міграційних процесів є синергія соціальних партнерів, що ґрунтується на переосмисленні їхньої мотивації. Доведено, що у воєнний час традиційні функції бізнесу та освітніх установ еволюціонують у безпекову відповідальність: збереження молодіжного людського капіталу сприймається не як зовнішній соціальний обов'язок, а як необхідна умова власної стійкості й виживання. Усвідомлення цієї спільної мети має стати підґрунтям консолідації зусиль держави, роботодавців, освітян і громадськості.

Встановлено, що результативність гнучкої публічної політики щодо міграції молоді безпосередньо залежить від здатності соціальних партнерів до мережевої взаємодії. Перехід від моноцентричної державної моделі до поліцентричної архітектури партнерства дає змогу компенсувати обмеженість бюджетних ресурсів за рахунок активів інших учасників (інфраструктури бізнесу, експертизи НУО, комунікаційних можливостей діаспори). Така консолідація формує мультиплікативний ефект у регулюванні міграційної мобільності молоді в інтересах національної безпеки, недосяжний розрізненими діями окремих інституцій.

Обґрунтовано, що практична реалізація синергії має забезпечуватися комплементарним поєднанням двох моделей взаємодії: інституційно-програмної (стратегічна єдність, стабільність нормативного базису, довгострокове планування) та проектно-мережевої (тактична гнучкість, залучення донорських коштів, адресне реагування на локальні виклики). Саме таке узгоджене поєднання дозволяє перетворити зовнішню мобільність молоді із загрози безповоротних втрат на ресурс повоєнного відновлення через розвиток циркуляції та віртуальної участі.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано вирішення актуального науково-прикладного завдання щодо формування механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки України. За результатами дослідження сформульовано такі висновки і пропозиції:

1. Розкрито генезис наукової думки щодо сутності міграційної мобільності населення та її специфіки стосовно молоді. Встановлено, що розвиток наукових поглядів відбувався від трактування мобільності як механічного переміщення трудових ресурсів до розуміння її як складної форми реалізації свободи вибору особистості. Виявлено закономірність, що міграційна мобільність молоді має суперечливий характер: вона одночасно виступає каналом втрати демографічного потенціалу (загроза) та інструментом інтеграції у глобальний простір (ресурс). Доведено, що сучасне розуміння цього явища вимагає врахування не лише просторових змін, але й трансформації соціальної ідентичності та інтелектуального капіталу молоді.

2. Ідентифіковано міграційні детермінанти національної безпеки, які визначено як сукупність економічних, демографічних, соціальних та політичних чинників, що обумовлюють стан захищеності інтересів особи та держави. Доведено, що ці детермінанти формують наскрізний механізм акумуляції загроз, який розгортається за ланцюгом: «соціальна вразливість (на рівні особистості) – невпевненість (на рівні суспільства) – нестабільність (на рівні держави)». Встановлено, що ігнорування взаємозв'язку цих рівнів призводить до переростання окремих міграційних ризиків у системні загрози національній безпеці.

3. Розроблено науково-методичні основи формування механізмів регулювання міграційної мобільності молоді, що базуються на інтеграції

безпекоцентричного підходу та теорії людського капіталу. Визначено, що в умовах глобальних викликів (конкуренція за таланти) та національних загроз (демографічна криза) ефективність регулювання залежить від здатності держави перейти від політики заборон до створення «захищеного простору можливостей». Обґрунтовано, що дієвість регуляторного впливу забезпечується пріоритетним застосуванням мотиваційних інструментів, які формують конкурентні переваги вітчизняного соціально-економічного середовища порівняно з іноземними аналогами.

4. Здійснено оцінку впливу глобальних та національних викликів на зростання міграційної мобільності молоді України у фокусі безпекових наслідків. Встановлено, що війна посилила структурні причини зовнішньої мобільності: деформацію попиту на працю, проблеми молодіжної зайнятості та розрив освітніх траєкторій. Доведено, що сукупний вплив цих чинників у поєднанні з глобальними факторами притягування призвів до виникнення ефекту «подвійного демографічного удару» – одночасного вимивання репродуктивного потенціалу та інтелектуально-трудового ресурсу. Визначено, що це явище формує екзистенційну загрозу економічній безпеці держави, оскільки критично звужує кадрову базу для повоєнного відновлення та посилює залежність від зовнішньої допомоги.

5. Проведений аналіз чинників формування міграційної мобільності молоді на особистісному рівні дозволив зафіксувати трансформацію мотиваційної структури молоді: відбувся перехід від домінування імперативу фізичної безпеки (на початку вторгнення) до моделі раціонального прагматизму, де пріоритетними стають якість життя та професійна самореалізація. Встановлено, що ключовими бар'єрами повернення виступають не стільки безпекові ризики, скільки «соціальне вкорінення» за кордоном та невизначеність

перспектив в Україні, що знижує чутливість молоді до традиційних закликів патріотичного характеру без економічного підґрунтя.

6. Здійснена оцінка ефективності національних механізмів регулювання міграційної мобільності молоді довела, що їх чинна модель, яка спирається переважно на адміністративні інструменти, об'єктивно програє конкуренцію системним стратегіям країн ЄС, спрямованим на активну інтеграцію української молоді. Визначено, що в умовах, коли зовнішні фактори притягування є сильнішими за внутрішні стимули, стара система контролю втрачає сенс. Це підтверджує необхідність стратегічного розвороту державної політики в бік запровадження дієвих економічних та соціальних преференцій.

7. Запропоновано концептуальну парадигму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки, ключова особливість якої полягає у зміщенні фокусу державної політики з адміністративного стримування на системне мотивування та створення умов для «циркуляції інтелекту». Обґрунтовано, що така парадигма спрямована на перетворення міграційної мобільності із загрози на ресурс розвитку, забезпечуючи залучення потенціалу молоді в національну економіку незалежно від місця її фізичного перебування.

8. Розроблено організаційно-економічний механізм гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді, дія якого спрямована на забезпечення реальної керованості міграційними процесами. Обґрунтовано, що даний механізм доцільно базувати на триконтурній моделі управління (безпековий, економічний, соціальний контури), яка передбачає застосування диференційованих стратегій: «Утримання» (для молоді в Україні), «Циркуляція» (для мобільних груп) та «Віртуальна участь» (для молоді за кордоном). Запропонований методичний підхід та система ключових індикаторів оцінювання (зокрема через показники міграційної стійкості, віртуальної

реінтеграції та інвестиційної залученості) формують аналітичне підґрунтя для переходу від адміністративних обмежень до превентивного регулювання, дозволяючи трансформувати міграційну мобільність у дієвий ресурс повоєнного відновлення та сталого розвитку кадрового потенціалу країни.

9. Обґрунтовано напрями синергії взаємодії соціальних партнерів у реалізації гнучкої публічної політики щодо міграційної мобільності молоді в інтересах безпеки України (безпековий моніторинг, спільні освітні та грантові програми, створення робочих місць, інформаційна підтримка). Доведено, що збереження людського капіталу є спільною відповідальністю держави, бізнесу та закладів освіти, що вимагає переходу до поліцентричної моделі взаємодії. Встановлено, що поєднання інституційно-програмного підходу (державна стратегія) з проєктно-мережевим (локальні ініціативи) забезпечує необхідну адаптивність системи регулювання до динамічних потреб молоді та змін безпекового середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амоша О. І., Новікова О. Ф., Антонюк В. П. Розвиток трудового потенціалу промисловості на засадах соціальної відповідальності: концептуальне та науково-методичне забезпечення: кол. монографія. Донецьк: Ін-т економіки промисловості НАН України, 2014. 360 с. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/Mono_2014_Amosha_Novikova.pdf.
2. Андрощук І. О., Музиченко А. С., Крамар Б. Б., Подопригора А. Ю. Економічний протекціонізм, нерівність можливостей та міграція молоді: інституційний вимір. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. Вип. 14(47). Кропивницький: ЦНТУ, 2025.
3. Андрощук І. О., Рябоволик Т. Ф., Горпинченко О. В. Сучасні міграційні процеси та їх вплив на розвиток економіки України. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 74/2022. С. 71-82.
4. Андрощук І., Доренська А. Перспективи розвитку співпраці України з ЄС у сфері трудової міграції. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*, Вип. 10(43). Кропивницький: ЦНТУ, 2023. URL: [https://economics.kntu.kr.ua/pdf/10\(43\)/3.pdf](https://economics.kntu.kr.ua/pdf/10(43)/3.pdf)
5. Андрушків Б. М., Головкова Л. С., Кирич Н. Б., Пешко А. В., Погайдак О. Б., Співак С. М. Безпека держави. Парадигма забезпечення змін на краще. *Проблеми економіки транспорту*. 2018. Вип. 16. С. 7-14. DOI: <https://doi.org/10.15802/pte.v0i16.152758>
6. Баланда А. Л. Соціальна складова національної безпеки України. *Демографія та соціальна економіка*. 2006. № 1. С. 166-172.
7. Барна М. Концептуальні ознаки міграційних процесів як об'єкта державного регулювання в системі соціально-економічного розвитку. *Вісник*

ЛТЕУ. Економічні науки. 2021. № 63. С. 15-19. DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2021-63-03>

8. Беззубко Л., Топчій К. Освітня міграція в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2020. Том 65. № 4. С. 217-223. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.04.217

9. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Четверта хвиля дослідження / Центр економічної стратегії. Київ, 2024. URL: https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/.

10. Біль М. М. Вимушена міграція в умовах високої соціальної вразливості населення України. *Migration & Law*. 2023. Vol. 2, issues 5-6. С. 31-43. DOI: <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2022-2-5-6-31-43>

11. Біль М. М. Ефективність механізму регулювання міграції населення: теоретико-методичні основи оцінювання. *Регіональна економіка*. 2017. № 2. – С. 138–146. – URL: http://re.gov.ua/re201702/re201702_138_BilMM.pdf.

12. Біль М. М. Міграційна мобільність населення в економічних дослідженнях: теоретичні аспекти. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. № 1(47). С. 88-102. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.01.088>

13. Біль М. М. Міграція молоді України та Львівської області: тенденції, проблеми, пріоритети регулювання. *Migration & Law*. 2024. № 6. С. 22-44. DOI: <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2024-4-6-22-44>

14. Біль М. М. Організаційно-економічні інструменти стимулювання рееміграції молоді України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-59>.

15. Біль М. М. Ретроспектива досліджень безпеки: міграційний контекст. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2024. № 10. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-10-10369>

16. Біль М. М. Теоретичний концепт дослідження міграційної безпеки. *Ефективна економіка*. 2024. № 10. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.10.5>

17. Біль М. М., Войтович Н. Т., Павлишин Я. О. Проблематика молоді у збереженні людського потенціалу для відновлення України. *Економіка та суспільство*. 2025. № 72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-137>

18. Біль М. М., Мульска О. П., Бараняк І. Є., Махонюк О. В., Карп'як М. О. Міграційна мобільність молоді: можливості та виклики розвитку людського потенціалу Карпатського регіону України: монографія / наук. ред. М. М. Біль. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2022. 252 с. ISBN 978-617-14-0029-0

19. Біль М. М., Мульска О. П., Бараняк І. Є., Махонюк О. В., Карп'як М. О. *Оцінювання впливу міграційної мобільності молоді на людський потенціал Карпатського регіону*: електронне наукове видання / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2021. 67 с.

20. Біль М., Махонюк О., Попадинець Н. Концепція регулювання міграційної мобільності молоді України в умовах війни. *Журнал Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. 2022. № 9(3). С. 44–54. DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnu.9.3.44-54>.

21. Борисенко З., Гаврищак Л., Подоляк Н. Особливості міграційних установок сучасної української молоді. *Молодь і ринок*. 2020. № 3-4. С. 75-79. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.216691>

22. Бортник Н. П., Мороз Н. С. Міграціологія як наука про кількісно-якісні показники міграції населення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 850. С. 9-14.

23. Брензович К. С., Глодан М. П. Аналіз міграційних потоків молоді України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія:*

Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 16. Ч.1. С. 26-29.

24. Брензович К. С., Немеш Є. П. Міжнародна студентська міграція та її вплив на соціально-економічний розвиток країн. *Економіка та суспільство*. 2017. № 10. С. 32-36.

25. Варцаба В. І. Економічна безпекологія як напрям досліджень в економічній регіоналістиці. *Економіка і регіон*. 2017. № 6. С. 12-16.

26. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Микитин О. З. Виклики міграційних втрат молоді та інструменти збереження інтелектуально-кадрового потенціалу для розвитку економіки Львівської області. *Бізнес Інформ*. 2024. № 11. С. 125–133. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-11-125-133>.

27. Васильців Т. Г., Мамчин Р. О. Інструменти державної політики регулювання міграційних процесів в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2023. Вип. 36. С. 321–327. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/337/321/>.

28. Васильців Т. Г., Мульська О. П. Напрями та інструменти економічного механізму державного регулювання міграційних процесів в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2021. № 2 (82). С. 23–29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2021-2-3>

29. Васильців Т. Г., Мульська О. П. Стратегічні імперативи забезпечення міграційної безпеки України: просторовий концепт. *Регіональна економіка*. 2025. № 3(117). С. 98-109. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2025-3-9>

30. Вища та фахова передвища освіта в Україні: Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/arh_vuz_20_u.html

31. Войналович І. Завдання соціально-гуманітарної політики збереження людського капіталу України в умовах війни. *Modeling the development of the economy systems*. 2023. № 1(1). Р. 226-232.

32. Волосевич І., Когут І., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Вплив війни на молодь в Україні. ГО «Аналітичний центр Cedos», Info Sapiens, 2023. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pubpdf/28.04_vplyv_viyny_na_molod_v_ukrayini.pdf

33. Вплив війни на молодь в Україні. Дослідження 2024 / Info Sapiens, Міністерство молоді та спорту України. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2025/undp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf

34. Вплив війни на молодь України / ГО «Аналітичний центр Cedos», Info Sapiens. Київ, 2023. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vplyv-vijni-na-molod-v-ukrayini/>

35. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні: аналітична доповідь / за ред. В. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 33 с.

36. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-PyshchulinaMIGRACIA.pdf>

37. Гладун О. М. (ред.). Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002-2019 рр.: кол. моногр.; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. Київ, 2020. 174 с.

38. Гнибіденко І. Ф., Колот А. М., Новікова О. Ф. та ін. Соціальна безпека: теорія та українська практика: Монографія. К.: КНЕУ, 2006. 292 с.

39. Голбанос С. Проблемні аспекти міграційної мобільності молоді та її обліку. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної*

трансформації соціально-економічних систем: матер. XI міжнар. наук.-практ. конф., 30 лист. 2023 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2023. С. 127-129. https://audit.kntu.kr.ua/files/2023_tez.pdf

40. Голбанос С. С. Актуальні проблеми регулювання міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки. *Актуальні проблеми економіки та підприємництва в умовах викликів і загроз*: матер. III Всеукр. наук.-практ. конф., 5 черв. 2025 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2025. С. 87–90. <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/16895>

41. Голбанос С. С. Аспекти конкурентоспроможності української молоді на ринку праці. *Напрями економічного зростання та інноваційного розвитку підприємств*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. студентів і молод. учених 21 квіт. 2016 р., КНТУ. Кіровоград: КОД, 2016. С. 26-28. <https://dspace.kntu.kr.ua/items/9ff355d7-8657-44e1-a445-0a3dc77f78a5>

42. Голбанос С. С. Вибір регуляторів міграційної мобільності молоді в контексті національної безпеки. *Ефективна економіка*. 2025. № 10. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.10.137>

43. Голбанос С. С. Диджиталізація та міграційна мобільність молоді: виклики національній безпеці та нові аспекти регулювання. *Сучасні проблеми економічної теорії, маркетингу та диджиталізації економіки*: Матер. VIII Всеукр. наук.-практ. інтернет конф., м. Кропивницький, 24-25 квіт. 2025 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2025. <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/16714>

44. Голбанос С. С. Зарубіжний досвід регулювання міграційної мобільності молоді через призму безпекових наслідків. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2025. Вип. 13(46). Ч.1 С. 34-45. DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.13\(46\).1.34-45](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2025.13(46).1.34-45)

45. Голбанос С. С. Концептуальний підхід до регулювання міграційної мобільності молоді з позицій безпеки України. *Проблеми і перспективи*

економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі: матер. всеукр. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 12 груд. 2023 р.: ЦНТУ, 2023. Част. 2. 2023. С. 65-66. <https://dspace.kntu.kr.ua/items/8324203e-1188-4955-b747-fbc784c1fa09>

46. Голбанос С. С. Міграційна мобільність молоді: чинники зростання та безпекові наслідки. *Економіка та суспільство*. 2025. № 79. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6677> DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-38>

47. Голбанос С. С. Новітні виклики і тренди міграційної мобільності молоді України крізь призму глобалізації та національної безпеки. *Проблеми і перспективи економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі*: матер. II всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 27 лист. 2024 р.). Кропивницький: РВЛ ЦНТУ, 2024. I част. С. 117-120. <https://dspace.kntu.kr.ua/items/46b985da-d04d-4a6d-b909-9a036463eaca>

48. Голбанос С. С. Підвищення конкурентної якості людського капіталу як умова успішної євроінтеграції України. *Актуальні проблеми розвитку підприємств в умовах нестабільної економіки*: матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 15 груд. 2015 р. КНТУ. Кіровоград: КОД, 2015. С. 46–47. <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/47916ff7-8f81-4646-aa55-ee87003f760f/content#page=46>

49. Голбанос С. С. Регулювання міграційної мобільності молоді як пріоритет національної безпеки України. *Перспективи ренесансу HR-інжинірингу, економіки і бізнесу за умов конвергенції України з ЄС у рамках європейської інтеграції*: матер. III міжнар. наук.-практ. конф., 16-17 лист. 2023 р. Хмельницький: ХНУ, 2023. С. 256-259. <https://bine.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/54/zbirnyk-isbn.pdf>

50. Голбанос С. С. Якість людського капіталу: чи завжди вона стає індикатором конкурентоспроможності на ринку праці? *Пріоритети розвитку підприємств у XXI столітті*: матер. міжнар. наук.-практ. конф 12 квіт. 2016 р., КНТУ. Кіровоград: КОД, 2016. С. 30-32.
<https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/b56853da-1e6a-4960-8515-ff775e2b0521/content#page=30>

51. Гринькевич О. С. Освітня міграція в Україні та світі: інституційне середовище та напрями державного регулювання. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 3. С. 254-264.

52. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки: монографія. Київ: Знання, 2001. 254 с.

53. Грошові перекази в Україну: МінФін. URL:
<https://index.minfin.com.ua/ua/economy/transfer/>

54. Губеладзе І. Г. Модель трансформації соціальної ідентичності молоді в умовах міграції з сільської місцевості до міста. *Вісник Інституту розвитку дитини*. 2012. № 26. С. 136-142.

55. Губеладзе І. Г. *Сільська молодь у місті: пошук ідентичності*: монографія. К.: Міленіум, 2015. 236 с.

56. Гуменюк А. В., Голбанос С. С., Куликов Г. О. Актуальні проблеми праці населення України в умовах війни. *Цілі сталого розвитку: проблеми і можливості досягнення в Україні та світі*: матер. VI Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених, 20 жовт. 2022 р. Київ: [Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля], 2022. С. 31-33.
http://filelibsnu.at.ua/conference/2023/conf_CSR_2022.pdf

57. Гуменюк А. В., Голбанос С. С., Куликов Г. О. Специфіка розвитку сфери праці в умовах війни. *Актуальні проблеми економіки та підприємництва в умовах викликів і загроз*: матер. всеукр. наук.-практ. конф., 20 квіт. 2023 р.

Кропивницький: РВЛ ЦНТУ, 2023. С. 23-25.
<https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/12784>

58. Денисов А. І. Правові засоби забезпечення національної міграційної безпеки України. *Інформація і право*. 2018. № 2. С. 110-116.

59. Дороніна О. А. Зайнятість молоді в умовах цифровізації економіки: інноваційні трансформації та регулювання міграційної мобільності. *Економіка і організація управління*. № 1. 2026.

60. Дороніна О. А., Мазур Г. Ф., Климчук О. В., Якімова Н. С. Значення соціально-демографічного прогнозування в реалізації стратегії економічного розвитку. *Економіка та держава*. 2021. № 3. С. 14–17.

61. Дороніна О. Регулювання міграційної мобільності молоді на тлі цифровізації та інновацій у зайнятості. *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки)*. 2025. № 1. С. 141–145. URL: <http://es.khpi.edu.ua/article/view/347494>

62. Дуркалевич І. В. Міграційне сирітство як нова соціальна проблема. *Актуальні проблеми психології*. 2014. Т. 7, вип. 37. С. 65-74.

63. Зайченко В. В., Бугаєва М. В. Новітні виклики формування та розвитку соціально-трудового потенціалу крізь призму молодіжної міграції в Україні. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки: зб. наук. пр.* Кропивницький: ЦНТУ, 2024. Вип. 12(45). С. 20–31.
<https://dspace.kntu.kr.ua/items/38d7bfa6-ff58-4942-bdf7-05e232fdb286>

64. Заставна О. Міграційна політика ЄС у контексті безпеки країн Європейського Союзу. *Міжнародне право*. 2021. № 1. С. 276-281. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.46>

65. Затонацька Т. Г., Анісімова О. Ю., Затонацький Д. А. Зміни пріоритетів державної міграційної політики у тренді економічної безпеки країни. *Вісник СумДУ. Серія Економіка*. 2021. № 2. С. 97-107.

66. Кальницька М. А. Соціальна безпека: поняття та рівні дослідження. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 17. С. 566-571.
67. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну: аналітичне дослідження / Громадянська мережа ОПОРА. Київ, 2023. URL: <https://oporaua.org/viyna/kilkist-ukrayintsiv-ta-yikh-migratsiia-za-kordon-cherez-viinu-doslidzhennia-gromadianskoyi-merezhi-opora>.
68. Ковшун Н. Е., Мазур Н. О. Урахування молодіжної міграції при формуванні пріоритетів регулювання ринку праці України. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2020. № 4(92). С. 73-84. DOI: <https://doi.org/10.31713/ve420208>
69. Колот А. М., Герасименко О. О. Праця XXI: філософія змін, виклики, вектори розвитку: монографія. Київ : КНЕУ імені Вадима Гетьмана, 2021. 487 с.
70. Куликов Г. О., Голбанос С. С. Проблемні аспекти праці та зайнятості населення України в часи війни. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем*: матер. X Міжнар. наук.-практ. конф., 17 лист. 2022 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2022. С. 62-64. <http://www.kntu.kr.ua/doc/science/zahody/vikl/2022/13-tez.pdf>
71. Кушнір Н. О., Сюсько О. І. Актуальні тенденції трудової міграції молоді в умовах глобалізації та їхній вплив на економіку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини*. 2021. № 39. С. 109-114. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2021-39-19>
72. Лише 43% українців вірять, що через 10 років Україна буде процвітаючою країною у складі ЄС: прес-реліз за результатами соціологічного дослідження. Київський міжнародний інститут соціології. 2025. 24 жовт. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1540&page=1>.

73. Лібанова Е. М. «Воєнна міграція» з України: проблеми та перспективи розвитку. *Український географічний журнал*. 2024. № 4. С. 3-11. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2024.04.003>

74. Лібанова Е. М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2. С. 11–26. URL: <https://dse.org.ua/arhcrive/33/1.pdf>.

75. Лібанова Е. М., Позняк О. В., Цимбал О. І. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Демографія та соціальна економіка*, 2022, № 2(48), с. 37–57. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037E>

76. Майданік І. П. *Українська молодь на ринках праці зарубіжних держав*. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. 176 с.

77. Макарова О., Хмелевська О., Герасименко І. Оцінювання актуальності та впливу глобальних викликів для національної політики. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 56(2). С. 62–80. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2024.02.062>

78. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ: НІСД, 2018. 472 с.

79. Малиновська О. А. Міграційна політика: теоретичні підходи та напрями наукового аналізу. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2(33). С. 27-37.

80. Малиновська О. А. Міграція українців в умовах війни: масштаби, тенденції, виклики. *Демографія та соціальна економіка*, 2023, № 1(51), с. 23–35. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Ukraine_migration.pdf

81. Малиновська О. Міграція та безпека: до питання взаємозв'язку та взаємовпливу. *Міжнародний науковий вісник*. 2021. Вип. 1-2(23-24). С. 42-52.

82. Махонюк О. В., Біль М. М. Соціологічні дослідження міграційної мобільності молоді України: досвід та перспективи. *Регіональна економіка*, 2022, № 2(104), с. 47–56. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-2-5>

83. Мельничук Д. П. Міграційні наміри студентської молоді та їх вплив на мотиваційну складову людського капіталу України. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 1. С. 116-124.

84. Міграційні втрати молоді та ресурсний потенціал повоєнної відбудови України: моделювання взаємовпливів та інструментарій посилення резильєнтності: монографія, електронне видання / за ред. Т. Г. Васильціва. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2024. 350 с.

85. Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. Київ: БЛАНК-ПРЕС, 2015. 100 с. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/iom_migration_glossary_color_block_press.pdf

86. Мобільність робочої сили України: тенденції та перспективи : колективна монографія / за ред. І.Л. Петрової, В.В. Близнюк; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К. 2023. 334 с. http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Mobil'nist'-_robochoi-syly-Ukrainy.pdf

87. Можливості розвитку молоді в Україні: аналітичний звіт / Програма розвитку ООН в Україні. Київ, 2025. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/mozhlyvosti-rozvytku-molodi-v-ukrayini>

88. Молодіжні центри в Україні: аналітична довідка / Асоціація молодіжних центрів України. 2024. URL: <https://youthcenters.in.ua>.

89. Нагорняк Т. Л., Пачос Ю. В. Міграція українців до Польщі як наслідок державної політики. *Політичне життя*. 2018. № 3. С. 27-35. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2018.3.5>

90. Названо головну причину, чому українці їдуть з Польщі: аналітичний звіт Gremi Personal за результатами соціологічного опитування. 2025. 16 черв. URL: <https://help.hvylya.net/uk/312781-delo-ne-v-dengah-nazvana-glavnaya-prichina-pochemu-ukraincy-uezzhayut-iz-polshi>.

91. Обласна програма «Молодь Полтавщини: покоління стійкості – 2030: затверджена рішенням Полтавської обласної ради від 09.04.2021 № 125 (у редакції рішення від 23.09.2022 № 462). URL: https://oblrada-pl.gov.ua/sites/default/files/field/docs/27._programma_molod_poltavshchyny.pdf

92. Обласна цільова соціальна програма «Молодь Одещини» на 2021-2025 роки: затверджена рішенням Одеської обласної ради від 24.12.2020 № 43-VIII (зі змінами). URL: <https://oblrada.od.gov.ua/wp-content/uploads/2-4-05-VIII.pdf>

93. Овчиннікова О. Р. Вплив міграції молоді на показники вступу до вищих навчальних закладів регіону. *Економіка і суспільство*. 2018. № 16. С. 672-680.

94. Олешко А. А., Ровнягін О. В. Сучасні тенденції міжнародної освітньої еміграції з України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 3. С. 21-25. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.3.21>

95. Опитування молоді: Оцінка молодіжних центрів і просторів та можливостей для молоді / Соціологічна група «Рейтинг». Жовтень 2024. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/youth_survey_evaluation_of_youth_centres_and_spaces_and_opportunities_for_young_people.html

96. Орловська Н. А. Нелегальна міграція: понятійні контексти та стратегічні напрями запобігання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 4. С. 109-115. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2019-4-109-115>

97. Петрова І. Л., Близнюк В. В. (ред.). Український ринок праці: імперативи та можливості змін: колективна монографія; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів НАН України». К., 2018. 356 с.

98. Пирожков С. І., Хамітов Н. В. Цивілізаційна суб'єктність України: від потенціалу до нового світогляду і буття людини: монографія. Київ: Наукова думка, 2020. 256 с. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32651/Pyrozhhkov_Khamitov.pdf?sequence=1.

99. Позняк О. В. Міграційна політика України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Демографія та соціальна економіка*, 2021, № 2(44), с. 11–26. https://www.idss.org.ua/arhiv/2021_2/11.pdf

100. Позняк О. В. Міграційні процеси в Україні: сучасні тенденції та виклики. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 3(37). С. 11–25.

101. Попова С. М., Попова Л. М. Основні складові національної безпеки України. *Наше право*. 2013. № 13. С. 54-60.

102. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.06.2021 р. № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-п>.

103. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

104. Про обласну цільову соціальну програму «Молодь Кіровоградщини» на 2021–2025 роки : Рішення Кіровоградської обласної ради від 17.06.2021 № 142. URL: <https://oblrada.kr.ua/diyuchi-oblasni-programi>

105. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>.

106. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

107. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>

108. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України». Указ Президента України від 26.08.2021 р. № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#n12>

109. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#n15>

110. Риндзак О. Т. Міграційна політика в системі інтеграційних процесів України: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.07. Вінниця, 2020. 516 с.

111. Риндзак О. Т., Бідак В. Я. Мотивація міграційної активності молоді Карпатського регіону України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр. 2020. Вип. 3(143). С. 26-31. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-3-4>

112. Ровенчак О., Яворський М. Міжнародна міграція як виклик безпеці: особистісний, національний та глобальний виміри. *Політичний менеджмент*. 2013. № 1-2. С. 212-226.

113. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ. Центр Разумкова. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf

114. Розроблено Стратегію діяльності УМФ: офіційний сайт Українського молодіжного фонду. 2023. 21 груд. URL: <https://uyf.gov.ua/news/rozrobleno-stratehiiu-diialnosti-umf>.

115. Романюк М. Д. Міграційні детермінанти національної безпеки України: теоретико-методологічні та практичні аспекти. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 1. С. 50-60. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2009.01.050>

116. Рюль В. О. Мобільність та міграційні настрої студентської молоді на пограниччі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2017. Вип. 2(41). С. 226-230.

117. Савицька Я. С. Відтік освіченої молоді за кордон як міграційний тренд в сучасному українському соціумі: Автореф. 054 «Соціологія». Миколаїв, 2022. 29 с.

118. Садова У. Я., Князев С. І., Андрусин Н. І. Територіальна міграційна система України як чинник розвитку економіки, держави і суспільства. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. № 3(101). С. 3-12.

119. Свириденко Д. Б. *Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації*: монографія. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. 279 с.

120. Семикіна М. В., Голбанос С. С. Конкурентоспроможність молоді на регіональному ринку праці в умовах системної кризи. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. 2015. Вип. 27. С. 28 – 35. <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/7>

121. Семикіна М. В., Голбанос С. С., Семикіна А. В. Методологія наукових досліджень міграційної мобільності молоді в контексті пріоритетів людського розвитку. *Інноваційні тенденції в праві та соціально-економічних відносинах*:

колективна монографія. Кропивницький–Вроцлав: Вид-во ЦРоЛ, 2025, розд. 4, с. 435–457. URL: <https://vmurol.kr.ua/?p=14103>

122. Семикіна М. В., Запірченко Л. Д., Семикіна А. В. Розвиток ринків праці України та ЄС: специфіка молодіжної зайнятості. *Академічні візії*. 2023. № 17(23). URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/398>

123. Семикіна М. В., Кабай В. О., Мельник А. В., Бугаєва М. В. Діагностика міграційних настроїв населення у регіоні (мотиваційний аспект). *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2019. Вип. 3(36). С. 109-124. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/9671>

124. Семикіна М. В., Семикіна А. В., Голбанос С. С. Конкурентоспроможність людського капіталу на молодіжному ринку праці. *Збірник наукових праць НУК*. Миколаїв: НУК, 2015. № 3(459). С. 110-117. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/3743>

125. Семикіна М.В., Смутчак З.В., Пасека С.Р. Сучасна теорія соціально-трудових відносин: курс лекцій : навч. посіб. 2-ге вид., скороч. Кропивницький: ЦНТУ, 2026. 156 с. <https://dspace.kntu.kr.ua/handle/123456789/18525>

126. Семів Л. К. Освітня міграція як фактор розвитку територіальних міграційних систем: національний та європейський контекст. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 3. С. 244-253.

127. Семів Л. К. Регіональна політика: людський вимір: монографія. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2004. 392 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20040801.pdf>.

128. Слобожан О. В., Миколюк Н. М. Місцевий економічний розвиток як фактор запобігання міграції молоді: посібник / Міжнародний республіканський інститут, 2021. 40 с. URL:

https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/812/iri_osbb_www_final_version_feb-8-2022_1.pdf

129. Соціально-гуманітарні виклики війни та інструментарій їх подолання (Карпатський регіон України): електронне науково-аналітичне видання / за ред. д.е.н., проф. Т. Г. Васильціва. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів. 2022. 47 с.

130. Соціально-трудоий потенціал регіону: теорія і практика розвитку: монографія; Нац. акад. природоохорон. та курорт. буд-ва. Черкаси: ІнтролігаТОР, 2012. 606 с.

131. Соціально-трудоий потенціал: теорія і практика: в 2-х частинах / відп. ред. М. І. Долишній, С. М. Злупко. К.: Наук. думка, 1994. 264 с.

132. Соціально-трудоий потенціал: формування, забезпечення та розвиток у підвищенні економічної безпеки: монографія / за наук. ред. В. М. Нижника. Хмельницький: ХНУ, 2018. 607 с.

133. Соціологічні дослідження: Молодіжна політика: Міністерство молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua/molodizhna-politika/baza-doslidzhen/sociologichni-doslidzhennya>

134. Сторожук О. В. Соціально-трудоий потенціал регіону і міграційна мобільність молоді: тенденції та наслідки взаємовпливу. *Академічні візії*. 2024. № 38. С. 1-8. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1600>

135. Сторожук О. Збереження соціально-трудоого потенціалу регіону в умовах загроз та інтенсифікації міграційної мобільності молоді. *Економіка та суспільство*, 2024 (68). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-191>

136. Сторожук О., Немченко Т., Заярнюк О. Мотиваційні важелі розвитку соціально-трудоого потенціалу регіону та активізація міграційної мобільності молоді. *Економіка та суспільство*, 2024 (70). DOI: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5300>

137. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p>.

138. Тілікіна Н. В. Прогнозування територіальної мобільності молоді в Україні. *Демографія та соціальна економіка*, 2019, № 3(37). С 30–46. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2019.03.030>

139. Точка неповернення. В українських школах все менше учнів – за кордон виїжджають не лише хлопці, а й дівчата. NGL.media. 2025. 27 черв. URL: <https://ngl.media/2025/06/27/tochka-nepovernennya/>

140. Українське суспільство: міграційний вимір: нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2018. 396 с. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Ukraine_migration.pdf

141. Уряд затвердив Державну цільову соціальну програму «Молодь України: покоління стійкості 2030». Урядовий портал. 2025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyyv-derzhavnu-tsilovu-sotsialnu-prohramu-molod-ukrainy-pokolinnia-stiikosti-2030>.

142. Фісуненко П. А. Парадигма забезпечення економічної безпеки підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 5. С. 233-237.

143. Чернова Л. П. Специфіка наукового знання. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. 2014. Вип. 43. С. 255-266.

144. Чому українці хочуть виїхати за кордон: 10 причин трудової еміграції. АІН. URL: <https://ain.ua/2016/06/21/pochemu-ukraincy-hotyat-uexat-za-granicu-10-prichin-trudovoj-immigracii>

145. Шаульська Л. В. Стратегічне управління розвитком і використанням трудового потенціалу. *Економіка і організація управління*. 2016. № 1(21). С. 26–34. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/38334216.pdf>.

146. Шевчук Л. Т., Федоришина Л. М. Трансформація міграційних потоків в умовах новітніх глобалізаційних викликів. *Напрями економічного зростання та інноваційного розвитку підприємства*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студ., аспірантів та молодих учених, 16 квіт. 2020 р. Кропивницький: РВЛ ЦНТУ, 2020. С. 275-279.

147. Шепеленко І. П. Особливості сприйняття та практики міграційної поведінки покоління міленіалів. Емпіричний аналіз. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2019. № 82. С. 88-95.

148. Шепель Т. В. Освітня міграція студентської молоді: виклики та наслідки для України. *Бізнес Інформ*. 2021. № 2. С. 104-110. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-104-110>

149. Шихов П. Теоретичні підходи до вивчення міграційних процесів в СРСР у другій половині ХХ століття. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2022. № 15. С. 226-246. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2022-15-226-246>

150. Щерба Г. І. Трудова міграція молоді та її наслідки для дітей в українському суспільстві. *Український соціум*. 2011. № 3. С. 161-168.

151. Юськів Б. Н. Криза міграційної системи ЄС як виклик безпеки європейської регіональної системи міжнародних відносин. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2017. № 15. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3142

152. Якість життя населення України та перші наслідки війни / [Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С. та ін.]; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. Електронне видання. Київ, 2023. 190 с.

153. 25 Ukrainians to be selected for Create Ukraine 2.0. KSE Foundation. 2025. 21 Aug. URL: <https://foundation.kse.ua>.

154. Abramson Y. Securitized the nation beyond the state: diasporas as threats, victims, and assets. *European Journal of International Relations*. 2024. Vol. 30, No. 1. P. 78–103. DOI: <https://doi.org/10.1177/13540661221151036>.

155. Action plan on Integration and Inclusion 2021-2027: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 24.11.2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0758>

156. Adamson F. B. Crossing borders: international migration and national security. *International Security*. 2006. Vol. 31, No. 1. P. 165–199.

157. Adema J., Giesing Y., Poutvaara P. Stuck with Boys: Return Prospects and Integration Outcomes of Ukrainian Refugees. *AEA Papers and Proceedings*. 2026. URL: <https://www.aeaweb.org/conference/2026/program/paper/aQT4G5ft>

158. African Youth Charter / OAYouth, 2.07.2006. URL: https://au.int/sites/default/files/treaties/7789-treaty-0033_-_african_youth_charter_e.pdf

159. Asylum Report 2025: Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union. Valletta: EUAA, 2025. URL: <https://www.euaa.europa.eu/publications/asylum-report-2025>.

160. Barneveld van K., Quinlan M., Kriesler P. et al. The COVID-19 pandemic: Lessons on building more equal and sustainable societies. *The Economic and Labour Relations Review*. 2020. № 31(2). P. 133-157. DOI: <https://doi.org/10.1177/1035304620927107>

161. Becker G. S. Human capital: a theoretical and empirical analysis, with special reference to education. 3rd ed. Chicago : The University of Chicago Press, 1993. 390 p.

162. Belmonte M., Conte A., Ghio D., Kalantaryan S., McMahon S. Youth and migration: an overview. EUR Office of the European Union, Ispra, 2020. 51 p. DOI: <https://doi.org/10.2760/7845>

163. Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex—monthly data (2024). Eurostat. DOI: https://doi.org/10.2908/MIGR_ASYTPSM

164. Bernard A., Bell M., Charles-Edwards E. Life-Course Transitions and the Age Profile of Internal Migration. *Population and Development Review*. 2014. № 40(2). P. 213-239. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2014.00671.x>

165. Borjas G. J. Economic theory and international migration. *International Migration Review*. 1989. Vol. 23, No. 3. P. 457–485.

166. Bourbeau P. The securitization of migration: A study of movement and order. Taylor&Francis, 2011.

167. Brauw de A. Determinants of migration among rural youth throughout the world. *International Food Policy Research Institute (IFPRI)*. 2019. Discussion Paper 1898. DOI: <https://doi.org/10.2499/p15738coll2.133544>

168. Bundesministerium des Innern und für Heimat. The National Action Plan on Integration. Berlin, 2021.

169. Buzan B. People, states and fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era. 2nd ed. Colchester : ECPR Press, 2007. 318 p.

170. Cantat C., Pécoud A., Thiollet H. Migration as crisis. *American Behavioral Scientist*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1177/00027642231182889>

171. Castles S., Miller M. J. The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. 5th ed. London: Palgrave Macmillan, 2020. 430 p. URL: <https://www.macmillanihe.com/page/detail/the-age-of-migration-stephen-castles-mark-j-miller/>

172. Castro L. J., Rogers A. What the age composition of migrants can tell us. *Population Bulletin of the United Nations*. 1983. № 15. P. 63-79.
173. Ceyhan A., Tsoukala A.. The securitization of migration in western societies: Ambivalent discourses and policies. *Alternatives*. 2002. № 27(1). P. 21-39. DOI: <https://doi.org/10.1177/03043754020270S103>
174. Chamberlin J., Ramos C., Abay K. Do more Vibrant Rural Areas have Lower Rates of Youth Out-Migration? Evidence from Zambia. *The European Journal of Development Research*. 2021. № 33. P. 951-979. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41287-021-00404-1>
175. Chow Ch., Zhou X., Fu Y., Jampaklay A., Jordan L. P. From Left-Behind Children to Youth Labor Migrants: The Impact of Household Networks, Gendered Migration, and Relay Migration in Southeast Asia. *Social Sciences*. 2023. Vol. 12(3). P. 1-22. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci12030135>
176. Combes J. L., Ebeke C. Remittances and household consumption instability in developing countries. *World Development*. 2011. № 39(7). P. 1076-1089. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2010.10.006>
177. Commission staff working document. On EU indicators in the field of youth / European Commission, 25.03.2011, SEC(2011) 401 final. URL: https://ec.europa.eu/assets/eac/youth/library/publications/indicator-dashboard_en.pdf
178. CREATE UKRAINE: Bringing Ukrainian professionals back home. KSE Foundation. 2026. URL: <https://foundation.kse.ua/en/create-ukraine/>.
179. Czaika M., de Haas H. The Effectiveness of Immigration Policies. *Population and Development Review*. 2013. Vol. 39, Issue 3. P. 487–508. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2013.00613.x>.
180. Darling J. Governing through partnership: Strategic migration partnerships and the politics of dispersal. *Political Geography*. 2024. Vol. 108. Article 103028. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2023.103028>

181. De Haas H., Czaika M., Flahaux M. et al. International migration: Trends, determinants, and policy effects. *Population and Development Review*, 2019, 45(4), pp. 885–922. DOI: <https://doi.org/10.1111/padr.12291>
182. Donato K. M., Massey D. S. Twenty-First-Century Globalization and Illegal Migration. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2016. № 666(1) P. 7-26. DOI: <https://doi.org/10.1177/0002716216653563>
183. Dyussenbayev A. Age periods of human life. *Advances in Social Sciences Research Journal*. 2017. Vol. 4, № 6. P. 258-263. DOI: <https://doi.org/10.14738/assrj.46.2924>
184. Easthope H., Gabriel M. Turbulent lives: Exploring the cultural meaning of regional youth migration. *Geographical research*. 2008. № 46(2). P. 172-182. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1745-5871.2008.00508.x>
185. Eurostat. Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex – monthly data [migr_asytpsm]. 2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_ASYTPSM/default/table?lang=en.
186. Eurostat. Unemployment statistics: Registered unemployment of refugees from Ukraine. 2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Unemployment_statistics#Registered_unemployment_of_refugees_from_Ukraine
187. Faist T. The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces. Oxford: Oxford University Press, 2000. 384 p. URL: <https://global.oup.com/academic/product/the-volume-and-dynamics-of-international-migration-and-transnational-social-spaces-9780198293910>
188. Fergusson R., Yeates N. Chapter 1: Introduction: globalising endemic youth unemployment / Global Youth Unemployment: Monograph Book. 2021, 296 p. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781789900422.00007>

189. Garcia-Guerrero V. M., Masferrer C., Giorguli-Saucedo S. E. Future Changes in Age Structure and Different Migration Scenarios. *Revista Latinoamericana de Población*. 2019. № 13. P. 36-53. DOI: <https://doi.org/10.31406/relap2019.v13.i2.n25.2>

190. Government of Denmark. A Denmark without Parallel Societies – No Ghettos in 2030: Strategy. Copenhagen: Ministry of Transport, Building and Housing, 2018. 36 p.

191. Government of France. Republican Integration Contract (CIR): official guidelines. Service-Public.fr. 2023. URL: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F17048>

192. Haas de H. A theory of migration: the aspirations-capabilities framework. *Comparative Migration Studies*. 2021. № 9(8). DOI: <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4>

193. Hall S. Youth, Migration and Development: A New Lens for Critical Times. KNOMAD. 2022. Paper 41. 58 p. URL: [https://www.knomad.org/sites/default/files/2022-04/KNOMAD Working Paper 41-Youth Migration-March 2022.pdf](https://www.knomad.org/sites/default/files/2022-04/KNOMAD%20Working%20Paper%2041-Youth%20Migration-March%202022.pdf)

194. Heckert J. New perspective on youth migration: Motives and family investment patterns. *Demographic Research*. 2015. Vol. 33. P. 765-800. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.33.27>

195. Hiropoulos A. Every day (in)security and transnational family relationships in the lives of young migrants. *Oñati Socio-Legal Series*. 2021. Vol. 11, No. 3. P. 693–718. URL: <https://opo.iisj.net/index.php/osls/article/view/1199>.

196. Holecki T., Rogalska A., Sobczyk K., Wozniak-Holecka J., Romaniuk P. Global Elderly Migrations and Their Impact on Health Care Systems. *Frontiers in Public Health*. 2020. Vol. 8. P. 1-6. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.00386>

197. Hollifield J. F. The emerging migration state. *International Migration Review*. 2004. Vol. 38, No. 3. P. 885–912.
198. Huysmans J. The European Union and the securitization of migration. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 2000. № 38(5). P. 751-777. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00263>
199. *International Migration Outlook 2024*. Paris: OECD Publishing, 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/international-migration-outlook-2024_50b0353e-en.html.
200. International youth year: participation, development, peace / United Nations, 19.06.1981, A/36/215. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N81/165/83/PDF/N8116583.pdf?OpenElement>
201. IOM Ukraine. Internal Displacement Report. General Population Survey Round 21 (October 2025). International Organization for Migration, Kyiv. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-21-october-2025>
202. Jefferys A. B. 11 crises to watch in 2023: OCHA. The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (11.01.2023). URL: <https://unocha.exposure.co/11-crises-to-watch-in-2023>
203. Jentsch B. Youth Migration from Rural Areas: Moral Principles to Support Youth and Rural Communities in Policy Debates. *Sociologia Ruralis*. 2006. № 46. P. 229-240. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2006.00412.x>
204. King R., Sondhi G. International student migration: A European perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2018, 44(8), pp. 1241–1259. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1365819>
205. Kosior W. Age and notions related to it in Greek non-legal sources – the contribution to the research of roman law I. *Roczniki Administracji i Prawa*. 2016. № XVI(1). S. 85-96.

206. Krępa M. Poland – a new migration strategy but old practices? *Focus on Migration*. 2024. URL: <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/regionalprofile/english-version-country-profiles/556088/poland-a-new-migration-strategy-but-old-practices/>.

207. Krugman P. Increasing returns and economic geography. *Journal of Political Economy*. 1991. Vol. 99, № 3. P. 483–499.

208. Libanova E., Pozniak O. War-driven wave of Ukrainian emigration to Europe: an attempt to evaluate the scale and consequences (the view of Ukrainian researchers). *Statistics in Transition: new series and Statistics of Ukraine*. 2023. Vol. 24, No. 1. P. 259–276. DOI: <https://doi.org/10.59170/stattrans-2023-014>

209. Lulle A., Janta H., Emilsson H. Introduction to the Special Issue: European youth migration: human capital outcomes, skills and competences. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2021. № 47(8). P. 1725-1739. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2019.1679407>

210. Lupak R., Mizyuk B., Zaychenko V. Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy. *Agricultural and Resource Economics*. 2022. Vol. 8, № 1. P. 70–88.

211. Massey D.S., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A., Taylor J.E. Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 1993, Vol. 19, No. 3, pp. 431–466. URL: <https://www.jstor.org/stable/2938462>

212. Maunaye E. Youth migration: What forms of mobility? What forms of anchorage? The positioning of family links and intergenerational relationships. *Enfances Familles Générations*. 2013. № 19. URL: <http://journals.openedition.org/efg/1648>

213. Migration and Youth. Challenges and opportunities / United Nations, Children's Fund, Global Migration Group, 2014. 25 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000227720>

214. Migration Strategy for Poland for 2025–2030: "Regain Control. Ensure Security". Warsaw: Chancellery of the Prime Minister, 2024. URL: <https://www.gov.pl/web/primeminister/migration-strategy-for-poland-for-2025-2030>.

215. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania. Global Lithuania – Strategy for the Diaspora Policy. Vilnius, 2020. URL: <https://urm.lt/default/en/global-lithuania>

216. Mulska O., Levytska O., Zaychenko V. Pull environment of migration in the EU countries: Migration vector from Ukraine. *Business Perspectives*. 2021. Vol. 19, Iss. 4. P. 283–300.

217. National Bank of Ukraine. Ukrainian Migrants: Spending, Employment, and Impact on Host Country Economies / VoxUkraine. 2025. URL: <https://voxukraine.org/en/ukrainian-migrants-spending-employment-and-impact-on-host-country-economies>.

218. Normalising the extreme: Migration policies in Scandinavia / Mixed Migration Centre. MMC Briefing, 2024. URL: <https://mixedmigration.org/normalising-the-extreme-2024/>.

219. North D. C. Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 152 p.

220. OECD Indicators of Talent Attractiveness 2023. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: <https://www.oecd.org/en/data/tools/talent-attractiveness-2023.html>

221. Prevention of radicalisation / European Commission. Migration and Home Affairs, 2025. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/counter-terrorism-and-radicalisation/prevention-radicalisation_en.

222. Rao P. Mapped: How Europe's Population Will Change by 2100. Visual Capitalist. 2025. 12 Feb. URL: <https://www.visualcapitalist.com/mapped-how-europes-population-will-change-by-2100/>

223. Regional Intentions Survey Result (3rd & 4th Round, 2022-2023). Intentions and Perspectives of Refugees from Ukraine: UNHCR, the UN Refugee Agency. URL: <https://data.unhcr.org/en/dataviz/376?sv=54&geo=0&secret=unhcrrestricted>

224. Replacement Migration: Is it A Solution to Declining and Ageing Populations? Population Division, Department of Economic and Social Affairs, United Nations Secretariat, 2000. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/unpd-egm_200010_un_2001_replacementmigration.pdf

225. Rogers A., Castro L. J. Model migration schedules. International Institute for Applied System Analysis, Austria. 1981. 160 p. URL: <https://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/1543/1/RR-81-030.pdf>

226. Sardak S., Shymanska K., Girman A., Krupskyi O. International youth migration: features, tendencies, regulation prospects. Journal of Geology, Geography and Geoecology. 2021. № 30(2). P. 365-378. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112133>

227. Sassen S. The Mobility of Labor and Capital: A Study in International Investment and Labor Flow. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. 293 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/mobility-of-labor-and-capital/7B8B9F7E0D2E6D1A6B2A6A0F6B6D3A4A>

228. Schultz T. W. Investment in human capital. The American Economic Review. 1961. Vol. 51, No. 1. P. 1–17.

229. Semykina M., Kabay V., Luchyk S., Semykina A. Motivational regulators of migration behavior of the population. *Studies of Applied Economics*. Vol. 39 No. 7 (2021). URL: <http://ojs.ual.es/ojs/index.php/eea/article/view/4999>

230. Shulha O., Kostyshyna T., Semykina M., Katan L., Smirnova H. Modeling of Social Risks in the Labor Sphere. *Risk and Financial Management*. 2021, 14(10), 488. DOI: <https://doi.org/10.3390/rfm14100488>

231. Smith D. P., Rérat P., Sage J. Youth migration and spaces of education. *Children's Geographies*. 2014. № 12(1). P. 1-8. DOI: <https://doi.org/10.1080/14733285.2013.871801>

232. Stark O., Bloom D. E. The new economics of labor migration. *The American Economic Review*. 1985. Vol. 75, No. 2. P. 173–178.

233. State of Israel. Ministry of Aliyah and Integration. Naale Elite Academy: Official Program Website. URL: <https://www.naale-elite-academy.com/>

234. Strom S., Madgavkar A., Canal M., Bradley N. C. Dependency and depopulation? Confronting the consequences of a new demographic reality. McKinsey Global Institute. 2025. URL: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/mckinsey-global-institute/our-research/dependency-and-depopulation-confronting-the-consequences-of-a-new-demographic-reality/dependency-and-depopulation-confronting-the-consequences-of-a-new-demographic-reality.pdf>.

235. Swedish Ministry of Justice. Swedish Government's measures against gang crime. Stockholm, 2023. URL: <https://www.government.se/>

236. The First Create Ukraine Cohort Completes the Program. Ministry of Economy of Ukraine. 2025. 11 Dec. URL: <https://me.gov.ua>.

237. The State Council of the People's Republic of China. National Medium- and Long-Term Talent Development Plan (2010–2020). Beijing: Central Compilation and Translation Press, 2010.

238. Trusova N. V., Semykina M. V., Gumeniuk O. S. Labor force transit in the migration system: changes and reproduction of social-labor relations. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 2022, 66(2), pp. 203–232. URL: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57226286373>

239. UK Home Office. The UK's Points-Based Immigration System: Policy Statement. London: HMSO, 2020. 24 p. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/the-uks-points-based-immigration-system-policy-statement>

240. Ukraine Internal Displacement Report: General Population Survey Round 19 (January 2025) / International Organization for Migration (IOM). Kyiv, 2025. URL: <https://dtm.iom.int/reports>.

241. Ukraine Refugee Situation: Operational Data Portal. UNHCR. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

242. Ukraine. Displacement Tracking Matrix: IOM. UN Migration. URL: <https://dtm.iom.int/ukraine>

243. Ukrainian citizens in the EU. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ukrainian_citizens_in_the_EU

244. Unemployment statistics (2024). Eurostat. Statistics Explained. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Unemployment_statistics#Registered_unemployment_of_refugees_from_Ukraine

245. Unemployment statistics (2025). Eurostat. Statistics Explained: Registered unemployment of refugees from Ukraine. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Unemployment_statistics

246. UNHCR. Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal (ODP). 2024. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

247. United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Population Division. International Migration Report. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migration-report/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf

248. Urban Youth Fund: UN-Habitat. URL: <https://unhabitat.org/urban-youth-fund>

249. Venditti B. The 20 Countries With the Lowest Fertility Rates in 2024. Visual Capitalist (based on Statista data). 2024. 20 Oct. URL: <https://www.visualcapitalist.com/the-20-countries-with-the-lowest-fertility-rates-in-2024/>.

250. Weiner M. Security, stability, and international migration. *International Security*. 1992. Vol. 17, No. 3. P. 91–126.

251. Wilson T. Model migration schedules incorporating student migration peaks. *Demographic Research*. 2010. № 23. P. 191-222. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2010.23.8>

252. World Life Expectancy 1950-2023: Macrotrends. URL: <https://www.macrotrends.net/countries/WLD/world/life-expectancy>

253. World Migration Report 2024. Geneva: International Organization for Migration (IOM), 2024. 504 p. URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024>

254. Young people not in education or employment: OECD. URL: https://www.oecd.org/els/soc/CO_3_5_Young_people_not_in_education_or_employment.pdf

255. Youth and Migration / UN Department of Economic and Social Affairs. Youth Issue Briefs, 2016. URL: <https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/factsheets/youth-migration.pdf>

256. Youth and Migration: Engaging youth as key partners in migration governance. Unlocking the potential of youth to respond to the new challenges and opportunities of migration / International Organization for Migration, 2020. URL: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/idm-29.pdf>

257. Zaiceva A. The impact of aging on the scale of migration. *IZA World of Labor*. 2014. № 99. P. 1-10. DOI: <https://doi.org/10.15185/izawol.99>

258. Zanfrini L., Giuliani C. Look at Me, but Better: The Experience of Young NEET Migrant Women between Vulnerability and Stifled Ambitions. *Social Sciences*. 2023. Vol. 12(2). P. 1-27. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci12020110>

259. Zweig D., Wang H. Can China bring back the best? The Communist Party organizes China's search for talent. *The China Quarterly*. 2013. Vol. 215. P. 590–615.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А1.

Основні праці вчених України, присвячені міграції молоді

Об'єкт дослідження	Автори, рік	Головні напрями дослідження
1	2	3
Загальний аналіз міграції молоді	Брензович К., Глодан М., 2017 [23]	Чинники/причини міграційних потоків молоді. Наслідки (структурний кадровий голод). Необхідність зміни політики держави щодо корупції, встановлення гідної оплати праці.
	Лібанова Е., 2018 [74]	Зовнішні трудові міграції українців. Масштаби, причини, наслідки міграції
	Позняк О., 2019, 2021. [99; 100]	Аналіз міграційних процесів. Міграційна політика та потреба її змін.
	Сардак С., Шиманська К. та ін., 2021 [226]	Аналіз глобальних тенденцій. Формування центрів міграційного тяжіння молоді. Напрями й секторальні пріоритети регулювання міграції молоді.
	Лібанова Е., Позняк О., Цимбал О., 2022 [75]	Вимушена міграція українців внаслідок збройної агресії РФ, масштаби та наслідки для України
	Андрощук І. та ін., 2022 [3]	Аналіз міграційних процесів та їх впливу на економіку
	Біль М., 2024 [13]	Тенденції міграції молоді, пріоритети регулювання
	Зайченко В., Бугаєва М., 2024 [63]	Виклики молодіжної міграції для розвитку соціально-трудового потенціалу регіону
	Андрощук І. та ін., 2025 [2]	Чинники міграції молоді в контексті аналізу нерівності можливостей
Методологія дослідження міграції молоді	Тілікіна Н., 2019 [138]	Аналіз соціологічних опитувань молоді. Фактори територіальної мобільності молоді. Методика визначення потенційної територіальної мобільності.
	Ковшун Н., Мазур Н., 2020 [68]	Соціологічний аналіз міграційних настроїв студентів. Кореляційний аналіз показників ринку праці та міграції. Освітня міграція як форма потенційної трудової міграції.
	Біль М., Мульська О. та ін., 2020 [19]	Методологія оцінки міграційної мобільності молоді з поєднанням соціологічного підходу та моделювання впливу на розвиток регіону й людський потенціал.
	Семикіна М. та ін., 2025 [121]	Методологія наукових досліджень міграційної мобільності молоді.

Продовження таблиці А1

1	2	3
	Дороніна О., 2025 [61]	Міграційна мобільність молоді, напрями її регулювання в умовах цифровізації та інновацій у зайнятості.
Трудова міграція молоді	Майданік І., 2010 [76]	Вплив міграції на молодь і дітей. Аналіз перебігу трудових міграцій молоді та їхньої трансферної поведінки. Оцінка добробуту молоді-трудомих мігрантів.
	Щерба Г., 2011 [150]	Чинники/причини (низький рівень оплати праці). Аналіз еміграції та повернення. Наслідки – економічні, соціальні, зокрема для дітей з формуванням специфічного мігрантського способу життя.
	Кушнір Н., Сюсько О., 2021 [71]	Аналіз вікової структури мігрантів у світі. Причини. Наслідки. Міграційні настрої, у тому числі щодо географії переміщень.
Освітня міграція молоді	Семів Л., 2013 [126]	Аналіз освітньої міграції – глобальний, європейський, національний виміри. Освітня міграція як результат освітньої функції територіальних міграційних систем.
	Гринькевич О., 2013 [51]	Аналіз мобільності студентів в Європі та Україні. Інституційне середовище як регулятор освітньої міграції.
	Свириденко Д., 2014 [119]	Соціально-філософський аналіз академічної мобільності з погляду мобільного повороту буття, свободи, флексибельного мислення, мультикультуралізму.
	Брензович К., Немеш Є., 2017 [24]	Студентська міграція як вужче за освітню міграцію поняття. Соціологічний аналіз міграційних намірів студентів та географії освітньої еміграції.
	Овчиннікова О., 2018 [93]	Заклади вищої освіти України в умовах міграційних втрат.
	Олешко А., Ровнягін О., 2020 [94]	Аналіз освітньої еміграції з акцентом на географію. Класифікація переваг вступу в заклади вищої освіти за кордоном.
	Беззубко Л., Топчій К., 2020 [8]	Виділення молодіжної міграції в критеріях зовнішньої освітньої міграції осіб до 30-35 років. Аналіз географії освітньої міграції. Виявлення наслідків та пріоритетів регулювання.
	Шепель Т., 2021 [148]	Проблема неконкурентоспроможної вітчизняної освіти. Аналіз освітньої еміграції з України, мотиви, географія.
Міграційні настрої молоді	Мельничук Д., 2009 [83]	Соціологічний аналіз міграційних намірів – реальних і уявних. Особливості міграційних рішень батьків і студентів.
	Рюль В., 2017 [116]	Соціологічний аналіз міграційних настроїв молоді пограниччя.

Продовження таблиці А1

1	2	3
	Борисенко З., Гаврищак Л., Подоляк Н., 2020 [21]	Соціологічний аналіз міграційних установок (мотивів, причин), сприйняття міграції – причини, географія бажаних переміщень.
	Риндзак О., Бідак В., 2020 [111]	Соціологічний аналіз мотиваційних чинників переміщень молоді – внутрішніх та зовнішніх.
	Семикіна М., Кабай В. та ін., 2019. [123]	Соціологічний аналіз міграційних настроїв молоді в регіоні
	Сторожук О., Немченко Т., Заярнюк О., 224 [136]	Проблеми активізації міграційної мобільності молоді: регіональний аспект, вплив на стан соціально-трудового потенціалу
Міграційна поведінка молоді	Губеладзе І., 2015 [54; 55]	Соціально-психологічні чинники переміщень молоді з сіл у міста. Соціальна ідентифікація молоді при переміщеннях.
	Шепеленко І., 2019 [147]	Дослідження сприйняття мобільності міленіалами (покоління Y), зокрема трудової (зміна місця праці та сфери зайнятості).
	Савицька Я., 2022 [117]	Міграційна мобільність сучасної освіченої молоді з новим способом мислення. Чинники мобільності молоді, в тому числі ціннісні.
	Біль М., Мульска О. та ін., 2022 [18]	Міграційна мобільність молоді, виклики розвитку людському потенціалу. Дослідження міграційної поведінки молоді
	Трусова Н., Семикіна М. та ін. 2022 [238]	Міграційна поведінка та її вплив на соціально-трудові відносини
	Лібанова Е., 2024 [73]	Специфіка міграційної поведінки під час війни, проблеми і перспективи повернення воєнних мігрантів

Джерело: складено автором на основі зазначених джерел.

Додаток Б

Таблиця Б1.

Складові формування й посилення національної безпеки

№ з/П	Складова/сфера	Сутність
1	2	3
	<i>Національна безпека</i>	<i>Захищеність держави та населення від реальних і потенційних загроз, забезпечення сталого економічного розвитку для задоволення потреб життєдіяльності населення</i>
1	<i>Державно-управлінська сфера</i>	
1.1	Державна безпека	Захищеність державних інститутів та інститутів громадянського суспільства
1.2	Політична безпека	Захищеність прав і свобод населення, яке проживає (перебуває) на території з певним правовим режимом, в тому числі діяльності громадських організацій і партій
1.3	Геополітична безпека	Пріоритет національних інтересів в умовах загроз з боку інших держав щодо територіального панування, доступу до ресурсів
1.4	Міжнародна безпека	Дотримання визнаних міжнародною спільнотою та органами влади норм, договірних зобов'язань
1.5	Прикордонна безпека	Дотримання режиму прикордонного контролю й поваги до встановлених меж державних кордонів
2	<i>Сфера оборони</i>	
2.1	Воєнна безпека	Обороздатність держави, захищеність територіальної цілісності, демократії, конституційного ладу
2.2	Ядерна безпека	Дотримання визнаних норм використання ядерних матеріалів
3	<i>Сфера правопорядку</i>	
3.1	Громадська безпека	Громадський порядок та захищеність базових потреб й інтересів населення
3.2	Цивільна безпека	Захищеність населення в умовах надзвичайних ситуацій унаслідок природних, техногенних, екологічних, воєнних причин
3.3	Пожежна безпека	Протидія причинам виникнення та поширення пожеж

Продовження таблиці Б1

1	2	3
3.4	Дорожня безпека	Дотримання правил дорожнього руху й культури використання різних видів транспорту, поведінки пішоходів
4	<i>Соціальна сфера</i>	
4.1	Демографічна безпека	Демографічне відтворення, здоровий спосіб життя та довголіття населення
4.2	Соціальна безпека: захисний аспект	Захищеність базових потреб і зниження соціальної вразливості населення, зокрема осіб пенсійного віку, непрацевдатних, багатодітних сімей, що є основою для задоволення добробутом та продуктивної праці
4.3	Соціальна безпека: духовний аспект	Єдність населення на основі спільних цінностей, архетипів і стереотипів поведінки, релігійності, патріотизму
4.4	Гуманітарна безпека	Захищеність базових потреб населення, а також потреб у соціальній та культурній ідентифікації
4.5	Епідеміологічна безпека	Контролювання рівня й наслідків захворюваностей населення та поширення епідемій
5	<i>Економічна сфера</i>	
5.1	Економічна безпека	Забезпечення економічної незалежності, сталого розвитку економіки та здатності до прогресивних змін
5.2	Продовольча безпека	Доступність населення до життєво важливої продукції
5.3	Інфраструктурна безпека	Забезпечення функціонування об'єктів інфраструктури, життєво важливих для населення (критичної, охорони здоров'я, транспорту, зв'язку та ін.)
5.4	Фінансова безпека	Захищеність фінансових інтересів суб'єктів ринкової економіки
5.5	Валютна безпека	Мінімізація валютних коливань і втрат на міжнародному ринку
5.6	Боргова безпека	Контролювання рівня та ефективне управління зобов'язаннями для підтримки фінансової стійкості
5.7	Митна безпека	Забезпечення правомірного руху людей і товарів через державні кордони

Продовження таблиці Б1

1	2	3
5.8	Промислова безпека	Організація праці на промислових об'єктах з мінімізацією негативного впливу на працюючих та на довкілля в цілому
5.9	Енергетична безпека	Диверсифікація джерел постачання та добування енергоресурсів, енергозбереження
5.10	Науково-технологічна безпека	Забезпечення неперервного науково-технічного прогресу через акумуляцію наукових знань, досліджень, продукування інновацій
6	<i>Еколого-техногенна сфера</i>	
6.1	Екологічна безпека	Екологічний контроль, нівелювання негативного впливу на довкілля
6.2	Техногенна безпека	Захищеність від природних й техногенних надзвичайних ситуацій
6.3	Кліматична безпека	Кліматичний контроль, нівелювання негативного впливу на зміни клімату
6.4	Радіаційна безпека	Захищеність теперішнього і наступних поколінь від іонізуючого випромінювання
7	<i>Сфера інформації та комунікацій</i>	
7.1	Інформаційна безпека	Балансування свободи слова та культури інформаційного споживання
7.2	Комп'ютерна безпека	Захищеність і ліцензованість програмного забезпечення комп'ютерів та їхніх мереж
7.3	Кібернетична безпека	Захищеність даних та всієї інформації при користуванні комп'ютерами, мережею Інтернет, що визначає стабільність кіберпростору

Джерело: узагальнено та складено автором.

Додаток В

Таблиця В1.

Загальна ситуація щодо вимушеної міграції українців (2022-2025рр.)

Показники	03.2022	06.2022	09.2022	01.2023	06.2023	09.2023	01.2024	10.2024	12.2024	06.2025
Кількість ВПО, тис. осіб	6477,7	6275,0	6540,0	5352,0	5088,0	3674,0	3700,0	3555,0	3665,0	3757,0
Кількість біженців, зареєстрованих у Європі, тис. осіб	3077,4	3574,5	4727,0	4863,5	5909,6	5867,0	5900,0	6225,7	6372,5	5082,8
Кількість реемігрантів, тис. осіб	0,0	5547,0	5937,0	5562,0	4757,0	4573,0	4455,0	4294,0	4238,0	4137,0
Частка реемігрантів серед зареєстрованих біженців, %	0	56,3	52,7	54,4	43,3	47,9	46,4	43,9	42,2	46,8
Кількість реемігрантів серед зареєстрованих біженців, тис. осіб	0	2012,4	2491,1	2645,7	2558,9	2810,3	2737,6	2733,1	2689,2	2378,8

Джерело: складено автором на основі [241; 242]

Таблиця В2.

Географія вимушеної міграції українців(січень-березень 2025 року, осіб)

Країни	Кількість біженців, яким надано тимчасовий захист, осіб	Кількість біженців, які подали документи на тимчасовий захист, осіб
Польща	998070	1903100
Німеччина	1243445	1168535
Чехія	398595	645585
Іспанія	235680	237300
Італія	170595	208440
Румунія	179820	192560
Словаччина	132775	164555
Нідерланди	122895	172240
Болгарія	77360	205480
Великобританія*	254035	1435
Ірландія	115010	115010
Австрія	85595	126795
Молдова	127785	71160
Франція	70525	114995
Бельгія	89265	94245
Норвегія	80345	93285
Литва	48685	93985
Угорщина	62360	49630
Латвія	48555	61480
Естонія	42550	63335

*Примітка: 2024.

Джерело: складено автором на основі [241].

Таблиця В3

**Географічна структура тимчасового захисту української молоді
14–35 років в країнах ЄС (квітень 2024 р., кількість осіб, тис.)**

Кількість молоді в ЄС (14-35 років), яка користується тимчасовим захистом в країнах ЄС, тис. осіб	Всього молоді	Частка у %	Жінки	Частка у %	Чоловіки	Частка у %
ЄС-27 (без Угорщини)	1 383855	100%	827285	59,78%	555715	40,16%
Німеччина	416985	30,13%	242830	17,55%	173355	12,53%
Польща	315175	22,78%	196220	14,18%	118955	8,60%
Чехія	132130	9,55%	71990	5,20%	60135	4,35%
Іспанія	68040	4,92%	42600	3,08%	25445	1,84%
Італія	49225	3,56%	34810	2,52%	14385	1,04%
Румунія	51550	3,73%	26520	1,92%	25030	1,81%

Джерело: складено автором за даними [33].

Таблиця В4

Частка зареєстрованих безробітних серед українських воєнних мігрантів у ЄС

Рік	Безробітні, тис. осіб	Особи під тимчасовим захистом, млн. осіб	Частка безробітних, %
2022	215	4,0	≈ 5,4
2023	305	4,2	≈ 7,3
2024	277	4,3	≈ 6,4
2025*	272	4,3	≈ 6,3

Примітка*: дані на початок 2025 р.: показник не є класичним рівнем безробіття, а відображає частку зареєстрованих безробітних; не всі працездатні українські мігранти реєструються в службах зайнятості; фактична участь у ринку праці є вищою.

Джерело: складено автором за даними [185; 186]

Таблиця В5

**Прогноз скорочення населення у країнах-партнерах України
(2025–2100 рр.)**

Країна	Абсолютне скорочення (млн осіб)	Відносне скорочення (%)
Італія	-23,8	-40%
Польща	-18,8	-49%
Іспанія	-14,8	-31%
Німеччина	-13,1	-16%
Європа (в цілому)	-152,2	-20%

Джерело: складено автором за даними [222; 249].

Додаток Г

Таблиця Г1

**Інтенсифікація міграційної мобільності української молоді:
аналіз причин та механізмів впливу (2022-2025 рр.)**

Група причин	Фактори впливу	Характер та механізм впливу на мобільність
Безпекові	Екзистенційні загрози, деструкція житлового фонду та критичної інфраструктури.	Вимушений характер переміщення до безпечних destinations; неможливість відтворення умов для життєдіяльності та навчання.
Економічні	Девальвація доходів, структурне безробіття, високі ризики підприємницької діяльності.	Формування економічних мотивів до пошуку фінансової стабільності та вищого рівня оплати праці на іноземних ринках.
Освітні	Дестабілізація освітнього процесу, розширення грантових програм та програм міжнародної академічної мобільності.	Переорієнтація на іноземні освітні системи; трансформація короткострокових навчальних виїздів у довготривалу еміграцію.
Інституційно-правові	Режими тимчасового захисту (Directive 2001/55/EC), спрощення процедур визнання дипломів та кваліфікацій.	Мінімізація вхідних бар'єрів для релокації та прискорення легалізації молодих фахівців на закордонних ринках праці.
Ринкові (ринок праці)	Дисбаланс попиту й пропозиції на внутрішньому ринку; попит на молодий інтелектуальний капітал у країнах-реципієнтах.	Реалізація стратегій швидкого кар'єрного старту в умовах кращих пропозицій першого робочого місця за кордоном.
Соціально-мережеві	Потужність діаспоральних зв'язків, цифровізація каналів підтримки мігрантів.	Зниження трансакційних витрат міграції (пошук житла, адаптація); прискорення інтеграції в нове соціокультурне середовище.
Психосоціальні	Перманентний стрес, криза впевненості у майбутньому, прагнення до персональної самореалізації.	Домінування мотивації до пошуку середовища безпеки, прогнозованості та стабільних перспектив розвитку особистості.

Джерело: розроблено автором

Додаток Д

Таблиця Д1

**Систематизація наслідків міграційної мобільності молоді
у 2022–2025 роках**

Сфера впливу	Позитивні наслідки	Негативні наслідки
1	2	3
ДЛЯ МІГРАНТІВ (індивідуальний рівень)		
Безпекова	Збереження життя та здоров'я, уникнення бойових дій та обстрілів	Психологічна травма від вимушеності переїзду, втрата відчуття батьківщини
Освітня	Доступ до якісної європейської освіти, нові академічні можливості	Переривання навчання в українських ВНЗ, складність визнання дипломів при поверненні
Трудова	Набуття міжнародного досвіду роботи, розвиток мовних та професійних компетенцій	Працевлаштування нижче кваліфікації (дескілінг), правова незахищеність
Соціальна	Розширення соціальних мереж, інтеграція у європейські громади	Розрив родинних зв'язків, самотність, культурна ізоляція
Фінансова	Вищі заробітки (навіть на низькокваліфікованих позиціях), можливість підтримати родину	Високі витрати на житло та адаптацію, втрата накопичень в Україні
Психологічна	Відчуття безпеки для себе та дітей, новий життєвий досвід	Синдром вини вцілілого, депресія, тривожність, ризик посттравматичного стресу
ДЛЯ ДЕРЖАВИ (макрорівень)		
Безпекова	Зменшення навантаження на систему цивільного захисту та соціальної допомоги	Зменшення мобілізаційного резерву, втрата потенційних захисників

Продовження таблиці Д1

1	2	3
Освітньо-наукова	Інтеграція у світовий освітній простір, зміцнення міжнародних освітніх зв'язків	Втрата молодих науковців та талановитих студентів («відтік мізків»)
Трудова	Зменшення безробіття у воєнний час, розвиток транснаціональних компетенцій робочої сили	Кадровий дефіцит у критичних галузях (медицина, оборона, будівництво), звуження ринку праці
Демографічна	Збереження генофонду нації за рахунок виживання у безпечних умовах	Прискорення депопуляції, старіння населення, втрата репродуктивного потенціалу
Фінансова	Надходження валютних переказів (ремітансів), підтримка споживчого попиту	Зменшення податкових надходжень, відтік капіталу, зниження внутрішніх інвестицій
Інституційна	Потенціал повернення носіїв європейських цінностей та управлінських практик	Звуження податкової бази, відтік платників єдиного соціального внеску
Інноваційна	Можливість трансферу технологій та інноваційних рішень при поверненні	Втрата інноваційного потенціалу (ІТ-фахівці, стартапери, дослідники) на період війни
Соціальна	Формування потужної діаспори – джерела політичної та фінансової підтримки України	Ерозія соціального капіталу, ослаблення громадської єдності, ризик «розмивання» національної ідентичності
Реінтеграційна	Формування передумов для циркулярної міграції, накопичення досвіду для відбудови	Високі бар'єри повернення (зруйнована інфраструктура, низькі зарплати), ризик остаточної еміграції

Джерело: розроблено автором

Додаток Е

Таблиця Е1

**Методичний підхід до оцінки ефективності механізму
гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді в контексті
національної безпеки**

Алгоритм	Пояснення, зміст показників та індикаторів, їх розрахунок
1	2
<i>I. Визначення мети</i>	розроблення комплексного інструментарію для оцінювання ефективності механізму гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді.
<i>II. Визначення джерел інформаційної бази</i>	<ul style="list-style-type: none"> • статистична звітність Державної прикордонної служби України; (показники пасажиропотоку); • дані Державної податкової служби України (реєстри е-резидентів та надходжень від самозайнятих осіб); • аналітичні звіти Національного банку України (структура та обсяги приватних грошових трансфертів); • матеріали соціологічних панельних досліджень щодо міграційних планів молоді віком 18–35 років.
<i>III. Визначення інструментарію оцінювання:</i>	
1. Кількісні індикатори оцінювання (економіко-демографічний блок)	
Коефіцієнт реальної міграційної стійкості	<p>а) Коефіцієнт реальної міграційної стійкості $K_{рмс}$:</p> $K_{рмс} = \frac{B_m}{B_{иm}}, \quad (1)$ <p>де B_m – кількість молодих громадян, які в'їхали в Україну за звітний період; $B_{иm}$ – кількість молодих громадян, які виїхали за кордон.</p> <p>Відображає здатність національної економіки забезпечувати фізичне утримання та репатріацію молодих фахівців.</p> <p><i>Критерій ефективності:</i> оптимальним вважається значення $K_{рмс} \geq 1$</p>

1	2
<p>Рівень віртуальної податкової реінтеграції</p>	<p>б) Рівень віртуальної податкової реінтеграції ($P_{\text{впр}}$):</p> $P_{\text{впр}} = \frac{Ч_{\text{ерес}}}{Ч_{\text{мігр}}} \times 100\%, \quad (2)$ <p>де $Ч_{\text{ерес}}$ – чисельність молодих мігрантів, зареєстрованих у системі е-резидентства або як суб'єкти підприємницької діяльності; $Ч_{\text{мігр}}$ – загальна оціночна чисельність молодих громадян, що перебувають за кордоном.</p> <p>Цей індикатор характеризує дієвість цифрових інструментів утримання молоді в українському правовому полі.</p> <p><i>Критерій ефективності:</i> позитивна динаміка ($\Delta P_{\text{впр}} > 0$), яка демонструє успішність легалізації віртуальної зайнятості та збереження податкового зв'язку мігрантів із державою.</p>
<p>Індекс інвестиційної залученості міграційного капіталу</p>	<p>в) Індекс інвестиційної залученості міграційного капіталу ($I_{\text{іМК}}$):</p> $I_{\text{іМК}} = \frac{(O_{\text{овдп}} + O_{\text{іпот}} + O_{\text{деп}})}{O_{\text{заг}}}, \quad (3)$ <p>де $O_{\text{овдп}}$ – обсяг інвестицій у державні облігації (ОВДП); $O_{\text{іпот}}$ – обсяг коштів, спрямованих на іпотечне житлове будівництво; $O_{\text{деп}}$ – обсяг довгострокових банківських депозитів; $O_{\text{заг}}$ – загальний обсяг грошових переказів в Україну.</p> <p>Характеризує трансформацію доходів мігрантів із ресурсу споживання у внутрішній інвестиційний ресурс.</p> <p><i>Критерій ефективності</i> – це зростання частки капітальних вкладень у загальній структурі трансфертів, що свідчить про довіру молоді до фінансових інструментів держави та наявність довгострокових планів повернення.</p>

1	2
2. Якісні індикатори оцінювання (соціально-психологічний блок)	
Індекс міграційної напруженості	<p>а) Індекс міграційної напруженості $I_{\text{мн}}$: визначається як відношення потенційних емігрантів до частки молоді, орієнтовані на внутрішню самореалізацію.</p> $I_{\text{мн}} = \frac{Ч_{\text{план}}}{Ч_{\text{залиш}}}, \quad (4)$ <p>де $Ч_{\text{план}}$ – частка молоді, що має стійкий намір виїхати за кордон; $Ч_{\text{залиш}}$ – частка молоді, що пов'язує кар'єрні перспективи з Україною. <i>Критерій ефективності:</i> зниження значення індексу ($I_{\text{мн}} \rightarrow 0$), що вказує на стабілізацію соціально-психологічного стану суспільства та деескалацію міграційних ризиків.</p>
Показник інституційної привабливості вітчизняного середовища	<p>б) Показник інституційної привабливості вітчизняного середовища ($\Pi_{\text{пвс}}$) розраховується як різниця між часткою респондентів, що позитивно оцінюють можливості професійного розвитку («прихильники»), та часткою тих, хто дає негативну оцінку («критики»).</p> <p><i>Критерій ефективності:</i> досягнення позитивного значення індексу ($\Pi_{\text{пвс}} > 0$), що відображає конкурентоспроможність національної юрисдикції як місця для успішної самореалізації.</p>
3. Підсумкова оцінка результативності регулювання	
Інтегральний показник ефективності механізму регулювання міграційної мобільності молоді	<p>Інтегральний показник ефективності механізму регулювання міграційної мобільності молоді $E_{\text{мех}}$ пропонується розглядати як функцію від сукупності позитивних приростів ключових індикаторів:</p> $E_{\text{мех}} = f(\Delta K_{\text{рмс}}, \Delta I_{\text{імк}}, \Delta \Pi_{\text{пвс}}) \rightarrow \text{max},$ <p>де Δ означає позитивну динаміку (приріст) відповідного показника у часі. Максимальна ефективність механізму досягається за умови синергетичного ефекту, коли реалізація парадигми гнучкого регулювання забезпечує одночасне зростання інвестиційної активності мігрантів (через інструменти ОВДП та е-резидентства) та покращення суб'єктивного сприйняття України як пріоритетного місця для самореалізації людського капіталу.</p>

Джерело: запропоновано автором

Примітка до таблиці Е1:

- 1) В умовах дії правового режиму воєнного стану методика фокусується на моніторингу віртуальної реінтеграції та інвестиційної активності. Оцінка фізичної мобільності (K_{pms}) носить індикативний характер і потребує корегування з урахуванням вимушених переміщень і достовірності даних.
- 2) Методичний підхід розрахований переважно на використання на етапі повоєнного відновлення економіки, коли ефективність регулювання визначатиметься конкуренцією за людський капітал через гнучкі стимули (ОВДП, цифрова резиденція), а не через адміністративні обмеження.
- 3) Запропонована методика призначена для практичного використання на державному рівні, зокрема Міністерством молоді та спорту України, Міністерством економіки України, а також регіональними органами виконавчої влади для коригування програм соціально-економічного розвитку та оцінки дієвості публічної молодіжної політики.

ДОВІДКА

про практичне впровадження результатів дисертаційного дослідження

Видана в тім, що результати дисертаційної роботи аспіранта Центральноукраїнського національного технічного університету Голбаноса Сергія Сергійовича на тему: «Міграційна мобільність молоді та механізм її регулювання в контексті національної безпеки», поданої на здобуття ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 051 «Економіка», розглянуто та прийнято до впровадження у практичну діяльність виконавчих органів Кропивницької міської ради.

Отримані результати дослідження набувають актуального значення для міста Кропивницького, яке в умовах воєнного стану відчуває значні міграційні втрати інтелектуально активної молоді, що загрожує дефіцитом кваліфікованих кадрів для промислового та інноваційного сектору громади.

Практична цінність роботи полягає у розробці організаційно-економічних інструментів, що дозволяють не лише мінімізувати безповоротну еміграцію випускників місцевих закладів вищої освіти, а й трансформувати потенціал молоді з-поміж внутрішньо переміщених осіб у ресурс для відродження економіки міста. Практично корисними визнано пропозиції щодо впровадження моделі гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді, рекомендації щодо механізму взаємодії між міською владою, бізнесом та закладами освіти щодо створення умов для професійної самореалізації молоді, зокрема з-поміж внутрішньо переміщених осіб.

Наукові напрацювання Голбаноса С. С. дозволяють обґрунтувати заходи, спрямовані на стабілізацію кадрового ресурсу Кропивницького та мінімізацію негативних наслідків вимушеної міграції. Практичне застосування розробок Голбаноса С. С. сприяє підвищенню якості стратегічного планування розвитку людського капіталу міста, посиленню соціальної стійкості громади та забезпеченню локальної економічної безпеки в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Заступник міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради

Михайло БЄЖАН

УКРАЇНА

УСТАНОВА «АГЕНЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ»

площа Героїв Майдану, будинок 1, м. Кропивницький, 25006, ід. код. 41833943
e-mail: arr.kirovograd.oblast@gmail.com, телефон: +38 50 487 54 21

Вих. №018 від 24 лютого 2026 року

ДОВІДКА

**про практичне використання результатів дисертаційного дослідження
аспіранта Центральноукраїнського національного технічного університету
Голбаноса Сергія Сергійовича на тему:
«Міграційна мобільність молоді та механізм її регулювання в контексті
національної безпеки»**

Цим засвідчуємо, що наукові результати дисертації аспіранта Центральноукраїнського національного технічного університету Голбаноса Сергія Сергійовича на тему: «Міграційна мобільність молоді та механізм її регулювання в контексті національної безпеки» розглянуто та схвалено для практичного використання у діяльності Установи «Агенція регіонального розвитку Кіровоградської області».

Актуальність дослідження Голбаноса С.С. для Кіровоградського регіону зумовлена необхідністю розроблення дієвих заходів щодо збереження молодіжного потенціалу області в умовах воєнного стану. Посилення відтоку освіченої молоді створює ризики для кадрового забезпечення економіки, що потребує пошуку нових підходів до розвитку ринку праці та соціальної інфраструктури.

Практична цінність наукових результатів, отриманих автором, полягає в обґрунтуванні системи стимулів, спрямованих на закріплення молодих фахівців у громадах. Ці напрацювання враховано Агенцією при підготовці пропозицій щодо розвитку сегменту доступного економжитла та розширення програм надання мікрогрантів для старту власної справи. Такі заходи розглядаються як інструменти підвищення привабливості регіону для професійної самореалізації молодих людей. Практичне значення мають пропозиції щодо використання інструментів дистанційної зайнятості та інвестиційних механізмів (зокрема через сервіси е-резидентства та цільові фінансові інструменти) для підтримки стабільного економічного зв'язку молоді з регіоном. Авторські підходи до моніторингу міграційних настроїв дозволяють Агенції більш обґрунтовано планувати проекти з розвитку молодіжного підприємництва. Використання наукових рекомендацій Голбаноса С.С. сприятиме пом'якшенню міграційних ризиків, створенню умов для відтворення якісного кадрового потенціалу і подальшого відновлення господарського комплексу Кіровоградської області.

З повагою,
директор

Олександр Гавриленко

ДОВІДКА

ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВО ДОСЛІДЖЕННЯ

Цим засвідчуємо, що у відповідності з Договором № 40.125 від 27.06.2025 року на замовлення ТОВ «Машинно-технологічна станція Ятрань», науковим колективом Центральноукраїнського національного технічного університету (у складі наукового керівника - д.е.н. проф. Семикіної Марини, аспірантів - Голбаноса Сергія, Куликова Гліба, Бакуменка Сергія) виконано науково-дослідну роботу по темі: «Забезпечення кадрової стійкості підприємства в умовах викликів цифровізації зайнятості, міграції молоді та загроз національній безпеці».

Результати виконаного дослідження визнано практично цінними. В діяльності підприємства знайшли практичне застосування: матриця загроз кадровій стійкості ТОВ «МТС «Ятрань» та пропозиції щодо їх мінімізації; науково-практичні рекомендації для ТОВ «МТС «Ятрань», які дозволили забезпечити розробку адаптивної кадрової стратегії, орієнтованої на подолання кваліфікаційного розриву. Запроваджено пропозиції щодо формування комплексної системи мотивації та утримання персоналу для протидії міграційним тенденціям. В кадровій роботі використано рекомендації щодо зниження кадрових ризиків в умовах викликів та загроз національній безпеці.

Директор

Світлана Бакуменко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

проспект Університетський, 8, м. Кропивницький, 25006, тел.: (0522) 55-92-34,
E-mail: rector@kntu.kr.ua; сайт: kntu.kr.ua; код згідно з ЄДРПОУ 02070950

від 3.02 2026 р. № 08-19/14-308 На № _____ від _____ 20__ р.

ДОВІДКА

про внесок у науково-дослідну роботу

Видана аспіранту кафедри економіки, підприємництва та готельно-ресторанної справи Голбаносу Сергію Сергійовичу в тому, що його дисертаційне дослідження на тему: «Міграційна мобільність молоді та механізм її регулювання в контексті національної безпеки» виконане в межах науково-дослідної роботи кафедри за темою «Мотиваційні засади економічного зростання та інноваційного розвитку підприємств» (номер державної реєстрації 0118У007168), у процесі виконання якої автором розроблено інноваційні інструменти щодо стимулювання молодіжної зайнятості в умовах викликів міграції та загроз національній безпеці. Запроновані методичні підходи впроваджено у реалізацію освітньо-професійної та освітньо-наукової програм 051 «Економіка», що сприяє формуванню компетентностей здобувачів в питаннях збереження людського капіталу, регулювання міграційних процесів в контексті національної безпеки.

Проректор

з наукової роботи та міжнародних зв'язків

Андрій ТИХИЙ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

проспект Університетський, 8, м. Кропивницький, 25006, тел.: (0522) 55-92-34,
E-mail: rector@kntu.kr.ua; сайт: kntu.kr.ua; код згідно з ЄДРПОУ 02070950

від 25.02 2026 р. № 08-19/14-306 На № _____ від _____ 20__ р.

ДОВІДКА

про використання результатів наукового дослідження
у навчальному процесі

Видана в тім, що результати дисертаційного дослідження аспіранта Голбаноса Сергія Сергійовича на тему: «Міграційна мобільність молоді та механізм її регулювання в контексті національної безпеки» впроваджені в освітній процес Центральноукраїнського національного технічного університету. Зокрема, у методичне забезпечення підготовки здобувачів вищої освіти інтегровано такі авторські розробки, як механізм гнучкого регулювання міграційної мобільності молоді, методичний підхід до оцінювання його ефективності на основі системи ключових показників, що дозволяє здійснювати моніторинг міграційних ризиків у безпековому вимірі, рекомендації щодо збереження людського капіталу через забезпечення взаємодії соціальних партнерів в питаннях молодіжної політики та регулювання міграційної поведінки молоді. Зазначені наукові результати використовуються під час викладання таких дисциплін: «Економіка праці та соціально-трудова відносина», «Менеджмент організацій», «Соціально-економічний та людський розвиток», «Соціальна відповідальність бізнесу», «Методологія сучасних наукових досліджень».

Проректор

з наукової роботи та міжнародних зв'язків

Андрій ТИХИЙ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

проспект Університетський, 8, м. Кропивницький, 25006, тел.: (0522) 55-92-34,
E-mail: rector@kntu.kr.ua; сайт: kntu.kr.ua; код згідно з ЄДРПОУ 02070950

від 18.02 2026 р. № 0819/14-307 На № _____ від _____ 20__ р.

ДОВІДКА

Видана здобувачу кафедри економіки, підприємництва та готельно-ресторанної справи Голбаносу Сергію Сергійовичу для підтвердження того, що в період написання дисертаційної роботи на тему: «Міграційна мобільність молоді та механізм її регулювання в контексті національної безпеки» він брав участь у виконанні держбюджетної науково-дослідної теми «Розвиток соціально-трудового потенціалу регіону в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0118У007169), в межах виконання якої Голбанос С.С. розробив пропозиції щодо вдосконалення молодіжної політики, визначив регіональні чинники впливу на міграційну мобільність молоді та ключові тенденції у динаміці міграційних настроїв молоді.

Довідка надана для пред'явлення у разову спеціалізовану вчену раду по захисту дисертаційної роботи.

Проректор
з наукової роботи та міжнародних зв'язків

Андрій ТИХИЙ